Ion DRÃGUªANUL

Mãrturisitorii. O istorie a scrisului bucovinean

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ion DRÃGU ª ANUL

Mărturisitorii.
O istorie a scrisului bucovinean

Editura Muºatinii
Suceava, 2007

Grupul editorial
Crai Nou 🕮 ***Muşatinii*** 🕮 ***Bucovina viitoare*** 🕮 ***Monitorul de Suceava***
Suceava, str. Tipografiei nr. 1,
Tel. 523640, 531970 (I.D.)
Director general:
Gheorghe DAVID

Coperta:
Radu BERCEA

Tehnoredactare:
Alexandru PÎNZAR

Fotografii:
colecția ***Emil SATCO***

Grup Mușatinii
tipografie · editură · producție publicitara

SUCEAVA, str. Tipografiei 1, tel.: 0230 523640, fax: 0230 221699, E-mail: office@musatinii.ro

Motto: „Să nu ne orbim noi înşine prin linguşiri şi înălţări peste aceea ce suntem în adevăr… La cea mai mică izbândă a faptelor sau spiritului nostru, să nu ne îngâmfăm cu o neiertată zădărnicie; să înțelegem totdeauna unde ne aflăm, cât am lucrat, cât avem de lucrat pentru a ajunge la scopul dorit şi a merita de a fi trecuți cu semnul recunoştinței în analele lucrurilor omeneşti.

Aşa voi vorbi şi eu, fără linguşiri şi înălțări, neorbit asupra primejdiilor şi în contra celor ce se îngâmfă cu o neiertată zădărnicie. Pentru că a vorbi altfel asupra intereselor popoarelor este mişelie" (**A.D. Xenopol**, Cuvântare festivă, Iaşi, 1871, pg. 20).

„Clerici pătrunşi de misiunea lor“

Octombrie 1848. Un bărbat „înalt, îmbrăcat într-un burnus cafeniu, îmbumbat până la gât, cu o pălărie cu streşini late şi în toată înfăţişarea sa o figură ofilită“, bate discret, în prag de seară, la uşa unei chilioare a Seminarului greco-ortodox din Cernăuţi. „Părul lui, cam de mult netuns, şi barba nerasă crescuseră neregulat şi-i dădeau un aspect ce-ţi deştepta compătimirea!“. Abia intrat în chilioară, bărbatul acesta ostenit şi bolnav şopteşte: „Sum Arune Pumnul“.

În seara aceea de început de octombrie, în odăiţa cernăuţeană în care tânărul seminarist, un vlăjgan lung şi subţire, tocmai notase, în capătul foii, cu litere mari, latineşti, „Către Zimbrul Moldovei“, începe istoria reală a scrisului bucovinean.

Istoriile, inclusiv cele literare, mă contrazic, iar patrioţii neosteniţi şi fără de moarte şi mai abitir. Pare să-mi ţină partea doar unul dintre mărturisitorii Bucovinei, Ion a lui Gheorghe Sbiera, care susţine, în contradicţie cu referirea la durată din titlul fascicolei „Mişcări literare la Românii din Bucovina dela 1775 până la 1889“, tipărită la Oradea, în Biblioteca „Familia“, în 1890, că „la Românii din Bucovina au fost, în prima jumătate a acestui răstimp (1775-1889 – n.r.), până cătră anul 1848, nişte împrejurări atât de încurcate şi de nepriincioase, încât numai de o mişcare literară deosebită nu putea fi vorba“ (pg. 4).

Şi despre „împrejurări“ există mărturii, ba încă de trei feluri: cele ale românilor eruditi (Vasile Balş: „Descrierea Bucovinei şi a stării ei lăuntrice“ - 1780, Ion Budai-Deleanu: „Scurte observaţii asupra Bucovinei“ - 1803), cele ale străinilor (Gabriel von Spleny: „Descrierea districtului Bucovinei“ - 1775, Andrei Schwarz: „Cronica parohiei Milişăuţi din Bucovina“ - 1806) şi cele cu caracter legislativ, care descriu şi interzic manifestări ale unei incredibile sălbăticii (de pildă, „Orânduiala de păduri pentru Bucovina“ - 1786).

Cea mai grea „împrejurare“ o reprezintă, desigur, cea socială, adică iobăgia sau „rumânia“, cum i se spunea prin aceste locuri, cu consecința că, la 1806, deşi „Wallachen oder Moldauer sunt locuitorii cei mai numeroşi“, ei îşi spun „Moldoweny şi consideră numele de Romuny (cum sunt numiți în Ardeal) de ruşinos“ (Junimea literară, nr. 5-8/1930, pg. 342), dar „ruşinea“ identificată de pastorul Schwarz, în 1806, supraviețuieşte încă un secol, din moment ce, în discursul de recepție, rostit la primirea în Academia Română şi publicat în 1916, Iancu Nistor îşi mărturiseşte contrarierea față de replica unui boier bucovinean, pe care-l întrebase dacă-i român: „Eu mi-s boier moldovan; rumân îi Gheorghe, vizitiul“.

O altă împrejurare, la fel de grea şi de păguboasă, derivă din absența „luminătorilor“, ştiut fiind faptul că o generație sau alta este pe atât de vrednică sau de penibilă, pe cât de vrednici sau de penibili îi sunt preoții şi învățătorii. Or, în Bucovina vremii „cumplitului rapt austriac“ (am citat din absolut toți istoricii români şi doar din patrioții de profesie care, o dată la cinci ani, participă la manifestările festive dedicate Unirii Bucovinei cu Patria-mamă), învățătorii ambulanți încă n-au venit din Ardeal, iar „despre erudiție se poate zice, cu conştiința liniştită, că, în general, ea nu există la moldoveni şi puțini vor fi cei ce au vreo idee de ea“ (Budai-Deleanu, op.cit., pg. 385), iar clerul, „tot acest cler este lipsit de orice ştiință şi neştiința lor se extinde adeseori şi asupra problemelor de credință“ (Spleny, op.cit., pg. 77), dar se extinde mai ales asupra gradului de civilizație al poporului. Pe vremea „cumplitului rapt austriac“, „la ei (adică la românii din nordul nostru moldav – n.r.) nu-i modă a tipări cărți de folos general, ci şi le scriu unii de la alții; şi deoarece scrierea aceasta e foarte scumpă, numai cei bogați pot avea parte de ea... Pe cât am eu cunoştință, manuscriptele lor... sunt „Iliada“ şi „Odiseea“ lui Homer, traduse liber; viața lui Alexandru cel Mare, amestecată cu multe adaosuri fabuloase; fabulele lui Isop; istoria etiopică a lui Helliodor; un roman din greceşte; „Telemach“ din franțuzeşte; „Viața lui Petru cel Mare“, de Voltaire; cunoscuta carte „Horologium Principum“ din latineşte; o traducere a unei „Logice, Retorice şi Etice“, care a şi apărut în tipar; apoi mai multe de valoare mică, traduse din diferite limbi, între care şi o istorie universală“ (Budai-Deleanu, op.cit., pg. 385).

Inventariind manuscrisele din vremea aceea, inegalabilul Constantin Loghin, individualizează patru „Alexandrii“, copiate de „mai micul între dascăli Giorgi... în mănăstirea Putnei“, în 22 februarie 1781, de „Ioniță von Archip din Suceava“, ginerele „boierului Vasile Calmuțchi“, copiată între anii 1784-1806 (n-aş crede că „von Archip“ şi-a irosit, totuşi, timpul cu copierea), alta copiată de un anonim, „în zilele preluminatului Împaratu Josepu... 1788 april 25“, precum şi cea copiată de Iordache Codreanu, în 1789, „de pe o Alexandrie veche ce au fost în turnul cel mare de la mănăstirea Putna“. Şi ar mai fi, în domeniul copierii de manuscrise, „Ierotocritul“ lui Ioniță Tăutul (1785), „Codicele Pătrăuțean“ al lui Manolache dascăl (1787, cu o variantă despre uciderea lui Grigore Ghica şi „Psaltirea în versuri“ a lui Dosoftei), „Codicele Dornean“ al lui „Nechita dascăl ot Dorna Candreni“ (1790, un manual de predici), „Codicele“ lui Constantin Popovici, „cliric din clasul al triile“, în 17 octombrie 1776, când termină de copiat „Povestea lui Sadipa filosoful“ şi „Războiul Troadei“. Şi ar mai fi „Isopia Voronețeană“ („Pildele lui Isop Preînțăleptul“ şi „Viața minunatului Isop Preînțăleptul“), terminată de copiat în 23 august 1801, prin strădania ieromonahului Ironim Stolear, precum şi „Octoichos“, de data asta o tipăritură, ieşită din teascurile cernăuțene ale lui Petru Eckhardt, în 1804.

Constantin Loghin, superb mărturisitor al Bucovinei, exprimă, desigur, şi un entuziasm tipic bucovinean, dar pe care, în ciuda respectului desăvârşit pe care îl port autorului sau poate că tocmai de asta, nu-l împărtăşesc: „Cunoscând această bogată recoltă de manuscrise alcătuite imediat după anexare, ne putem da seama ce adânci rădăcini prinsese deprinderea cărturărească pe pământul Moldovei“ (Loghin, Istoria literaturii române din Bucovina / 1775-1918, pg. 39). Pentru că, dacă e de apreciat faptul că, în aceste manuscrise, copistul „scrie precum de obicei vorbeşte“ (ca şi în însemnările făcute pe cărți de proprietari, însemnări adunate între coperțile unei cărți de Ilie Corfus şi considerate de Iorga „istorie mare scrisă de cei mici“), deci dacă această naturalețe a transcrierii înseamnă, în fond, o mărturie ligvistică, în schimb „deprinderea cărturărească“ nu se concretizează prin nimic, din moment ce, în vremea respectivă, se copia „fără reguli de alegere; în limba aceasta nu există încă un vocabular, nici o gramatică temeinică, nici o ortografie

regulată; literatura cuprinde numai două ediții ale Sfintei Scripturi, o pravilă sau colecție de legi bisericeşti, care se mărgineşte la cele dintâi şapte sinoade şi la celelalte cărți bisericeşti, care sunt o mulțime; apoi câteva cronici cu istoria națiunii valahe, care pot fi privite ca originale române“ (Budai-Deleanu, op.cit., pg. 385).

Cronicile, însă, vin din trecutul Moldovei şi, deşi chiar sunt lucrări „originale române“, nu pot fi „îmbucovinizate“. Ca şi literatura religioasă, care nici ea nu e originală, ci doar copiată, înainte de a se naşte un Silvestru Andreevici sau un Vasile Mitrofanoviță, care să încerce luminarea clerului şi a enoriaşilor cu lucrări de sinteză şi cu idei novatoare, consolidante.

În aceste condiții, Ion Budai-Deleanu, care se ocupă, la Lemberg, cu traducerea „orânduielilor“ austriece, se vede obligat la implicare, devenind „primul autor de cărți didactice în Bucovina“ (Nistor, Un capitol din viața culturală a Românilor din Bucovina / 1774-1857, pg. 34).

Ion Budai-Deleanu (1764-1820)

Ion Budai-Deleanu „a intrat în contact direct cu Bucovina... atunci când, din ordinul guvernului central, a cutreierat Bucovina pentru a studia condițiunile juridice la fața locului. Despre această vizită a scris un raport în limba germană... „Observații scurte despre Bucovina“ (1803), în care, în mod foarte curajos, îşi exprimă părerile asupra stării nenorocite a Bucovinei de la începutul veacului trecut“ (Loghin, op.cit., pp. 44, 45). Dar, pe lângă raport, pe lângă traducerea legilor („La 1807 apăru ediția românească a codului penal austriac sub titlul „Cartea de pravilă ce cuprinde legile asupra faptelor răle şi călcătoare de poliție şi asupra grelelor călcări a politiceştilor orândueli de poliție“. După 5 ani apăru la Cernăuți şi codul civil sub titlul „Cartea legilor şi pravilelor de obşte pârgăreşti, pentru toate țările moştenitoare nemțeşti ale Monarchiei austrieceşti“, în 3 volume. Traducătorul acestor coduri a fost, fără îndoială, I. Budai-Deleanu“ – Nistor, op.cit. pg. 34), Ion Budai-Deleanu, autorul primelor manuale didactice bucovinene, a mai găsit şi răgazul de a scrie, cu localizare în Bucovina, între anii 1810-1813, şi un poem

epic, intitulat „Trei viteji“, poem care înseamnă prima creație poetică pe care, din 1926, când a fost publicată de „Junimea literară“, avem şi dreptul, dar şi obligația de a o considera bucovineană. Din 1926 şi nu din 1810-1813, pentru că rădăcinile definitive ale unei opere presupun şi contactul cu receptorii, contact prin care geniul autorului „pururea folositor va deveni“, iar autorul „contemporan cu fiecare etate şi cetățeanul tuturor locurilor“, cum obişnuia să spună, citând dintr-un filosof italian, Alesandru Hurmuzachi.

Dorindu-se o continuare a „Țiganiadei“, scrisă între anii 1792-1795, „Trei viteji“, o alegorie tipică romantismului celui mai sănătos, înseamnă o satiră acidă la adresa mazilului câmpulungean, boiernaş „din soiul mijlociu“, din care sunt „mulți în Bucovina imperială“, cum nota în „Scurte observații asupra Bucovinei“ (pg. 389), care pleacă din Gârla Babei sau Cârlibaba, de la sfoara lui de moşie, pe vechiul drum comercial (peste Mestecăniş, prin Fundu Moldovei) într-un pelerinaj aventuros, menit să-i sporească faima de viteaz. (veşnica gomoşenie bucovineană nu i-a scăpat poetului) şi, astfel, să poată cuceri inima unei jupânese, care, cum se va dovedi, este, de fapt, ibovnică, aleasă din rândurile unei şatre țigăneşti de către un boiernaş bucovinean cât se poate de şovin. Născocor din Cârlibaba (munții, inclusiv cei ai Cârlibabei, aparțineau câmpulungenilor) avea, deja, o funcție publică, fiind „căpitan de Țigani“ sau „şetrar“, funcție pe care, în mod tradițional în târgurile noastre medievale, o ocupa un boiernaş moldovean.

Poemul alegoric „Trei viteji“ înseamnă şi un etalon în descoperirea şi prețuirea literaturii bucovinene ulterioare, aşa că mă grăbesc să reproduc strofele „Cântecului III“, cu gândul că, dacă veți cunoaşte şi veți judeca singuri, atunci această carte chiar îşi va avea un rost.

„Trei viteji – Cântecul III

55

Dar iaca pornit un mazilaş vine
Din fundul Moldovei, tot drumul pedestru,
El că ar fi viteaz şi mare se ține,
Iară ceilalți îl numesc buestru;

Ş‘unul dintre cei cu mintea nebună,
Ce vrea să zvârlă cu toporul în lună.

56

Pentru multe a lui fapte preaciudate,
Pentru minte şi mare învățătură
– Că cetise, acum, cărțile mai toate –
Şi multe ştia măcina din gură;
Pentru hatârul unei jupânese,
El căpitan de Țigani ajunsese.

57

Însă, pentru că multă vitejie
Făcuse în ținut, dară mai cu samă
Într’un munte înalt din megieşie,
Pe care ş’acum Cârlibaba îl cheamă;
Au fost numit şi el cu bună treabă
Marele viteaz de la Cârlibabă.

58

Şi, măcar că avea el o moşioară
De un stânjen, cu trei coți şi jumătate,
Totuşi gândeai cum că are un corn de țară
Sau doar vreun ținut cu treizeci de sate;
Aşa era de fudul şi de (în)gânfat
Ca (şi) cum el ar fi fost Ler împărat.

59

Jupea pe bieții Țigani fără milă,
Iar omenie nu le da de un ban,
Căci să ținea mai bună prăsilă
A lui Adam de cum este un Țigan;
N’avea el de acasă nici o para,
Totuşi zeifeturi adeseori da.

60

Într'altele îndrăgisă pe o țigană
Destul de chipeşă, înaltă şi sumeață,
Pre care o chema frumoasa Chirană
– Pentru că era sprintenă ş'isteață –;
Însă, acum, ea fugisă din țară,
Lăsându-şi ibovnicul de ocară.

61

Și Țiganii lui, după vestea bună,
Toți se duseră în Țara Rumânească.
Chirana cu ei merse împreună,
Auzind că acolo vor să domnească
Țiganii; gândea că, fiind frumoasă,
Va fi cocoană sau tocmai voevodeasă.

62

Pentru aceasta, mulți pe el să sculară
Ş'îmbla să-l dovedească la domnie
Cum că el au scos pe Țigani din țară
Și i-au dat cătră Muntenie;
Din care pricină pe urmă s'aleasă
Cum că şi el au pribegit de-acasă.

63

Ş'a plecat să deie în urma mândrii sale,
Nici s'opri (până) la Țara Românească,
Dară ş'acolo făcu multă cale
La tabăra s-ajungă țigănească
Și să-şi mai vază copila dorită,
Că acum odihnă n'avea într-o clipită.

64

Acum de departe ca prin o ceață
Vede un călăreț că vine întradins

Drept pe el, ş'având o femee în brață.
Sosind apoi mai aproape la dâns,
Cunoaşte de pe făptură şi haină
Pe drăguşa sa, pe mândra Chirană.

65

Ea cât cu ochi cunoscându-l-îndată
Şi strigă: „vai! ah! Născocor iubite,
Scoate-mă dintru mâna blăstămată
Şi nu mă lăsa robiei cumplite,
Că pururea ți-oi fi mulțămitoare,
Ah scoate-mă din mânile tâlhare".

66

Iară voinicul dela Cârlibaba
Nu ştia ce să facă sau zică,
Căci de o parte ar vrea să ajute cu graba,
Dară de alta nu cutează de frică,
Şi părea că toată inima-i înghiață
Căutând la acel vrăjmaş al său din fată.

67

Îndoit vrea sta şi mai multă vreme,
De nu-l vrea face vrăjmaşul cu sila,
Încai s'arăte cum că nu se teme;
Căci Iştoc, lăsând de pe cal copila,
Scoasă sabia cea mare din teacă
Şi căpățâna vru în două să-i facă.

68

Şi de bună samă îi stângia lumina
De nu-l mântuia țigana prea iute
Ce, luând de gios un pietroi în mână
Şi ibovnicul grăbind ca s'ajute,
Lovi în ciafă aşa pe vrăjmaşul sureap
Câtu-l ameți cu totul de cap.

69
Atuncia şi Născocor să trezeşte
Din grea spaimă şi sulița-şi rădică
Şi năvale pe vrăjmaş voiniceşte;
Dară nu putu să-i strice nimică
Pentrucă, prin un tâmplet norocos,
Nimeri tocmai în scutul lunecos.

70
Beşcherec fiind amețit foarte
De bolovanul țigăncii întărtate,
Înduplecându-să merge într‘o parte
Şi‘n urmă, cade răsturnat pe spate.
Atunci Chirana cu drăguțul său
Fuga apucară pe un îngust părău.

71
Că nu departe pe Crăciun zărisă
Grăbind stăpânului său spre ajutare;
Care de pe Surana pogorâsă,
Vrând să alerge mai curând pe pecioare;
Dar bietul Iştoc rămasă în țărână
Şi zmeul vrăjmaş dusă pe Anghelină”.

(Junimea literară,
Anul XV, 1926, nr. 3, 4)

Până să-şi fi terminat de scris noua alegorie poetică, Ion Budai-Deleanu putea uza de un singur „vocabular“, adică de cel întocmit şi publicat de Callioti, în 1770, şi intitulat „Dicționariu greco-român“; cu gramaticile, însă, stătea mult mai bine, pentru că deja apăruseră „Elementa lingue daco-romane sivă Valachică” a lui Samuil Clein, tipărită cu litere latine, Viena, 1780; gramatica Marelui Ban Ienachie Văcărescu, „Observații asupra gramaticei româneşti”, ediția I – Rîmnic, 1787, ediția a II-a – Viena, 1804, cu celebrul motto: „Urmaşilor mei Văcăreşti, / Las vouă moştenire / Creşterea limbei româneşti / Şi a patriei iubire“;

„Gramatică română pentru germîni“ a lui Ioan Molnar,, ediția I – Viena, 1788, ediția a II-a – Sibiu, 1797; cea a lui Radu Tempianu, protopop şi director al şcoalelor române din Transilvania, intitulată simplu „Gramatică română“, manual pentru şcoli, scris cu litere chirilice, Sibiu, 1797. Şi mai erau nişte „Observații de limba românească“, făcute de doctorul în filosofie Paul Iorgovici şi tipărite la Buda, în 1799, precum şi gramatica lui Gheorghe Şincai, doctor în filosofie şi teologie, „Elementa linguă daco-romană sive Valachicae“, scrisă cu litere latine şi publicată la Buda, 1805.

În Bucovina, apărea, în 1810, la Cernăuți, lucrarea lui **Antoniu de Marchi**, director al şcoalelor din Bucovina („Scholarum nationalium per Bucovinam Inspector“), intitulată, după destinație, „Gramatica română pentru germani“. Singurele date despre Anton de Marchi au putut fi aflate, de directorul Arhivelor din Cernăuți, Teodor Balan, în arhiva bisericii catolice din Cernăuți şi în cea a fostului „Forum Nobilium“, dosarul „Succesia 598“, informații pe care le-a publicat în „Codrul Cosminului“, 1925, 1926, pg. 612: „El a fost de religiune rom.-catolică şi s-a născut în Târgu Mureş. Ziua şi anul naşterii nu ni se indică, dar cum la moartea sa, întâmplată în Cernăuți, la 10 Ianuarie 1819, avea vârsta de 59 ani, ar urma că s-a născut la anul 1760“. Constantin Morariu îi atribuie şi o lucrare în 8 pagini, publicată la Buda, în 1816, şi intitulată „Arătare a slovelor, a împărțirei a lor, a semnelor a lungirii şi a scurtării a semnelor a tonului, a împărțirii a cuvintelor, şi a despărțirii a lor în syllabe, a semnelor a tonului de cuvânt şi a vorbei şi a semnelor desebitoare“, deci un fel de abecedar stufos, rudimentar şi greoi. Constantin Loghin, însă, îl ignoră pe târgmureşeanul de origine nobilă italiană, de Marchi (cf. Balan, care mereu şi mereu e doldora de documente).

Cu gramatica lui de Marchi începuse, deja, şi pentru Bucovina sarabanda ortografică română („câte capete, atâtea ortografii“), ortografia dovedindu-se a fi, vreme de vreun secol, buturuga mică, destinată de soartă, dar şi de omeneşti orgolii răsturnării carului mare al literaturii române originale în Bucovina.

Fără să aibă habar de „vocabulare“ şi de gramatici, poporenii, analfabeți şi neinițiați în tainele prozodiei, dar veşnic petrecăreți şi

zurbagii, şi tot veşnic cu o sclipire de geniu cât roua în fiecare dimineaţă a veacurilor, izbuteau o variantă proprie a temei alegoriei lui Budai-Deleanu, dar în care „căpitanul de Ţigani“ era şetrariul din Suceava vremii, un anonim care are parte de cel mai frumos blestem din dragoste din câte am întâlnit într-o viaţă de om:

„Frunză vrede avrămească

Frunză verde avrămească,
Lângă uliţa domnească
Este-o şatră ţigănească.
Dar în şatră cine este?
Badea calu-şi potcoveşte,
Puica şede şi-l priveşte
Şi pre‘n lacrămi îi vorbeşte:

- De mergi, bade, dela mine,
Ia-ţi şi dorul tot cu tine!
Căci eu sunt copilă rea,
Nu ştiu dorul a ţinea,
Căci eu sunt copilă mică
Şi de dor inima-mi pică.

Dar întroarce-te’napoi,
Mai vin’, bade, pe la noi
Ca să-ţi spun adevărat,
Să-ţi spun visul ce-am visat:
Ah, basmaua ta cea nouă
Am visat-o ruptă-n două!
Şi-a ta floare mult iubită
Am visat-o veştejită!
Şi-al tău cal nepreţuit
L-am visat c-au fost murit!

- Ba ți-i ruptă inima
Căci mă duc şi te-oi lăsa,
Fața ta s-a veşteji,
Căci te las şi n-oi veni,
V-a muri sufletul tău
Pedepsit de dorul meu.

- Să te duci, bădiță, duci
Peste dealuri, peste lunci,
Să pici rob pe la Tatari,
Pe la Turci, pe la Moscali,
Şi de-a fi să-ți meargă bine,
Pice pielea de pe tine!
Iar de-a fi să-ți meargă rău,
Curgă-ți sângele părău!

Mai stai, bade, nu te duce,
Ci te-nchină şi fã-ți cruce
Că va da Dumnezău ploaie
Drumul calea o să-ți moaie,
Calul o să-ți poticnească,
Mâna dreaptă-o să-ți sclintească,
Iară mâna ta cea stângă
Drept în doauă o să-ți frângă
Ca cu dinții să-ți ții frâul,
Să nu-ți poți discinge brâul,
Să-ți aduci aminte, crude,
Că-i blăstăm de oare unde.”

Numai că textul acesta încă nu se aşezase în „icoanele sunetelor“, cum avea să numească literele, peste câteva decenii, Arune Pumnul, iar „iconarul“, Ambrosiu Dimitroviță, încă nu prinsese „viță“ în casa parohială din Comăneşti. Pe vremea aceea, pe vremea trufaşului mazil câmpulungean, născocit la Cârlibaba, existau doar pionierii scrisului bucovinean, Teodor Racoce, Vasile Țintilă, Daniel Scavinschi, Porfiriu

Dimitrovici, Teoctist Blajevici şi Samuil Andrievici, unii deja pregătiţi pentru bătălia cu viaţa, alţii aflaţi abia la vârstele înmuguririlor. Cu ei încep, de regulă, toate lucrările destinate istoriei literaturii româneşti din Bucovina, şi pe bună dreptate, pentru că „fostul copist zilnic şi acum învăţător în Suceava, în Bucovina, Johann Billewicz“ eşuase în tentativa „de a scoate un ziar în limba română“ (aşa traduc istoricii noştri cuvintele nemţeşti „moldauischen Sprache“), cererea sa din vara anului 1803, susţinută, printr-un raport adresat „ilustrului conte imperial“ al Curţii din Viena, în 28 decembrie 1803, de entuziastul conte Urmeny, Guvernatorul Galiţiei, fiind respinsă, în 13 ianuarie 1804, de însuşi „drăguţul de Împărat“, care-şi motiva astfel refuzul: „Este teama că preocuparea acestuia ca editor al acestui ziar l-ar sustrage prea mult de la datoria sa profesională. Pe de altă parte, deoarece Excelenţa voastră (Guvernatorul Galiţiei – n.r.) găseşte oricum de dorit şi de folos un astfel de ziar în limba moldovenească, la aceasta se adaugă încă şi asigurarea că desfacerea acestui ziar ar putea fi încredinţată Administraţiei Ţinutului Bucovinei; astfel eu accept situaţia de a consimţi la sfătuirea mai amplă a Excelenţei voastre că poate să acorde această încuviinţare (unui) alt individ apt de editarea întrebatului ziar“ (Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Suceava / Documente privitoare la istoria oraşului / 1388-1918, vol. I, Bucureşti, 1989, pp. 563-565).

Şi, astfel, învăţătorul ardelean Ioan Bilevici ratează şansa editării primului ziar românesc din Bucovina, imperialii punând mai mare preţ pe necesitatea susţinerii învăţământului românesc la Suceava, decât pe o publicaţie care să le răspândească „orânduielile“ administrative. Pentru editarea şi redactarea ziarului urma să fie căutat şi desemnat un altul, care se va şi înfăţişa curând, respectiv viitorul nobil polon (conform Patentului din 13 aprilie 1817) Teodor Racoce, fiul unor răzeşi din Carapciu pe Ceremuş.

Teodor Racoce (1778-24.01.1822)

Despre Teodor Racoce, patrioţii de profesie au scris mult, inflamat şi inflamant, singurul studiu serios, însoţit de documente în original şi în

traducere românească, fiind „Teodor Racoce şi Chrestomaticul Romănescu“, publicat de Teodor Balan în „Codrul Cosminului“, Buletinul „Institutului de Istorie şi Limbă“ din Cernăuți, pe anii 1925, 1926, paginile 347-370.

Tatăl lui Teodor Racoce, Alexandru sau Sandu Racoce, „fiul lui Vasile şi nepotul lui Ioan sau Ionaşcu Racoce, ceru Administrației bucovinene (în 14 martie 1787 – n.r.) ca numele său să fie trecut în lista nobililor. Guberniul din Lemberg, luând cunoştință de documentele prezentate, conferi, la anul 1816, familiei Racoce titlul de nobilitate“, cinul cel mai mic şi mai numeros de „Masilatu“ (că doar documentele administrației galițiene se scriau numai în limba latină, fără riscul de a-i desnaționaliza pe poloni sau pe ruteni).

Fiul răzeşului care va ajunge mazil, Teodor, s-a născut în 1770, după presupunerile lui Constantin Loghin, între anii 1778-1780, după calculele lui Teodor Balan, care se foloseşte de vârstele declarate de Teodor Racoce cu diverse prilejuri (certificatul de părăsire a şcolii normale, în 1804, când i se menționa vârsta de 24 ani sau certificatul de căsătorie, eliberat în 1815, în care este trecută vârsta de „37 annorum“ etc.). „Şcoala primară a făcut-o la Văşcăuți pe Ceremuş“, primii doi ani, iar cei doi ani terminali „la Cernăuți, la şcoala primară numită „Kreisschule“, pe care o absolvă în 1797, când trece „bursier al Statului la şcoala normală de învățători din Cernăuți. Dar dorind „a frecventa şcolile latineşti“, el părăsi, după jumătate de an, această şcoală pentru a intra la liceu. Pentru acest scop el a fost silit să părăsească Bucovina, deoarece în Cernăuți încă nu se afla liceu. El plecă la Cluj şi intră la liceul de acolo“, unde face primele trei clase, tot ca bursier al statului austriac, până în 1801, când se transferă în Galiția, la gimnaziul din Stanislau, „unde făcu clasa a patra şi a cincea. La anul 1803, el termină liceul, primind certificat de absolvire“, iar în anul următor, 1804, „intră ca funcționar inferior la Guberniul din Lemberg, unde fu angajat la Departamentul incurselor. El lua în primire actele incurse, îndeosebi cele sosite din Bucovina, ajutând la traducerea lor în nemțeşte, dacă erau scrise în româneşte. De mai multe ori el suplini cu succes pe translatorul de limbă română... un oarecare Moldovan“ şi „trecu pe rând cu succes examenul de limba rusă, slavonă, română şi polonă“. Peste

doi ani, în 12 august 1806, Racoce „fu numit cancelist la Administrația din Cernăuți... primind o remunerație anuală de 550 florini“, deci vreo 45 florini pe lună, bani cu care, la vremea aceea, şi-ar fi putut cumpăra, lunar, câte „15 oi negre breză cu tot cu miei“ sau nouă vaci. Exemplul îl dau, desigur, doar pentru a preciza puterea de cumpărare, folosindu-mă de o tranzacție câmpulungeană a vremii.

La Cernăuți, Teodor Racoce îi avea drept şefi pe bistrițeanul George Vereş, cancelist-şef, şi pe viitorul autor al primului dicționar bucovinean (german-român-francez), **Vasile Cantemir**, cancelist-ajutor, viitor şef al Agenției austriece de la Iaşi, născut „în mahalaua Roşa, de lângă Cernăuți“, în 23 aprilie 1794, după Constantin Loghin, şi la Jadova, după Teodor Balan.

„La anul 1815, Racoce trecu examenul de translator pentru limba română şi fu numit „k.k. tălmaciu a Guberniei de Galiția“ la Lemberg, în locul lui Moldovan, care probabil murise“, funcție în care rămâne Teodor Racoce până la sfârşitul său pământesc.

În 5 februarie 1815, s-a căsătorit cu fiica unui funcționar cernăuțean, Ludovica Aloisa de Seeber, de 23 ani, care îi va naşte, în 17 februarie 1821, singurul copil, o fetiță, Ana Sabina, care va fi botezată după ritul catolic şi care va rămâne orfană de ambii părinți încă din 1822, Teodor Racoce fiind înmormântat în 24 ianuarie, iar Ludovica Aloisa în 2 august.

Povestea durabilă a lui Teodor Racoce începe în 1816, când „înaintă Guberniei din Lemberg o cerere, amintind că „între toate națiunile Europei numai națiunea moldovenească sau valahă singură până în timpurile prezente nu ia parte de loc nici la întâmplările generale de caracter politic şi de stat, nici la cele cu caracter ştiințific“. Având „dragostea pentru națiunea sa, cea atât de mult rămasă în urmă în privința ştiințifică“ şi îndemnat fiind „de mai mulți cetățeni din Bucovina şi Moldova“, el doreşte să întemeieze „un ziar politic şi o revistă ştiințifică în limba moldovenească“. Considerând „spiritul încă incult al națiunii“ sale şi cunoscând sancțiunile care se aplică pentru delictele de presă, el se obligă să traducă în româneşte articolele „potrivite“ apărute în „ziarele politice privilegiate precum şi în revistele ştiințifice cenzurate“ şi să le publice sub titlul de „Gazetă moldovenească“, care va apare o dată pe

săptămână. Pentru a simplifica procedeul cenzurii, el roagă ca articolele menite a fi publicate în ziarul său să fie prezentate lui Budai-Deleanu, „Landratul cesaro-crăesc“, care, pe atunci, grijea de traducerea românească a codicelor de legi austriace. Guberniul din Lemberg, în Februarie 1817, a admis publicarea ziarului proiectat, cerând însă ca ordinele lansate cu privire la publicaţiile periodice să fie urmate cu acurateţe“ (Textul aprobării: „Guberniul din Lemberg către Kreisamtul din Bucovina. Lemberg, la 25 Februarie 1817, No. 8772. / În baza deciziei ministeriale din 20 a lunii trecute, i se acordă translatorului gubernial Teodor Racoce dreptul de a redacta un ziar în limba moldovenească după programa indicată de dânsul, cu condiţia să respecte ordinele existente. / Înştiinţăm despre aceasta Kreisamtul Bucovinei, anexând şi programa indicată de Teodor Racoce“).

Peste un an, în 8 Martie 1817, ezitantul, dacă nu cumva chiar leneşul şi superficialul, Teodor Racoce lansează invitaţiile la abonament, promiţând că, începând din mai, va publica ziarul său „Novele sau Gazete româneşti“, un ziar „cu tot feliul de vestiri, precum este obiceiul, şi cu aceea rânduială, cât să între la aceeaş gazete toate lucrurile vrednice de ştiut“. Numai că ziarul nu mai apare niciodată, deşi se adună bani de abonamente de la instituţii româneşti din toate provinciile, inclusiv de la biserici şi de la particulari. În cele din urmă, în 1820, ca să scape cu obrazul curat faţă de abonaţi, Teodor Racoce tipăreşte, la Cernăuţi, în tipografia lui Petru Eckhardt, „Chrestomaticul românescu sau adunare a tot feliul de istorii şi alte făptorii scoase din autorii dipe osebite limbi“, partea I şi... ultima.

Constantin Loghin nu pune mare preţ pe lucrarea respectivă: „Cartea cuprinde 195 de pagini. Fără a fi o revistă literară propriu-zisă, această carte cuprinde o serie de scrieri, luate mai degrabă la întâmplare din limbi străine şi traduse în româneşte, fără să fie indicată originea lor. Cartea nu are vreun fel de legătură cu trebuinţele sufleteşti ale poporului nostru“ (Istoria literaturii..., pp. 45, 46).

Constantin Morariu, generos şi în ale sale „Părţi din Istoria Bucovinei“, exagerează cu aplomb: „Gazeta lui Racocea este cea dintâiu gazetă românească nu numai a Românilor din Bucovina, ci a tuturor Românilor“ (pg. 157).

Arune Pumnul preia un text, „Cuvântul solilor tătăreşti“, pe care îl publică în „Lepturariu rumânesc“, text reprodus, ulterior, şi de Constantin Loghin doar în antologia „Scriitori bucovineni“, publicată la Bucureşti, în 1924, nu şi în „Antologia Scrisului Bucovinean până la Unire“, Vol. II - Proză, pe care, în mod firesc, o începe cu creația literară a lui Iraclie Porumbescu. Dar termenul acesta, „creație“, poate fi folosit doar cu referire la scrierile bucovinene de după 1848.

Teodor Balan, care studiază temeinic „Chrestomaticul“, se convinge că Racoce nu a tradus nici o lucrare, ci doar „s-a servit de cartea autorului“ pe care, uneori, îl precizează vag („Din Viland“ sau „din Maisner“), inventând titluri precum „Galactofaghii sau mâncătorii de lapte“ sau „Mare sufleţiia lui Fochion“, titluri care „lipsesc în textul original, autorii antici având obiceiul de a rândui povestirile, una după alta, fără a le înzestra cu titluri deosebite“. „Traducerea lui T. Racoce este adesea greşită, ba câteodată ea nu seamănă cu textul original. Scriitorul Diogenes Laertius povesteşte că Diogen văzuse, odată, pe un băiat bând apă din mâini. Învis de simplitatea acestui băiat, (Diogen) aruncă vasul. Altădată, Diogen văzu pe un băiat servindu-se la mâncare de pâine scobită, în loc de strachină. Atunci Diogen aruncă şi strachina. El medită, astfel, asupra acestui fapt: fiindcă toate lucrurile sunt ale zeilor, iar cei înțelepți fiind prietenii acestora, toate lucrurile sunt ale oamenilor înțelepți. Teodor Racoce ne prezintă această istorioară într-o formă de tot schimbată. La el, Diogen nu întâlneşte decât pe băiatul care-şi stânge setea bând apă din mâini. Iar atunci când aruncă de la sine vasul, Diogen raționează astfel: fiindcă mâinile pot servi la scoaterea apei, vasul nu mai e de lipsă. Asemenea schimbat este şi textul lui Quintus Curtius Rufus, în care se vorbeşte de expediția lui Alexandru cel Mare contra Schiților. Aici sunt intercalate fraze inexistente în textul original... O singură nuvelă este luată din literatura franceză... nuvela „Zuma“... Aici ne miră faptul că Teodor Racoce nu indică numele autorului acelei scrieri“ etc., etc.

„Dar oricâte scăderi ar avea cartea lui T. Racoce, ea, prin mai bine de două decenii, a fost singura carte românească apărută în Bucovina austriacă. Între anii 1820-1848, Românii din Bucovina nu aveau la îndemână altă carte românească de conținut distractiv, decât crestomaticul

lui T. Racoce“.

Perfect adevărat, dar scriere şi nu literatură română în Bucovina.

Vasile Ţintilă (1790-1840)

Vasile Ţintilă, Ţîntilă, Schintilă sau Scintilă este autorul primului calendar bucovinean. În 3 august 1823, el a înmânat arhiducelui Francisc Carol următorul memoriu:

„Prea înalte Prinţ şi Arhiduce,

Milostive Domn.

Cel ce semnează mai jos cu profundă reverinţă este învăţător trivial (de şcoală primară – nota lui Teodor Balan) şi serveşte statului de 10 ani spre mulţumirea şefilor săi.

Desfiinţându-se sporul de salar de 50%, în urma Deciziei guberniale dela 1 Septemvrie 1820, No. 39354, subsemnatul nu primeşte decât 20 fl.W.W. (monedă vieneză – n.T.B.) salar lunar, o falce de pământ dela comună şi alta de fânaţ dela d. Filip Ieremievici, protopop din localitate, locuinţă şi lemne gratuite; mai mult nemic.

Subsemnatul are o nevastă şi şapte copii minori şi nu poate ieşi la capăt cu acest mic salar de 20 fl.W.W. lunar; afară de aceasta, el a contractat datorii, cu un cuvânt el a ajuns în stare de sărăcie.

În situaţia sa precară, el nu ştie cum să-şi ajute; dar, profitând de sosirea fericită în Bucovina a Alteţei Voastre, el îşi ia refugiu şi prosterne la picioarele Alteţei Voastre regale plecata sa cerere şi cu lacrimi fierbinţi roagă cu supunere să găsească milă şi să primească ajutor.

Subsemnatul a fost elev la şcoala clericală, pe care a fost silit să o părăsească la anul 1807, şi posedă „Mâna lui Damaschin“, o artă de a alcătui calendar de confesie greco-neunită; el a şi alcătuit un „calendar moldovenesc“ pentru toate timpurile, cuprinzând 63 coale mari şi care este terminat. În consecinţă, el roagă să fie considerat pentru postul de preot catehet sau pentru cel de învăţător la o şcoală primară de oraş.

Subsemnatul nu s-a lăsat îndemnat de diferitele dificultăţi şi de sărăcia în care a intrat sau de vorbe falşe să-şi părăsească meseria, pe

care chiar Mântuitorul lumii n-a pregetat s-o primească, ci voios şi vitejeşte a păşit înainte şi, prin silință neînfrântă, prin o activitate neîntreruptă şi prin o statornicie bărbătească, a ținut să fie folositor statului, făcând tinerilor o educație, care străluceşte în lumină orbitoare la toate bisericile şi oficiile şi reliefează în mod strălucit meritul celor ce i-au crescut.

Certificatul alăturat (un fel de „adeverință de bună purtare“, alcătuită şi scrisă de Scintilă, dar semnată de fruntaşii satului Tereblecea, pe care n-o voi reproduce – n.r.) adevereşte că subsemnatul a instruit cu mare silință pe elevii săi în mod gratuit, în afară de orele de curs învățându-i, vara şi iarna, diferite cântece bisericeşti, spre marea mulțumire a comunei şi a părinților. Câțiva din elevi, cari au absolvit şcoala, sunt acuma angajați cântăreți la diferite biserici ortodoxe; subsemnatul singur a cântat în biserica satului.

Afară de aceasta, subsemnatul suplineşte, de şapte ani, în mod gratuit pe cei doi preoți cateheți, neprimind până acuma nici o remunerație; de aceea roagă, Alteța Voastră, să-i confere milă şi ajutor.

Sfârşind cererea, subsemnatul cu toată supunerea roagă să fie iertat“

(Codrul Cosminului – 1925, 1926, pp. 613, 614).

Vasile Scintilă s-a născut la Tereblecea, probabil prin jurul anului 1790, şi a murit, în 1840, tot învățător de şcoală trivială în satul său natal, semn că n-a putut clătina inima arhiducelui pentru a-l determina să comită un act de trafic de influență (atât de românesc, dar tot atât de neaustriac). De altfel, veniturile lui lunare sunt considerabile, iar de casă, pământ, fânaț şi lemne gratuite nu mai beneficiază de mult profesorii.

Primul calendar românesc din Bucovina, „Calendar de casă“, alcătuit după modelul calendarelor ardeleneşti, tipărite, începând cu anul 1794, la Viena şi la Buda, a fost publicat de Țintilă în 1811. Cele din anii următori (până în 1820) conțin „şi felurite învățături pentru popor ca: „Adevărate mijlociri împotriva unor boale ale vitelor“, „Cum pământul se mişcă şi nu soarele, după cum socotesc cei mai mulți“ etc.“ (Loghin, Istoria..., pg. 52), pasiunea pentru fenomene cereşti şi climaterice fiind demonstrată şi de însemnările pe care le-a făcut Vasile Țintilă pe cărțile

bisericeşti, însemnări publicate de Ilie Corfus în cartea despre care am mai vorbit. În 1814, Ţintilă scoate de sub teascurile cernăuţene ale lui Petru Eckhardt „Tabelarnic vecinic calendar pe o sută de ani, lucrat după „Mâna lui Damaschin“ de Vasile Schintilă“, un „calendar în care se află toate sărbătorile cele mari ale bisericii răsăritului, alcătuit cu ajutorul lui Dumnezeu, după mâna lui Damaschin, de un iubitor de această ştiinţă, nu pe un an, o sută sau o mie de ani, ci de la început şi până la sfârşitul lumii, numai iubitul cetitor să ştie ce slovă a Păscăliei slujeşte pe anul acela ce vra să caute“. Citatul, redat de Iancu Nistor în mai multe lucrări, inclusiv în discursul de recepţie la primirea în Academia Română (pg. 34) şi în „Istoria bisericii din Bucovina“ (Bucureşti, 1916), seamănă, desigur, şi cu textul memoriului din 1823.

Daniel Scavinschi (1806-1838)

Între primul şi ceilalţi autori de calendare bucovinene, îşi face loc, graţie lui Iancu Nistor, şi un stihuitor „originar de prin părţile Cozminului“, cu care reputatul istoric vrea să umple un gol definitiv, declamând în faţa academicienilor care veniseră să-i asculte discursul de recepţie, în 1916, cum că acest „poet“, Daniel Scavinschi, „a deprins rostul buchiilor la vechea şcoală moldovenească din Cernăuţi şi se pare că a urmat câţiva ani şi liceul german din acest oraş. De la Cernăuţi trecu la Lemberg, unde intră ca practicant în farmacia unei rude de ale sale. Acolo făcu cunoştinţa Marelui Agă Sandu Sturdza Miclăuşanul, care, la 1823, îl luă cu sine la Iaşi. În capitala Moldovei, Scavinschi veni în atingere cu cei mai de seamă scriitori moldoveni din acele vremuri şi se învrednici de prietenia lui Constantin Negruzzi, care a scris o duioasă biografie a prietenului său. Pe urma sa ne-au rămas drama „Democrit“, ode pentru deşteptarea Românilor, sonete pentru fericirea Moldovei şi panegrice la adresa boierilor găzduitori“ (Nistor, op.cit., pp. 36, 37).

Aşa se scrie istoria, inclusiv cea literară, înzestrând cu şcoliri naţionale şi raţii aferente de patriotism îndoielnic pe câte un personaj literar mai mult sau mai puţin caricaturizat. Constantin Negruzzi îl înveşniceşte pe Scavinschi, în mai 1838, când moare bucovineanul,

făcându-l personajul „Scrisorii IV“, cea subintitulată „Un poet necunoscut“, publicată de Vasile Alecsandri, cu o prefaţă incendiară pentru toate timpurile şi, tocmai de aceea, nerepublicată vreodată, în „Scrierile lui Constantin Negruzzi / Volumul I / Pecatele tinereţeloru“, Bucureşti, 1872, paginile 205-210, scriere din care voi şi cita pasajele cele mai sugestive:

„Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămânând orfan în tânără vristă, se duse la Liov, în Galiţia, la o rudă a sa ce era spiţer, pe lângă care slujind calfă învăţă puţină botanică. Ca să se supue modei Polone, mai adăogi un „schi“ la porecla sa, şi din Scavin se făcu Scavinschi („De aş fi trăit în Rusia, mi-aş fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, şi, la Bucureşti, Scavinescu“ – mărturiseşte personajul în pagina 209 – n.r.). Învăţă limba nemţească şi o cunoştea bine, dar nu-i iubea pre Nemţi; pentru aceea, când musa română începu a-l supăra, preferă a traduce din francesă, deşi o ştia mai puţin decât pre cea germană.

Pe când el îşi petrecea zilele plămădind cantaride şi pisând chinină, la 1823, un boier moldav întumându-se de la Viena, îl cunoscu şi, văzând în el dispoziţiuni poetice şi spirit deştept, îl îndemnă să vie la Iaşi ca să-şi caute norocul... Scavinschi părăsi bucuros o ţară unde nu căştigase decât un „schi“ la sfârşitul poreclei şi alergă la Iaşi, dar sărăcia şi lipsa îl întovărăşiră şi aici. Musele spăimântate şi Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza Ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeţi... În zadar Scavinschi scria imne asupra fericirei patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldovei, ode, epitalame în care toţi zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia depărta de un palamac lipsa... Pe lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuşi n-o ascundea, zicându-şi: „Daniel Scavinschi cel mititel de statură, / Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură“, şi de o constituţie foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aceste lucruri erau: poesia, medicina şi – musteţele sale“.

Când să împlinească treizeci şi doi de ani, în 1838, Daniel

Scavinschi, care obişnuia să-şi încerce produsele spiţereşti pe sine, se îmbolnăvi şi chemă, urgent, pe Negruzzi, care povesteşte:

„L-am găsit în pat, şi căutându-se într-o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteţi şi le punea într-o cutiuţă ca pre nişte preţioase scule.

- Ah, ce bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

- Iar ţi-a venit ipocondria?

- Acum e moartea, a ei vară primară, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, şi azi mă trezesc că-mi cad musteţile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înţeles şi, întinzând mâna sa rece şi veştedă, m-a apucat de braţ.

- E de prisos, îmi zise; măcar de aş şti că voi scăpa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii, văzându-mă, „Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel de statură, / Cărui îi căzu musteaţa şi e chiar caricatură". Ţine acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

Pe pachet scria: „Scrieri a lui D. Scavinschi, să se dea la D. Aga A. Sturza Miclăuşeanul ca să facă ce va voi cu ele"...

Napoleon muri zicând: Franţa – oaste.

Scavinschi zicând: lipsă musteţi.

Hofman moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut musteţile.

Fireşte judecând, deosebirea nu e atât de mare".

Şi, la fel de firesc, în ciuda pierderii scrierilor sale, Daniel Scavinschi poate fi socotit primul stihuitor bucovinean, aflat, prin pasiune, foarte aproape de teritoriul sacru al poeziei.

Porfiriu Dimitrovici (1801-1865)

Al doilea autor de calendare bucovinene este catehetul de la Şcoana normală din Cernăuţi, Porfiriu Dimitrovici, care, în 1838, este însărcinat

de Consistoriul episcopesc cu redactarea şi publicarea unei astfel de lucrări, în scopul folosirii banilor obţinuţi din vânzare pentru ajutorarea preoteselor văduve, şi care traduce calendarul nemţesc, adaugă „istorioare morale, regule economice, anecdoturi, înştiinţări amestecate“ şi, astfel, realizează un „Calendar de casă pentru Bucovina / Anul 1839“, dar care se va publica abia în 1841, cu apariţii anuale până în 1873, când de calendar se va ocupa Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina.

În calendarul din 1841, Porfiriu Dimitrovici publică două „Alegate de petrecere“, două acrostihuri şi „Regulile vremii pentru ţărani, rânduite după cele 12 luni ale anului“, iar în cel din 1842, un articol cu cuprins religios-moral, descrierea bisericii Sf. Isac din Petrograd şi a bisericii Sf. Sofia din Constantinopol, stihuirea „Iordania adecă ceremonia sfinţirii apei la Făntăna Turcească den Cernăuţi“, semnată de Teodor Şoimul, pseudonimul unui ţişăuţean care, sub numele de Teoctist Blajevici, va ajunge şi Mitropolit al Bucovinei. Şi se mai publică „recepte pentru economia casnică“, dar şi „fabule, paramii şi ziceri învăţătoare şi folositoare“. Din 1843, colaborează la calendar şi Samuil Andrievici, viitorul Mitropolit de luminoasă amintire pentru posteritate, Silvestru Morariu, „care iscăleşte încercări omeletice şi versuri destul de îndemânatice“, precum şi un îndemn de păstrare a limbii noastre „mai presus de toate“, intitulat „Limba noastră cătră noi“(cf. Nistor, op.cit., pg. 37). În 1844, apar „ode, fabule, anecdote şi câteva traduceri reuşite“, iar în 1846 „o descriere a Bucovinei, făcută de Samuil Andrievici“ (Nistor, op.cit., pg. 38).

Porfiriu Dimitrovici se afirmase în activitatea de compilaţie literară religioasă încă din 1826, când a alcătuit „Diaconarul“, o cărticică în care erau trecute „toate rugăciunile de cari avea trebuinţă în funcţiunile sale ca diacon“ (Sbiera, Mişcări literare..., pg. 7, ca şi citatele care vor urma). El „s-a ocupat toată viaţa sa cu limbistica românească, dar mai ales cu lecsicografia“, compunând „un vocabular etimologic al limbei româneşti, al cărui manuscript, împreună cu alte scrieri de ale lui, se află în biblioteca Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina“. Aceleaşi informaţii le dă şi Constantin Morariu, iar Constantin Loghin, care a avut acces la acele arhive, ţine să sublinieze calitatea de poet a

„harnicului preot“: „În fruntea suplimentului literar pe anul 1841, găsim două „acrostihuri“, semnate „P.D. Un Cernăuțean“, care nu e altcineva decât redactorul calendarului. În aceste versuri, cele mai vechi scrise în Bucovina (aici se înşeală reputatul cărturar bucovinean, dar „Trei Viteji“, de Ion Budai-Deleanu, încă însemna o operă necunoscută, ba chiar poezie şi nu stihuire precum în cazurile la care se referă – n.r.), P. Dimitrovici ne apare ca cel ce era: un cleric pătruns de misiunea sa.

Cel dintâi acrostih se intitulează „Greşialile ominilor“ şi spune că e „imitație după noima sfântului Ioan Hrisostom“. În conformitate cu cunoscutele învățături bisericeşti, poetul cleric se plânge că noi nu îngrijim prea mult de trup, năzuim să facem numai rău altora, iar „Patriei, zicem, că şerbim, iar puțin de ea grijim / Vrun folos de-l câştigăm, la-nteresu nostru-l dăm“. Aşa fiind, ne întâlnim tot mai mult în păcat. Şi atunci desperatul poet se întreabă terminând: „Nici județu-n minte avem: vai! ce samă vom să dăm?“.

Al doilea acrostih poartă titlul „Contenirea de la îndulcirea în amorul fizicesc în tănereață şi afară de căsătorie“. Şi aici ne apare poetul conştient de chemarea-i şi care ne predică că omul care nu se înclină amorului fizicesc „Trainic creşte el, vlăstează. / Răschisă ca trestia-n sus / Oblu-i învălit şi mândru / Vivă ca ş-Apoi frumos“. Fericită va fi acea „noablă fecioriță“, care se va „îmbina măritându-se“ cu acest „eroicesc om“.

Aceste stângăcii versificate – stângăcii şi pentru începuturile poeziei româneşti în Bucovina – la care se mai adaugă, în anii următori, „altele neiscălite, dar probabil tot datorate lui P. Dimitrovici, fac loc unor bucăți în proză, care din orice punct de vedere sunt superioare poeziilor. Astfel are în proză mici fabule şi acel minunat articol, „Atotputernicia lui Dumnezeu“ (1842), unde în culori vii ne descrie farmecul unei nopți de vară şi apoteoza unui răsărit de soare“ (Loghin, Istoria, pp. 53, 54).

Constantin Loghin introduce în acest text, fără să-i dea importanța pe care o merită, un adevăr sublim: „cleric pătruns de misiunea sa“. Pentru că scrisul bucovinean, inclusiv literatura, atenționează asupra unor generații de „clerici pătrunşi de misiunea lor“ cum nu se întâlnesc în istorie decât o dată la două mii de ani. Şi vom vedea că, după descâlcirea

căilor, printr-un superb eseu al lui Vasile Mitrofanoviță, „Înrâurința creştinismului asupra culturii genului omenesc“, pe care-l voi reproduce la locul cuvenit, literatura bucovineană laică şi literatura bucovineană religioasă chiar încep să existe prin lucrarea unor popi dumnezeieşti, precum Iraclie Porumbescu, Simion Florea Marian, Constantin Morariu şi Dimitrie Dan, toți şi prozatori de mare forță, dar cu operă literară neştiută nici măcar de urmaşii lor.

Teoctist Blajevici (23.02.1807-09.07.1879)

„Teoctist Blajevici s-a născut, în 23 Faur 1807, în satul Tişăuț, în ținutul Sucevii, unde tatăl său era preot. După ce a gătit el gimnasiul şi şcoala teologică din Cernăuț, s-a sfințit în preot şi, în anul 1832, a fost rânduit să fie păstor sufletesc mai întâi în Storojineț şi apoi în Presecăreni. Văduvind, însă, în scurtă vreme, a intrat, în anul 1837, în starea călugărească, fiind numit aşişi îndată spiritual (profesor la şcoala de cântăreți biviriceşti – n.r.) la seminariul din Cernăuți“ (Morariu, op.cit., pg. 169), îndeletnicire care-i permite o eficientă activitate cărturăricească. A colaborat la Calendar, entuziasmându-se de scopul nobil al folosirii banilor (ajutorarea preoteselor văduve), cărora le-a şi dedicat, în 1854, când administrația austriacă introduce pensii şi pentru văduvele preoților, două stihuiri, „Preotesele vădane“ şi „Imnul vădanelor preotese din Bucovina“, pe care le-a şi tradus, păstrând ritmica originală, şi în limba germană, scoțând o cărticică omagială de 13 (?) pagini, intitulată „La prăznuirea solenei desvăliri a chipului c.r. apostolescei Maiestății Sale prea luminatul împăratului nostru Franț Iosif I, care s‘a afiorisit de preotesele vădane din Bucovina în 22 Septemvrie (4 Octomvrie 1854) la prăznuitoarea zi a numelui c.r. apost. Maiestății Sale întru pomenirea preamilostiv îngăduitei lor pensiuni“. Dar viitorul mitropolit al Bucovinei (din 22 martie 1877, până în 9 iulie 1879, când a murit) era un erudit, în ciuda limbajului din titlul acelei cărticele, care nu era al lui, ci al instituției, al Biserici Ortodoxe din toate teritoriile româneşti, un limbaj care nu mai păstra nimic nici măcar din supleţea celui folosit de Coresi. Blajevici a publicat, în 1844, la Lemberg şi la Cernăuți (în tipografia lui Eduard

Winiarz) o gramatică românească, compusă în nemţeşte şi purtând titlul „Theoretisch-praktische Grammatik der dacoromanischen Sprache, noch ganz neuen Grundsatzen und einer leichtlasilichen Methode“, gramatică retipărită în 1853 şi în 1855, de data asta la Viena şi semnată „Teoctist Şoimul“, apoi, în 1866, la Viena şi la Sibiu. A mai publicat „Istoria vieţii lui Iisus Hristos, cu multe aplecăciuni folositoare pentru întrebuinţarea candidaţilor de dăscălie“ (Viena, 1865, 120 pagini), „Istoria biblică a aşezământului celui vechiu, spre folosul şcoalelor de dăscălie“ (Viena, 1865, 148 pagini), „Creştinească învăţătură a năravurilor, sau moralul creştinesc, spre întrebuinţarea candidaţilor de dăscălie“ (Viena, 1865, 89 pagini) şi un „Tipicon“, care a rămas netipărit (cf. Sbiera, op.cit, pp. 17, 44, Morariu, op.cit, pp. 169, 170).

Interesat doar de creaţia stihuitoare a lui Teoctist Blajevici (Şoimul), Constantin Loghin încearcă o poemizare a textelor publicate în Calendar, dar ignorând ocazionalele şi omagialele însăilări rimate din 1854. „Acest cleric se inspiră din felul cum se serba, la Cernăuţi, Iordanul şi ne descrie o astfel de solemnitate într-o poezie lungă, cu titlul „Iordania 1841 în Cernăuţi“. Acest mic poem („poezie lungă“, dar „mic poem“ – n.r.) începe cu versurile. „A aramei cântătoare aud glasul răsunând / Şi la prăznuirea sfântă pre norod înbiind“. La auzul acestui glas, fiecare creştin îşi lasă patul şi, în mână cu „vrun văsăşor“, porneşte la biserică. Aici e mare înghesuială: „Ca albini la urdeniş într-o caldă zi de vară / Stă norodul la biserici, că nu încape, pe afară“. Înlăuntru se săvârşeşte sfânta liturghie, la care asistă „cei întăi din preoţi, domni, stăpâni şi patrioţi“ („stăpâni şi patrioţi“ vesteşte cinica filosofie politică a lui P.P. Carp – n.r.). După celebrarea acestui serviciu divin, porneşte „proţesia“, căreia i se asociază „şi străine confesii“, „Ba şi evrei din uşi şi fereşti prăvesc“.

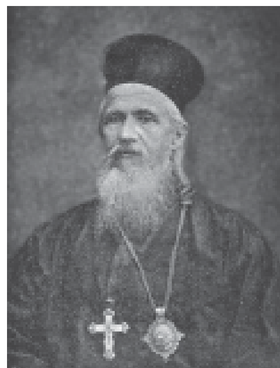
Descrie, apoi, amănunţit tot convoiul care urmează, din care nu lipseşte nici un „polc de ostaşi“. Ajung cu toţii la „fântâna cea domnească“; acolo, împuşcături de săcăluşuri şi salve de tun, iar arhiereul însuşi sfinţeşte apa. Şi acum în poet se stârneşte coarda cucernică a clericului: „Firea apei să preaface, o straşnică minune! / Apa Iordanului pierde putrejune. / Vindecător dar de suflet şi trup priimind / Şi pre toţi cei ce-o gustă cu credinţă sfinţind“.

După aceasta, fiecare îşi umple vasul cu apă sfinţită şi convoiul se întoarce, „cântând imn de bucurie“, în mijloc cu „iroul zilei“, care merge „Într-o mână ţinând cruce, cu alta stropind / Tuturor binecuvântarea aghiazmei împărtăşind“. Se opresc cu toţii la „Gvardia cea mare“, unde arhiereul face rugăciuni „pentru întâiul Ferdinand“ şi pentru „a gvardiei voinici ostaşi“, apoi procesia înaintează spre biserică, „De unde cu bucurie toţi se duc acasă / Gustând apă de Iordan înainte de masă“.

Astfel termină puţin iscusitul versificator de la 1841“ (Loghin, op.cit., pp. 55, 56).

Un parcurs ciudat al aprecierilor reputatului cărturar bucovinean interbelic, Constantin Loghin pornind de la semnalarea de „poezie“, de „poem“ şi concluzionând, după ce copie şi reproduce nişte rânduri care doar din mintea unui veritabil mazil bucovinean, precum Născocor din Cârlibaba, pot ieşi pentru a se aşeza fălos în pagină, cu concluzia semnalării unui „puţin iscusit versificator“.

Samuil Andrievici – Silvestru Morariu (14.11.1818-03.04.1895)

Samuil Andrievici, viitorul mitropolit de luminoasă ulterioară aducere aminte, Silvestru Morariu, obligă la respectul memoriei. Ca versificator al Calendarului, dovedeşte o oarecare îndemânare („Astăzi dară te zoreşte / Alte zori nu aştepta, / Că nădejdea ameţeşte / Şi norocul te-a-nşela“), dar textele lui, scrise după ortografiile vremii, chiar şi adaptate de Constantin Loghin la ortografia unică, stabilită de Academia Română şi acceptată în 1904, rămân tot la nivelul versificării. „Mai importantă este fabula, devenită azi istorică, „Cucoşu curcănit“, scrisă în 1864. Aici poetul ne descrie pe „prinţul paserilor“, un cucoş „mândru şi frumos“, „cu coada încordată în şepte văpsele ca un curcubău“ şi cu glasul său puternic, care noaptea este un „oarnic bun“. Dar acest

cucoş ambiţios, văzând pe curcani „rotindu-se şi urlucând“, s-a însoţit cu ei. Şi atunci curcanii au început a-l preface pe noul tovarăş după chipul şi asemănarea lor. „Curcanii-ndată creasta i-au ciupit / Penele i-au smuls şi l-au păclişit“ de au făcut dintr-însul o simplă „caricatură“. Iar naivul cucoş se bucura că s-a uşurat „de straiul cel vechiu“. Şi, ca să placă şi mai mult curcilor, strângea pene ce cădeau de pe curci şi curcani şi şi le înfigea pe trup. Dar ce folos? „... când să răschira / El în pene ca curcanii, penele pica“. Ba chiar şi-a pierdut şi glasul. Şi poetul continuă: „În acest chip cucoşul cel mărit, / Vrând a fi curcan, s-au păclişit. / Smult, ciupit şi amorţit între curcani umbla / Şi cine îl videa râdea şi să mira“.

Iar morala acestei fabule? „Soiul tău păzeşte, nu te fă curcan, / Limba ta cinsteşte, de eşti moldovan! / Nu te urî însuşi, nu te depărta / De obiceiul tău şi de limba ta; // Că nici german, nici francez vei fi / Alt naţional nu vei dobândi. / Şi, de laşi aice, pre ai tăi strămoşi, / Te prefaci în altul ca acel cucoş“.

Este această dojană foarte caracteristică, pentru că o aruncă un preot mai ales colegilor săi, pe atunci singura categorie de intelectuali români, cărora le plăcea să se umfle în penele împrumutate ale culturii germane şi care preferau să fie preoţi internaţionali ortodocşi, un tip creat de episcopul de tristă memorie Eugeniu Hacman“ (Loghin, op.cit., pp. 60, 61).

Samuil Andrievici, fiul parohului Gherasim din Mitocu Dragomirnei (la bătrâneţe, ieromonah al mănăstirii) şi al Zamfirei, fiica preotului Grigorovici din aceeaşi localitate, a făcut şcoala primară la Suceava, iar gimnaziul şi teologia la Cernăuţi (până în 1843). În al treilea an de teologie s-a căsătorit cu Ileana Ceahovschi, fata răposatului preot din Ceahor, care se trăgea din familia răzeşească Şcraba din Stăneştii de Sus (pe Ceremuş) şi a fost rânduit preot la Ceahor, după absolvirea seminarului teologic. La Ceahor rămâne vreme de două decenii, timp în care este numit şi protosviter al ţinutului Cernăuţi şi se ocupă, cu hărnicie şi pricepere, de înfiinţarea de şcoli poporale. Din 1862, Samuil Andrievici lucrează la Consistoriu, iar din 1865 a fost înaintat, prin decret imperial, consilier consistorial. S-a călugărit în 1874, luând numele Silvestru şi fiind numit, tot prin decret imperial, arhimandrit. Silvestru Morariu (numele, revendicat drept cel adevărat, îl obţine în 10 mai 1871, prin

decret al guvernului) era preţuit de împăratul Francisc Iosif, pe care îl vizita adesea la Viena, după cum rezultă din comunicatele din presa bucovineană, iar prietenia aceasta slujeşte şi Bucovinei, Silvestru Morariu fiind desemnat Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucovinei, curând după îmbrăcarea straiului monahal, în 1880.

După Silvestru Morariu au rămas 28 lucrări teologice, cele mai multe dintre ele publicate, începând cu „Cuvântare spre mângâierea şi îmbărbătarea norodului celui certat prin secetă, lăcustă, răsboi şi cholerã în vara anului 1848“, tipărită pe cheltuiala sa, în condiţiile unui an nefericit, despre care vom mai vorbi, şi terminând cu „Apologie der orthodoxen griechisch-orientalischen Kirche der Bucovina“ (Cernăuţi, 1890). De-a lungul întregii sale vieţi, s-a implicat în activităţi sociale (pensii pentru preotesele văduve şi pentru orfanii lor; mărirea lefurilor dascălilor bisericeşti şi a preoţilor cooperatori; burse pentru copiii sărmani etc.) şi culturale (înfiinţarea de şcoli, sprijinirea financiară a publicaţiilor, tipăriturilor şi cărţilor bucovinene etc.), fiind ales, în mai multe legislaturi, deputat în parlamentul imperial vienez şi-n cel provincial din Cernăuţi. În multe privinţe, Silvestru Morariu a fost, alături de Hurmuzăcheşti şi, mai târziu, după ei, un „Grach al Românilor“, cum obişnuia să spună Iraclie Porumbescu.

Ştefan Afanasievici (?-18.09.1809)

Un nepot al lui Samuil Andrievici, Constantin Morariu, care merită preţuit pentru multe, dar mai ales pentru o proză incredibilă, „Piramida cu pigmei“, care anticipează, la 1881, toate alegoriile moderne referitoare la trufia socială, mai menţionează, în ale sale „Părţi din Istoria Bucovinei“ (Cernăuţi, 1894), două chipuri de clerici implicaţi în publicarea de cărţi religioase, pe care le ignoră şi Iancu Nistor, şi I.G. Sbiera, şi Constantin Loghin, dar fără să fi greşit:

„Ştefan Aftanasievici (a murit la 18 Septemvrie stil vechi 1809). El a fost cel dintâiu cancelist al Consistoriului nostru, şi a tipărit pentru şcoalele din Bucovina, în anul 1804, în tipografia lui Petru Eckhardt din Cernăuţ, un catechism în limba românească, nemţească şi rusească.

Aftanasievici a lucrat catechismul său după alt catechism, tipărit în 4 limbi, întărit în anul 1774 de sinodul din Carloviţ şi menit pentru copiii de şcoală sloveni, sărbi şi români din ţeara ungurească.

Până la catechismul lui Aftanasievici, şcolerii români din şcoalele noastre poporale învăţau catechismul întărit în 1774 de sinodul din Carloviţ, eară cetirea o deprindeau dintr'o „bucoavnă moldovenească". Asta ni-o spune directorul Theil dela şcoala capitală din Suceavă în scrisoarea sa din 18 April 1846, de care am pomenit mai înainte şi pe care priveghitorul şcolar din ţinutul Sucevii Anton Bereznicki a trimis-o Consistoriului catolic din Leov.

Protopopul Lazar Grigorovici din Bosanci spune, în respunsul său din 15/27 Maiu 1848 Nr. 343, de care am vorbit acuma, că mai sunt şi alte cărţi românesci de şcoală şi anume: 1. Partea I. şi a II. a cărţii de cetire pentru învăţători greco-neuniţi (ortodocşi-orientali) din Austria, tipărită în Viena, în limba moldovenească; 2. Cartea de cetire tipărită de odată cu catechismul din 1774; 3. O carte de răfuieli tipărită la Viena. Dară de cine au fost făcute „bucoavna moldovenească" şi cele trei cărţi pomenite de protopopul Lazar Grigorovici, asta n'am putut-o afla..."

Constantin Popovici cel bătrân

„Constantin Popovici senior adecă cel bătrân, fostul profesor la institutul teologic din Cernăuţ, a tipărit, la anul 1848, în Cernăuţ, o cărticică mică sau broşură de 12 pagini, sub titlul „Cuvânt la ziua nascerii a Prealuminatului Împăratului nostru Ferdinand I. Despre dătoriile supuşilor cătră Împăratul, ocârmuirea şi patria" (Morariu, op.cit., pp. 154, 155, 159).

Dar un inventar corect şi complet al gramaticilor şi dicţionarelor româneşti, apărute între anii 1780-1865, avea să facă Paul Paicu, viitor universitar ieşean, după o „Scurtă privire asupra gramaticii de A. Pumnul", în anexa intitulată „Tesaurul literariu pentru cultivarea limbei romane" (Foaea Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina, nr. 1,2,3/1865, pp. 50-53 şi nr. 4/1865, pp. 97-100).

Vasile Cantemir (23.04.1794-1835)

„Vasile Cantemir, fiul unor mazili din Roşa, suburbie a Cernăuților, care va ajunge, în 1809, dragoman la agenția austriacă din Iaşi, a scris, în perioada februarie 1826 – decembrie 1827, primul dicționar românesc din Bucovina, intitulat „Deutsch-Moldauisch – Franzosisches Worterbuch“ şi „cuprinzând 11 tomuri şi 2004 „file“, deci peste 4000 pagini, şi se păstrează în manuscris în biblioteca Facultății Teologice din Cernăuți“ (Loghin, Istoria, pp. 46, 47).

Gramatici române între anii 1780-1864

Gramaticile române, o adevărată avalanşă de ortografii („câte capete, atâtea ortografii“, spunea Pumnul, în vreme ce o lucra pe a sa, şi mai fistichie decât multe din cele anterioare), înseamnă şi un tezaur, dar şi o calamitate, din care s-au salvat, mai repede, doar studenții grupați în Societatea „România Jună“ din Viena, iar cei dintâi Ioan Slavici şi Mihai Eminescu. Despre Slavici, dacă tot veni vorba despre el, trebuie să precizez că nu se spun multe lucruri. În primul rând, se omite statutul lui de prim scriitor național al românilor de pretutindeni, atât de iubit, de pildă, în Balcani, încât toate crâşmele aromânilor îi purtau numele, românii de pretutindeni considerând că el a pus temelia limbii literare române pe care toți o înțeleg. Şi tot despre Slavici, care nu e înmormântat la „Bellu“, lângă Eminescu, ci în spatele gării din Panciu, nu se spune că, după ce a evitat închisorile austriece, în urma unui proces de calomnie, deschis de un general austriac de origine română, a făcut închisoare politică în... România Mare, ultimii ani de viață ai acestui adevărat Apostol al Neamului irosindu-se în domiciliu forțat la Panciu, acolo unde ginerele său era şef de gară. România Mare îl condamnase pe Slavici pentru că el nu prea agrea ideea unei guvernări totalitar-balcanică de sorginte dâmbovițeană. Şi nici acum, după atât amar de vreme, Slavici nu şi-a regăsit locul de veşnică odihnă lângă Eminescu.

Dar să revenim la primele 57 de gramatici române, reproducând „inventarul” tezaurului, aşa cum a fost făcut de bucovineanul Paul Paicu:

1. Samuil Clein (Clain, Micu), „Elementa lingue daco-romane

sivă Valachică”, tipărită cu litere latine, Viena, 1780;

2. Ienachie Văcărescu (Mare Ban), „Observații asupra gramaticei româneşti”, ediția I – Rîmnic, 1787, ediția a II-a – Viena, 1804, cu celebrul motto: „Urmaşilor mei Văcăreşti, / Las vouă moştenire / Creşterea limbei româneşti / Şi a patriei iubire“;

3. Ioan Molnar, „Gramatică română pentru germîni“, ediția I – Viena, 1788, ediția a II-a – Sibiu, 1797;

4. Radu Tempianu (protopop şi director al şcoalelor române din Transilvania), „Gramatică română“, manual pentru şcoli, scris cu litere chirilice, Sibiu, 1797;

5. Paul Iorgovici (doctor în filosofie), „Observații de limba românească“, Buda, 1799;

6. George Şincai (doctor în filosofie şi teologie), „Elementa lingua daco-romană sive Valachicae“ (cu litere latine), Buda, 1805;

7. Antoniu de Marchi (director al şcoalelor din Bucovina), „Gramatica română pentru germani“, Cernăuți, 1810;

8. Mihail Boiagi (profesor la Viena), „Macedo-Romanische Sprachlebre“ (gramatică de limbă macedo-română, cu litere latine), Viena, 1813;

9. Andreas Clemens (preot protestant), „Gramatică română pentru germani“, Buda, 1813;

10. Constantin Diaconovici Loga (profesor la şcoala preparandală din Arad), „Gramatică românească“ (cu litere chirilice), Buda, 1823;

11. Petru Maior, „Ortografia romana sive latino-valachica“, Buda, 1825;

12. Ioan Alecsi, „Gramatica Daco-romana“ (cu litere latine), Viena, 1826;

13. Ştefan Marțela, „Gramatică românească şi rusească“, 2 tomuri, Petersburg, 1827;

14. Ioan Eliad, „Gramatică românească“ (cu litere chirilice), Sibiu, 1828;

15. Grigore Pleşoianu, „Gramatică română pe scurt“ (cu litere chirilice), Sibiu, 1828;

16. George Săulescu, „Gramatică românească“ (2 tomuri, cu litere chirilice), Iaşi, 1833;

17. Georg Bida, „Gramatică practică româno-franceză“, Buda, 1833;

18. Ioan Pop (profesor dimnazial, Bucureşti), „Gramatică românească“ (cu litere chirilice), ediţia I – Bucureşti, 1836, ediţia a II-a – Bucureşti, 1850;

19. Frederich Diez (mare filolog, profesor la Bonn), „Gramatik der romanischen Sprachen“ (Gramatica limbilor romane), Bonn, 1836;

20. Anonim, „Gramatică româno-germană“, Braşov, 1838;

21. I.A. Vaillant, „Gramaire Valaque pour le Francais“, Bucureşti, 1839;

22. A.T. Laurian, „Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romane in utroque Dacia vigentis“, Viena, 1840;

23. I. Hincul, „Gramatică română pentru ruşi cu un adaos de exerciţii şi vocabular“, Petersburg, 1840;

24. George Golescu (marele vornic), „Băgări de samă asupra canoanelor gramaticesci”, Bucureşti, 1842;

25. V. Paulini, „Gramatcă româno-latină“, Iaşi, 1840;

26. D.I. Eliad, „Paralelism între limba română şi italiană“, Bucureşti, 1842;

27. Timotei Cipariu, „Ortografie de limba română“, Blaj, 1843;

28. Teoctist Blajevici (teolog bucovinean), „Gramatică română pentru germani“, Cernăuţi şi Lemberg, 1844;

29. Dimitrie Boeriu (teolog în Viena), „Ortografia ori dreapta scrierea limbei romăne pentru germani“, Blaj, 1844;

30. S. Petri, „Gramatică româno-germană“, Braşov, 1845;

31. Andreas Iszer, „Gramatică română pentru germani“, Braşov, ediţia I – 1846, ediţia a II-a – 1855;

32. Nicolae Bălăşescu, „Gramatică română pentru seminarii şi clase mai înalte“, ediţia I – Sibiu, 1848, ediţia a II-a – Bucureşti, 1850;

33. D. Codrescu (profesor, Ploieşti), „Rudimente de limba română“, Bucureşti, 1848;

34. C. Platon (profesor, Bacău), „Gramatică română“, Iaşi, 1848;

35. P.M. Cîmpeanu, „Gramatică românească“, Iaşi, 1848;

36. Nicolae Măcărescu, „Gramatică română pentru şcoalele primare“, Iaşi, 1848, 1851, iar a opta ediţie, revăzută de Dimitrie Codrescu

şi Dimitrie Gusti, tot la Iaşi, dar în 1860;

37. Nicolae Bălăşescu, „Elemente de gramatică română pentru începători", Bucureşti, 1850;

38. ***, „Gramatică română pentru şcoalele primare", Bucureşti, 1835;

39. Ion Heliade (Rădulescu), „Prescurtare de gramatica limbei române", Bucureşti, 1848;

40. Şoimul (pseudonimul teologului bucovinean Teoctist Blajevici), „Gramatica limbei române pentru germani", Viena, 1850-1852;

41. Timotei Cipariu, „Elemente de limba română după dialecte şi monumente vechi", Blaj, 1854;

42. I.C. Masimu, „Elemente de gramatică română", Bucureşti, 1854, 1860;

43. V. Ivanovici (profesor de teologie, Cernăuți), „Gramatcă română pentru germani", Viena, 1855;

44. Liviu Pop, „Gramatică germano-română" (Tentamen criticum Lauriani), Viena, 1855;

45. ***, „Conversaciuni mageаro-germîno-romîne a case şi pe drum", Pesta, 1859;

46. Timotei Cipariu, „Elemente de poetică, metrică şi versificăciune", Blaj, 1860;

47. G.I. Muntean, „Gramatică română pentru clasele gimnasiale inferioare", Braşov, 1861;

48. Ion Heliade (Rădulescu), „Biblioteca portativă" (volumul I, critică asupra gramaticii româneşti), Bucureşti, 1860;

49. V. Ianovici, „Gramatica limbei române pentru I-a şi a II-a clasă a şcoalelor poporale din Bucovina", Viena, 1861;

50. ***, „Gramatică română primită în clasele din început al şcoalelor publice";

51. V. Stilescu, „Elemente de gramatică română", Bucureşti, 1862;

52. Timotei Cipariu, „Compendiu de gramatica limbei române", Blaj, 1862;

53. S. Popovici Bîrcianu (paroh, Sibiu), „Gramatică teoretică şi practică în limba germană pentru studiul limbei române privat şi în

şcoală", Sibiu, 1862;

54. E. Protopopescu, „Elemente de filologie" (traducere), Bucureşti, 1862;

55. V. Ianovici, „Gramatica limbei române pentru a IV-a clasă a şcoalelor poporene din Bucovina", Viena, 1863;

56. I.S. Puşcariu, „Compendiu de gramatica limbei române oficiale pentru germani", Sibiu, 1864;

57. Arune Pumnul, „Întăia parte de gramatica limbei rumîne", Viena, 1864.

Dicționare româneşti între anii 1770-1864

Dicționarele sau vocabularele, cum le numea Budai-Deleanu, pentru că unii autori le-au intitulat astfel, au fost, în aceeaşi perioadă, doar 21 la număr:

1. Callioti, „Dicționariu greco-român", 1770;

2. Samuil Clein (Micu), Vasile Colosi, Ioan Cornelie, Petru Maior, Ioan Teodorovici, Alecsandru Teodori, „Lesicon româno-latinesc-unguresc-nemțesc cellu d'intăiu lesiconu allu limbei romîne prelucrată în timpu îndelungatu de mai mulți bărbați binemeritați şi adecă: Samuil Clein revisorulu şi corectorul de carti in Buda, de Vasile Colosi parohul şi protopopul Săcărîmbului, de Ioan Cornelie canonicu în Oradea-mare, de Petru Maioru protopopulu Giurgiului, de Ioanu Teodoroviciu paroh în Pesta şi de Alecsandru Teodori Dr. de medicină şi de filosofie", Buda, 1825;

3. George Apostol Calistira, „Vocabulariu franceso-greco-românu", Bucureşti, 1835;

4. ***, „Vocabulariu franceso-greco-românescu", Bucureşti, 1835;

5. Andreas Clemens (paroh, Sibiu), „Dicționariu românescu-germanescu şi germanescu-românescu", Sibiu, 1836;

6. I.A. Vaillant, „Vocabulariu franceso-romînu şi romînu-francesu", Bucureşti, 1839;

7. P.Poenariu, F. Aron, G. Hill, „Dicționariu româno-francesu" (2 tomuri), Bucureşti, 1840;

8. Ioan Heliade (Rădulescu), „Vocabulariu de cuvinte streine",

Bucureşti, 1847;

9. A. Iszer, „Vocabulariu românescu-nemțescu“, Braşov, 1850;

10. Dr. T. Stamati, „Vocabulariu nemțescu-romînescu”, Iaşi, 1852;

11. Livaditu, „Dicționariu latino-romînu pentru începători“, Bucureşti, 1852;

12. Bariț, Munteanu, „Dicționariu germîno-romînu“, Braşov, 1853;

13. G.A. Polizu, „Vocabulariu romîno-germînu, înavuțitu şi coresu de G. Barițu“, Braşov, 1857;

14. Teodor Codrescu, „Dicționariu franceso-romînu“, Iaşi, 1859;

15. E. Protopopescu, V. Protopopescu, „Dicționariu romînu de ziceri străbune usitate în limba romînă“, Bucureşti, 1860;

16. S. Petri, „Vocabulariu portativu romîno-germînu“, Sibiu, 1861;

17. Raoul de Pontbriant, „Dicționariu romîno-franceşu“, Bucureşti şi Gottingen, 1862;

18. E. Protopopescu, V. Protopopescu, „Nou dicționariu portativu de toate zicerile reintroduse şi usitate în limba romînă şi de termeni scienţifici“ (2 tomuri), Bucureşti, 1862;

19. S. Petri, „Vocabulariu portativu germîno-romînu“, Sibiu, 1863;

20. N. Cernovodeanu, „Dicționariu micu portativu esplicatoriu de ziceri radicale“, Bucureşti, 1864;

21. I.M. Moldovanu, „Dicționariu latino-romînu pentru începători“, Sibiu, 1864.

Doar simpla citire a titlurilor acestor lucrări, menite să reglementeze limba română literară, pe care unii, după modelul latin, o doreau altceva decât româna vorbită, populară, ne poate lămuri asupra dificultăților pe care le întâmpinau stihuitorii cu şcoală care aspirau la glorie literară. La acestea se mai adăuga şi problema buchiilor slavone, care nu se prea potriveau cu respirarea limbii române, o slavonă statornicită şi menținută cu îndărătnicie şi de un cler fanatic, dar şi de unul leneş, care nu dorea să-şi mai bată capul cu un nou alfabet.

Numai că Bucovina, care se considera o țară de sine stătătoare în cadrul imperiului austriac, era o țară mică, în care o revoluție ortografică putea fi lesne declanşată. Lipsea numai omul care să aprindă scânteia, iar omul acela, ostenit şi bolnav, tocmai a bătut la uşa unei chilioare din Cernăuți, într-o seară de început de octombrie a anului 1848.

„Precum trupul fără suflet e mort, aşa e moartă şi naţiunea fără limbă“

Anul 1848, anul revoluţiilor masonice, prin care se consolidează şi se extind reformele iluministe ale lui Iosif al II-lea, fostul magistru al Lojei vieneze „Zu den drei Adler“, din care făcuse parte şi Horea, dar şi cei care aveau să-l pedepsească pentru că ar fi scăpat din mână răscoala împotriva grofilor maghiari, contele Gyulay din Zalău şi bancherul Brukenthal (fost guvernator al Transilvaniei şi consilier intim al Mariei Tereza), a avut urmări benefice pentru Bucovina, provincie neimplicată în vânzolelile războinice europene, chiar dacă austriecii de sub comanda colonelului Urban s-au văzut obligaţi să se retragă din faţa ungurilor insurgentului general Bem până la Mestecăniş, unde şi-au completat trupele cu voluntari români, care, zvonindu-se că vor lupta pentru „Craiul Iancu“, au răzbătut, într-o singură zi, parcursul de la Dorna Candrenilor la Mureşenii Bârgăului, câştigând admiraţia colonelului Urban, care-i scria maiorului Wieser că „Românii sunt oamenii dracului; ei merg ca diavolii“. Din masoneria aflată sub obedienţă vieneză sau pariziană („Fraternite des peuples“) făceau parte şi mari proprietari de pământuri din Bucovina, precum Vasile Balş (venerabil în 1740), Iordache Dulgheru (în 1741), Iordache Cantacuzino (în 1742), Sandu Sturza (în 1756), marele sulger Leinţa, iar dintre bucovinenii anului 1848, fraţii Hurmuzachi, boierii Balş, boierii Flondor, boierii Cantacuzino, Alexandru Cernat, Grigore Lazu (copist, fost coleg al lui Eminescu), Iosif Brucăr (Bosanci), G.A. Bujovschy (pastorul din Cârlibaba) etc., dar şi, din rândul oaspeţilor revoluţionari, Constantin Negruzzi (venerabil al Lojei „Moldova“ în 1850), Alexandru Ioan Cuza (care avea să cadă victimă „fraţilor“ din loja „Progresul“), Vasile Alecsandri, Simion Bărnuţiu etc.

În 1848, în Bucovina „nu se încuibaseră atâtea mode, nici sărăcie

straşnică... Țăranul, deşi iobag, nu lua calea grea a pribegiei... Nici poştă îndemânoasă ca acuma nu se pomenea, dar nici drumuri de fier care să aducă străini în țara noastră... Românii (din oraşe – n.r.) erau meşteşugari, împărțiți în bresle, bogați şi ei, cu locuința în vatra târgului". În vară, „deodată cu vânturile calde, ce băteau din jos, veniră roiuri mari de lăcuste. În ziua când s-au ivit era o arşiță grozavă, de nu puteai merge desculț pe drum, căci te frigea colbul. Iată, însă, că fără veste se întunecă soarele de-a binelea, iar oamenii auzeau prin văzduh pârâiri ca de trestie uscată, când o calci cu piciorul; pe sus treceau nouri grei de lăcuste înspre văile Siretului, ale Prutului şi ale Nistrului, unde au ros alăturea cu pământul cele din urmă rămăşițe de holde... Din pricina secetei – căci nu plouase de lungă vreme – şi a lăcustelor, izbucni o foamete cumplită. Mai ales în nordul Bucovinei oamenii mâncau, acum, de luni întregi, mămăligă cu jir măcinat şi amestecată cu rumugătură de fierăstrău. De băut, beau apă fiartă cu ciocani de păpuşoi. Zile întregi rătăceau pe câmpii, după măcriş, şi prin păduri, după jir... Pe lângă toate aceste nenorociri, mai veni şi holera să nimicească ce a mai rămas de pe urma foametei. Cumplita boală izbucni, mai întâi, în Galiția, de unde se răspândi cu iuțeala fulgerului şi în Bucovina. Vânturile cele calde duceau germenii bolii prin toate colțurile țării... Spre a nu se molipsi, oamenii se afumau cu bălegar de vită şi cu ierburi uscate, iar dinaintea uşii se afla un hârdău cu apă, peste care trebuia să treacă fiecare, când intra în casă... Cu apropierea toamnei, se schimbă şi boala şi nu mai era aşa de primejdioasă: rar unde se auzea că a picat cineva...

Tot la zece zile, venea ştafeta cu gazetele de la Beci şi Cernăuți, cu foi volante şi lexicoane întregi, în care se tălmăcea, pe înțelesul tuturor, ce-s acelea „constituție, parlament, deputați" şi alte bazaconii despre care nu mai auzise neam din neamul lor. Şi în Bucovina erau nemulțumiți țăranii, căci multe din jalbele lor trimise la împărăție, prin deputații țărani, n-au fost ascultate. Se mai povestea, iarăşi, că în munții huțăneşti se ridicase „craiul" Cobiliță cu Huțanii săi, pustiind şi arzând moşiile domnilor, că ar fi în ținut, la Vijnița, o adunare mare de Huțani, că scotea vornicii (primarii) din vornicie şi punea alții în loc, lua bir câte o dimirlie de porumb şi douăzeci de creițari de om şi precum că s-ar fi aflând cu o gardă de Huțani tineri, înarmați cu ciomege şi cu suliți... Pretutindeni

era clocot şi fierbere mare, şi toţi aşteptau să se surpe temeliile lumii celei vechi şi să răsară alta nouă“ (Ion Grămadă, „De prin anii 1848 şi 1849).

Şi tocmai în astfel de vremuri, la Cernăuţi începuse să apară o primă gazetă românească, „Bucovina“, dar numai pe jumătate românească, iar pe cealaltă jumătate nemţească, din cauză că, aşa cum avea să mărturisească mai târziu secretarul acelei gazete, Iraclie Porumbescu, „pe atunci româneşte mai că nu scria nimeni la noi. Veniseră la Cernăuţi tinerii moldoveni, elita inteligenţei june de acolo, ca fugari sau surghiuniţi de despotul Mihalache Sturza. Toţi acei tineri, dintre care, afară de Kogălniceanu, Alecsandri şi George Sion, nu ştiu care vor mai fi aflându-se în viaţă, fãcură prima vizită în casa Humuzăcheştilor şi numaidecât fură invitaţi a primi ospitalitatea lor, parte în casele lor din Cernăuţi, parte în cele de la moşia Cernauca. Se înţelege că cei cu avere, ca fraţii Alecsandri şi Casimireştii, Costache Negri, Ralet, principele Moruzi, Kogălniceanu şi încă vreo câţiva declinară, mulţumind pentru binevoitoarea invitare, dar alţii mai săraci, între care şi un ofiţer, o acceptară“ (Scrierile lui Iraclie Porumbescu, pp. 97, 98).

„Bucovina, gazetă românească pentru politică, religie şi literatură“

Primul număr al „Bucovinei“, „gazetă românească pentru politică, religie şi literatură“, ctitorită de fraţii Hurmuzachi, Eudoxiu (1812-1874), Georgiu (1817-1882) şi Alesandru (1825-1871), a apărut în 4/16 octombrie 1848, cam pe atunci când drumeţul obosit şi bolnav (supravieţuise holerei), care nu era altul decât Arune Pumnul („Nici că ni-ar fi putut sosi mai la timp“, avea să rememoreze Alecu Hurmuzachi), bătea la uşa chiliei seminaristului Iraclie Porumbescu.

Primul articol de fond, semnat de Georgiu Hurmuzachi, preciza că „Foaia noastră va fi dar defensor intereselor naţionale, intelectuale şi materiale a Bucovinei, reprezentantul dorinţelor şi nevoinţelor ei. – Monarchia democratică cu toate consecinţele; o Austrie liberă, puternică, falnică; deplina îndrituire a tuturor naţionalităţilor; autonomie

provincială; întreg şi nemărginit progres în toate ramurile activității omeneşti; acestea sunt principiile noastre, şi pe care foaia noastră niciodată nu le va pierde din ochi“ (Sbiera, op.cit., pg. 9).

Bucovina, aşa cum mărturisea şi iredentistul de mai târziu, Ion Grămadă, încă nu era înțesată de coloni, aceştia urmând să vină ca efect al emancipării clăcaşilor şi, ulterior, al unei dezvoltări economice. Dar Hurmuzăcheştii, susținători ai ideilor iluministe, voiau să justifice, atunci, şi prin multiculturalitate nevoia legăturilor economice cu Moldova, unde aveau un adevărat şef de misiune economică, pe fratele lor Constantin (1811-1869), militând pentru rolul de verigă economică pe care urma să-l joace Bucovina, care, ca şi revista care-i poartă numele, „mai este cu deosebire chemată de a mijloci şi cunoştința ambelor surori, Moldova şi Valahia, Austriei şi Germaniei, care au de apărat în aceste principate interese de o nemăsurată importanță... Nu va lipsi a se ocupa şi de soarta fraților noştri Români, în număr de mai mult de trei milioane, din Ungaria şi Transilvania“ (Sbiera, op.cit., pp. 9, 10).

Motivând mereu cu interesul Austriei şi al Germaniei de sporire a influenței în estul european, Hurmuzăcheştii îşi vor vedea, încetul cu încetul, îndeplinite o bună parte dintre visele lor, inclusiv cele referitoare la întemeierea unui învățământ românesc performant în Bucovina, inclusiv cele care se referă la autonomia provinciei. Numai în privința transformării Fondului religionar într-o Avere Națională Românească, administrată şi gestionată de români, menită să servească propăşirii națiunii, nu au avut câştig de cauză, din pricina împotrivirii înaltului cler, acelaşi cler ciocoit – cum avea să-l numească Iraclie Porumbescu, care cler, prin celebrele „Dorințe“, formulate la 1860, sacrifică interesul național al grupării românilor din imperiul austriac sub o unică ierarhie religioasă şi legitimează, astfel, o problemă ruteană într-un teritoriu românesc în mod tradițional tolerant, ba chiar prietenos.

Fusese un an greu, an aproape anarhic, datorită revoluțiilor europene, an cu invazii de lăcuste, cu secetă prelungită, cu o epidemie de holeră şi cu refuzul foştilor iobagi, care au devenit oameni liberi, de a mai lucra pe moşiile boiereşti, inclusiv pe cele ale Hurmuzăcheştilor. La Cernăuți, începu să apară gazeta „Bucovina“, un licăr de lumină românească, iar izlazurile comunale din întreaga Bucovină încep să fie

lotizate pentru a adăposti satelele de coloni, pe care moşierii români, inclusiv Hurmuzăcheştii, îi aduc de pe aiurea şi mai ales din Galiția pentru a-şi putea îngriji moşiile. Pe de o parte, elitele bucovinene luptă pentru propăşirea neamului, dar, pe de altă parte, urmărind interese economice proprii, contribuie la înstrăinarea Bucovinei, aura ei românească deja legendară începând să fie din ce în ce mai estompată de o realitate cosmopolită. Pe de altă parte, administrația, care are nevoie de forță de muncă înalt calificată, se înstrăinează şi ea, tot aşa cum se înstrăinează şi clerul românesc, inclusiv cel rural, care, pe la 1860, după cum mărturisea I.G. Sbiera în „Amintiri", nu mai ştia româneşte şi-i fericea pe tinerii şcoliți la Viena pentru încrâncenarea cu care se luptau pentru afirmarea unei identități naționale româneşti în Bucovina.

La 1848, gazeta „Bucovina", în ciuda scopurilor mărețe pe care şi le propunea, nu putea izbândi mare lucru, iar împlinirile ei, care, astăzi, ni se par mărunte, au fost, de fapt, incredibile. În gazeta aceea s-a publicat primul poem adevărat, care încheie epoca stihuirilor, anunțând o literatură viguroasă, mai curând de generații, decât de autori, şi asta din cauză că, în deceniile care vor urma, mai mereu va lipsi motivația scrisului, adică publicarea. Nici măcar „Bucovina", gazeta în care Iraclie Porumbescu şi-a probat calitățile reale de poet, poemul dedicat „Lui Iancu" fiind preluat, în foarte scurt timp, de popor şi transformat în... folclor ardelenesc, nu avea să dureze, fiind abandonată în 1850, după ce s-a constatat că lipsesc temeliile durabile ale oricărui demers publicistic eficient.

La 1848, suferеam de o sărăcie spirituală incredibilă. Nu aveam cititori, nu aveam scriitori, nu aveam modele literare. Nu aveam o intelectualitate puternică, pentru că abia în 1856, când împăratul Francisc Iosif, dorind să oblige Consistoriul episcopicesc din Cernăuți să urgenteze acordarea de burse pentru tineri români care să studieze la Viena, a forțat nota, deschizând un liceu german în Suceava, abia atunci orgoliul național a funcționat eficient, astfel că, din 1856 încep să fie trimişi tineri români la studiu, iar în 1860 a putut fi deschis şi liceul românesc, dar la care nici un singur preot român nu şi-a înscris copiii. Constantin Morariu (ca să nu mai vorbesc de istorici) reproduce o acuză falsă, formulată de protopresviterul din Bosanci, Lazar Grigorovici, referitoare la

discriminarea românilor, dar acelaşi Grigorovici, care ştia că, prin învăţământ în limba germană, fiului său i se deschid larg uşile unei cariere frumoase, şi-a purtat băiatul, Mihai, prin şcoli nemţeşti, iar Mihai Grigorovici, „după ce a luat examenele (facultăţii de Drept din Viena – n.r.), a intrat ca practicant la tribunalul provincial din Viena. În scurtă vreme, a ajuns adjunct şi, în calitatea aceasta, a fost permutat la tribunalul districtual din Korneuburg, lângă Viena“ (Revista Politică, nr. 9/1886, pg. 1). Ulterior, când i se îmbolnăveşte tatăl, Mihai Grigorovici cere să fie transferat în Bucovina, mai întâi la Cernăuţi, apoi la Suceava, unde ocupă cele mai înalte funcţii ale ierarhiilor judecătoreşti.

La 1848, „în Bucovina nu se scria altfel decât numai cu litere aşa-numite chirilice; unii întrebuinţau abeceul cel de tot vechiu, compus din 43 de litere, iar alţii pre cel simplificat de Ion Eliade prin gramatica sa din 1828. De o scriere cu litere latineşti nici că era vorba“ (Sbiera, Aron Pumnul. Voci asupra vieţii şi însemnătăţii lui, pg. 66; din acest volum omagial, în care sunt reproduse şi scrierile lui Pumnul, voi cita în continuare).

Aron Pumnul, care trăia cu convingerea că „literele sunt veşmintele în care este îmbrăcată limba“, milita, ca şi bucovineanul Iraclie Porumbescu, pentru înlocuirea buchiilor slavone cu literele latine. Porumbescu scrisese o fabulă, „Buchiea şi Litera“, pe care o publicase în „Bucovina“, nr. 25, 26/1850, iar Pumnul un articol, tipărit cu alfabet chirilic, despre „Neatârnarea limbii româneşti în dezvoltarea sa şi în modul de a o scrie“ (Bucovina, nr. 2-23/1950), apoi a întocmit şi un „abeceu“ fonetic, dar care n-a fost adoptat.

În „Neatârnarea...“, Arune Pumnul (folosesc numele cu care obişnuia el să semneze), sperând în „ziua mântuirei limbei româneşti din robiea buchinică-chirilică“ (pg. 197), stabileşte, cu consistenţă aforistică, câteva adevăruri esenţiale care condiţionează şi naţiunea, şi spiritualitatea naţională.

Arune Pumnul era conştient că „Limba românească este cel mai s(f)ânt şi mai preţios tezaur al naţiunei române pentru că este sufletul ei; până când se va vorbi limba românească, până atunci supraviează naţiunea română; ear apunând limba, apune şi naţiunea“ (pg. 229), pentru că, „precum trupul fără suflet e mort, aşa e moartă şi naţiunea fără limbă“.

Limba are nevoie de un alfabet propriu, caracteristic, pentru că „literele sunt icoanele sunetelor simple din limbă“ (pg. 210). Arune Pumnul îşi ştia foarte bine îndatoririle de Apostol al Neamului, dar întâmpina greutăți în a-şi explica sufletul şi în a se face înțeles. Şi-atunci, amintindu-şi, probabil, de „Dialogurile“ lui Platon, adoptă metoda, inventând dialoguri „tată-fiu/fiică“ pe tema necesității cultivării limbii şi a introducerii alfabetului latin. E atâta istorie şi atâta inițiere într-un astfel de text, încât, pentru a-l ilustra pe Arune Pumnul în toată splendoarea sa, am ales un astfel de text:

„Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbii şi literelor româneşti

Tatăl: Precum văd, fiule, din cele două scrisori din urmă ce mi le-ai trimis, voi nu scrieți mai mult cu buchii din cele româneşti, ci cu din cele latineşti?

Fiul: Iertare, iubitul meu tată, că nu ştiu ce va să zică buchii româneşti şi latineşti. Eu scriu, precum am învățat în ăst an, că sunt buchii chirilice şi litere romane.

Tatăl: Dar cele din cărțile noastre şi celea, ştii tu, cu care îți scriu eu totdeauna, nu sunt buchii româneşti, şi cele din cărțile latineşti nu sunt buchii latineşti? Iată, dar, că sunt!

Fiul: Adevărat că şi cărțile româneşti, şi cele latineşti sunt tipărite cu nişte semne, însă şi acele, şi altele nu se numesc buchii româneşti, nici latineşti, ci cele din cărțile româneşti se cheamă buchii sau slove chirilice, aşa numite de la Chiril, care le-a format, iar cele din cărțile latineşti, franțuzeşti, italieneşti, spanioleşti şi din unele cărți româneşti se cheamă litere romane.

Tatăl: De! cheme-se cum s-or chema, nu-mi pasă, eu vreau numai să zic că, cum mi se pare, voi acum nu scrieți mai mult cu slove chirilice, cum le numeşti, ci cu litere romane?

Fiul: Aşa este! Tinerimea română, nu numai de aici, din țara noastră, ci din toate țările pe unde se află suflet de Român, şi-a propus să nu mai scrie cu buchii străine, ci cu literele cele proprii, române!

Tatăl: Şi ce înseamnă această înnoire?

Fiul: Dar, domnia ta, de ce ți-ai făcut haină nouă şi nu o mai porți pe cea veche, toată ruptă? Şi, apoi, când ți-a adus-o croitorul, de ce n-ai dat-o iar înapoi ca să-i mai facă nu ştiu ce?

Tatăl: Eu mi-am făcut haină nouă pentru că cealaltă era toată ruptă acum; apoi, doară, nu o să ies între oameni cu veşminte aşa rupte, că-i ruşine; iar cea nouă, când mi-o aduse, i-am dat-o iar înapoi ca să o îndrepte, pentru că o făcuse rău, aşa încât toată venea îndărăpt şi mă împiedicam în ea, când dam să merg; apoi veşmântul trebuie să fie făcut după trup, aşa încât trupul să se poată mişca neîmpiedicat în el. Da' ce are a face haina cu buchiile?

Fiul: Iată ce! Precum domnia ta ai lepădat haina ruptă şi ți-ai făcut una nouă, aşa noi lepădăm buchiile chirilice şi luăm alte litere, romane, pentru că cele chirilice sunt rupte pentru limba noastră; şi, precum haina cea rău făcută te împiedică să nu poți îmbla, aşa şi buchiile chirilice nu sunt făcute după trupul şi firea limbii noastre, şi pentru aceea o împiedică în dezvoltarea şi în înflorirea ei, şi pentru aceea le-am lepădat şi am reluat literele romane, care sunt făcute după trupul şi firea limbii noastre, cea română!

Tatăl: Să fie oricum făcute, după firea limbii noastre, cum zici, totuşi, n-ar trebui părăsite buchiile, pentru că cu buchii chirilice ne-am pomenit noi, cu buchii chirilice au scris străbunii noştri şi cu buchii chirilice sunt tipărite cărțile noastre cele sfinte, şi pentru aceea, de om părăsi noi buchiile chirilice, om necinsti pe străbunii noştri, ba ne-om părăsi şi sfânta credință; apoi aceea ar fi, totuşi, păcat!

Fiul: Şi aşa ți se pare domniei tale că noi am necinsti pe străbunii noştri, dacă am părăsi vreun lucru rămas nouă de la ei, chiar şi când ar fi agățat acela de ei numai prin valurile nefericirii şi prin ale fatalităților timpurilor?

Tatăl: Aşa este şi aceasta nu mi-o vei putea disputa!

Fiul: Şi până la care secol numeri, domnia ta, pe străbunii noştri, în contra cărora am păcătui, părăsind lucrurile ce ne-au rămas de la ei?

Tatăl: Până la oricare şi, dacă vrei, chiar până la străbunul Adam!

Fiul: Dacă este aşa, atunci nu ştiu care se va putea mântui dintre oamenii de acum, căci, dacă ar fi păcat a schimba ceva din cele apucate

de la străbunii noştri, atunci este păcat a purta haine, pălărie, încălţăminte şi alte veşminte, pentru că străbunul nostru Adam, precum ne spune scriptura, n-a fost îmbrăcat cu veşminte de astea; atunci ar fi păcat a scrie ori cu buchii chirilice, ori cu litere romane, ar fi păcat a vorbi româneşte, franţuzeşte, ungureşte şi altele, ba ar fi păcat chiar şi de a fi creştin şi de a citi Sfânta Scriptură, pentru că străbunul nostru, Adam, nici că ştia ceva de buchii sau de litere, nici de limba română, germană, franţuzească, latină, nici de creştinătate, nici de scriptură; atunci ar fi păcat ca un păgân să se facă creştin, pentru că ar părăsi credinţa păgână, cel mai scump lucru ce i-a rămas lui de la străbuni! Iată unde este zisa domniei tale că n-ar fi iertat a face vreo înnoire, ci a ţine de cele apucate de la părinţi ca orbul de gard!

Tatăl: Dacă le vei lua aşa, prin întreg, şi vei întoarce zisele cum îţi place, atunci vezi bine că-ţi va ieşi lucrul cum vrei; ci cum să ne părăsim noi dragile de buchii chirilice, cu care sunt tipărite cărţile noastre cele sfinte, din biserică? Au nu ne vom pierde noi prin aceea şi sfânta credinţă ortodoxă? Căci eu încă am învăţat ceva, mulţămită Cerului!, şi ştiu că literele pe care vreţi voi să le reluaţi sunt buchii latineşti, pe care străbunii noştri le-au lepădat ca să nu-şi piardă credinţa ortodoxă şi au luat buchiile chirilice, cu care scriu toţi ortodocşii, şi tare bine au făcut!

Fiul: Dumnezeule sfinte! câtă deosebire între şcoala de când ai învăţat domnia ta, iubite tată, şi între şcoala de astăzi! Domnia ta zici că credinţa dreaptă sau ortodoxă ar sta în buchiile chirilice, eu însă încă învăţ în şcoală destul de ortodocsă şi de aceea ştiu că credinţa dreaptă sau religia este întemeiată în conştiinţă sau în cugetul fiecărui om şi, pentru aceea, precum este conştiinţa lui aşa-i este şi credinţa; de-i este conştiinţa luminată, atunci şi credinţa sau religia îi este luminată şi clară; iar de-i este conştiinţa întunecată şi împlută de prejudecăţi, atunci chiar aşa este şi religia sau credinţa lui, întunecată şi plină de credinţă deşartă; credinţa este, dar, întemeiată în conştiinţă şi, de aceea, se şi păstrează, iar cu buchiile n-are nimic a face; şi, ca să te convingi mai deplin despre aceasta, ia aminte: Au nu scriu Grecii cu litere greceşti şi tot au o credinţă cu noi? Au nu scriu Frâncii, Inglii, Italii, Polonii, Ungurii, Croaţii cu litere romane, cu care şi Papa de la Roma scrie, şi nu sunt cu toţii de o credinţă cu Papa? Au nu scriu Rutenii cu buchii chirilice şi, totuşi, cei

uniați nu sunt de o credință cu Sfântul Chiril? Au doară vei mai putea zice şi acum că credința cea dreaptă se păstrează prin buchiile chirilice? Ci vai de credința care va fi întemeiată pe nişte semne moarte ca buchiile chirilice, aceea nu va mântui pe nimeni, pentru că scris este: „Buchiile pier, sufletul este care dă viață!“.

Tatăl: Eu la acestea nici am cugetat până acum, cu toate că sunt aşa aproape de noi şi nu mai poate fi nici o îndoială despre adevărul ce-l spui, că adică credința dreaptă este întemeiată în conştiința omului şi n-are nimic de-a face cu buchiile chirilice; dar, precum zici, credința n-are de-a face nici cu literele romane; apoi, dară, de ce să lepădăm noi buchile chirilice, cu care au scris străbunii noştri? Au doară voi, cei de acum, să fiți mai învățați decât au fost aceia?

Fiul: Eu n-am zis că noi reluăm literele romane pentru că doar am voi să întemeiem credința dreaptă pe ele, ci din altă cauză, pe care ți-o voi spune ceva mai târziu. Aci zic numai atâta, că noi încă nu ne înțelegem despre buchiile chirilice, căci domnia ta crezi că străbunii noştri au scris cu ele pentru că doar le-ar fi fost dragi sau doar pentru că aşa ar fi fost mai bine decât cu litere romane. Eu, însă, ştiu că n-au fost nici una, nici alta, ci ei au fost aduşi numai de împrejurări nefericite la aceea. Mai întâi, voi să-ți spun aceasta pe scurt, apoi îți voi spune şi pentru ce lepădăm noi buchiile chirilice şi reluăm literele romane.

Tatăl: Şi de ce au scris, dar, ei cu buchii chirilice?

Fiul: Ascultă-le istoria! Buchiile n-au fost pe fața pământului până către anul 862 după Hristos. Atunci se făcu părintele Chiril arhiepiscop în Moravia cea Mare. Moravii n-aveau, pe atunci, încă nici un fel de scriere proprie, pentru aceea formă părintele Chiril pentru limba slovenească buchiile, care de la formatorul lor se numesc chirilice. Oricine poate vedea că acele buchii nu sunt alta decât litere greceşti mai schimonosite oarecâtva, la care, apoi, s-au mai adăugat unele, din cauză că în limba slavonă se află nişte sunete pentru a căror însemnare nu se află litere între cele greceşti. Iată, dar, că buchiile chirilice s-au făcut pentru Slovaci şi nu pentru Romani!

Tatăl: Dar Romanii când le-au luat, mai întâi, şi pentru ce?

Fiul: Ascultă iarăşi istoria! Romanii, străbunii noştri, ştii că au locuit în Italia până către anul 105 după Hristos?

Tatăl: Dar aceasta o ştiu prea bine!

Fiul: Şi ce cugeţi, oare străbunii noştri să fi scris ceva până au fost în Italia?

Tatăl: Vezi bine că au trebuit să scrie!

Fiul: Dar în ce limbă vor fi scris ei şi cu ce litere? Au doară cu buchii chirilice?

Tatăl: Ba, cu buchii chirilice n-au putut să scrie pe atunci, pentru că, precum spuseşi din istorie, sunt formate cu opt sute de ani mai târziu; iar ce se ţine de limbă au trebuit să scrie în limba care le era cunoscută, că în limbă necunoscută nu poate cineva nici scrie, nici vorbi.

Fiul: Şi ce limbă au vorbit străbunii noştri, pe atunci?

Tatăl: Eu cred că vor fi vorbit latineşte!

Fiul: Dar, astăzi, cum vorbesc?

Tatăl: Astăzi, precum vedem, vorbesc româneşte.

Fiul: Când şi unde au încetat Romanii a vorbi limba latinească şi au început a vorbi limba românească?

Tatăl: Locul unde şi timpul când s-au întâmplat acestea nu ţi-l pot spune; dar atâta ştiu, precum spun toţi învăţaţii, că limba romanească este fiica limbii latine; deci, dacă este fiica celei latine, atunci Romanii au vorbit, mai întâi, latineşte şi apoi, pe încet, şi-au schimbat limba până au făcut-o cum o vedem astăzi.

Fiul: Adevărat că tebuie să se mire omul cum o părere aşa fără temei şi rătăcită a putut prinde rădăcini aşa adânci în capul mulţimii. Căci, dacă s-ar fi făcut limba romană din cea latină, atunci aceasta ar fi trebuit să se întâmple undeva, oarecândva şi în oarece mod; şi până când nu putem arăta unde, când şi în ce mod s-a putut întâmpla acea naştere a unei limbi dintr-alta, nu putem zice că s-ar fi născut una dintr-alta.

Tatăl: Dar nu sunt cele mai multe cuvinte romaneşti asemenea cu cele latineşti, precum: om-homo, cap-caput, frunte-frons, păr-pilus, geană-gena, ochi-oculus, faţă-facies, nas-nasus, mustaţă-mystax, dinte-dens, barbă-barba, piept-pectus, mână-manus, braţ-brachium, deget-digitus, unghie-unguis, vână-venă, sânge-sanguis, carne-caro, os-os, mădular-medulla şi altele. Iată omul întreg, cu toate părţile lui, şi romaneşte, şi latineşte tot aşa numit! Cum, dară, de unde vine acea nespusă asemănare între aceste două limbi, dacă cea romanească n-ar fi născută din cea

latinească?

Fiul: La acestea se poate răspunde pe scurt, adică: acea mare asemănare vine de acolo că aceste două limbi sunt cumnate, foarte aproape una de alta; apoi, cât pentru întrebarea: care este mamă şi care este fiică?, răspund pe scurt că limba romanească este mama, iar cea latinească fiica.

Tatăl: De o zisă aşa încumetată trebuie să râd!

Fiul: Ba, te rog ascultă cele următoare şi, atunci, ştiu bine că nu vei râde. Mulți cred că altul a fost poporul latin şi altul poporul roman; însă fără temei, pentru că în istorie stă scris că un mic ținut din Italia, de la Tibru spre apus, s-a numit Lațium şi poporul care locuia în acel ținut s-a numit latin. Acum luatu-şi-a ținutul numele de la popor sau doar poporul s-a numit aşa de la ținut nu ştiu, dar aceasta nu face nimic la lucrul nostru, oricum va fi. Lațium a stătut cu multe sute de ani şi mai înainte de ce s-ar fi zidit cetatea Roma; aşadar şi numele latin a fost mai înainte decât numele roman; eu zic numele au fost mai înainte, iar nu poporul, pentru că poporul, precum vom vedea, a fost unul şi acelaşi. Din fiii regilor Lațiumului, după mulți ani, s-a sculat unul, anume Romul, şi a făcut o cetate, care, de la numele lui, s-a numit Roma, care stă încă şi astăzi. În cetatea aceasta şi-au aşezat regii Lațiumului tronul lor; şi după aceea poporul din Lațium, de la numele Romei, a început a se numi poporul roman. Iată, dar, că chiar acel popor, care mai înainte se numea latin, de la ținutul Lațium, acum se numeşte roman, de la cetatea Roma. Ce ți se pare acum, au altul a fost poporul latin şi altul cel roman?

Tatăl: Ba nu, într-adevăr. Dar eu nu mă pot împăca cu aceea că, dacă sunt poporul latin şi cel roman tot unul, apoi de unde vine că sunt două limbi diferite una de alta, adică limba latină şi limba romană? Au doar un popor poate avea două limbi diferite una de alta?

Fiul: Ba şi mai multe, căci nu vedem noi câte limbi diferite au Germanii, căci altminteri vorbeşte poporul german din Austria, altminteri cel din Saxonia şi altminteri cel din alte provincii germane şi, totuşi, pentru aceea sunt cu toții un popor german. Tot aşa au şi Italienii de astăzi mai multe limbi diferite una de alta şi, totuşi, sunt cu toții Italieni. Însă să spun de unde a venit şi deosebirea limbei latine de cea romană. Poporul, oricare, vorbeşte limba mai înainte de a o scrie. Ba au trecut

multe sute de ani de la timpul unei limbi până a început cineva a o scrie; exemplele despre aceasta vorbesc şi acum, căci câte popoare sunt pe lume care vorbesc, însă nu scriu în limba lor, chiar între Români câţi sunt care nu ştiu scrie! Apoi poporul ştie şi vorbeşte numai acele cuvinte care desemnează lucrurile cu care se ocupă el. Când vor fi început Latinii, străbunii noştri, a-şi scrie limba mai întâi nu se ştie, atâta e adevărat, precum scrie Eutropius în Cartea I, că „împărăţind Latin în Laţium a îndreptat limba latină". Latin, dar, regele, a îndreptat limba latină ca să scrie cu toţii într-o formă, adică i-au pus reguli după care să se scrie. Învăţând, după aceea, Latinii, în decursul timpurilor, ştiinţe, au trebuit să formeze încă mai multe cuvinte şi forme, pentru că la popor se află de-a pururea numai cuvintele şi formele prin care îşi desemnează cunoştinţele sale. Pe încet, dar, Latinii şi-au format limba lor cea învăţată din a poporului până au adus-o la starea în care o vedem noi în cărţile latine învăţate. Despre strămutarea aceasta mărturisesc, iarăşi, scriitorii latini şi greci; aşa zice Horaţiu (Epistole, Cartea II, v. 86-87) că pe timpul lui nu se mai pot înţelege versurile săltăreţe făcute de Numa, al doilea rege al Romanilor, în onoarea zeilor armelor, unde are: „Care laudă acum versul săltăreţ al lui Numa şi acela / Ce nu pricepe, ca şi mine, s-ar lăuda că singur limba lui o ştie".

Aşa scria Polybios (în Cartea III, c. 22) că, pe timpul lui, nu mai poate înţelege învoiala întâia făcută între Cartaginezi şi Romani, sub consulii Julius Brutus şi Marcus Horaţius, din cauză „că limba veche latină aşa este de diferită de aceea ce se vorbea pe atunci, încât unele fraze şi cei mai învăţaţi numai cu multă luare aminte le pot înţelege". Dintru început, scriau cum vorbeau şi, atunci, nu era nici o diferenţă între limba scrisă şi între cea ce o vorbeau, iar după aceea în limba scrisă s-au depărtat tot mai mult de limba ce o vorbea poporul, până ce au ajuns cu ea acolo unde o vedem noi în cărţile latineşti. În unele formări, s-au luat Latinii după Greci, mai vârtos în privinţa genului al treilea (genus neutrum), pe care celelalte limbi romanice nu-l au, şi în privinţa adăugirii unor litere în capătul cuvintelor, precum: la câmp, ram, fag, carpen, lup, urs şi altele, au adus, după Greci, câte un **s** şi au făcut campus, ramus, fagus, carpinus, lupus, ursus şi altele. Deci, limba latină populară şi cea scrisă au fost, întru începuturi, tot una; cea populară a

rămas nestrămutată, iar cea scrisă s-a strămutat mai târziu; prin urmare, limba latină scrisă, cea strămutată, este mai tânără decât cea populară şi născută din ea. Ce ți se pare acum? Este limba latină populară sau cea romanească născută din cea latină scrisă, schimbată, sau cea latină scrisă din cea romanească? Au te va mai înfla şi acum râsul de ceea ce am zis?

Tatăl: Ba nu, într-adevăr şi...

Fiul: Nu, zău!, da‘ te rog, ascultă ce absurditate este a crede că limba romanească ar fi născută din cea latinească! Noi ştim că poporul german din fiecare provincie vorbeşte o limbă diferită de a celorlalte provincii şi, totuşi, Germanii scriu cu toții numai o limbă germană, care se zice învățată, Acum, spune-mi: este limba germană învățată născută din limbile ce le vorbeşte poporul german din diferitele provincii sau doar limbile poporului sunt născute din cea învățată?

Tatăl: Limba poporului nu poate fi născută din cea învățată, cel puțin în întreg, pentru că poporul a vorbit de când lumea, iar limba cea învățată este abia de vreo două-trei sute de ani; şi este formată din toate limbile poporului german.

Fiul: Chiar aşa, vezi, şi limba poporului latin, a străbunilor noştri, s-a vorbit de ei de când lumea, iar limba latină învățată s-a format din limba poporului, numai mai târziu. Pentru aceea, precum ar fi absurd a zice că limbile poporului german din diferite provincii sunt născute din cea germană învățată, chiar aşa este de absurd a crede că limba romanească este născută din cea latină învățată, clasică. Prin urmare, cei ce deduc cuvintele romaneşti din cele latineşti, spre exemplu: lemn, semn, mână, sânge, frunte, cap şi altele de la: lignum, signum, manus, sanguis, frons, caput şi altele, aceia nu ştiu ce fac, pentru că aceasta chiar atât ar însemna, ca şi când ar zice cineva că eu sunt tatăl domniei tale, iubite tată, şi domnia ta fiul meu! După acestea, cred că ştii cum s-a întâmplat de națiunea latină sau romană a avut două sau doară şi mai multe limbi diferite una de alta, adică aceasta chiar aşa a fost precum este şi la Germani în privința limbii poporului şi a celei învățate.

Tatăl: Aceasta o cunosc acum şi nimeni nu se va îndoi mai mult despre adevărul propus. Însă, cu toate acestea, iubite fiule, eu mă sfiesc atât a păstra acest adevăr pentru mine, cât şi a-l descoperi altora, pentru că nu vezi tu că limba noastră nu are cuvinte chiar pentru toate cugetările,

nici forme chiar pentru toate referințele de cugetări, deci acelea ar trebui să le împrumutăm de la limba latină, pentru că cu aceea este limba noastră cumnată mai de aproape. Însă cum vom putea noi împrumuta de la aceea, dacă nu vom zice că ea e mama limbii noastre? Au doară poate împrumuta mama de la fiica sa?

Fiul: Şi de ce nu? Dacă vom căuta noi la înțelesul împrumutării, atunci aflăm că aceea e condiționată prin averea unuia şi prin lipsa altuia, iar nu prin conceptul mamă şi fiică; adică, din firea lucrului urmează că cel ce are neînconjurabilă trebuință de un lucru ce el nu-l are, acela sau îşi agoniseşte acest lucru în orice chip sau îl împrumută de la altul, care-l are de prisos, fie-i acesta tată sau fiu sau fie chiar om străin, numai cât, vezi bine, că, dacă poate omul împrumuta de la tată, de la fiul sau de la fratele său, atunci nu aleargă la străini, din cauză că un tată, un fiu sau un frate îi împrumută mai bucuros şi nu-i ia nici camătă aşa mare ca străinii. Domnia ta ştii că vecinul nostru, Toader Pădureanu, când i-au pierit toți patru boii de boală şi a rămas cu plugul în brazdă, a împrumutat de la Ştefan Pădureanu, de la fiul său cel mai mic, bani de şi-a cumpărat alți boi ca să aibă cu ce-şi lucra pământurile. Iată, dară, că tatăl încă împrumută de la fiu, şi încă de la cel mai mic, nu numai de la cel mare. Că, de n-ar fi iertat să împrumute omul fără numai de la tatăl său, atunci Grecii n-ar fi putut împrumuta de la Englezi atât amar de ban, cât de multe ori nici camăta nu le-o pot plăti din al lor, ci împrumută de la Francezi ca să plătească Englezilor camăta, ştii, cum ai citit în gazete, pentru că nici Anglia, nici Franța nu sunt tații Grecilor; atunci, Francezii n-ar fi putut împrumuta de la Evreul Rotschilld, pentru că acesta, totuşi, nu-i putea zice că e tatăl Francezilor; atunci, acela al cărui tată şi mamă au răposat n-ar mai putea împrumuta de la nimeni pe fața pământului; însă, atunci, vai de om! Căci ştiut este că omul, până e tânăr, tot mai face ce face şi-şi agoniseşte cele neapărat trebuincioase pentru viață şi o mai poate duce şi fără împrumuturi, şi fără ajutor de la alții, dar, după ce îmbătrâneşte, îl părăsesc puterile şi virtutea trupului şi pentru aceea are trebuință de ajutor străin, însă părinții i-au răposat, apoi de la fii, precum zici, nu este iertat a împrumuta. Iată că zisa domniei tale ar condamna pe om ca chiar atunci să nu poată avea ajutor de la alții, când ar avea mai neapărată trebuință de acela. Eu te rog să mă ierți, iubite tată, pentru că

vorbesc cu atâta îndrăzneală, dar ia seama că Dumnezeu ştie ce poți să ajungi şi domnia ta la bătrânețe; apoi, de te ții tot de acea zisă, atunci nu ai putea cere ca să-ți ajut în vreo lipsă; pentru că, dacă mama nu poate împrumuta de la fiica sa, atunci nici tatăl nu poate împrumuta de la fiu!

Tatăl: Ai dreptate, fiule! Văd că ai dreptate întru toate şi, pentru aceea, nu-ți voi mai spune nimic, orişice vei zice.

Fiul: Aceasta nu se poate zice niciunui om pământean, pentru că orişicine poate rătăci în cugetările sale. Deci, mie nu-mi crede nimic, te rog, ci cearcă temeiurile care le aduc înainte şi, de sunt acelea neclătite, atunci ce urmează din ele este adevăr curat, care trebuie să-l primim. Aci am arătat numai că noi încă avem drept de a împrumuta câte un cuvânt, care nu-l avem, dacă nu putem sau n-avem timp de a forma unul nou. Căci, de n-am face nici una, nici alta, atunci unele cugetări n-am avea prin ce să ni le descoperim unii altora. Ar fi mult de vorbit despre modul cum să împrumutăm noi cuvintele ce nu le avem, însă despre asta îți voi vorbi anul viitor, căci ştii că eu trebuie să mă întorc, mâine, iar la şcoală; apoi noi am fost început a vorbi despre litere şi buchii.

Tatăl: Aşa este şi încă nu mi-ai spus cum şi când au venit buchiile chirilice în cărțile noastre?

Fiul: Am văzut că, pe când erau Latinii sau Romanii, străbunii noştri, în Italia, pe atunci încă aveau două limbi, una pe care o vorbea poporul şi alta pe care o scriau cei învățați. Acum, spune-mi în care limbă au scris străbunii noştri până când erau în Italia?

Tatăl: Eu aş cugeta că au scris în limba pe care o vorbeau, adică a poporului.

Fiul: Dar copiii care învață, acum, la şcoală ce limbă scriu?

Tatăl: Aceea care o învață!

Fiul: Aşadar, şi străbunii noştri au scris numai limba pe care o învățau în şcoală sau de la învățătorul privat, acasă. Apoi, în Italia, pe atunci, am spus mai sus că învățau numai limba latinească cea învățată.

Tatăl: Şod lucru! Să vorbească ei o limbă şi, apoi, în şcoală să învețe şi să scrie alta! Asta parcă nu pot pricepe! Dar cei ce nu învățau cum scriau?

Fiul: Nicicum, căci cum scrie vecinul Toader Pădureanu dacă n-a învățat?

Tatăl: El nu scrie nicicum, că nu ştie!

Fiul: Apoi, dar chiar aşa n-a ştiut, atunci, nici cel ce n-a învățat.

Tatăl: Fie şi aşa!

Fiul: Deci, străbunii noştri, pe la anul 105 după Hristos, când i-a adus împăratul Traian din Italia în țările acestea, vorbeau limba latină populară sau românească, pe care o vorbesc şi astăzi, însă scriau în cea latină învățată; aceasta o aveau şi în biserică. Acum noi nu aflăm în toată istoria, de la 105 către 1439, nici o întâmplare care să fi făcut pe Români să lepede limba latină învățată din scriere şi să primească alta în locul ei. Căci, până la 274, au fost sub împărați romani; de la 274 până către 372, au fost sub Goți. Apoi se ştie că Goții încă au primit în scriere limba latină învățată şi numai pe încet, apoi au mai schimonosit literele latine şi pentru scrierea limbii lor. Tot aşa au făcut şi Hunii, Gepizii, Avarii, care s-au perindat, după aceea, în Dacia până cătră sfârşitul secolului al nouălea. Apoi, despre Ungurii care au venit numai către anul 896 după Hristos în părțile acestea, unde-i vedem şi astăzi, ştii că au avut în şcoală, în judecătorii şi în biserică limba latină învățată, cei din Ungaria până cătră 1844, iar cei din Ardeal până la 1847, şi numai atunci şi-au introdus limba lor în şcoală, care, apoi, voiau să o impună cu de-a sila şi Românilor de acolo. Până către secolul al cincisprezecelea, mai toate popoarele Europei aveau în şcoală, în biserică şi judecătorii sau limba latină învățată, sau cea elină, pentru că singure acestea erau dezvoltate de ajuns ca să poată propune ştiințele în ele. Deci, într-această limbă au trebuit să învețe şi să scrie şi Românii care au învățat şi au scris ceva, iar de buchii chirilice nu ştiau nimic.

Tatăl: Dar când au început a scrie, mai întâi, şi româneşte?

Fiul: Când vor fi început străbunii noştri, mai întâi, a scrie şi în limba latină populară, adică românească, nu se ştie. Cărțile cele mai întâi tipărite în această limbă sunt din secolul al 16-lea; ci, până atunci, Românii trebuiră să mai treacă prin o înfiorătoare întâmplare în privința limbii. Ştii că, până către secolul al 11-lea, biserica creştină dreptcredincioasă era numai una, iar atunci se făcu dezbinarea ei în cea de la apus, care a recunoscut pe papa de la Roma de cap al bisericii, şi în biserica răsăriteană, care a rămas sub cârma celor patru patriarhi a toată lumea. De atunci încoace, se întâmplară multe certuri pentru Români

între patriarhul de la Constantinopole şi între papa de la Roma. Patriarhul voia să-i păstreze, iar papa să-i aducă sub domnia sa. Aceasta a mers aşa până către secolul al 15-lea. Pe atunci, Turcii se apropiau tot mai tare de Constantinopole şi-l amenința cu pieirea. Ion Paleologul, împăratul de la Constantinopole, şi patriarhul Iosif, fratele împăratului, hotărâră să se unească cu biserica apuseană, sperând că, prin aceea, vor câştiga de la papa şi de la ceilalți apuseni ajutor în contra Turcilor. Pentru aceea, şi trimiseră soli la patriarhii de la Ierusalim, Antiohia şi Alexandria, şi la principele şi mitropolitul Moldovei ca să meargă cu toții la sinodul de la Florența. Merseră cu toții, alții în persoană, alții îşi trimiseră solii. În 5 Iulie 1439, subscrise, împreună cu alții, şi Mitrofan, mitropolitul Moldovei, că recunoaşte unirea bisericii greceşti cu cea latină. Singur Marcu, arhiepiscop de Efes, nu voi să se subscrie şi se depărtă de acolo. Însă Grecii au aşteptat numai în deşert ajutor de la apuseni în contra Turcilor, căci nu le trimise; pentru aceea s-au şi lepădat de unire cu biserica Romei şi pe urmaşul lui Iosif, pe patriarhul Ghenadie, l-au depus din patriarhie, pentru că el tot mai voia să recunoască unirea făcută cu biserica latină. Mitrofan, mitropolitul Moldovei, auzind că principele Iliaş a reprobat, cu cuvinte foarte aspre, subscrierea lui la unirea cu biserica Romei, n-a cutezat a se mai întoarce în patrie. Marcu, arhiepiscopul de la Efes, cel mai înfocat apărător al dreptcredincioasei biserici răsăritene, a trimis în Moldova pe arhidiaconul său, pe Teoctist Bulgarul, cu recomandarea ca Moldovenii să-l aleagă mitropolit în locul lui Mitrofan. Aceasta se întâmplă. Acum, închipuieşte-ți nespusa ură şi prigonire între biserica apusului şi a răsăritului! Teoctist, noul mitropolit al Moldovei, ca să-şi poată apăra pe credincioşii săi de către Latini, dete poruncă ca limba latinească să se lepede din biserică, din judecătorii şi din şcoală, ca nu cumva tinerii Moldoveni, învățând această limbă, să poată citi cărțile scrise de Latini şi să se amăgească de dogmele lor, iar în locul aceleia să introducă cea sârbească. Poporului, în privința limbei, îi era tot atâta, căci din limba latină învățată nu pricepea nimic, ca şi din cea sârbească, şi, pentru aceea, se întrecea, acum, să ardă mai iute cărțile bisericeşti scrise în limba latină învățată, cugetând că prin aceea aduc jertfă plăcută înaintea lui Dumnezeu!

Tatăl: Şi străbunii noştri să fi avut, pe atunci, limba latină învățată

în biserică, iar nu cea românească, precum spun unii din învățații noştri?

Fiul: E drept că unii din învățații noştri au crezut că Românii să fi avut limba românească în biserică mai înainte, dar despre aceasta nu este nici o adeverire istorică destul de tare. Apoi, de ar fi avut ei în biserică limba românească, atunci 1. mitropolitul Teoctist n-ar fi avut de ce se teme că Românii, învățând această limbă, vor pricepe scrierile Latinilor papistaşi, căci Latinii, de bună seamă, n-au scris în limba românească; aşadar, n-ar fi avut nici o cauză de a lepăda limba românească şi de a introduce cea sârbească; 2. de ar fi avut Românii, mai înainte, limba românească în biserică, atunci n-ar fi fost putere pe pământ care să-i înduplece ca să lepede limba pe care o înțelegeau cu toții şi să introducă pe cea sârbească, pe care nu o înțelegea niciunul; pentru că istoria, de la începutul lumii şi până astăzi, nu ne arată o asemenea întâmplare undeva. Din aceste temeiuri noi susținem că Românii, străbunii noştri, până la numitul timp, au avut în biserică, în şcoală şi în judecătorii limba latină învățată.

Tatăl: Este adevărat că învățații care zic că Românii au avut şi mai înainte limba românească în biserică nu aduc nici o adeverire istorică, ci numai presupun; însă, dacă numai Teoctist Bulgarul, mitropolitul Moldovei, a introdus limba sârbească în biserica Românilor, apoi la cei din Transilvania şi din Ungaria cine au introdus-o, căci Românii de acolo nu erau sub mitropolitul Moldovei, ci aveau mitropolitul lor propriu, care reşedea în Alba Julia din Transilvania?

Fiul: Ascultă! Românii din Transilvania şi Ungaria nu erau sub mitropolitul Moldovei, dar ei încă s-au ținut cu toții de biserica răsăriteană dreptcredincioasă până către anul 1699; eu zic că s-au ținut cu toții de biserica răsăriteană pentru că, la anul 1699, unii din ei au primit unirea cu biserica papei de la Roma. Deci, fiind ei de o credință cu frații lor din Moldova, orice făceau cei din Moldova, dacă aflau că este bine, făceau şi cei din Transilvania şi Ungaria aşa. Acum Românii din Transilvania şi Ungaria aveau chiar aşa de mare ură asupra bisericii latine ca şi cei din Moldova; şi istoria ne-a păstrat încă unele adeveriri care spun luminat că papistaşii latini, de la secolul al 11-lea începând şi până în zilele acestea, au prigonit într-un mod nespus pe toți Românii din Transilvania şi Ungaria numai pentru că ei se țineau de biserica răsăriteană. Către

sfârşitul secolului al 11-lea, papa de la Roma a poruncit regelui Ungariei ca să pornească expediție cruciată asupra tuturor necredincioşilor, adică asupra celor ce se țineau de biserica răsăriteană. Prigonirea din partea Latinilor catolici a fost adevărata cauză pentru care Radul Negru a părăsit Făgăraşul şi a trecut peste munți, în Țara Românească, iar Dragoş şi-a părăsit locaşurile părinteşti din Maramureş, din Țara Ungurească, şi a trecut în Moldova; care restătoriră principatele ce şi astăzi stau. Însă, despre acestea, vom vorbi altădată. Acum să venim la firul început. Teoctist a chemat pe mitropoliții români din Țara Românească şi din Transilvania ca ei încă să lepede limba latină din biserică şi să introducă cea sârbească. Şi aşa, cam către anul 1439-1440, se introduse limba sârbească în biserica Românilor, şi în Moldova, de care, pe atunci, se țineau Basarabia şi Bucovina, şi în Țara Românească, de care se ținea, pe atunci, Banatul, şi în Transilvania şi Ungaria. Inima Românului sângerează, mintea i se întunecă şi îl cuprind fiori prin tot trupul când cugetă la acea întâmplare, prin care Românii înşişi au înfipt cuțitul în inima națiunii sale ca să o ucidă pentru totdeauna! Atunci, îngerul păzitor al națiunii române trei zile a plâns necurmat, disperând de a mai putea apăra de totală pieire națiunea română lui încredințată!

Tatăl: Şi pentru ce? Au doară nu au făcut bine că au lepădat limba latină şi au introdus cea sârbească, ca aşa să-şi poată păstra credința strălumească, care este cel mai de preț odor ce ne-a rămas nouă de la străbunii noştri?

Fiul: Ți-am mai spus şi mai înainte, şi domnia ta încă te-ai convins deplin, că credința dreaptă nu este întemeiată în limbă şi în litere, nici nu atârnă de acelea, dar se vede că ai uitat! Nu limba învățată îndemna pe Români ca să se unească cu biserica latină apuseană, ci papii de la Roma. Căci o parte din Românii din Transilvania şi Ungaria s-au unit cu biserica latină apuseană, către anul 1699, fără de a avea limba latină învățată în biserica lor; din ce temeiuri s-au unit ei, voi spune altădată; aci e destul a însemna că credința nu atârnă de la limbă.

Tatăl: Dar de ce să fi făcut străbunii noştri rău când au lepădat limba latină învățată?

Fiul: Iată de ce! Pe timpul acela, încă numai limba latină cea învățată şi cea latină erau dezvoltate de ajuns ca să poată propune ştiințele

în ele. Deci, lepădând ei limba latină învățată şi introducând cea sârbească, care nici astăzi nu este dezvoltată destul ca să poată învăța ştiințele în ea, atunci şi-au făcut cu neputință de a mai învăța ceva. Apoi, dacă nu învață o națiune ca să-şi cunoască drepturile şi interesele sale, atunci toți o înşeală şi-i răpesc drepturile, pentru că nici şi le cunoaşte, prin urmare, nici şi le poate apăra. Afară de aceea, limba românească este cumnată, foarte de aproape, cu cea latină învățată, precum ştii; iar cea sârbească e departe de a noastră ca cerul de pământ. Deci, primind Românii, la anul 1439, limba sârbească în biserică şi şcoală, pe unde se mai afla vreuna, pe o parte s-au aruncat într-o neştiință aşa de groasă încât urmările ei şi astăzi se mai cunosc pe fața litaraturii româneşti, căci, fie-mi iertat a te înteba: unde este literatura noastră cea bisericească? Unde sunt tratatele dogmatice, morale, pastorale, exegetice, istorice? Au n-au avut Românii preoți încă de pe când erau în Italia, înainte de anul 105 după Crist? Şi ce au făcut preoții lor de atunci până acum? Produc ceva, să arate! Unde sunt tratatele juridice, filosofice, fizice, matematice, poetice, retorice? Au doar Românii nu au aşa ageră minte ca alte națiuni? Experiența ne arată că au geniu mai mult ca alte națiuni şi numai limba sârbească din timpul numit i-a adus în amorțirea din care abia se putură deştepta de câteva zeci de ani. Iar pe de altă parte, tot introducerea limbii sârbeşti în biserica românească dete străinilor ocazia de a zice că Românii nu sunt Romani, ci oarece seminție slavonească; şi aşa, depărtându-ne de adevărata noastră origine romană, ne întâmpinară cu dispreț numai, ca şi pe alte seminții slavone. În contra acestor păreri rătăcite se luptară, apoi, lung timp nemuritorii Români învățați din cele două secole trecute, până ce îndreptară, cu mare anevoie, rătăcita părere a străinilor despre adevărata noastră origine. În urmă, din introducerea limbii sârbeşti în biserica românească veni şi acea nefericire, precum îți voi spune îndată, că, având Românii limba sârbească în biserică, primiră din aceea multe cuvinte şi în limba lor, de care nici până astăzi nu ne putem curăți de tot; prin aceea, însă, s-a împiedicat cu totul dezvoltarea limbii noastre. Iată nefericirea ce a urmat din introducerea limbii sârbeşti în biserica românească! După aceea, cred că ştii când au venit, mai întâi, în biserica românească nu numai buchiile chirilice, ci şi limba sârbească, precum şi cauza pentru ce s-a întâmplat aceea.

Tatăl: Aceasta, precum spui din istorie, s-a întâmplat către anul 1439, când Românii, îndemnați de Teoctist Bulgarul, mitropolitul Moldovei, a lepădat limba latină învățată. O, Doamne! Frumoasă mai e istoria aceea şi desfătătoare, cine are parte s-o învețe! Eu încă am învățat la şcoală ca tine, dar, pe atunci, nici pomenire nu era de toate câte spui; pentru aceea nici le pot crede pe toate, căci, dacă au primit străbunii noştri limba sârbească în biserică, apoi de unde vine că noi ascultăm, astăzi, Sfânta Liturghie şi alte slujbe tot în limba românească?

Fiul: Aceea încă o voi spune, dar aici voiam să-ți arăt că buchiile chirilice au venit mai de mult în biserică decât în limba românească.

Tatăl: Şi limba românească cu ce litere se scria pe atunci?

Fiul: Scrisu-s-a limba românească pe atunci sau nu, nu ştiu, dar, de s-a scris, a trebuit să se scrie cu litere române.

Tatăl: Dar unde avem noi vreo scriere de aceea?

Fiul: Pe cât ştiu, nu avem niciuna, însă nu avem nici scriere cu slove chirilice şi, pentru aceea, eu iau ca şi cum limba noastră s-ar fi scris numai de când ne spun cărțile tipărite pe care le avem. Ci eu vreau să-ți spun cauza de ce s-a scris limba românească, mai târziu, cu buchii chirilice.

Tatăl: Aceasta vreau să o ştiu; spune numai, că ascult!

Fiul: Românii au avut în biserică limba sârbească 204 ani, adică de la anul 1439 până la anul 1643. Într-acel răstimp, a plâns necurmat îngerul păzitor al națiunii române, văzând că Românii, ei înşişi, se aruncară cu voie în întunericul neştiinței, şi aşa păşesc cu pas iute spre a lor totală pieire şi spre stângerea numelui de Român. Căci, dacă au primit limba sârbească în biserică, atunci uşor s-ar fi putut întâmpla ca să-şi uite limba românească şi să primească pe cea sârbească şi în vorbire; apoi, atunci, nu ar fi fost Români, pentru că națiune fără limbă nu poate fi din cauză că limba e sufletul naționalității. Deci, precum trupul fără suflet e mort, aşa e moartă şi națiunea fără limbă. Pentru aceea, îngerul păzitor al națiunii române s-a nevoit ne-ncetat ca, cu ajutorul providenței cereşti, să îndrepte împrejurările Românilor aşa încât ei să introducă limba românească în biserică, în şcoală şi în judecătorii, şi să scape de totala pieire. Aceasta s-a întâmplat într-un chip mirabil al providenței. Adică, în secolul al 17-lea, străbătură calvinismul şi luteranismul şi în

Transilvania şi principii unguri din Transilvania au întrebuinţat toate mijloacele şi tăriile ce le-au stat în putinţă ca să facă pe Români să primească calvinismul şi, aşa, apoi să-i facă Unguri. Dar Românii, cu toate că doi mitropoliţi de-ai lor fuseseră ucişi în modul cel mai crâncen de către Ungurii calvini, cu toate că protopopii şi preoţii lor erau puşi la prinsoare, chinuiţi, întrebuinţaţi la lucrările publice cele mai înjositoare; cu toate că sinoadele lor bisericeşti erau supuse episcopului calvin, pe care patru protopopi români erau siliţi a-l duce pe umeri în sinod, unde acela prezida şi le dicta toate orânduielile câte voia el să le introducă Românii în biserica lor; ba cu toate că din porunca acestui episcop calvin se dete un catehism cu dogmele calvineşti în limba românescă, pe care erau siliţi toţi Românii, cu mici, cu mari, ca să-l înveţe; cu toate aceste tiranii neauzite, totuşi, bravii noştri străbuni rămaseră neclintiţi în străbuneasca lor religie sau credinţă creştinească răsăriteană. În urmă, văzând principii calvini că nici într-un chip nu pot abate pe Români de la adevărata lor credinţă strămoşească, cugetară că Românii numai pentru aceea nu-şi părăsesc credinţa, pentru că, având limba sârbească în biserică, nu înţeleg nimic din toate câte se citesc acolo. Deci au poruncit mitropolitului de la Alba Juliea ca să silească pe preoţii români de a sluji cele dumnezeieşti, de aci înainte, toate în limba românească. Şi, să nu-ţi vină să crezi, preoţii români, fiind obişnuiţi acum, de atât amar de timp, numai cu limba sârbească, s-au împotrivit acestei mântuitoare porunci! Totuşi, luând principii lucrul cu mare asprime, mai în urmă se învoiră preoţii români a sluji toate cele dumnezeieşti în limba românească. Tot pe acel timp, adică în anul 1642, s-a ţinut sinod mare la Iaşi, în care s-a decretat ca limba sârbească să se lepede din biserică şi să se introducă cea românească. Şi aşa, în anul 1643, se introduse limba românească în biserică în toate provinciile de dincoace de Dunăre, unde se aflau Românii. Deci, ai văzut în ce mod mirabil s-a întâmplat această mântuire a Românilor, adică, precum providenţa divină a îndreptat lucrul ca Iosif, cel vândut de fraţii săi lui Faraon, să le fie acelora, oarecând, mântuire, chiar aşa a îndreptat lucrul şi cu prigonirea ce o suferiseră Românii din partea Ungurilor calvini, ca adică acea prigonire să se prefacă în mântuire. Aşa lucrează nevizibila mână a providenţei! Deci, Românii au învăţat în 204 ani, adică de la 1439 până la 1643, numai sârbeşte, cu buchii chirilice,

vezi bine! Acum, te întreb pe domnia ta, oare cu ce litere au fost siliți să scrie şi să tipărească limba românească?

Tatăl: Cu buchii chirilice!

Fiul: Şi pentru ce nu cu litere române?

Tatăl: Pentru că, dacă ar fi scris cu litere române, atunci preoții n-ar fi putut citi mai mult Sfânta Liturghie şi celelalte slujbe dumnezeieşti, fiindcă ei cunoşteau numai buchiile chirilice, însă nu şi literele române.

Fiul: Aşa este! Iată că, dacă ți-am spus istoria, domnia ta singur ştii pentru ce au scris Românii, pe atunci, cu litere chirilice. Şi, ca să cunoşti lucrul şi mai clar, ia aminte! Românii începură, de oarecâțiva ani numai, a strămuta buchiile cele vechi chirilice, cele de tot urâte şi necioplite, şi a introduce unele mai frumoase; şi, totuşi, ştii cum se uitau unii bătrâni, care învățaseră numai cu buchii chirilice de cele urâte, ba chiar şi domnia ta te necăjeai amar pe aceea, până când te-ai dedat cu acestea mai noi, mai frumoase... Dar, apoi, cei de pe la anul 1643! Să fi voit cineva a le lua buchiile acelea urâte, de care domnia ta râzi astăzi, ar fi cugetat că li se ia carnea de pe ei! Aşadar, Românii au scris pe la 1643 cu buchii chirilice numai pentru că literele române nu le cunoşteau; de aici a venit şi aceea că, în cărțile bisericeşti, la cântări şi la rugăciuni, s-a ținut titlul sârbesc, precum: utrenie, vecernie, peasnă, blajenii, bogorodicină, pervi ceas, şesti ceas, deveti ceas şi altele, care toate se pot zice şi româneşte; însă, să le fi pus îndată pe româneşte, atunci preoții, care cunoşteau acele titluri numai în sârbeşte, s-ar fi încurcat în serviciile cele dumnezeieşti... Aceasta a fost adevărata cauză pentru care străbunii noştri au ținut buchiile chirilice şi titlurile sârbeşti la cântări şi rugăciuni!

Tatăl: Bine! Străbunii noştri au scris de necaz cu buchii chirilice, apoi, dacă ne-am dedat şi noi, de ce să le lepădăm?

Fiul: De ce? Străbunii noştri au luat buchiile chirilice pentru că, atunci, nu puteau altminteri; însă, de la anul 1580, în care s-a tipărit, la Braşov, în Transilvania, „Cazania“, întâia carte românească cu buchii chirilice, de la anul 1580, zic, şi până astăzi sunt 270 de ani şi, într-un timp aşa lung, cât a înaintat literatura românească? Spune-mi domnia ta câte ştiințe avem noi originale, în limba noastră? Împiedicarea literaturii şi dezvoltării limbii noastre zace, pe de o parte, în buchiile chirilice.

Tatăl: Şi ce au de-a face buchiile cu dezvoltarea limbii şi literaturii,

căci, precum ai zis, de la buchii nu atârnă nici credința dreaptă, prin urmare nici dezvoltarea limbii şi literaturii?

Fiul: Buchiile n-au de-a face cu credința dreaptă, însă au de-a face cu limba şi literatura, pentru că literele sunt veşmântul în care este îmbrăcată limba; deci, precum, spre exemplu, veşmintele domniei tale, dacă sunt făcute după trupu-ți, îți stau bine şi trupul ți se poate mişca după cum voieşte şi cere trebuința; iar dacă sunt făcute rău, atunci sau te împiedică în îmblare sau, de multe ori, mai ales, ştii, când te strâng ciubotele, îți căşunează şi boala trupului, aşa şi literele, dacă nu răspund firii unei limbi sau nu sunt făcute după trupul ei, atunci o strâng şi o țin țeapănă ca în nişte fiare; apoi, atunci de bună seamă că trebuie limba să se bolnăvească, fața i se îngălbeneşte, puterile îi amorțesc, de înflorire şi de dezvoltare nici vorbă nu poate fi; atunci acea limbă este asemenea unui om care este ferecat, în cătuşi de fier, de mîini şi de picioare şi aruncat într-o temniță afundă, întunecoasă, în care însuflețitoarele şi luminătoarele raze ale soarelui niciodată nu străbat. Şi ce zici, oare un om ca acela se poate numi fericit? Se poate mişca precum ar cere puterile trupului?...

Tatăl: Ai dreptate, fiule, şi nimeni nu poate să mai aibă vreo îndoială, însă...

Fiul: Dar eu ştiu că am dreptate, însă chiar când nu mi-ar strica buchiile chirilice limba, chiar şi atunci încă ar trebui să le lepădăm şi să reluăm cele romane, pentru că literele, oricare, sunt veşmintele limbii care e scrisă cu ele. Acum închipuieşte-ți că două oşti duşmane se luptă una cu alta, pe moarte, mai mulți ani necontenit; închipuieşte-ți că una din aceste oşti se învinge, mai în urmă, şi se supune ca sclavă celeilalte, în care sclavie petrece 204 ani necurmat, în care timp e silită să lucre numai pe seama domnitorilor săi; într-acest timp, de văzut că oastea cea supusă nu-şi poate face veşminte, ci trebuie să îmble cu veşminte rupte sau, aşa-zicând, mai mult dezbrăcată decât îmbrăcată. Însă, după 204 ani, nemaiputând suferi, se scoală şi învinge pe asupritorii săi. Acum te întreb pe dumnia ta: cu ce veşminte se vor îmbrăca aceşti învingători dezbrăcați? Au nu cu veşmintele asupritorilor lor?

Tatăl: Aşa este!

Fiul: Apoi, dacă este aşa, ascultă! Aceste două oşti duşmănoase

au fost limba românească şi cea sârbească. La anul 1439, limba sârbească, ajutată de credința deşartă şi de fanatismul religios, a învins limba românească şi a făcut-o sclavă în propria ei țară, ba în propria ei biserică. De la anul 1439 până la 1643, limba sârbească a domnit în patria românească, iar limba română, ca o sclavă în patria sa, a fost silită să lucre numai pe seama limbii sârbeşti şi, aşa, n-a avut timp să-şi facă veşminte proprii, cu care să se îmbrace, ci îmbla numai dezbrăcată pe frig, pe ploaie, pe ger şi pe toate viforele sau se îmbrăca numai cu zdrențele ce i le arunca în spate limba cea sârbească. La anul 1643, părtiniră împrejurările; limba românească se sculă şi trânti pe cea sârbească din bisericile Românilor şi se aşeză ea precum se cuveni; însă, până când a fost în sclavie, neavând timp să-şi facă veşminte proprii, a dezbrăcat pe duşmanul învins, adică pe limba sârbească, de veşmintele ei şi s-a îmbrăcat cu ele. Iată, dară, că buchiile chirilice sunt veşmintele pe care limba românească le-a luat de la duşmanul său, de pe limba sârbească, în glorioasa învingere de la anul 1643. Chiar pentru aceea, vezi, aceste veşminte au fost croite pe trupul limbii sârbeşti, iar nu pe al celei româneşti şi, pentru aceea nu-i stau bine pe trup. Apoi, noi ştim că zdențele, pe care o oaste le-a răpit de la alta întru învingere, le poartă numai până atunci când are timp să-şi facă veşminte proprii, croite după trupul său dintr-un material care este după gustul ei. Şi au doară de la 1643 şi până astăzi să nu fi avut Românii destul timp ca să facă limbii lor un veşmânt croit pe trupul ei? Cine ar vrea să zică aşaceva, acela ar batjocori pe Români şi limba română; noi nu voim să ne batjocorim limba şi, pentru aceea, o îmbrăcăm într-un veşmânt propriu, croit după trupul ei; pentru că, ia numai bine aminte şi vei afla că limbii române, dacă e scrisă cu buchii chirilice, chiar aşa îi stă de bine cum ar sta de bine la o domnişoară frumoasă, grațioasă, când ar fi îmbrăcată în nişte bărnevici sau şalvari turceşti.

Tatăl: Ba am mai putea adăuga că acei şalvari şi bărnevici încă sunt de tot rupți, căci caută numai la buchiile chirilice, cu care sunt tipărite cărțile mai vechi şi ai cugeta că oamenii, pe atunci, numai s-au batjocorit cu buchiile. Pentru aceea, după cele zise, ori ar trebui să fie cine s-ar mai îndoi despre adevărul ce-l propuseşi. Şi, dacă e aşa, de ce n-au început Românii mai demult a scrie cu litere româneşti?

Fiul: Cum să nu scrie? Ei au scris, dar noi nici nu ştim nimic de literatura românească pe care o au fraţii noştri din Transilvania şi Ţara Românească. Aşa, cea dintâi gramatică a limbii române, compusă de cuviosul părinte Samuil Clain, s-a tipărit, la anul 1780, cu litere române; de atunci şi până astăzi, s-au tipărit mai multe cărţi româneşti cu litere romane atât în Transilvania, Ungaria, cât şi în Ţara Românească, aşa încât avem şi cărţi de rugăciune, cum: acastistul, ceaslovul şi altele, tipărite cu litere romane; ba, în anii mai dincoace, se tipăriră gazetele „Organul Luminării“ şi „Curierul de ambe secse“ cu litere romane. Deci, după cele zise, avem mai multe feluri de ortografii de a scrie limba românească cu litere, care se pot reduce la următoarele: ortografia lui Petru Maior, a lui August Treboniu Laurian, a lui Ion Eliade, a lui Timotei Cipariu.

Tatăl: Şi noi după a cărui ortografie să scriem?

Fiul: Noi rostim cu reverenţă religioasă numele Petru Maior, August Treboniu Laurian, Ion Eliade, Timotei Cipariu şi aceste nume vor străluci în istoria Românilor până va mai fi suflet de Român pe faţa pământului; chiar pentru aceea, respectând noi lucrările lor, le vom cerca, în această privinţă, cu sfială de reverenţă, însă cu dragoste de adevăr şi, aflând unele în care ei nu au nimerit lucrul, le vom descoperi fără de a detrage respectul lor cuvenit, căci ţinta comună în această privinţă este aflarea adevărului şi acesta avem şi noi drept a-l cerceta, chiar aşa precum au vrut şi ei; chiar pentru aceea, cercetând noi adevărul şi descoperindu-l, după putinţă, ei nu se vor vătăma prin aceea, ci se vor preamări!...“

(Aron Pumnul. Voci..., pp. 327-346)

În finalul acestei superbe pledoarii (la care am renunţat pentru că nu egalează textul anterior), Pumnul reproduce o poezioară de-a lui Iraclie Porumbescu („Fata de Roman“, „pe care mi-ai adus-o de la Cernăuţi şi care-mi place mult“), precum şi fabula lui Porumbescu „Buchiea şi Litera“, pe post de concluzie, dar şi de vestire a biruinţei. Există bănuiala că la materialele de acest gen ar fi colaborat şi Iraclie Porumbescu, şi Vasile Ivanovici, profesor de studiu biblic la Institutul teologic din Cernăuţi, deşi e probabil că cei doi au fost doar partizanii înfocaţi ai Apostolului Neamului. Că este aşa, o dovedeşte şi fabula amintită, pe

care o voi reproduce măcar din nevoia care face să se expună prin muzee vârfuri de lance sau de săgeți, frânturi de paloşe şi de pavăze:

„Buchia şi Litera

(Fabulă adevărată, spusă junimii române,
în seara de ajunul părintelui Chiril, spre 14 februarie 1850,
de Iraclie Porumbescu)

Dup-o noapte lungă, lungă şi amară
Ce-nnegrise toate-n României țară,
Fiind pe la zori
După cântători,
Strălucea-n lumină
De-aurоră senină
Pe o presă veche-ntr-o tipografie
Ce era vestită foarte-n românie.

Pe această presă
Timpul o alesă
Ca în noul secol ea să părăsească
Străina rugină,
Şi limba română
Propriu româneşte să o tipărească.
Dar cum şi-ntre oameni unii, după noapte,
Ale dimineții raze-afurisesc
(Lor le place somnul, neagra-obscuritate,
Iară deşteptarea, lumina, urăsc),
Aşa şi aice, la această presă,
Se găsi-o amică de a nopții desă,
O Buchie chirilă neagră, somnoroasă,
La fire vârtoasă, aspră, cerbicoasă.

În acea presă
Ce timpul o alesă
Ca în re-nviere să se mântuiască
De groasa rugină,
Şi limba română
Curat româneşte să o tipărească,
Se afla, acuma, pentru tipărire,
„A muzei române zi de fericire“.

Buchia-ncornorată
Şi, apoi, şi-ngânfată
Ce-n românа presă despoată era
Şi-n atâtea biblii,
Ba şi-n evanghelii
De vreo patru secoli acuma domnea,
Vede-acum în locu-şi Litera română
Şi, necunoscând-o, că-i era străină,
Se învenineazǎ,
Se înfuriază
Cum în a ei casă un străin să vie
Şi să-i ieie dreptul chiar cu prodosie!

Iată ea că vede
Şi mai nici nu crede
Cum că-n loc de „buchi“ este-acuma „be“
Şi că-n loc de „vedi“ este-acuma „ve“,

„Ha! pribeag aleană, literă păgână,
Ce caţi tu aice, în presa-mi creştină!
Cum cutezi tu-aice să-mi profanezi darul
Din care aice mi-i viaţa şi altarul?“

Aşa strigă Buchia cu înverşunare,
Litera-o insultă fără de cruţare.

Iar Literioara, blândă şi domoală,
Pe acele-i spune-n dulce ton frumos:
„Nu-ți înțeleg, Buchio, a minții iuțeală
Cu care mă-njuri atât de furios!
Nu sunt eu nici străină pribegită,
Ci într-a mea casă, la vatra-mi dorită!
Nici profană nu sunt, căci eu sunt română
Şi Românul n-are inimă păgână"...

„Cum! îi strigă Buchia, tu încă ai cuvânt
A-mi spune acestea chiar pe-al meu pământ?
Acolo, la Roma, mergi de ai dreptate,
Acolo ți-i casa, patria şi toate!
Au tu nu ştii, oarbo, că la mine-n țară
Este-o lege nouă din cea primăvară?"

„Ştiu eu, Buchio, bine, Litera-i răspunde,
Şi tocmai de-aceea dreptatea-mi n-ascunde!
Drept e, eu îs din Roma, Roma-mi este muma,
Roma e şi leagănul limbii româneşti,
Iar limba română domneşte şi-acuma
În a' româniei margini străbuneşti!
(Greu aude Buchia grelele cuvinte,
Adevăr istoric, testimonii sfinte!)
Dar tu, Buchio,-uitat-ai cum, odinioară,
Venişi nu'ş'de unde în scumpa mea țară?
Cum acel călugăr, arhiereul mare,
Teoctist cu nume, din prea îngrijare
        Te luă la sine
        Şi te-mplu de bine!
Zi-i să-l ierte Domnul!, zi-i şi iar mai zi,
Oaspe ca acela nu ştiu de-i găsi!...
Acum, însă, Buchio, patriile ne cheamă,
Vatra ta pe tine, pe mine-a mea mamă!
Deşi prea mult domnişi tu-n românie,

Dar rămas bun, Buchio, nu ne-avem urgie!
Dacă-ţi sunt datoare ceva,-ţi mulţumesc,
Iar muzei române de-acum eu şerbesc!“

Sfânta dreptate,
Care asculta,
Cu solemnitate
Întări: „Aşa!“.“

(Scrierile lui Iraclie Porumbescu,
pp. 29-32).

Aron Pumnul
(27.11.1818-12/24.01.1866)

Aron Pumnul s-a născut în Ardeal, la Cuciulata, lângă Făgăraş. Din cauza bolilor care i-au măcinat copilăria, a început să frecventeze şcoala normală din Odorhei târziu, în 1832, când deja împlinise 14 ani, apoi a trecut la gimnaziul din Blaj (1836-1841), tot la Blaj urmând şi anul întâi al cursului de filosofie. În 1843, a fost trimis de Episcopia Blajului la Institutul „Sfânta Varvara“ din Viena pentru a urma cursurile de teologie (1843-1846). La Viena, Pumnul s-a numărat printre întemeietorii Societăţii de lectură a teologilor români, a studiat istoria, limbi şi literaturi naţionale, apoi a tradus două cărţi de filosofie, cartea „De l‘etat present et de l‘avenir des principautes de Moldavie et de Valachie“, de Felice Colson (Paris, 1839), precum şi „Fizica“ lui Baumeister, dar toate au ars, în 1848, la Blaj, unde revenise, din 1847, ca profesor de filosofie la liceu.

În 1848, Pumnul a scris „Prochiemarea“ pentru participarea la Adunarea Poporului la Blaj din 30 aprilie 1848, agitând tineretul şi atrăgând nemulţumirea episcopului, dar şi ura ungurilor, aşa că, imediat

după încheierea Adunării, pentru că făcuse parte din Comitetul Dirigent al Adunării de la Blaj, alături de Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, D. Boeriu, Al. Bătrânceanu, Nicolae Bălăşescu şi Constantin Roman, pentru a se salva (în 28 septembrie, ungurii nu vor ezita să-l asasineze pe contele Lamberg, generalisimul împărătesc), a trecut munții, în Valahia, şi a mărşăluit până la Bucureşti, unde, îmbolnăvindu-se de holeră şi zăcând sub un gard, a fost la un pas de moarte. După ce a biruit, cât de cât, holera, Pumnul a plecat, tot pe jos, spre Moldova. La Focşani, a fost arestat şi dus sub escortă la Iaşi. În cele din urmă, mereu megieş cu moartea, Arune Pumnul izbuteşte să intre în Bucovina, pe la Mamornița, şi să ajungă la Cernăuți, unde-l va căuta pe Iraclie Porumbescu, singurul bucovinean despre care auzise la Iaşi că l-ar putea ajuta.

La Cernăuți, datorită insistențelor Hurmuzăcheştilor, urma să se înființeze, ca urmare a emisului nr. 64.966 din 6 septembrie 1848, prin care guberniul din Lemberg dispunea să se înființeze, pe spesele Fondului Religionar, catedra de limba română a Gimnaziului superior, prima catedră de limba română din Bucovina, funcție pentru care candida şi ierarhul stihuitor Teoctist Blajevici, dar şi misionariat pe care dorea să şi-l asume Aron Pumnul. Susținut de boierii Hurmuzachi, care făceau parte din comisia de examinare, ba, tacit, chiar şi de contracandidatul Teoctist Blajevici, Pumnul devine, începând cu 12 februarie 1849, profesor suplinitor, iar din 1852 profesor definitiv, care trudeşte la elaborarea unei cărți de lectură, pe care o va numi „Lepturar“, care se va publica, în patru tomuri, cuprinzând şase volume, în perioada 1862-1865, şi o gramatică (numai partea analitică), scrisă în germană şi română, publicată la Viena, în 1864, sub titlul „Grammatik de rumanischen Sprache fur Mittelschulen“.

„Lepturar“ înseamnă, înainte de toate, o adevărată istorie-antologie a scrisului românesc de până în vremea lui Arune Pumnul şi, împreună cu „Epigonii“ lui Eminescu, poem care-şi are rădăcinile în „Lepturar“, o superbă solidarizare cu începuturile culturii româneşti.

Constantin Morariu, pe bună dreptate entuziasmat, susține că „Lepturariul acesta sau cartea aceasta de cetire este făcută cu atâta măiestrie, încât un neamț învățat a zis că, pe vremea aceea, nici nemții

nu aveau o carte de cetire nemțească aşa de iscusită“ (op.cit., pp. 214, 215).

I.G. Sbiera, mai echilibrat, dar şi pentru că avea de atenuat supărarea lui Alecsandri pe exagerările „purismului“ pumnulean, precizează că „acest op era unica carte didactică pe timpul său, în care tineretul putea căuta şi afla informațiuni istorice şi literare; în ea găsia, în esență, întreaga istorie a poporului Român, dela originea lui până în timpurile mai noi; în ea întâmpina pre aproape toți scriitorii mai remarcabili ai Românilor, representați prin câteva bucăți de lectură“ (Aron Pumnul. Voci..., pg. 64), dar recunoştea şi scăderile, consimțind că „însuşi autorul nu era îndestulat cu ortografia din opul său, nu pentru principiul pe care era aşezat sistemul, ci cu modul executării lui. Toată ortografia aceasta a fost un compromis nenorocit între litere aşa numite chirilice şi latineşti, între scrierea etimologică şi cea fonetică; ea ne arată o oscilare continuă între sisteme, şi o nesiguranță în aplicarea unui principiu bun“ (op.cit. pg. 64).

Principiul, cum avea să accepte şi Eminescu, preluând o idee a lui Pumnul, („chiar pentru aceea, respectând noi lucrările lor, le vom cerca, în această privință, cu sfială de reverență, însă cu dragoste de adevăr şi, aflând unele în care ei nu au nimerit lucrul, le vom descoperi fără de a detrage respectul lor cuvenit, căci ținta comună în această privință este aflarea adevărului şi acesta avem şi noi drept a-l cerceta, chiar aşa precum au vrut şi ei; chiar pentru aceea, cercetând noi adevărul şi descoperindu-l, după putință, ei nu se vor vătăma prin aceea, ci se vor preamări“) principiul, deci, poate fi contrazis şi schimbat, dar fără a încerca întinarea omului.

Alecsandri a fost extrem de supărat pe traducerea cuvintelor din colaborările lui româneşti într-o română „puristă“, aşa că „o singură greşeală nu le-a putut ierta Alecsandri Bucovinenilor şi, mai ales, redactorilor „Foii“ („Foaia Societății pentru literatura şi cultura română în Bucovina“ – n.r.): aderența lor exagerată la curentul purismului român, întemeiat de Pumnul. Aceasta a dat şansă şi la o tulburare a legăturilor sale cu Bucovina. Este cunoscut că, în diferite publicații, în scrisori şi la orice ocazie, potrivită sau nepotrivită, dar mai ales în „Dicționarul grotesc“, Alecsandri şi-a bătut joc, în modul cel mai sarcastic, de greşelile

şcoalei latineşti a Ardelenilor şi de ale şcoalei fonetice bucovinene“ (George Tofan, Junimea literară, nr. 10/1905, pag. 160), greşeli în care stăruie bucovinenii, inclusiv I.G. Sibiera şi fraţii Vasile şi Ioniţă Bumbac, până la sfârşit, unificarea ortografiilor săvârşindu-se abia în 1904. Purismul bucovinean consta în latinizarea unor cuvinte („năciunal, năciune“ în loc de „naţional, naţiune“, cum s-a întâmplat în cazul „traducerii“ lui Nicolae Bălcescu) sau în impunerea unor neologisme nefericite („belă“, „beleşti“, în loc de „frumoasă“, „înfrumuseţezi“, neologisme de care face haz Alecsandri).

De regulă, unei lucrări monumentale i se găsesc tot atâtea defecţiuni câţi inşi dornici să-şi exprime părerea. Inşi fără operă, dar cu păreri. Alecsandri nu a criticat niciodată „Lepturariul“ (doar avea operă), ci doar practicile redactorilor de la „Foaie“, gazeta nouă a Hurmuzăcheştilor, singurul critic veninos, autor al unui incalificabil atac la persoană, fiind doar Dimitrie Petrino, pe care, aşa cum se va vedea, îl va pune la zid Eminescu, descurajându-i pe alţii în a da cu piatra în ceea ce este zidit.

„Lepturariul“ lui Pumnul înseamnă şi o istorie a literaturii române de până la el, o istorie a stihuirilor şi a unor neîndemânatice încercări în proză. Titu Maiorescu avea să-i reproşeze lui Pumnul consideraţia pe care a acordat-o unor autori minori, prin includerea lor în „Lepturariu“. Eminescu, însă, înţelegând că stihuitorii şi povestitorii aceia nepricepuţi au fost primii care au scris româneşte şi că au meritul fundării unei limbi literare româneşti, i-a nemurit pe marii „autori minori“ în „Epigonii“, înţelegându-le şi jertfa, şi eroismul. Pentru că până la bieţii Cichindeal sau Daniel Scavinschi n-a existat nimic, iar Eminescu ştia, ca şi Pumnul, că fără „autorii minori“ ai începuturilor nu ar fi existat clasicii de mai târziu ai literaturii române. În fond, vorba lui Pumnul, până la „autorii minori“, contestaţi de Maiorescu, dar sublimaţi de Pumnul şi Eminescu, românii „s-au aruncat într-o neştiinţă aşa de groasă încât urmările ei şi astăzi se mai cunosc pe faţa litaraturii româneşti, căci, fie-mi iertat a te înteba: unde este literatura noastră cea bisericească? Unde sunt tratatele dogmatice, morale, pastorale, exegetice, istorice? Au n-au avut Românii preoţi încă de pe când erau în Italia, înainte de anul 105 după Crist? Şi ce au făcut preoţii lor de atunci până acum? Produc ceva, să arate! Unde

sunt tratatele juridice, filosofice, fizice, matematice, poetice, retorice? Au doar Românii nu au aşa ageră minte ca alte naţiuni?“.

Peste mai bine de jumătate de veac, un nou Pumnul bucovinean, profesorul Constantin Loghin, avea să readucă în atenţie „Lepturariul“, încredinţându-l odor de nepreţuit viitorimii. Şi tocmai de asta, pentru că ne este destinat, pentru că şi înseamnă un rar repetabil eroism naţional, o să reiau studiul lui Constantin Loghin, preferând restituirea unei fişări de text, prin care să îmi arog nişte merite pe care nu le am:

„Lepturariu rumînesc cules de‘n scriptori rumâni

Aron Pumnul a scris opt manuale, cunoscute sub numele de lepturare.

Titlul lor general era astfel:

„Lepturariu rumînesc cules de‘n scriptori rumâni
pre‘n
Comisiunea denumită de către naltul Ministeriu all învăţământului aşăzat spre folosinţa învăţăceilor de‘n clasa... a gimnasiului de sus
de
Arune Pumnul
profesoriu de limba şi literatura rumână în gimnasiul plinariu
de‘n Cernăuţi, tom...
Vieana
la c.r. edătură a cărţilor scolastice
între 1862-1965“

şi anume patru tomuri, în şase părţi:
tom I, pentru cl. I-a şi a II-a, apărut în a. 1862, cu 275 pag.;
tom. II, partea I, pentru cl. a III-a, în a. 1863, cu 202 pag.;
tom II, partea a II-a, pentru cl. a IV-a, în a. 1863, cu 274 pag.;
tom III, pentru cl. a V-a şi a VI-a, în a. 1862, cu 532 pag.;

tom IV, partea I, pentru cl. a VII-a, în a. 1864, cu 416 pag.;
tom IV, partea a II-a, pentru cl. a VIII-a, în a. 1865, cu 324 pag.
La un loc, 2.020 pag.

... până la 1865, când apare ultimul manual al lui Aron Pumnul, literatura română era abia la începuturile ei modeste. Eminescu încă nu începuse să scrie, iar toată bogata literatură de după Eminescu era încă inexistentă.

De unde şi-a scos Aron Pumnul materialul pentru manualele sale? Pentru că trebuie să se cunoască şi un alt amănunt: că aproape toate bucăţile lepturarelor sunt originale, din scriitori români şi numai foarte puţine traduceri. Să mai ţinem seama şi de împrejurarea că, pe atunci, legătura între Bucovina şi celelalte provincii româneşti era foarte anevoioasă. Nu exista linie ferată: primul tren, care leagă Bucovina de vestul monarhiei austriace, a intrat în Cernăuţi în anul 1866, iar primul tren ajunge la graniţa de la Burdujeni în 1869, deci după ce apăruseră toate manualele lui Aron Pumnul...

Făcând lista scriitorilor şi a probelor prezentate în lepturarele lui Aron Pumnul, constatăm că el a pus probe din 106 scriitori români, iar manualele mele, de pildă, au probe din 127 scriitori. Deci, Aron Pumnul cunoaşte numai cu 20 scriitori mai puţin decât manualele moderne...

Din literatura veche Aron Pumnul cunoaşte pe Coresi, Mitr. Varlaam (4 pag.) şi Mitropolitul Dosoftei (21 pag.), deci lipseşte numai „Biblia" lui Şerban Cantacuzino.

Din literatura istorică, Aron Pumnul cunoaşte pe Grigore Ureche (28 pag.), Miron Costin (44 pag.), Nicolae Costin (23 pag.), Ion Neculce (41 pag.), Dimitrie Cantemir (16 pag.), Radu Popescu (8 pag.), în plus mai avem din Cronica falsificată a lui Huru (28 pag.). Prin urmare, manualele lui Aron Pumnul cuprind mai mult decât se cere în programa analitică de astăzi (Nicolae Costin este în plus), iar în ce priveşte spaţiul ce se acordă fiecărui cronicar, nici un manual de limba română de astăzi nu acordă atâta spaţiu pentru cronicari.

Primii poeţi moderni ai literaturii noastre sunt reprezentaţi prin Ienăchiţă Văcărescu, cu 21 poezii (26 pag.), Vasile Cârlova cu 3 poezii din cele 5 (nu lipseşte nici „Ruinele Târgoviştei"), Costachi Conachi cu

o poezie, Gheorghe Asachi cu 17 fabule şi alte poezii, Alecu Donici cu 24 fabule, Anton Pann cu 25 probe, mai ales fabule – cei doi din urmă nici nu figurează în programa analitică de azi.

Din Şcoala latinistă avem probe din Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior (40 pag.), Gheorghe Lazăr, August Treboniu Laurian, Eliade (întreaga „Mihaidă“), Andrei Mureşianu şi Timotei Cipariu. Prin urmare, nu numai că nu lipseşte niciunul din reprezentanții Şcolii latiniste, ci le dă la fiecare cu mult mai mult ca în orice manual din timpurile noastre.

Curentul istoric-popular este reprezentat prin Grigore Alexandrescu – fabule, „Umbra lui Mircea“, o satiră, prin Vasile Alecsandri, 21 probe – poezii populare („Miorița“, „Constantin Brâncoveanu“, „Movila lui Burcel“, „Codreanu“, „Mihu Copilu“, „Mănăstirea Argeş“), poezii patriotice („Tătarul“ ş.a.), cântece (haiducesc, ostăşesc), „Lăcrimoare“, „Sentinela română“, „Şoldan Viteazul“, „Mătuşa Anghelina“, prin Nicolae Bălcescu – „Puterea armată a Românilor“ ş.a.), prin Dimitrie Bolintineanu – cinci legende, între care „Mama lui Ştefan cel Mare“, prin Mihail Kogălniceanu, prin Costache Negruzzi – „Aprodul Purice“ ş.a., dar lipseşte „Alexandru Lăpuşneanu“.

Pe lângă aceşti scriitori, care figurează şi în programa analitică de astăzi, întâlnim în manualele lui Aron Pumnul o mulțime de scriitori pe care-i cunoaştem numai foarte sumar sau deloc. O serie de nume mai puțin cunoscute ca: Alexandrescu-Ureche, George Sion – cu 12 poezii, între care şi celebra „Limba română“, Florian Aron, Ion Barac, Gheorghe Baronzi, Alexandru Beldiman, Cezar Bolliac, Antioh Cantemir, Costache Caragiale, Gheorghe Crețeanu, Aron Densuşianu, Vasile Fabian Bob, Alexandru Hajdeu, Petru Iorgovici, Ion Kogălniceanu, Alexandru Marienescu, Ion Maiorescu, Paris Mumuleanu, Iacob Mureşianu, Alexandru Pelimon, George Tăutu; sau aproape necunoscuți ca: Constantin Aricescu, Costache Aristia (fragmente din „Iliada“), Iuliu Baraş, Nicolae Boiu, Bojincă Damaschin, Mihai Cuciureanu, Dăscălescu, Haralambie Grandea, Mihai Halici, Vasile Ianovici, Vasile Pogor, Ilarie Puşcariu, Teodor Racocea, George Săulescu sau iluştri necunoscuți ca Alexandru Gavra, Mihai Cetățeanu, Nicolae Burchi, Dimitrie Gusti, Nicolae Istrati, Mani Iosif, Gheorghe Mărchiş, Ioan Molnar, Ioan Negruț

(nu este identic cu Iacob Negruzzi) şi iar alții, pe care numai Eminescu i-a salvat de completă uitare, ca Ion Pralea, Daniel Scavinschi...

Să vedem, acum, ce scopuri urmăreşte Aron Pumnul cu aceste manuale, de ce sentimente era animat şi ce sentimente voia să infiltreze în cei ce învățau de pe aceste cărți...

Manualele cursului inferior

Manualele cursului inferior sunt menite, îndeobşte, să dea tineretului şcolar primele elemente de educație, să-i formeze sufletul, să-i infiltreze idei nobile, care, apoi, să-l călăuzească toată viața...

Pentru a trezi în tineret conştiința demnității naționale, Aron Pumnul pune în manualele sale aproape numai bucăți luate din scriitori români şi anume din scriitorii clasici români... În fruntea lor întâlnim nume ca Alecsandri, Alexandrescu, Bolintineanu, Asachi, George Sion, Costache Negruzzi ş.a.

... Ca cel mai scump tezaur al fiecărui Român este prezentată limba lui. Semnul specific al unei națiuni este limba, căci, spune Aron Pumnul, în motto la „Neatârnarea limbii române“:

„Poporul este trupul națiunii, iar limba este sufletul. Pentru aceea, precum trupul fără suflet este mort, aşa e moartă şi națiunea fără limbă. Naționalitatea este dumnezeescul, eternul, înnăscutul şi neînstrăinabilul drept de a-şi întrebuința limba sa în toate trebuințele vieții: în casă, în biserică, în şcoală şi administrațiune“.

Un popor nu poate progresa în cultură şi ştiință, dacă n-a avut limba națională în şcoală, nici libertatea de a învăța, căci, spune el după cuvintele biblice: „Ce va folosi omului, de ar câştiga lumea întreagă şi-şi va pierde sufletul?“. Dacă Românii din imperiul austriac n-au putut progresa pe teren cultural, aici trebuie căutată cauza. Aron Pumnul cere şcoli pentru aceşti Români, nu numai şcoli simple, ci şi universitate (la 1850), căci, spune el textual, „Pentru aceea Românilor din imperiul austriac încă nu li se poate degenera dreptul de a avea universitate chiar în acel chip în care vor avea şi celelalte națiuni“, iar cei ce ar nega Românilor acest drept „ar condamna națiunea română la o eternă neştiință

şi sălbăticie, acela ar fi un al doilea Coşut (Lajos Kossuth – n.r.), care ar vrea să ucidă sufletul celor 3 milioane de Români sau cel puţin a-l năduşi ca să nu se poată dezvolta, nici ajunge la cultură şi desăvârşire. Însă aceea ar fi o crimă chiar în contra dumnezeirii, pentru că sufletul este o părticică din dumnezeire; apoi acea crimă, precum ne învaţă istoria, o pedepseşte Dumnezeu mai curând sau mai târziu“ (Voci asupra vieţii şi însemnătăţii lui, Cernăuţi, 1889, pg. 195).

Atât de înaltă este concepţia lui Aron Pumnul despre limba unui popor, încât, citând pe Bonifiniu, spune că „Românii, străbunii noştri, aşa s-au luptat ca să nu-şi părăsească limba lor românească, cât se pare a se fi luptat mai mult pentru apărarea limbii, decât pentru apărarea vieţii“. „Pentru apărarea acestei limbi, spune mai departe Aron Pumnul, în aceşti doi ani din urmă, 30.000 din taţii, mamele, fraţii, surorile, fiii şi fiicele noastre, ca strănepoţi vrednici de străbunii lor, şi-au vărsat sângele în străbunescul pământ din Ungaria şi Transilvania“ (Voci, pg. 190), evident, aluzie la evenimentele de la 1848.

În altă parte, spune: „Limba românească este cel mai sfânt şi mai preţios tezaur al naţiunii române, pentru că este sufletul ei. Până când se va vorbi limba românească, până atunci supraviează naţiunea română, iar, apunând limba, apune şi naţiunea însăşi. Goţii, Gepizii, Avarii, Cumanii, Pacinacii (pecenegii – n.r.), ba chiar şi Latinii înşişi sunt esâmple vorbitoare despre acest adevăr“ (Voci, pg. 229).

Această covârşitoare dragoste pentru limbă caută Aron Pumnul s-o evoce cu orice prilej. El publică celebra poezie a lui George Sion, „Limba română“: „Mult e dulce şi frumoasă limba ce vorbim“, cu refrenul atât de familiar până astăzi: „Vorbiţi, scrieţi româneşte, / Pentru Dumnezeu!“.

Acelaşi George Sion, în fabula „Urangutanul“, slabă sub raportul realizării literare, biciuieşte spiritul de maimuţăreală al Românilor:

„Limba lor naţională
Unii, văd, că n-o vorbesc,
Ba încă zic că în şcoală
De prisos o socotesc.
Şi ca limba lor frumoasă

Câtă lume am îmblat
Altă limbă-armonioasă
Nicăieri n-am ascultat.
Aşa oameni pe pământ
Zău zic că maimuțe sînt!“.
(Lepturariu, tom II, 2).

În concluzie, am putea spune că nota națională este singurul criteriu de selecționare a bucăților care au intrat în manualele lui Aron Pumnul. Sub această haină s-au putut strecura şi poeți mediocri sub orice formă, ca, de pildă, un Iustin Popescu, M. Cetățeanu, H. Grandea, I. Poni Zimbeteanu, M. Cuciureanu şi alții, care au rămas ilustre obscurități, despre care nu pomeneşte nici o istorie a literaturii române.

Iată, de pildă, care este epitaful pe mormântul unui „Vechiu ostaş moldovan în războaiele lui Ştefan cel Mare“, de I. Poni Zimbeteanu:

„Fii, dar şi tu, Moldave, cum eu am fost bărbat,
Tu patria-ți iubeşte şi sângele ți-l varsă
Pentru a ei scăpare şi fi-vei ‘cununat:
Atunci fi-ți-va coliba destul de mângâioasă“.
(Lepturariu, tom II, pg. 21).

În altă parte, I. Rațiu are o poezie, „Scrieți toți“, în care, adresând tineretului un puternic îndemn de a scrie, spune:

„Scrieți azi şi mâine iară,
Scrieți tineri şi bătrâni,
Că sunteți o gintă rară
Toți câți vă numiți Români.
Pân‘ce limba ne trăieşte,
Nu vă temeți, toți trăim,
Pân‘atunci poporul creşte,
Pân‘atuncia nu pierim“.
(Lepturariu, tom II, 2, pg. 47).

Oricât de stângace ar fi versificaţia şi oricât de greoaie ar fi limba în care sunt scrise aceste poezii, sentimentele ce le exprimă rămân nobile peste orice măsură.

Pentru a ne convinge că aceste sentimente sunt ale lui Aron Pumnul, trebuie să cităm poezia „Tânguința tradițională a Românilor după căderea şi apunerea împărăției romane“, poezie care se spune că este un cântec vechi popular, dar care pare să fie chiar de Aron Pumnul, cel puțin aşa cum rezultă din ideile, din limba şi tendința ei. După ce arată decăderea poporului român de la ceea ce a fost odată, „poetul popular“ are această explozie extatică la adresa Italiei:

„Italie dulce! Prea frumoasă țară!
Cum de noi duşmanii, oh, te depărtară.
Nu vei mai avea tu viteji înarmați,
Cum au fost rumânii fii adevărați.
Nu vei mai vedea tu oaste rumânească,
Venind cu triumfe din țara grecească“ etc.,

pentru a termina cu acest puternic accent de optimism:

„Dar credeam c‘odată senin iar să fie
Căci steaua rumână n‘apune‘n vecie!“.
(Lepturariu, tom II, 2, pg. 108).

... Pentru a inspira elevilor săi această fantastică dragoste de țară, Aron Pumnul a voit să le sugereze, mai întâi, conştiința mândriei că suntem un neam mare. De aceea, manualul de clasa a IV-a are câteva bucăți despre răspândirea poporului român.

În bucata „Românii din Elveția, Moravia şi Polonia“ (din „Foaia pentru minte...“, în Lepturariu, tom II, 2, pg. 113 şi următoarele), se spune că noi, Românii, „afară de Românii cei compacți din Tisa, Nistru (a spus Tisa-Nistru!), până în Marea Neagră şi Dunăre, mai sunt încă 2 milioane şi jumătate peste Dunăre“ (a spus 2 milioane şi jumătate!).

Mai departe, se vorbeşte despre Românii din „Istria austriacă“, apoi despre Vlahii din Moravia, la Mezerici şi Roznov („de aceştia se

pot vedea prin Vieana vânzând cuțite, pipe şi iască“), care vorbesc „boemeşte, numai portul şi unele din datini sînt rumâneşti“ (pg. 114), apoi mai sunt Români la granițele dintre Galiția şi Ungaria (aluzie la Guralii din Zacopane?), apoi sunt Români macedoneni, negustori şi bancheri mari în Viena şi Budapesta, care însă îşi cam reneagă neamul.

În altă bucată, „Românii din Ana-Blachia“, adică din Tesalia, Epir, Macedonia, din muntele Pind, Olimp ş.a. (tot din „Foaia pentru minte“, în Lepturariu pg. 146), ni se arată pe larg unde locuiesc aceşti Români, cum au trăit în trecut, se insistă mai ales asupra pronunțatei lor conştiințe naționale şi se arată, cu oarecare mândrie, că aceşti Aromâni au contribuit şi la regenerarea popoarelor înconjurătoare, mai ales a Grecilor. Apoi urmează câteva probe de limbă aromânească paralele cu limba daco-română...

Manualele de curs superior

De la tomul al III-lea în sus, sau mai exact de la clasa a V-a până la clasa a VIII-a, se face istoria literaturii române...

Tomul III din Lepturar are 532 pagini şi este menit pentru clasele a V-a şi a VI-a. Cuprinde literatură română de la primele începuturi până la reprezentanții Şcoalei Ardelene şi primii poeți munteni.

Din literatura bisericească, cuprinde pe Coresi, Popa Ioan din Vint, Mitropolitul Varlaam, Mitropolitul Dosoftei şi Gheorghe II, mitropolitul Moldovei.

Din literatura istorică, cuprinde cronica falsă a lui Huru, pe Mihai Halici, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Nicolae Mustea, Ioan Canta, Ion Kogălniceanu, Radu Greceanu, Radu Popescu şi Dimitrie Cantemir.

Din literatura modernă, pe Ienăchiță Văcărescu, I. Barac, Paris Mumuleanu, V. Aron, D. Scavinschi, Antioh Cantemir, Vasile Cârlova şi V. Fabian Bob.

Din şcoala latinistă, pe Petru Maior...

În tomul IV, partea I, pentru clasa a VII-a, se fac reproduceri din următorii scriitori, prevăzuți şi în actuala programă analitică: Gheorghe Şincai, Costache Conachi, Gheorghe Lazăr, Gheorghe Asachi, Ion Eliade,

Timotei Cipariu, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu şi Dimitrie Bolintineanu.

Afară de aceştia, vin o serie de scriitori care nu figurează în actuala programă şcolară ca D. Cichindeal, Veniamin Costache, Al. Beldiman, V. Pogor, T. Racocea, I. Pralea, V. Pop, Al. Hajdău, Gh. Săulescu, Al. Donici, Cezar Bolliac, I. Maiorescu, A.Tr. Laurian ş.a.

În tomul II, partea a II-a, pentru clasa a VII-a, figurează, dintre scriitorii actualei programe şcolare, numai Andrei Mureşianu şi Vasile Alecsandri, pe când toți ceilalți sunt sau cu totul necunoscuți sau puțin cunoscuți ca Paul Iorgovici, Alexandru Grava, Constantin Aristia, Vasile Ghergheli de Ciocotiş, Moise Soranul Noacul, Gavril Munteanu, Florian Aron, Gheorghe Barit, Iacob Mureşianu, Ioan Negruț, Grigore Miculescu, Constantin Viişoreanu, Iuliu Baraş, Nicolae Istrati, Dimitrie Gusti, Alexandru Pelimon, Gheorghe Tăutu, Constantin Aricescu, George Sion, Atanasie Marinescu, Gheorghe Baronzi, Gheorghe Crețeanu, Ilarie Puşcariu, Gh. Radu Molidon, Alexandrescu-Ureche, Haralambie Grandea, Aron Densuşianu ş.a.

... Deci, prima valoare a acestor manuale este de a fi păstrat pe câțiva scriitori care ne sunt cunoscuți numai de aici. Astfel, de pildă, Vasile Pogor, din care se pare că s-a inspirat şi Mihai Eminescu – după cum voi arăta cu un alt prilej – şi care are versuri destul de bune pentru acele timpuri, s-a păstrat numai în acest lepturar şi într-un număr din „Bucovina", de la 1849. Tot aşa şi Alexandru Hajdău, tatăl lui Bogdan Petriceicu, ne este cunoscut numai din reproducerea unui fragment din vestitul său discurs, rostit la Hotin, cu prilejul unui examen public. Discursul, se ştie, a fost ținut în limba rusă şi a fost tradus în româneşte de Cavaler de Stamati.

Criteriul după care s-a călăuzit Aron Pumnul în alegerea scriitorilor şi a probelor pare să fi fost, după cum am mai spus-o, numai cel național. Pe atunci existau prea puțini scriitori români care ar fi corespuns unui criteriu estetic. De aceea, Aron Pumnul a adoptat, în lipsa criteriului estetic, singurul criteriu care mai era posibil, cel național, şi a făcut bine, căci, în felul acesta, a putut să aibă cel puțin un folos practic.

Astfel, de pildă, figurează în manual (IV, 2) ca scriitor Vasile Ghergheli de Ciocotiş (născut în 1709) pentru că, spune Aron Pumnul,

acest bărbat este însemnat pentru literatura română în mai multe privințe: „parte, pentru că este din dioceza sau episcopia Muncaciului, unde sunt puțini Români; parte, pentru că, pe la anii 1810-1828, puțini Români cugetau şi credeau ceva despre renăscăciunea năciunii sale; iar parte, pentru că cărticica numită mai sus (este vorba de „Omul de lume sau măiestria de a se face plăcut în orice societate în care se află omul în viață“) încă ni arată că frații noştri, români macedoneni, au fost pururea însuflați de sâmțul năciunal şi pătrunşi de trebuința de a se desvolta literatura română în toate vremurile“ (pg. 33).

Într-adevăr, în proba publicată, care poartă titlul „Cultura limbii şi a graiului în convărsăciune“, Vasile Ghergheli vădeşte o inimă mare de Român şi doreşte să se facă o gramatică a limbii române cu „litere străbune, iar nu cu slove chirilice“ şi regretă că sunt Români care vorbesc mai bucuroşi o limbă străină decât în limba românească. „Ba găsescu-se nişte urgisiți de bunele datini părinteşti, cari se leapădă de către Români şi de toată năciunea sa, vai de ei, sărmanii, nu ştiu pentru pântecele lor ori pentru Pluto ori pentru nebunia sa? De-l întreabă cineva: Rumân eşti? Cu nepăsare răspunde: Ba nu, ci Ungur, Sârb sau Dumnezeu ştie ce! neştiind că, deşi e acuma strălucită gintea ungurească, tot mai străluciți erau odinioară mai marii lui „Rumânii“, învingători mai a tot pământului şi ai întregii lumi cunoscute, cărora din ticăloşia sa nu voiesc a le urma în faptă şi ştiință: ci se leagă, ca şi curpănul, de alt lemn ca şi scaiul de oaie! Au de nu e cunoscut începând din Banat şi până în muntele Em şi de cel mai mic copil al năciunii noastre de ce seminție să fie? Când el pururea, de la începutul sutei a doua de la Crist şi până în ziua de astăzi (1819) nu altmintrele s-au numit, ci numai Rumân! Zi-i lui Valah şi nu va şti ce vei zice“ (pg. 36).

Sau, vorbind despre colonizarea Daciei cu Romani, zice: „Din aste colonii se trag străbunii şi părinții noştri şi noi toți; şi de atuncea încoace neîncetat şi neîntrerupt ne numim noi tot Români adecă: fii născuți din sângele Romanilor“ (pg. 36).

Îi fericeşte pe Românii din Moldova şi Țara Românească, pentru că „acolo ei singuri sînt domni şi împărățitori, iar nu ca noi, săracii, prigoniți şi asupriți de toți“ (pg. 37).

Cine a auzit de un scriitor Moise Soranul Noacul, preot român

din dieceza Oradei Mari? Acesta a fost, după cum arată Aron Pumnul, fiul preotesei Maria Noacul, o nepoată a lui Baba Noacul (Novac – n.r.), fostul oarecând general al lui Mihai Viteazul, „domnul României, pe care general, prinzându-l Ungurii prin înşelăciune neomenească, călcătoare de jurământ, l-au fript de viu în piața Clujului“ (pg. 37). Acest Noacul ne-a dat prima traducere întreagă a „Eneidei“ şi Aron Pumnul ne dă o probă din această traducere.

Cine cunoaşte pe un Gavril Munteanu (născut în 1812), întemeietorul liceului din Braşov, care a tradus, la 1842, „Suferințele tânărului Werther“, de Goethe. Munteanu a trecut în România, pentru că, după cum spune Aron Pumnul, pe acele vremuri tinerii cu studii terminate „nu puteau îmbrățişa altă dregătorie decât numai preoția fără vreo leafă şi fără pământ... ori avocatura fără clienți“ (pg. 40).

Gavril Munteanu a fost mare om de şcoală. În proba publicată din el, care poartă titlul „Însemnătatea şi neapăravera trebuință a aşezămintelor de învățătură“, Munteanu pledează pentru şcoli în limba română şi regretă că străbunii noştri n-au făcut tot ce se putea face pentru întemeierea de şcoli: „Ah, dacă bătrânii noştri, excelenți în evlavie, întemeietori atâtor sute de mănăstiri sfinte, ar fi ridicat ei, după esâmplul altor popoare, măcar numai o universitate, ceriul nostru ar fi mai senin“. De aceea el începe înființarea de şcoli româneşti. „Să nu-mi zică unii, spune el, la ce şcoale? Sînt la conlocuitori destule şcoale, acolo pot învăța şi copiii noştri. Căci toți câți cugetă aşa sînt asemene părinților degenerați care ar zice: De ce treabă mume, matroane? Avem doice care să ne crească copiii! Deci şcoale, fraților!“ (pg. 25), căci „cel ce se îndoieşte de folosul şcoalelor şi al învățăturii se îndoieşte despre folosul soarelui şi al razelor lui“ (pg. 45).

Iată, de pildă, un nume cu totul necunoscut ca scriitor, Dimitrie Gusti (născut în 1818), care, în bucata sa despre „Însemnătatea istoriei naționale“, scrie următoarele: „Inima mi se bate când aud rostindu-se numele lui Alexandru cel Bun, al lui Ştefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul... şi nu mă ruşinez de a vă zice că aceşti bărbați pentru mine sînt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Anibal, decât Cesare; aceştia sînt eroii lumii... cei dintăi sînt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Războieni are mai mare interes decât lupta de la Termopile

şi izbânzile de la Racova şi de la Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele de la Maraton şi Salamina, pentru că sînt câştigate de către Români“ (IV, 2, pg. 184).

Tot aşa, Gheorghe Tăutu are loc de frunte în lepturar şi i se publică cunoscuta poezie „Românul“, cu celebrul refren: „Şi-oricât timp Român voi fi, / Nu mă tem că voi pieri“ sau tot atât de cunoscuta poezie „Arcaşul“ sau cealaltă poezie arhipopulară „Țara mea“, cu alt refren: „Ah, eu sânt mândru cu țara mea!“.

Iată, de pildă, o poezie de poetul ardelean Ilarie Puşcariu (născut în 1830), pe vremuri răspândita poezie „Patria română“, în care se întreabă care este patria română. Nu se mulțumeşte ca această patrie să se întindă până la Nistru şi Tisa, că acestei patrii îi aparțin Moldova şi Ardealul, ci patria trebuie să se întindă:

„Până unde mai răsună
Limbă dulce şi străbună,
Limba care să trăiască,
Limba românească“ (II, 2, pag. 273).

... Ba, mai mult, acelaşi lepturar (IV, 2, pg. 276 şi următoarele) reproduce din istoricul aproape necunoscut astăzi, Gh. Radu Meledon, o probă în care se arată că „originea drepturilor Românilor asupra Crâmului şi al întregului litoral miază-noptal al Mării Negre (pe care acelaşi autor o numeşte, în altă parte, „lac rumân” cântat de Ovidiu, (pg. 280) „se poate crede de foarte veche, ea poate data chiar de la colonisarea Daciei prin Traian”, iar valul lui Traian, început din Dunăre şi mânat până la Don (e vorba, desigur, de Cheile Bâcului, stele megalitice datorate lui Rhamses al II-lea, după o incursiune militară în țara hyperboreilor – n.r.), se pare a ne arăta că marginile provinciei romane Dacia se întindeau spre răsărit în acel fluviu. „Aceasta dacă nu ar fi fost aşa, nu ne-am putea explica ființa Românilor în Crâm în cursul sutei a X-a după Crist când... Genovenii uniți cu Românii şi cu Băstarnii (cari nu erau alții decât Românii din Basarabia) au făcut cetățile Mangopol, Cercel, Azov, Cafa, Oceanov, Moncastro (Cetatea Albă), Chilia, Tergovisca (Târgovişte)” (pg. 276)...

Pe lângă poezie şi proză literară, Aron Pumnul nu se sfieşte să ne dea adevărate pagini de ştiință serioasă. Astfel, de pildă, în manualul de clasa a VII-a, Aron Pumnul ne dă pe larg biografia lui Ion Maiorescu, accentuând că Ion Maiorescu ne-a apărat limba împotriva atacurilor străine, că a demonstrat vechimea noastră pe teritoriul transilvănean şi că a făcut mai multe călătorii de studii la Românii din Istria. Mai departe, reproduce un studiu de 58 pagini al lui Ion Maiorescu despre originea şi vechimea limbii române, adevărat studiu de lingvistică, care nici azi nu poate fi înțeles de elevii noştri...

De obicei, după ce încheie biografia, Aron Pumnul mai are un aliniat final, pus între ghilimele şi tipărit cu caractere cursive, în care, sintetizând importanța scriitorului pentru neam şi literatură, îl recomandă urmaşilor ca exemplu de urmat.

Astfel, de pildă, după ce redă pe larg biografia lui Gheorghe Barițşi însemnătatea lui pentru literatura şi națiunea română, încheie: „Gheorghe Barițeste renăscătiorul şi luminătoriul conştiinței naționale române în provințele austriece. Dea cerul ca spiretul şi geniul lui să locuească şi să vietuească în toți fiii năciunii rumâne" (IV, 2, pg. 58). Şi Gheorghe Barițtrăia, pe atunci.

Iată sinteza biografiei lui Şincai: „Şincai a fost însuflețit de cele mai vii simțeminte năciunale în toate lucrările sale. Ar fi dorit să-şi vadă năciunea cât mai în grabă înzestrată cu toate ştiințele şi cu toată cultura şi aşezată în toate drepturile ce i se cuvin. De la acest zel neadormit al lui au provenit prigoniciunile cărora a fost espus în tot cursul vieții sale".

Şi iată încheierea: „Dea ceriul ca spiretul lui cel nalt, zelul lui cel fierbinte şi neadormit pentru luminarea năciunii şi pentru înflorința fericirii ei să vieze în toți Rumânii, urmaşii lui!" (IV, 1, pg. 34).

La Țichindeal (Cichindeal), dă numai viața plină de peripeții şi de lupte naționale ale acestui scriitor, fără să dea nici o probă, şi încheie astfel: „În Dimitrie Țichindeal au esâmplu vrednic de urmat toți preuții şi profesorii rumâni ca lucrători în via Domnului şi a năciunii sale" (IV, 1, pg. 55).

Iată ce spune despre Gheorghe Lazăr, după ce caracterizează mediul în care a trăit şi i-a povestit viața: „Lazăr a fost un profesor în Sântul Sava patru ani cu mare zel. El deregătoria sa profesorală nu şi-a

socotit-o niciodată ca mijloc de viețuire şi chiverniseală, ci ca o chemăciune şi o misiune. Avea vreo 20 de învățăcei ordenari, însă când ținea prelegință de‘n filosofie gemea sala de auzitori, în capul cărora sta Alexandru Tel. Toată destoinicia avea acest bărbat atât de mult făcător de bine Românilor. Pare că era într‘adins ursit ca să deschidă un drum de regeneraciune. El îşi sâmțea chemăciunea. Când se afla în şcoală, vorbia ca inspirat. Cătedra lui sămăna cu un amvon: vedeai cum i se bătea inima în pept. Cu mâni pline arunca la orice ocăjune semințele rumânismului şi ale năciunălității“ (IV, 1, pg. 62).

S-au spus, cândva, cuvinte mai entuziaste şi mai juste despre Gheorghe Lazăr?

Aron Pumnul nu face teorie literară asupra unui scriitor. Atunci când avea cuvinte de apreciere pentru opera unui scriitor, erau numai generalități în termeni superlativi. Iată, de pildă, ce spune despre Andrei Mureşianu, după ce i-a dat pe larg biografia: „El a rostit în poesiile sale numai dorința năciunii române, numai durerile ei, numai suferințele cele nedrepte şi cuviința de a se elibera de acestea. Dreptul firesc răspicat de dânsul în poesiile sale a făcut să amuțească toți duşmanii năciunii române pe de o parte, iar pe de altă parte să se deştepte în Români conştiința despre demnitatea națională şi datoria de a şi-o apăra chiar cu viața. De aceea numele lui Andrei Mureşianu va fi pururea nedeslipit de renaşterea Românilor şi sărbat la toate sărbările libertății năciunale“ (IV, 1, pg. 74).

Părerile lui Aron Pumnul rezultă din comentariile şi notele în subsol, care nu serveau atât pentru lămurirea unui text mai puțin lămurit, cât mai ales iarăşi pentru a scoate în evidență anumite fapte istorice de vrednicie românească. Astfel, după ce reproduce poezia „Răsăritul lunii“, de Grigore Alexandrescu, Aron Pumnul dă lămuriri cu privire la luptele ce s-au purtat în Carpați între Carol Robert, regele Ungariei, şi Mihai Basarab, principele Munteniei...

Aron Pumnul a impus probelor din manuale nu numai ortografia sa – lucru admisibil, pentru că manualele de şcoală trebuie să aibă o ortografie unitară –, dar şi curiozitățile sale de limbă, ceea ce constituie o mare greşeală. El a schimonosit, în parte, limba scriitorilor după calapodul pe care şi l-a impus.

Astfel, de pildă, după ce se dă o foarte frumoasă şi bună biografie

a lui Nicolae Bălcescu (IV, 1, pg. 370 şi următoarele), se reproduc „Cuvânt preliminariu despre isvoarele Istoriei Românilor" şi tot tratatul „Puterea armată a Românilor", punându-se pe seama lui Bălcescu cuvinte ca: năciunal, ambiciune, sperânţă, cărăpteriu, cumvingăciune, trădiciunile ş.a., ceea ce constituie o adevărată profanare a limbii frumoase şi curate a acestui scriitor. Este păcat că Aron Pumnul n-a cunoscut limitele până unde putea merge cu teoriile sale...

Cât de adâncă a fost influenţa manualelor lui Aron Pumnul asupra generaţiei timpului se vede din felul cum a reacţionat spiritul românesc din Bucovina după 1850...

În anul 1862, la 1 Mai, ia fiinţă prima societate culturală a Românilor bucovineni, sub numele „Reuniunea de leptură", transformată, mai târziu, în actuala Societate pentru cultura şi literatura română din Bucovina...

La 13 Martie 1864, se inaugurează, la Cernăuţi, prima stagiune de teatru românesc de o companie de teatru sub conducerea doamnei Fani Tardini. Stagiunea durează aproape două luni şi jumătate, iar în toamna aceluiaşi an se deschide a doua stagiune de aceeaşi companie, stagiune care durează peste patru luni de zile. Urmează, apoi, o stagiune a lui Pascaly, în 1869, a treia stagiune Fani Tardini, în 1870, şi una a lui Matei Millo, în 1871...

Evident că Aron Pumnul a greşit în unele privinţe, dar trebuie pusă greşeala lui în raport cu meritele sale. N-am avea nevoie să-l apărăm, astăzi, cu alte argumente decât l-a apărat Eminescu, atunci când fostul său dascăl a fost atacat de un contemporan, Dimitrie Petrino. Când acesta îl atacă în mod laş: „Să piară în leptura-i Rumânul papălapte", Eminescu, indignat, scrie:

„Persoana asupra căreia aveţi bunătatea a face aluziuni atât de delicate, domnul meu, a încetat de mult de a mai fi numai o persoană simplă. Nu mai e muritorul slab, muritorul plin de defecte pământeşti, nelimpezit încă de eterul opiniunii publice: - nu! el e personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistenţa şi conştiinţa naţională maselor şi a făcut din ele o naţiune; - mase, care cu toată nobilimea, cu tot clerul, cu toate averile, începură a nu se mai

înțelege pe sine, a nu-şi pricepe ființa şi natura ce era comună şi care face ca masele să fie, pe neştiute chiar, părțile unui singur întreg. Întru realizarea principiului său, omul ce-l personifică a întrebuințat mijloace care în detaliul d-tale nu-ți plac, pe care le găseşti, ca tot ce-i omenesc: necomplecte, defectuoase, să zicem chiar rele. Combateți atunci mijloacele, domnul meu, combateți-le în defectuositatea lor, şi nu persoana, individul, principiul său cel bun, care toate în sine au a face puțin cu vesmântul defectuos sau ba, cu care o îmbraci. Geniul în sdreanță sau în vesminte aurite tot geniu rămâne; ideea sublimă expresă (pentru: exprimată – notă C. Loghin) chiar într-o limbă defectuoasă tot idee sublimă rămâne şi principiul cel mare şi salutar acelaşi rămâne, aplicat prin mijloace greşite chiar. Şi dacă combateți formele exterioare ale fondului, băgați de seamă a o face din punct de vedere absolut: - estetic, rece şi judecător raționalist al formei, combateți-o cu vigoarea şi seriositatea convicțiunii, nu cu pamfletul ridicol şi fără preț, care detrage întotdeauna mai mult autorului său, decât celor persiflați prin el. Nu râdeți, domnilor de Lepturariu; pentru că secațiunea sa de pe alocurea e oglinda Domniei Voastre proprie; nu râdeți de nihilismul său, pentru că e al Dv." (O scriere critică, în Opere I, ed. Crețu, pg. 419-420).

Mai departe spune Eminescu:

„Ne ținem de datorința noastră a aduce aminte că nu ne simțim îndestul de capabili ca să apărăm, cum se cade, oameni ca Şincai şi ca Pumnul... oameni cari apoi nici nu au nevoie de apărarea noastră sau a altcuiva, pentru de a rămânea cum sunt, adecă nemuritori şi mari" (pg. 422).

Nemuritor şi mare l-a numit Mihai Eminescu pe Aron Pumnul şi noi n-avem nimic de adăugat" (Constantin Loghin, Lepturarele lui Aron Pumnul, în Revista Bucovinei, Anul I, nr. 8/1942, pp. 138-160).

Petrino a fost una dintre cauzele suferințelor bucovinene ale lui Eminescu, dar, când va veni vremea, va trebui să uităm, aidoma lui Alecsandri, de „caracterul păcătos al acestui om nefericit" şi care mereu

şi-a căutat şi provocat nefericirea, urmând să-l privim doar ca poet, în măsura în care s-a şi dovedit a fi un poet. Numai că, până la Petrino, trebuie să ne reamintim că încă n-am încheiat cu Arune Pumnul, care a trăit în cinsprezece ani bucovineni cât alţii într-un veac.

Arune Pumnul a scris primul studiu despre binefacerile transformării fostelor averi mănăstireşti într-o avere naţională românească, „de'n carele este înzestrată şi se susţîne o mare parte de şcoale şi de aşezăminte de cultură", şi, după ce înşiră beneficiarii, concluzionează: „Iată dară că toată viaţa noastră religioasă, morală, spirituală, năciunală, şciincială se susţine de'n acele proprietăţi; eată că toată desvoltarea şi cultivarea noastră religioasă, năciunală şi spirituală, soţială se ajută şi năintează numai pre'n Fundul Religionariu, format din proprietăţile însemnate în astă cărticică", intitulată „Privire răpede preste trei sute trei-spră-zece de'n proprietăţile aşa numite Moşiile mînăstireşti, de'n carile s'a format măreţul Fond Relegiunariu all Bisericei dreptcredincioase răsăritene de'n Bucovina" (Cernăuţi, 1865). Entuziasmat de binefaceri, Pumnul nici nu observă că leafa episcopului este mai mare decât toate celelalte cheltuieli, ba chiar de treizeci de ori mai mare decât banii destinaţi pentru repararea şi întreţinerea mănăstirilor. Pumnul este un entuziast care vede cum prind contur temeliile durabile ale unei culturi naţionale. Scrie el însuşi „Foarme den afară a poeziei române", lucrare nepublicată, dar probabil predată învăţăceilor săi, în care stabileşte patru domenii ale literaturii (liric, epic, dramatic şi didactic), exemplificând cu strofe din Alecsandri, Dosoftei, Cîrlova şi Bolintineanul, scrie „Constituţiunea sau aşezământul bisericei româneşti", „Binescriinţa limbei româneşti cu litere romane", „Formaţiunea cuvintelor româneşti", „Curs de literatură românească", „Stilistica afacerilor din vieaţa practică", „Sumariu din religiunea creştină", „Filosofia poporală", precum şi „nişte cărţi româneşti pentru şcoala reală din Cernăuţi" (cf. Morariu, op.cit., pg. 215), apoi boala, care se agravase de prin 1857, îl sleieşte tot mai mult (din 1861, Sbiera îl înlocuieşte, practic, la catedră), iar în cele din urmă, în 12/24 ianuarie 1866, Arune Pumnul pleacă, ostenit, dar de data asta păşind pe lumină.

Vestea plecării cade trăsnet în întreaga Bucovină, iar foştii lui învăţăcei, inclusiv nemţii E. Franzos şi B. Ehrlich, îl plâng cu nepreţuite

„Lăcrimioare“ poetice, cărticica elegiilor care deplâng plecarea lui Pumnul însemnând, datorită lui Eminescu, Şt. Ştefureac, I. Ieremievici, literatură durabilă, în ciuda faptului că istoria literară n-a reţinut decât a doua elegie eminesciană, prima fiind uitată, odată cu „lăcrimioarele“ lui Ştefureac şi ale lui Ieremievici.

Eminescu e unic, e al tuturora, e mai presus de zarea înspre care îndrăznesc eu să ridic ochii şi aşa, trăit precum lumina, va rămâne pentru mine cât va fi să fiu. Dar în privinţa elegiilor lui Ştefureac şi Ieremievici, care vor însemna începutul unei mode bucovinene, moda omagierii poetice a tuturor reprezentanţilor elitelor, inclusiv a celor care nu aveau nimic în comun cu limba, acest „sigiliu al dumnezeirii“, cum începuse să fie numită mai nou, trebuie să observăm ştiinţa scrierii, deci un anume meşteşug poetic prin care autorii se individualizează şi capătă stil, semn că Arune Pumnul deja îi iniţiase în „Foarma den afară a poesiei române“ şi că din aceste iniţieri a prins consistenţă şi manuscrisul rămas nepublicat. Întâlnim în aceste elegii vagi ecouri ale romantismului religios german, ecouri care vor fi preluate, ulterior, de timizii poeţi bucovineni, deşi „învăţăceii“ Ştefureac şi Ieremievici vor abandona poezia, poate şi sub impresia unui adevăr rimat al vremii: „Poezie înseamnă sărăcie“.

Prin „Lăcrimioare“ se demonstrează că sămânţa nimerise în sol bun, urmând să rodească veşnic, deci, „cu toate, moarte, că osoasa-ţi mână / Strânse cu-ngrozire inima română / Ce simţi atâta la fierosu-ţi sân... / Faptele-i măreţe veşnice rămân!” (Ştefureac). Cândva, „Eram în scăpătare, eram toţi în pieire, / Tenebra letargiei pe toţi ne-a fost cuprins, / Semn n-aveam de scăpare, un semn de fericire, / Şi zelul de cultură mai tot ni s-a fost stins”, dar bezna neştiinţei dispare definitiv pentru că „un luceafăr răsare pe-orizon, / Răsare şi-şi răspânde lumina fără avon” (Ieremievici), lumina pe care o vor mai adumbri furtunile, dar care nu se va mai stinge vreodată.

„Lăcrimioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la mormântul preaiubitului lor profesor Arune Pumnul

I.

O stea încântătoare a învierii tale,
Frumoasă Bucovină, din ceru-ți a căzut!
S-au stins acele raze mărețe, ideale
De adevăr puternic ce-ades ne-au străbătut!

Pământul tău în care atâtea inimi sfinte
Dorm astăzi netrezite, aflând repausul lor,
Prin doliu el devine comoară de morminte
Şi mai cuprinde astăzi înc-un frumos odor!

Dar nu moare acela ce zace în țărână
Şi care de mari lupte lovit a obosit,
Căci viața ce-o lățise în tine, Bucovină,
Un viitor ferice el ție ți-a gătit!

Deci toți acum, ca unul, să-l plângem cu căldură,
A' căror inimi încă dreptății n-au răcit!
Să plângem noi pe-un frate ce nu ştia de ură,
Iar tinerimea noastră pe-un tată mult iubit!

II.

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acuma din pleiada-ți auroasă şi senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!

Metalica, vibrânda a clopotelor jale
Vueşte în cadenţă şi sună întristat,
Căci, ah!, geniul mare al deşteptării tale
Păşi, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Şi-n urmă te-a lăsat!

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o, geniu nalt şi mare,
Colo unde te-aşteaptă toţi îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic dulce a sferelor cântare
Şi-ţi împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albe flori!

Te plânge Bucovina, te plânge-n voce tare,
Te plânge-n tânguire şi locul tău natal,
Căci umbra ta măreaţă, în falnica-i sburare,
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simţ naţional!

Urmeze încă-n cale-ţi şi lacrima duioasă
Ce junii toţi o varsă pe trist mormântul tău;
Urmeze-ţi ea prin sboru-ţi în cânturi tânguioase,
În cânturi răsunânde, suspine-armonioase,
Colo în eliseu!

M. Eminoviciu, privatist

III.

Plângi acum, junime, plângi cu întristare,
Căci fatala moarte, fără îndurare,
Ţi-a răpit din sânu-ţi ce era mai rar,
Ţi-a răpit un mândru, scump mărgăritar!

Ţi-a răpit, vai!, steaua ce cu înfocare
Sus pe orizontul dulcei ţării tale,
Fără contenire, falnic strălucea

Şi la meta naltă calea-ți arăta!

Revărsați cu toții suspine amare
Din inima voastră, voi aceia care
Scumpele cuvinte ale-ăstui bărbat,
Acel glas din ceruri sfânt l-ați ascultat!

Revărsați şi-aceia a căror dorire
Ursita o şterse fără împlinire!
Revărsăm cu toții, căci el ne iubea!
Plângem şi jelimu-l, că scump ne era!

Dar cu toate, moarte, că osoasa-ți mână
Strânse cu-ngrozire inima română
Ce simți atâta la fierosu-ți sân...
Faptele-i mărețe veşnice rămân!

Nu ne poți suprime şi resuvenirea
Ce-o lasă în inimi; nu poți amintirea
Marilor lui fapte a o nimici;
Cât vom fi în lume, ea nu va pieri!

St. Stefureac, VI cl.

IV.

În vârsta-ți bărbătească, când pentru Românime
Lucrai făr-osteneală spre a o-nțelepți,
Sosi fatala soartă cu cruda ei asprime
Şi zilele-ți prea scumpe în clipă le răpi.

O întristare-adâncă şi fără aşteptare
Cuprinse-a’ noastre inimi şi greu ni le răni,
Din unghi în unghi de țară şi chiar peste hotare
Sunând această veste, pe toți amar lovi.

Căci moartea-ngrozitoare, acea cumplită fiară,
Venit-a prea degrabă, voind a săgeta
Pe cel ce e sprijoana Românilor din țară,
Şi-n tine, scump părinte, şi-nfipse ghiara sa!

Ridică-ți a ta frunte, aruncă înc-odată
O ultimă privire şi vezi pe-ai tăi studinți
Cum plâng şi cu-a lor lacrimi îți spală calea toată,
Şi-ți cântă duios imne din inime fierbinți.

Mutându-te de-aicea, prea scumpule părinte,
Ne laşi spre suvenire neprețuitu-ți zel,
Lucrarea-ți ne-ntreruptă, cu scopurile sfinte,
Le laşi ca să ne fie într-adevăr model!

Cuprinşi de întristare şi plini de-amărăciune
Ne adunăm aicea cu scop de-ați arăta
Că noi a noastră limbă şi trista ta națiune
Fierbinte, ca pe tine, părinte,-o vom ama!

Jurăm cu pietate la umbra ta cerească
Că tot ce tu în lume mai mult ai adorat:
„Morala, națiunea, religia creştinească”,
În noi găsi-vor scuturi şi inimi de bărbat!

V.

Eram în scăpătare, eram toți în pieire,
Tenebra letargiei pe toți ne-a fost cuprins,
Semn n-aveam de scăpare, un semn de fericire,
Şi zelul de cultură mai tot ni s-a fost stins.

Puține raze slabe la noi mai străluciră
Şi duhul Românimii amar se tânguia!
Amarul ne cuprinse, pe toți ne cufundase,
Numirea de națiune la mulți nu mai rămase!

Dar iată un luceafăr răsare pe-orizon,
Răsare şi-şi răspânde lumina fără avon.
„Sculați-vă!“, el zice, „destul acum vă fie
Şerbind tot nelucrării, trăind tot în sclavie!“

O! glorii ție, Doamne! puțin ne-am deşteptat!
Cu paşi cam lini, dar siguri, spre cult ne-am îndreptat,
Şi-acum cu energie, lucrând spre ‘naintare,
Luceafărul totuna ne dă a sa-ndemnare.

Dar când gândeam că-i bine, ne socoteam ferice,
Voiam cu paşi mai repezi nainte să păşim,
Voiam într-o unire să prindem a ne zice:
„O! timpuri fericite în care noi trăim!

Atunci un val de groază, fatala-ne ursire
Îndată pe vecie, vai!, nouă ne-a închis
Isvorul de lumină, de candidă lucire,
Ce tainic cu blândețe națiunii a surâs.

Dulce Bucovină! plângi de-acum, suspină,
Căci se stinse astăzi blânda ta lumină!
Frați din Bucovina, câți cu el simțiți,
Veniți la mormântu-i ca să-l tânguiți!

Şi tu, păsăruică ce sbori spre Carpați,
Spune-acolo toate la ai noştri frați,
Toate câte-aicea le vei fi văzut,
Spune că-un om mare cu toții am pierdut!

Iară tu, o!, Prute, spune-n murmurare
Văilor smălțate din îndepărtare
Care le sărută valurile tale:
Spune-le durerea, spune-a noastră jale!

Chiar şi tu, zefire, poartă-n şoapte line
La naţiunea-ntreagă a‘ noastre suspine!
Toată Românimea plângă ne-ncetat
Sufletul de înger care ne-a zburat!

I.Ieremieviciu, V cl.“

Alte două poeme, scrise şi publicate în germană, poartă semnăturile „E. Franzos, VII kl.“ şi „B. Ehrlich, VI. kl“. În volumul „Aron Pumnul. Voci asupra Vieţii în însemnătăţii lui“, îngrijit de I.G. Sbiera şi publicat la Cernăuţi, în 1889, poemele şcolarilor germani sunt reproduse şi în germană, dar şi într-o traducere liberă în limba română, în care se pierd sau se câştigă metafore, traducere la care am renunţat şi pentru că exprimă o maturitate poetică superioară, dar care este a culturii germane şi nu a tinerilor autori. De altfel, Alesandru Hurmuzachi, care, asemeni fraţilor lui, se formase în acea cultură, avea să şi spună, cândva: „Ce păcat că nu avem o limbă în care să putem spune tot ceea ce ştim!“. În cele din urmă, generaţia Hurmuzăcheştilor a izbutit să se rostească sublim şi în româneşte, numai că noi, generaţie după generaţie, n-am prea avut auz şi pentru ea.

Limba, „sigiliul dumnezeirii“

Pumnul încă trăia, măcinat de boli şi de grija îndatoririlor asumate, care trebuiau duse până la capăt. Iraclie Porumbescu, aflat în veşnic război cu ierarhii locului, cărora nu le scria decât cu litere latine, fusese surghiunit la Şipote, „în munții huțăneşti“, apoi la Boian, şi se rupsese de viața culturală bucovineană, dar nu şi de Arune Pumnul, cu care susținea o corespondență bogată şi la care trăgea de fiecare dată când venea prin Cernăuți, mai ales că Emilian, unul din cei nouă copii ai lui Iraclie Porumbescu, locuise în gazdă la Pumnul, împreună cu frații Şerban, Nicolai, Gheorghe şi Ilie Eminovici, după cum rezultă din scrisoarea lui Pumnul din 28 octombrie 1858, scrisoare în care este menționat, pentru prima dată, numele „frățiorului Ciprianell“, la care Emilian Porumbescu ținea foarte mult.

Iraclie Porumbescu, primul poet şi prozator adevărat al Bucovinei, dispăru, pentru vreo două decenii, din viața publică, consacrându-se misiunii sale preoțeşti şi vieții de familie.

Între timp, Bucovina intră într-o zodie bună. Rezoluția imperială din 20 iulie 1859 reactualiza decretul din 9 decembrie 1854, „în sensul că, pretutindenea, limba de propunere (predare) în şcolile secundare să nu fie, ca în trecut, cea nemțască, ci limba majorității poporăciunii din acel ținut unde se aflã şcoala“. Românii „aveau, acuma, destule şcoli primare confesionale şi naționale, prin urmare şi speranța sigură că se vor găsi destui copii pentru înpoporarea celor secundare. Cerură, dară, din nou înființarea unui gimnasiu în Suceava. De astă dată, găsiră pretutindeni bunăvoință, ba chiar grăbirea. Se încuviință, din fondul religionar, mai multe stipendii pentru tineri dreptcredincioşi răsăriteni cari ar voi să se califice, prin studii universitare, pentru profesură, dar autoritățile şcolare nu aşteptară finirea studiilor şi calificarea tinerilor... ci se grăbiră şi deschiseră, în Septembrie 1860, prima clasă a Gimnasiului

sucevean, cu profesori străini şi cu limba nemțască ca limbă de propunere, rămânând ca învățământul să se propună româneşte atunci când vor fi profesori români calificați şi cărți didactice aprobate“ (Sbiera, Amintiri din viața autorului, pg. 185).

În 6 aprilie 1861, s-a inaugurat viața parlamentară în Bucovina, „cu limba românească ca limbă a țării, a caracterului ei istoric, şi cu limba nemțască ca limbă oficială şi diplomatică în tot imperiul. În îmbele aceste două limbi s-au redactat şi publicat protocoalele şedinților din sesiunea din 1861... Când s-a constituit Comitetul Țării (Dietal), membrii lui, deşi majoritate români, au început să vorbească întru sine numai nemțeşte şi introduseră, astfel, prin simpla întrebuințare, limba nemțască ca limbă oficială a țării. De ce, fiindcă toți Românii din Comitetul Țării, şi chiar din camera legislativă, afară de unul singur, țăran cu puțină cunoştință de carte, ştiau vorbi mai bine nemțeşte decât româneşte“ (Sbiera, op.cit., pg. 217).

Societatea pentru cultura şi literatura poporului român în Bucovina

În condițiile în care elitele politice româneşti nu prea ştiau româneşte şi se văd obligate la oficializarea limbii germane, câțiva tineri români, precum Orest Reni de Hârşeni, Leon Popescul, baron Niculai Vasilco şi Leon Ciupercovici, provocați de Ion a lui Gheorghe Sbiera, hotărăsc să înființeze o „Reuniune românească de lepture“ în Cernăuți, care se şi inaugurează, în 19 aprilie (9 mai stil nou) 1862, sub autoritatea lui Alesandru Hurmuzachi, Comitetul dirigent al Reuniunii fiind format din Mihai Zota – preşedinte, Alesandru Hurmuzachi – vicepreşedinte, Ion Calinciuc, Aron Pumnul, Alesandru Costin şi Leon Ciupercovici – membri, Orest Reni, Ion Sbiera, Leon Popescul şi baron Niculai Vasilco – membri substituți. „În casa acelui cabinet de cetire aveau să fie cărți şi feliurite gazete româneşti cumpărate pe taxele membrilor, şi membrii aveau dreptul să cetească cărțile şi gazetele acele, ca să se deprindă cu limba românească şi să învețe istoria şi literatura poporului român. Pe atunci adecă tocmai bărbații noştri mai în vărstă nu ştiau limba, istoria şi

literatura poporului român, pentru că la vremea lor în nici o şcoală n-au avut prilej să înveţe aceste lucruri, cari îi trebuesc aşa de tare fiecărui român“ (Morariu, op.cit., pg. 292).

Reuniunea funcţiona în cazinoul din Cernăuţi şi organiza tot felul de petreceri publice, precum „excursii maiale“, la care participau şi cernăuţeni cu stare, încheiate cu câte un spectacol de „cântări şi declamări patriotice“ şi, bineînţeles, cu câte o horă şi cu câte o masă câmpenească.

Tot în 1862, s-a dat Diploma imperială referitoare la stema Ducatului Bucovinei, nou înfiinţat, împăratul recunoscând, în baza unui text scris de mitropolitul Eugen Hacman, fostul său dascăl de limba română (împăratul trebuia să înveţe, de copil, toate limbile care se vorbeau în imperiu), vechimea daco-romană a acestui ţinut („ţara aceasta, locuită la început de Daci, apoi împoporată de coloniele lui Traian“), împrejurările istorice grele („o mie de ani poporul pământean fu oprit în calea sa către trepte mai înalte de cultură“), care au împiedicat formarea statului, până ce, „prin Principele Dragoş, puterea poporăciunii prin apărarea de popoarele vecine crescu în câtva“, asfel că „ajunse statul acesta sub eroul Ştefan cel Mare faima măreaţă prin învingerile lui cele strălucite asupra neamicilor creştinătăţii şi ai civilisaţiunii“.

În 1863, atâţia „preoţi, învăţători, boeri şi alţi Români“ s-au tot înscris în „Reuniunea de leptură“, încât, în adunarea generală din 14/26 mai s-a hotărât transformarea reuniunii în „Societatea pentru cultura şi literatura poporului român în Bucovina“. Statutele societăţii aveau să fie întărite de însuşi împăratul Francisc Iosif, „cu prea înalta scrisoare din 6 Maiu 1864, despre care s‘a dat de scire Comitetului cu scrisoarea ministerială din 20 August 1864 Nr. 16570/1239 şi cu scrisoarea guvernului ţării din 29 August 1864 nr. 3158“ (Morariu, op.cit., pp. 292, 293).

În 1864, în 11 ianuarie, începe construirea reţelei de căi ferate în Bucovina, prin elaborarea primului document care atestă „concesiunea de construire şi exploatare a căii ferate Lemberg-Nepolocăuţi-Cernăuţi, în lungime de 267 km“, primul tren urmând să sosească la Cernăuţi în 15 septembrie 1866, iar la Suceava în 28 octombrie 1869 (cf. Mihai Buduja, Lumea Carpatică, nr. 1/2002, pg. 59), iar odată cu calea ferată se revarsă asupra Bucovinei o adevărată avalanşă de străini, aduşi fie de

boieri, fie de industriaşii, străini şi români, dispuşi să valorifice resursele inepuizabile ale subsolului şi solului bucovinean.

În 1864, frații Alesandru şi Emanuil Costin, primul moşier în Bucovina, celălalt în Moldova, aduc la Cernăuți trupa celebrei Fani Tardini, prima reprezentație având loc în „sala teatrală“ a hotelului „Moldova“, în 1/13 martie 1864, cu „drama cu cântece în patru acte“ a lui I. Dumitrescu, „Radu Calomfirescu“. Stagiunea durează până în 15/27 mai, jucându-se „treizeci şi trei de composițiuni teatrale diferite, dintre carile numai şepte erau traduceri din limba franțuzească... pe când toate celelalte, în număr de douăzeci şi şese, erau composițiuni naționale româneşti, detot orginale“ (Sbiera, op.cit., pp. 187-189), semnate de Matei Millo, Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, E. Carada, D. Anestin, D. Mihălescu, D. Miclescu, D. Porfiriu, I. Lacea, Penescu, Halepliu.

Societatea pentru cultura şi literatura poporului român în Bucovina avea să însemne, vreme de opt decenii, din 1865, când îşi lansează prima publicație, „Foaia“, până în 1945, când îşi sistează ultimele reviste literare, însăşi identitatea românească a Bucovinei, iar acest statut obligă la eternizarea numelor întemeietorilor. Iar întemeietorii de spiritualitate românească conştientă de sine în Bucovina au fost:

Samuil Andrieviciu (viitorul mitropolit Silvestru Morariu), asesor consistorial;

Georgiu Andronic, paroch în Ostrița;

Nicolaiu Balmoşu, amploiat guvernamental;

Ion Calinovschi, profesor gimnasial;

Ion Cerneaschi, protocolante magistratual;

Leo Ciupercoviciu, secretariu judecătoresc;

Alesandru cav. de Costin, proprietariu mare şi membru al Comitetului țării;

Georgiu cav. de Costin, proprietariu mare şi c.r. major pensionar;

Dimitrie Cobuz, protopop şi paroch în Crişceatec;

Nicolaiu Dimitrieviciu, preut;

Ambrosiu Dimitroviță, asesor consistorial;

Ion Drogli, profesor de preparandie;

Grigorie Gramatoviciu, protopop şi paroch la Cuciurumare;

Ion Gramatoviciu, paroch la Negostina;

Grigorie Hacman, paroch la Cernăuți;
Alesandru cav. de Hurmuzachi, proprietariu mare;
Eudoxiu cav. de Hurmuzachi, proprietariu mare şi Căpitan al Țării;
Georgiu cav. de Hurmuzachi, proprietariu mare, vicepreşedinte al Reuniunii;
Paul Iavorschi, paroch la Verbăuți;
Artemiu Ieremieviciu, administrator la Ceahor;
Nicolaiu Ieremieviciu, învățător la Şcoala națională de mustru din Cernăuți;
Vasiliu Ilasieviciu, oficial judecătorescu;
Veniamin Iliuțu, protosingel şi profesor gimnasial;
Isaia Isopescul, protodiacon episcopescu;
Ion Litviniuc, învățătoriu la Şcoala națională de mustru din Cernăuți;
Samuil Lumicovschi, paroch la Țurin;
Nicolaiu Mănărăzan, preut;
Vasiliu Mitrofanoviță, profesor de teologie;
Paul Paicu, profesor la Şcoala reală superioară din Cernăuți;
Eusebiu Popoviciu, profesor de teologie;
Iorgu cav. de Popoviciu, proprietariu mare;
Leon Popescu, administrator parochie Cernăuți;
Leon Popescu, amploiat guvernamental;
Parteniu Popescu, administrator parochie Mologia;
Dimitrie Procopoviciu, asesor consistorial;
Arune Pumnul, profesor gimnasial;
Oreste Reni de Herşeni, secretariu la Comitetul Țării;
Niculaiu Sauciuc, paroch în Verencianca;
Ion a lui G. Sbiera, profesor gimnasial;
Niculaiu Sbiera, admimistrator parochie Zaharesci;
Eugeniu cav. de Stîrcea, proprietariu mare;
Victoriu cav. de Stîrcea, proprietariu mare;
Lazar Turturian, prefect seminarial;
Dimitrie cav. de Vasilco, proprietariu mare;
Nicolaiu cav. de Vasilco, proprietariu mare;
Vasiliu cav. de Vasilco, proprietariu mare.

Respectând ortografia vremii, am păstrat vocala „u“, reminescenţă a terminaţiilor latine de odinioară, dar care nu se mai citea în secolele din urmă, deşi se scria „Georgiu“ sau „Vasiliu“, de exemplu, se citeau „Giorgi“ sau „Vasili“, deci moldovenismele pentru George şi Vasile. Litera „x“ lipsea, aşa că „Alexandru“ se scria „Alesandru“ (aceeaşi motivaţie şi pentru „Alecsandri“).

„Foaea Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“

Din rândul întemeietorilor aveau să se aleagă şi publiciştii gazetei „Foaea Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“, condeiele cele mai viguroase, mai ales prin erudiţie, fiind cele ale fraţilor Alesandru şi Georgiu Hurmuzachi, al lui Ambrosiu Dimitroviţă, primul „redactor respunzătoriu şi editor“, care moare, foarte tânăr, în anul următor, al lui I.G. Sbiera, al doilea „redactor respunzătoriu şi editor“ şi al profesorului Paul Paicu.

Primele trei numere ale „Foaei“ apar în 1 martie 1865, „cu tipariul lui Rudolf Echardt“, cu un program, „Cătră cetitorii noştri“, semnat de „Comitetul redacţiunii“, în care se precizează că „Scopul acesteia este de a concentra puterile spirituale naţionale din patria noastră spre a sprijini, dezvolta şi a lăţi amoarea limbii, cunoşcinţa literaturii, cultura poporului în ţara noastră“ (pg. 2), din convingerea că „Frumoasa noastră limbă este însemnul etern al individualităţii poporului nostru, este sigiliul dumnezeirii, luceafărul luminos întipărit în fruntea naţiunii noastre drept martoriu neperitoriu al patriei şi seminţiei sale antice şi glorioase“ (pg. 3). În anul următor, scopul Societăţii şi al „Foaei“ se esenţializează, scopul fiind acela al „sprijinirii culturii şi a dezvoltării literaturii române“, cultura şi literatura însemnând, în fond, coordonatele definitive ale limbii, care rămâne, în conştiinţa românească bucovineană, ceea ce a şi fost, adică „sigiliul dumnezeirii“.

Din multe puncte de vedere, însăşi „Foaea Societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina“ a fost „sigiliul dumnezeirii“, iar aura vine, totuşi, de la Alesandru Hurmuzachi, personalitate culturală

de talie europeană, care şi oferă literaților bucovineni un prim program literar, ce-i drept, preluat din scrierea lui G. Filanghieri „Despre legislație“, capitolul „Datoriile scriitorilor“.

Alecu Hurmuzachi tocmai conferențiase şi publicase un omagiu despre trei personalități ale culturii române, pe care „năciunea întreagă îi jelesce“, Andrei Mureşianu, Simion Bărnuțiu şi Ion Maiorescu. Rememorarea celor trei personalități, „Trei umbre“ (pp. 40-45), pregăteşte rostirea/publicarea valorilor care reprezintă „Datoriile scriitorilor“: „Ştim toți cine a fost Mureşianu: singurul poet dintre Românii Austriei, dar poet adevărat în tot cuprinsul cuvântului său, bardul, cântărețul cel mai popular, care se inspira în toate ideile de toate simțămintele ce mişcau sufletul, inima poporului, de toată întristarea şi durerea acestuia, dar, totodată, şi din însuflețirea, din curajul, din aspirațiile lui spre viață şi libertate“. Vorbind despre Bărnuțiu, pe care şi Pumnul, în viață fiind Bărnuțiu, îl considera nemuritor, Alesandru Hurmuzachi, după ce îi subliniază „meritul strălucit“ ca om politic, precizează că „şi ca erudit, ca profesor, ca preot, ca om, Bărnuțiu e tot atât de însemnat, tot atât de strălucit“. În privința lui Ion Maiorescu, tatăl lui Titu Maiorescu, pe care românii l-au cam uitat, supărați, probabil, pe teoria descălecatului bulgar (căciulile înalte) în Țara Românească, teorie confirmată şi prin recenta traducere a „Codului Rahonczi“, Alecu Hurmuzachi vrea să ne încredințeze că toate „cercetările şi studiile lui, adânci şi serioase, despre limba, despre istoria şi despre drepturile politice ale Românilor, luptele şi lucrările lui necontenite au fost probe şi fructe prețioase ale patriotismului şi ale ştiinței sale“.

Pornind de la exemplul celor trei corifei, pe care-i omagiază cu o lacrimă care brăzdează vremurile până la noi, Alesandru Hurmuzachi subscrie din toată inima la învățăturile lui G. Filanghieri, pe care le voi reproduce, datorită actualității lor, cu aliniate noi şi cu majuscule pentru fiecare idee:

„Datoriile scriitorilor

Nu scrieți niciodată pentru vreun om, ci pentru oameni;
Uniți gloria voastră cu interesele eterne ale genului omenesc;

Urâţi, dar, acel talent pe care îl posedă adesea suflete sclave, care ard o tămâie servilă pe altarul măgulirii;

Fugiţi de acel spirit fricos şi venal, care nu cunoaşte alt îndemn decât interesul, nici alt frâu decât frica;

Dispreţuiţi aplauzele efemere ale plebei şi recunoştinţa cumpărată a celor mari, ameninţările persecuţiei şi riscul neştiinţei;

Învăţaţi cu curaj pe fraţii voştri şi apăraţi cu libertate drepturile lor;

Şi, atunci, oamenii, interesându-se de speranţa fericirii, a cărei cale voi le-o arătaţi, vă vor asculta cu uimire;

Atunci, posteritatea, recunoscătoare sudorilor voastre, va distinge scrierile voastre în biblioteci;

Atunci, nici turbarea neputincioasă a tiraniei, nici strigătul interesat al fanatismului, nici sofismele înşelăciunii, nici mustrările din partea neştiinţei, nici furia invidiei nu le vor putea discredita şi înmormânta în uitare;

Ele vor trece din generaţie în generaţie cu taina numelui vostru, ele vor fi citite şi poate scăldate în lacrimile popoarelor, care, altminteri, nici nu v-ar fi cunoscut;

Şi geniul vostru pururea folositor va deveni, atunci contemporan cu fiecare etate şi cetăţeanul tuturor locurilor“.

Ideile acestea, conştientizate şi prin lucrarea lui Filanghieri, le trăise şi Alesandru Hurmuzachi şi vor mai fi trăite în istoria culturală a Bucovinei. „Omul trece, omenirea rămâne; individul se stânge, genul subzistă; trăieşte, dar, acela numai care-şi uneşte, îşi confundă viaţa cu aceste; cât le-au dat lor din viaţa sa, atât rămâne din el şi după el”, avea să noteze Hurmuzachi, la sfârşitul anului 1865, anticipând în mod creator, divin, crezul Eroului Bucovinei din ultima zi petrecută în tranşeele Reîntregirii Neamului: „Căci atât rămâne după fiecare pe lumea asta: binele ce l-ai făcut altora. Încolo, totul e praf şi cenuşă pe care le spulberă vântul” (ultima scrisoare a lui Ion Grămadă, Cartea sângelui, pp. 14, 15).

Alesandru Hurmuzachi, un alt apostol al neamului (Iraclie Porumbescu îi numea pe Hurmuzăcheşti doar „Grachii Românilor

bucovineni”), se defineşte şi ne defineşte într-un text aparent ocazinal, cel de la cumpăna anilor 1865/1866 (Anul II, nr. 1/1866, pp. 4-6), intitulat, simplu:

„La schimbarea anului

„An nou! an nou!” – răsună-n lume şi spiritul cel mai liniştit, inima cea mai răbdătoare nu se pot apăra de o mişcare la sosirea ta!

Dar cu bucurie plină şi-ntreagă numai sufletul fraged şi încă neatins al copiilor te salută; aşteptând numai daruri plăcute de la tine, cum, în naivitatea lor nerăbdătoare, ți-ar grăbi sosirea! Neştiind, grăbesc a-şi pierde fericirea, a gusta mai curând din pomul cunoştinței!

Astfel, poate că şi omenirea în pruncia sa, pe când şi al ei suflet tânăr, nedezvoltat îşi mâna zilele înainte, netulburat de problemele mărețe a căror dezlegare acum îl tulbură şi îl ocupă, îți privea sosirea cu mai multă linişte. Altfel, astăzi! Cu omenirea, ieşită de mult din etatea prunciei şi îmbătrânind în lupte şi speranțe, şi noi, atom neînsemnat al ei, cu sfiala îndoielii stăm înaintea ta, an tânăr! Nu ştim, să te întâmpinăm cu urare de bucurie sau cu îngrijorare să te aşteptăm? Deşartă întrebare! că taci şi nu răspunzi; mut eşti ca eternitatea din al cărei sân te-ai coborât ca noaptea nepătrunsă şi nețărmuirea ce se-ntinde înaintea noastră şi ne acoperă viitorul.

Dar deşi e noapte dincolo, unde nu străbate ochiul muritorului, aici, dincoace, toate spre lumină merg; spre ea s-avântă să-nalțe geniul omenirii, învingând întunericul, sfărâmând tot mai multe verigi din lanțul cu care-l ține legat în trista-i şerbie neştiința. Cum a ajuns, deşi după lungă, lungă lucrare, a se cunoaşte, s-a ivit lumina, cu ea libertatea care, de acum, e un element al vieții.

Iată ce ne arată anii cei mulți, mulți, care ți-au premers ție, an tânăr, şi iată ce, față cu tine, ne mângâie şi ne susține. Că şi tu, ca ceilalți, ne vei aduce daruri felurite, bucurii şi suferinți, amăgiri şi lupte; nu sunt acestea necunoscute omului şi nu vor abate acea credință, nu vor smulge din inima omenirii speranța, care e un atribut nedespărțit al ei, condiția vieții, sorgintea energiei, activității şi a năzuinței sale mărețe. Iată ce, în schimbarea anilor, în prefacerea lucrurilor, rămâne statornic şi

nestrămutat: tendința genului omenirii spre lumină, spre cunoştință, spre perfecțiune. Icoană a lui Dumnezeu, el cearcă şi lucră spre a oglindi cât mai deplin chipul acesta sublim şi etern. Iată legea progresului, misterul descoperit al mersului omenirii!

Omul trece, omenirea rămâne; individul se stânge, genul subzistă; trăieşte, dar, acela numai care-şi uneşte, îşi confundă viața cu aceste; cât le-au dat lor din viața sa, atât rămâne din el şi după el. Nu ar fi un dar bun ce ne-ar aduce anul nou, dacă ne-am inspira, dacă ne-am pătrunde de acest adevăr, pe care ni l-au lăsat înainte-mergătorii săi? Bun dar ar fi, că este de acele care nu dispar, nu se cutreieră în mişcarea universală şi neprecurmată (perpetuă – n.r.), ce se petrece sub ochii noştri şi cu noi. Toate altele sunt trecătoare.

Bucuriile, plăcerile ce ne-ar putea aduce, ce am aştepta de la el, ce ar fi şi ele? Nu oare ca şi cele de mai înainte? Dar din acele şi cea mai dulce, care ne-a uimit sufletul, şi cea mai sublimă, pe care am gustat-o, ce urmă a lăsat? Aceea pe care o lasă sunetul unei cântări melodioase, când ea a încetat.

Suferințele, nici ele nu trăiesc mai mult decât omul. Şi unele, şi altele se strecură, mai repede sau mai încet, totuna; ferice de acela dar, care, în schimbarea lor, a ştiut a-şi feri inima de tâmpire, a strânge în fundul ei nişte idealuri, al căror cult să-l păstreze până la urmă. Iată un chip de a ne umple viața, de a-i da cuprins şi de a o feri de a rămâne deşartă; acest izvor sigur o poate nutri şi înnoi necontenit. Şi anume pentru că e trecătoare, cu atât mai mult trebuie să cercăm a o umple, a o trăi în fapte şi adevăr, a o folosi, a-i dezvolta toată puterea, simțind viu şi adânc tot binele, toată bucuria ce ne-ar cădea în parte şi merită de a veseli sufletul omului; să gustăm profund şi durerea, care ne cearcă poate mai ades, că şi ea este atribut al omului, să o privim dar, când ne-a ajuns, ca un bine care lămureşte sufletul, îl fereşte de a se sumeți, de a se înstrăina acelor care, ca şi noi, sunt supuşi durerii. O, de am şti pururi a ne păstra inima caldă, aprinsă pentru tot ce e bun şi demn de a o mişca, de am şti iubi din toată puterea şi a ne lupta cu toată ardoarea! Iată cum ar trebui să înțelegem, să cuprindem viața ca, ajungând la marginea ei, să nu ne cuprindă cugetarea dureroasă şi umilitoare că pierdută a fost şi mai înainte de a se stânge.

Să nu o pierdem, dar, că nici dreptul nu avem spre asta; nu e numai a noastră, ci a celei ce ne-a dat-o. Şi pentru acest cuvânt să o dezvelim, să o întinerim şi, când ea va pulsa puternic în inimi, când va lucra ager în spiritele noastre, să o revărsăm în vinele maicii căreia o datorăm şi la al cărei sân iarăşi ne vom adăpa. De nu o vom face noi, fiii ei, de nu-i vom da toată suflarea, viața şi sângele nostru, cine să o facă? De la cine altul să-şi tragă ea puterea ca să se ridice senină şi întărită de pe patul suferinței, în care tot mai zace – din culpa soartei vitrege şi nu de tot fără culpa fiilor săi? Când se va scula din el, care an va pune capăt durerilor sale, când îşi va putea ea arunca ochii cu mângâiere măcar într-o singură parte? Pe care i-a adus-o anul ce se scurge? La noi? O ştim. În Ardeal, în Ungaria? O grea, o nouă încercare. Dar acolo măcar fiii săi stau bărbăteşte pe lângă ea, acei frați ai noştri şi astăzi ca şi altădată, ca întotdeauna, ne dau pilda lor de credință, de devotare către ea; să le aducem şi astăzi mulțumire adâncă şi, strângându-le mâna în frăție, să le urăm de anul nou: Succes bun, luptă fericită! Fie Dumnezeul Românilor geniul națiunii şi pururi inima noastră cu El!

Dar şi-n altă parte, încă tot nouri, încă tot lupte; deşi acolo, spre răsărit, mai curând ar fi fost să ajungă soarele, să împrăştie nourii, să curme lupta. Multă lumină, multă căldură ar putea revărsa acel soare!

Grăbească-i cursul anul nou ca mai curând să vedem o parte din bolta cerului senină şi luminoasă! Şi cine s-ar îndoi că el soseşte? Acolo, ca aici, „că toate spre lumină merg“. Mai iute, mai încet, asta cam pretutindeni în parte de la cei ce merg atârnă; la dânşii stă de a-şi grăbi pasul. Şi aici, la noi, nu poate fi altfel. Încet am mers, dar tot am ajuns, nu, nu încă la scop şi încă departe de el; dar şi mult mai departe decât eram nu prea demult. Noapte cumplită era şi aici şi-a început a se lumina; amorțiți eram şi ne-am deşteptat, puțini eram şi mulți suntem, şi tot mai mulți vom fi. Acestor, dar, tuturor, fraților tuturor, care într-o credință şi într-un cuget simt, lucrează şi năzuiesc spre sporirea cauzei comune, le aducem salutare cordială şi urare bună de anul nou!

Fie ca, în cursul lui, să păşim neabătuți şi cu puteri întărite pe acea cale şi fie ca, în orice zi a lui, fiecare din noi să-şi poată zice că a împlinit îndatorirea sa de fiu al acestei națiuni! Mărire ei!“ (Foaea..., nr. 2/1886, pp. 4-6).

Alecu Hurmuzachi
(16.08.1823-20.03.1871)

Aproape că nu mai e nimic de spus, din moment ce „sigiliul dumnezeirii“ ne înfloreşte curat pe suflete. De criță trebuie să fii ca să nu te clatine învolburarea aceasta de trăire adevărată, săvârşită cu exact o sută şi patruzeci de ani înaintea clipei ce trece prin sângele nostru. E plin caietul nopților mele adânc trăite cu faptele şi cu gândurile lui Alesandru Alecu Hurmuzachi (16.08.1823 - 20.03.1871), dar, aşa cum mi-am propus, când m-am hotărât să scriu această carte, mă voi folosi de cuvintele altora, de trăirile unor bucovineni care, de-a lungul anilor, au ars memorie vie şi s-au îndreptățit, la rândul lor, la memorie. Dacă n-aş face-o, cum altfel v-aş putea dovedi câtă simțire românească a încăput în vremuirile care s-au încredințat veşniciei neamului cu nume simple: Iraclie Porumbescu, Ion a lui Gheorghe Sbiera, Constantin Morariu, Iancu Nistor, Sextil Puşcariu, George Tofan, Ion Grămadă, Liviu Marian, Constantin Loghin, Traian Cantemir sau Aurel Vasiliu?

„Alecu este al patrulea din pleiada fraților Hurmuzachi, după Constantin, Eudoxiu şi Gheorghe. Deşi absolvise dreptul la Viena şi se pregătise în vederea unei cariere publice, Alecu Hurmuzachi n-a ocupat nici o funcție administrativă sau politică, rămânând, astfel, liber de orice obligație şi, deci, independent față de orice situație.

Temperament impulsiv, Alecu este elementul entuziast şi dinamic al familiei. Necăsătorit şi neobligat prin nici o funcție publică față de statul austriac, Alecu Hurmuzachi pare să-şi fi păstrat anume această situație pentru a se dedica cu totul intereselor româneşti din Bucovina. De aceea, între 1848-1871, nu există acțiune românească în Bucovina în care Alecu Hurmuzachi să nu figureze ca organizator sau cel puțin inițiator.

Atunci când, la 1848, apare la Cernăuți primul ziar românesc, „Bucovina“, care, la un moment dat, reprezenta cu energie şi ecou nu numai interesele Bucovinei româneşti, ci şi pe cele ale Principatelor

Române, văduvite de un ziar, şi ale Ardealului revoluţionar, de asemenea lipsit de serviciile „Gazetei de Transilvania“, suspendată de Maghiari, Alecu Hurmuzachi, mai întâi alături de fratele său, Gheorghe, apoi singur, poartă tot greul răspunderii şi al redacţiei, pentru ca fraţii mai mari, Eudoxiu şi Gheorghe, să fie „de tot slobozi“ în acţiunile lor româneşti. Alecu este acela care imprimă ziarului direcţia intransigent românească, îl redactează aproape în întregime, poartă grija apariţiei regulate şi îi duce toată răspunderea, pentru că el este acela care, deşi fiu de boier, înfundă câteva zile de temniţă pentru un articol publicat.

În 1848, Alecu Hurmuzachi vine în contact direct cu refugiaţii moldoveni şi ardeleni, pe care o soartă vitregă din ţările lor îi aventurează pe meleagurile Bucovinei. Aceşti refugiaţi găsesc cea mai largă şi ospitalieră primire în casa familiei Hurmuzachi, iar Alecu este acela care stabileşte cu ei raporturile personale ce se vor continua până la moarte. Din bogata corespondenţă a lui Alecu cu Alecsandri, Gheorghe Sion, Andrei Mureşianu etc. putem constata ce binefăcător pentru Bucovina a fost scurtul popas al refugiaţilor în Cernăuţi şi ce fructuoase au fost legăturile de corespondenţă ale lui Alecu cu dânşii.

Dintre refugiaţii ardeleni ce au poposit în Cernăuţi a rămas Aron Pumnul, care, după cum se ştie, a desfăşurat aici o adevărată activitate de apostol naţional. Această activitate nu i-ar fi fost posibilă, dacă n-ar fi fost înţeles şi sprijinit de familia Hurmuzachi şi, îndeosebi, de Alecu Hurmuzachi. El l-a luat pe Aron Pumnul în redacţia „Bucovinei“ şi i-a înlesnit ocuparea nou-createi catedre de limba română de la liceul din Cernăuţi, căci Alecu Hurmuzachi, fiind însărcinat de guvernul austriac cu cercetarea lucrărilor prezentate la concursul acestei catedre, a fost acela care n-a ezitat nici un moment să-l aleagă pe Aron Pumnul. Şi mai târziu titularul catedrei de limba română de la liceul din Cernăuţi a găsit, totdeauna, sfat şi sprijin la Alecu Hurmuzachi.

Crescut în familie şi întărit în dragostea de neam prin permanentul contact cu bărbaţii de seamă din Principate şi din Ardeal, Alecu Hurmuzachi este prezent la toate iniţiativele care tind la afirmarea şi conservarea individualităţii româneşti pe aceste meleaguri.

Când, la 1862, un grup de tineri intelectuali români, în frunte cu I.G. Sbiera, se frământă cu ideea înfiinţării unei societăţi culturale a

Românilor bucovineni, apelează la Alecu Hurmuzachi, care le ia conducerea şi înfiinţează „Reuniunea de lectură din Cernăuţi“, care, după trei ani, se transformă în actuala „Societate pentru cultura şi literatura română din Bucovina“. Alecu Hurmuzachi este cel dintâi conducător al ei şi, după ce i-a pus baze solide (impresionante sunt acele adevărate „planuri de afaceri“ în beneficiul Societăţii, pe care le elaborează Alesandru Hurmuzachi în vederea rentabilizării economice – n.r.), o predă fratelui său, Gheorghe (semna Georgiu, deci George, în revistele vremii – n.r.), care o conduce cu deosebit prestigiu aproape două decenii.

Un comitet de boieri angajează, pentru primăvara anului 1864, trupa Fany Tardini pentru o serie de reprezentaţii la Cernăuţi. Prima stagiune a teatrului românesc în Cernăuţi are 27 de reprezentaţii, a doua stagiune, de la 14 Noiembrie 1865 – 21 Martie 1865, are 58 de reprezentaţii. A urmat o stagiune a lui Pascaly (1869), a treia stagiune Fany Tardini (1870) şi o stagiune a lui Matei Millo (1871), cum se vede un adevărat teatru naţional la Cernăuţi. Sufletul întregii acestei acţiuni a fost Alecu Hurmuzachi, care face în cercurile boiereşti propagandă pentru participare la spectacole (inclusiv prin scrierea şi publicarea în „Foaea Societăţii“ a unor cronici teatrale excelente, primele din Bucovina – n.r.), care alcătuieşte, cu priceputa îndrumare a lui Vasile Alecsandri (care publică în „Foaea“ mai toate comediile lui într-un act – n.r.), repertoriul stagiunii şi care scrie elogioase cronici în „Foaia Societăţii“. Dacă teatrul românesc din Bucovina a avut, între anii 1864-1871, acest triumfal succes, se datoreşte aproape exclusiv lui Alecu Hurmuzachi.

Încă un element din acţiunea românească a lui Alecu Hurmuzachi voiesc să-l pomenesc: intervenţia sa foarte hotărâtă în chestiunea şcolară. Când şcoala primară din Bucovina, prin programa sa analitică, încerca să omoare în individ orice conştiinţă naţională şi să crească în el numai individul „Mensch“, Alecu Hurmuzachi are curajul, într-o adunare generală a Societăţii pentru cultură, să protesteze public şi energic împotriva acestei evidente tendinţe de cosmopolitism...

După cum ne-am străduit să arătăm, Alecu Hurmuzachi a fost unul din cei mai importanţi factori ai vieţii româneşti din Bucovina dintre anii 1848-1870. De aceea, Academia Română, când a luat fiinţă, a numit ca membru, între cei doi Bucovineni, pe Alecu Hurmuzachi“ (Constantin

Loghin, Revista Bucovinei, nr. 8/1943, pp. 361-363).

„Era pe la începutul anului 1861, când începuse a fierbe țara noastră din pricina alegerilor pentru dieta țării. Atunci, Alecu Hurmuzachi scria unui prieten al său cuvintele aceste: „Pentru numele Domnului, pentru nefericita soartă a acestei biete țări, nu stați, de acum, cu mânile în sân, ci ieşiți la larg, mişcați-vă, lucrați, căutați să nu aleagă poporul duşmani sau neînțelepți sau păpuşe, ci să aleagă pe cei mai vrednici din voi, să aleagă pe oricine va fi cinstit şi cu cap şi hotărât de a nu gândi la altceva decât la binele nostru obştesc... Faceți ce puteți, adunați-vă, trimiteți oameni, scrieți oriunde aveți cunoscuți, şi popor bun, şi oameni detreabă; nu te mărgini, iubite prietene, numai la ținutul dumitale, ci caută şi cearcă a lucra în toate şi prin toate. Dumnezeu se va mânia şi ne va blăstăma şi va trimite fulgerul asupra noastră şi asupra voastră, de nu veți izbuti a trimite pe cei mai buni şi cei mai voinici deputați în dietă... aş avea a-ți spune mai multe, şi nu am nici ochi, nici sănătate, nici linişte, nici timp“.

Iacă aşa era scumpul nostru boier Alecu Hurmuzachi. El nu avea nici ochi, căci şi-i slăbise cu cetirea şi învățătura cea multă, nu avea nici sănătate, căci şi-o sdruncinase cu lucrările cele multe pentru binele nostru obştesc, nu avea nici linişte, nici timp, - şi, totuşi, când era vorba de binele poporului său şi al țării sale, inima lui cea mare îi punea cuvinte în condei care trebuiau să aprindă ca o flacără inimile altora“ (Morariu, op.cit., pp. 186-188).

În „Foaea Societății“ (nr. 1-3/1865, pp. 59-72, nr. 4/1865, pp. 100-106), Alecu Hurmuzachi publică o vastă cronică teatrală, „Teatrul Naciunal în Cernăuți“, probabil prima în Bucovina, despre care Constantin Loghin a scris atât de frumos, cronică încheiată cu un elogiu la adresa lui Vasile Alecsandri, autorul „din a cărui pană curg lăcrămioare şi mărgăritare“ şi la care „simțul frumosului, gustul estetic e atât de fin şi de predominant încât, cercetând cu toată scupulozitatea orice scriere a Dumisale, mică sau mare, nu vei afla o cugetare, o frază care să fie cât de cât vătămătoare pentru aceasta“; „Arune Pumnul“ (nr. 2/1866, pp. 36-48) şi „Serbarea memoriei lui Pumnul pe la țară“ (nr. 4/1866, pp. 139-145), un dublu elogiu adus Apostolului Neamului, după cutremurătorul anunț „Pumnul nu mai este între cei vii“; un eseu despre

cultură, o adevărată analiză sociologică a valorilor sociale, intitulat „Despre o lipsă în învățământul public la noi“ (nr. 2/1866, pp. 85-84).

Alesandru Hurmuzachi, ca întotdeauna şi pentru totdeauna, considera că şi „cultura şi dezvoltarea noastră se reazimă pe urmele acelor care, înainte de noi, au cugetat şi au lucrat pentru noi; noi intrăm ca moştenitori în folosința şi proprietatea câştigurilor înțelesuale (filosofice – n.r.), a ştiințelor, a credinței, datinelor, dreptului ş.m.d., cu un cuvânt, ai culturii părinților şi strămoşilor noştri şi nu ne putem sustrage înrâuririi trecutului şi a prezentului“. Hurmuzachi stabileşte şi patru dimensiuni ale acțiunii umane: omul „este în legătură cu tot timpul, cu prezentul, cu trecutul şi viitorul“; omul are conştiința de sine; este importantă conştiința individualității; dar omul are şi libertatea care se dezvoltă în cadrul național. Nu libertatea absolută, ci libertatea care se dezvoltă în cadrul național, deci o libertate care şi obligă, care responsabilizează, care stabileşte datorii şi față de trecut, şi față de viitor, cum aveau să sintetizeze şi Eminescu dar şi Mircea Streinul. De fapt în această scriere se şi află esența „iconarismului“ bucovinean de mai târziu. Şi, în acest context, „cu cât vom fi mai mulți Români Români buni, adevărați, cu conştiința ființei, cu simțul demnității noastre, trăind proprie viață, proprie cultură națională, cercând, năzuind de a ne produce pe aceasta, a o crea cu activitatea propriului spirit, a o dezvolta şi a o spori“, cu atât sporesc şi şansele națiunii. Iar finalul acestui eseu despre cultură şi despre rolul individului într-un spațiu cultural național probează, printr-un citat din Goethe, că Alesandru Hurmuzachi era, deja, prototipul acelui „Român, adevărat, cu conştiința ființei, cu simțul demnității noastre“, deci al luminătorului care, ca şi Goethe, conştientizează că „toate pierderile se pot sau renegocia sau alina prin mângâierea pe care o aduce timpul; una numai rămâne pururea nevindecată, aceea când un popor însuşi se părăseşte“. De fapt, ăsta a şi fost rolul Hurmuzăcheştilor la o anume răspântie a istoriei românilor bucovineni, de a păzi părăsirea de sine pe care o risca poporul.

George Hurmuzachi (1817-1/13.05.1882)

George Hurmuzachi este, ca şi fratele său, Alesandru, un nedreptăţit al culturii bucovinene, care nu-i reţine decât activitatea organizatorică de la „Bucovina“ şi de la „Foaea Societăţii“, deşi Georgiu a semnat astfel materiale publicistice interesante prin gazetele pe care, în fond, le conducea. Jurist cu studii vieneze ca şi fraţii săi, George Hurmuzachi „a intrat în slujbă împărătească, însă după doi ani a ieşit din slujba aceea şi s-a apucat cu toate puterile să lucre pentru binele Românilor din Bucovina... Ca să deie literaturii noastre şi mai mare avânt, George Hurmuzachi, împreună cu fraţii săi, a pus la cale să facă şi a făcut în Cernăuţi, în anul 1862, „Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina“. El a fost, apoi, presidentul acestei societăţi, până la moartea sa, şi a tipărit multe lucrări în gazeta ei, numită „Foaia Societăţii“. După anul 1859, George Hurmuzachi a fost ales, în comuna Cernăuţi, membru în dieta ţării şi în comitetul comunal, iar în anul 1870 a fost ales president al vestitei adunări ce s-a ţinut pentru drepturile bisericii noastre în grădina publică din Cernăuţi... Cuvântările însufleţite ce le-a ţinut George Hurmuzachi... se află într-o cărticică de 76 pag., tipărită în Cernăuţi, sub titlul „Prima adunare poporală în causa autonomiei bisericei dreptcredincioase din Bucovina, ţinută în 11/23 Iuni 1870“.“ (Morariu, op.cit., pp. 182-185).

În „Foaea Societăţii“, „cel mai trainic monument despre activitatea literară a Societăţii“, cum o numea Constantin Loghin (Istoria literaturii..., pg. 124), George Hurmuzachi publică puţin, dar consistent: „Unificarea ortografiilor române“, „Societăţile literare“, „Bibliografie. Altele“ (nr.1/1866, pp. 25-31), deci materiale de sinteză, grupate pe teme de actualitate şi cuprinzând şi o interesantă recenzie a gazetei „Revista Dunării“, „foae sciinţifică, literară şi politică“ bucureşteană, condusă de George Gr. Cantacusino, cu colaborări semnate de Constantin Creţulescu, Ion Ghica,

Dimitrie Sturza, C.A. Rosetti, Vasile Pogor, P.P. Carp. Şi mai are George Hurmuzachi o interesantă analiză a situaţiei politice europene, „Învățăturile istoriei“, publicată în ultimul număr al „Foaei“ (nr. 12/1866, pp. 272-274), lucrare care-i limpezeşte şi întregeşte portretul de lider bucovinean, care, la drept vorbind, însemna, pe acele vremuri, un sinonim pentru statutul de intelectual european. George Hurmuzachi exista întru Europa, vibra la problemele continentului, probleme care începuseră să fie, din ce în ce mai consistent, şi ale țărişoarei sale:

„Învățăturile istoriei

În anul acesta s-au îndeplinit evenimente, a izbucnit în Europa un orcan politic care a sguduit o mare parte a lumii până în temeliile ei. Cutremurul de pământ a îngropat, recent, mii şi mii de oameni nevinovaţi, a prefăcut în cenuşă roadele muncii şi pâinea cea de toate zilele a unor populații numeroase, a vărsat şiroaie de lacrimi şi de sânge, a răsturnat multe țări mici şi mari, regate şi împărății. Fenomenul acesta înfricoşat a schimbat cu desăvârşire, în scurt timp, cu repeziciunea fulgerului, condițiile politice şi starea geografică a țărilor atinse, iar anume ale împărăției noastre, încât patriotului nu-i este iertat a ignora evenimentele istorice de la care se va data pentru viitor o epocă nouă. Este dureros a aminti cele petrecute, dar istoria, care le-a înregistrat în analele ei, respinge orice părtinire; ea cere numai severul adevăr.

Austria, deci, fu atacată şi învinsă de către o putere mult mai mică; ea fu silită a ieşi din confederația germană seculară, care aceasta din urmă, în cea mai mare parte, căzu în posesia inamicului. Austria pierdu, în urma acestei nefericiri, totodată şi cel mai frumos giuvaer din coroana împărătească, pe regina Adriei, Veneția răsfățată şi miraculoasă, deşi aceasta din urmă, după o izbândă glorioasă pentru armele împărăteşti şi îndoită, pe uscat şi pe mare; pe mare, după cum ştim toți, în urma eroismului, admirat obşteşte chiar şi de către inamic, al unui Român, ceea ce cu dreaptă mândrie o însemnăm, al neînvinsului comandant şi apărător al forței de pe insula Lissa, care este cheia Litoralului şi a Triestului: adică al colonelului şi baronului Urs de Marginea, de mai

înainte încă renumit oştean şi cavaler al ordinului celui mai rar c.r., al Mariei Teresiei, şi acum şi al Crucii de fier, clas. II.

Dar ce a fost cauza acestei catastrofe nepilduite, a acestei învingeri fatale de către Prusia, ce nu avea, pe atunci, decât numai jumătate din populația Austriei? Astăzi, nimeni nu se mai îndoieşte, au fost păcatele trecutului: inferioritatea relativă a Austriei în cultură, în arta militară şi în arme, pe lângă nedeplina capacitate a conducătorilor armatei, neîndestularea popoarelor şi lipsa de entuziasm general, a cărui isbucnire a biruit adesea mai mari pericole. Drept că acesta se naşte rareori, dar se deşteaptă mai totdeauna prin o politică clară şi populară, ce respectă drepturile, dorințele şi interesele popoarelor sale şi ținteşte numai la fericirea lor.

Împărăția, însă, deşi învinsă, micşorată şi umilită, nu este pierdută; de la ea singură atârnă a ajunge, în hotarele de față, la vechea sa putere şi splendoare, ba chiar de a o şi întrece. Mijlocul, talismanul, providența în însăşi mâna ei l-a pus; el se cheamă dreptate şi libertate.

Libertate, singura condiție a luminii, a progresului şi a bunăstării genului omenesc, libertatea sinceră în toate instituțiile statului şi în referințele publice, nu numai în forme goale, ci şi în ființă, menținută cu statornicie şi cu inteligență. Şi dreptate, fără restrângere şi fără părtinire, către toate popoarele care compun şi susțin împărăția în sudoarea feței sale cu munca, cu birul său – şi o apără cu piepturile, cu sângele, cu viața sa; dreptate, egală îndreptățire pentru toate popoarele, fără deosebire, fie mici sau fie mari, întocmai precum şi guvernul nu face deosebire între ele, primind deopotrivă de la cei mici, precum şi de la cei mari, birul cuvenit de sânge şi bani; dreptate nu numai pentru poporul cel domnitor sau numai pentru cel mai cutezător, pentru Germani sau Maghiari, ci pentru toată Austria. Şi, precum pentru toți, aşa şi pentru trei milioane de Români loiali şi credincioşi împărăției, care, precum totdeauna, şi anul acesta au dovedit prin fapte simțămintele lor, roşind, cu miile, prin sângele lor câmpul răsbelului în Italia şi în Boemia; Români care, cu toate acestea, sunt strâmbătățiți, sunt împiedicați în deplina lor dezvoltare națională, ale căror drepturi şi naționalitate sunt sau de tot nesocotite sau prea puțin ținute în seamă – în şcoli, în dregătorii, în trebi bisericeşti, în viața politică, văzându-se cu majoritatea lor, în ziua de astăzi, în secolul luminii şi al libertății, din nou respinşi şi expuşi

supremației şi egoismului fanatic al fraților conlocuitori, netoleranței sălbatice, demonului nesănătos al maghiarismului.

Dacă se va răsplăti fraților noştri din Transilvania şi din Ungaria loialitatea şi fidelitatea lor seculară şi pilduitoare şi nemărginitele lor sacrificii într-acest chip, - ce folos poate ieşi de acolo pentru împărăție? Dacă se va doborî la pământ stâlpul cel mai de neclintit al tronului dinspre răsărit, cum va putea el servi iarăşi de sprijin în timp de pericol?

Credința noastră nestrămutată este că numai prin deplina dreptate şi libertate poate spori împărăția, că numai întru acestea zace mântuirea ei" (Foaea, nr. 12/1866, pp. 272-274).

Eudoxiu Hurmuzachi
(29.09.1812-10.02.1874)

Eudoxiu Hurmuzachi a fost o legendă şi legendă va rămâne, colecția de documente care-i poartă numele, tipărită de Academia Română după moartea sa, constituind soclul definitiv al nemuririi. Din punctul meu de vedere, care nu trebuie luat în seamă şi pe care nu vreau să-l impun nimănui, Eudoxiu n-a avut vigoarea fratelui său, Alesandru, lipsindu-i stofa de gânditor plin de imaginație şi trăirea profundă a cuvintelor limbii române, cu consecința că toate lucrările lui, inclusiv cele literare referitoare la istoria românilor, n-au fost formulate în româneşte, ci în germană. Iubea nepământeşte Viena şi tot nepământeşte iubea simbolul neamului românesc din Bucovina, pe care dorea să-l reprezinte în Europa, mai curând cu alură de exotic prinț oriental, decât cu vibrarea moştenită, decât cu atavică îndatorire. Prin neam, Eudoxiu Hurmuzachi îşi legitima o anume noblețe, dar şi revărsa asupra neamului noblețe. Ceea ce spun eu cam contravine cu ceea ce s-a spus despre acest personaj legendar, născut pentru a deveni legendă, de-a lungul timpului, scriitorimea bucovineană idolatrizându-l cât se poate de justificat. Doar Iraclie Porumbescu, ca să nu rişte o discriminare pozitivă, preferă o aură comună

pentru Constantin, Eudoxiu, Alesandru şi Georgiu Hurmuzachi, numindu-i „Grachii noştri Hurmuzachi“ (op.cit., pg. 97), iar eu subscriu la această formulare, pentru că fiecare dintre cei patru fraţi, ca şi părintele lor, Doxachi, înseamnă, pentru istoria şi pentru istoria culturală a românilor bucovineni, o şansă acordată de dumnezeire întru neuitarea de sine, de care vorbea Alesandru.

Despre Eudoxiu Hurmuzachi a scris, cu priceperea şi sensibilitatea celui specializat într-un anume domeniu, Teodor Balan, aşa că, înainte de toate, voi reproduce un text al cărturarului bucovinean interbelic:

„Activitatea şi opera lui Eudoxiu Hurmuzachi poartă un timbru special. Ele se caracterizează printr-o profundă seriozitate, printr-o mare sobrietate. Acţiunile sale sunt serioase nu numai din timpul maturităţii, ci ele poartă timbrul acesta încă de pe timpul adolescenţei sale. Ştirile ce le trimite părinţilor, în timpul prelungitei sale petreceri la Viena, dau dovadă de un spirit de observaţie fin şi de o foarte simpatică rezervă în atitudine. Tata primeşte veşti despre evenimentele politice şi despre tot ce ar fi putut interesa pe un stăpân de moşie, boier de viţă veche, în timp ce scrisorile trimise „mămucăi“ dovedesc un profund sentiment filial de respect, de dragoste şi de gratitudine faţă de fiinţa care l-a născut şi crescut.

În Cernauca, la moşie, Eudoxiu, serios şi solid, lipsit de patetismul fratelui său Alecu, care se entuziasma la tot prilejul, se interesa de trebile gospodăriei şi lua informaţii despre tot ce se întâmpla pe vasta moşie părintească... Mai târziu, când Viena părea să acapareze pentru totdeauna pe acest tânăr ordonat, tata, simţinu-i lipsa, îl chema neîncetat acasă. Dar Eudoxiu n-a urmat insistenţelor părinteşti şi a continuat să stea la Viena...

Plecarea fratelui său, Constantin, în Moldova l-a făcut pe Eudoxiu, în anul 1840, să-şi întrerupă petrecerea la Viena şi să se întoarcă la Cernauca, pe care n-o văzuse de cinci ani...

Petrecerea în Bucovina, Moldova şi Basarabia, unde vizitase pe fratele său, Constantin, la moşia Galbăna din Buceag, şi pe sora sa, Eufrosina Petrino, la Rujniţa şi Chişinău, lăsă urme adânci în sufletul lui Eudoxiu. Îşi văzuse neamul răsfirat peste trei provincii, stând sub

trei stăpâniri. În sufletul lui încolţi ideea de a contribui la îndreptarea soartei neamului său. El se hotărî să colecţioneze şi să copieze documente referitoare la trecutul românesc, documente care să dovedească persistenţa neamului nostru în regiunile pe care le deţine astăzi. În scopul acesta, dânsul înaintă cereri pe la autorităţile austriece, rugând acces la arhivele vieneze. I s-a acordat dreptul să facă studii în trei arhive ale Vienei. Imediat, angajă mai mulţi scribi şi începu să poarte, în acelaşi timp, o corespondenţă cu arhive din alte ţări, ca Franţa, Italia şi Prusia, de unde primi copii de documente. Astfel, dânsul a muncit timp de peste zece ani. Şi-a terminat această folositoare activitate de-abia în anul 1860, când s-a întors în Bucovina, unde îl aştepta o frumoasă carieră politică.

Rodul activităţii sale de copiator şi colecţionar de documente este colecţia de documente care îi poartă numele şi „Istoria Românilor“, scrisă în limba germană. Aceasta din urmă a fost alcătuită pentru a informa lumea străină despre ceea ce au fost şi sunt Românii şi despre soarta pe care aceştia ar trebui s-o aibă, dar încă n-o au.

Anul 1848, cu zbuciumul şi peripeţiile sale, n-a trecut fără să-l influenţeze şi să-l angajeze. De cum a început mişcarea de emancipare a populaţiei vieneze, dânsul s-a înscris membru în garda naţională şi în legiunea studenţilor din Viena, două asociaţii politice cărora se datoreşte transformarea Austriei într-un stat democrat... Bucovina a apelat la serviciile sale pentru a scăpa de încătuşarea galiţiană şi a deveni provincie autonomă. Dânsul s-a pus, imediat, în slujba ţărişoarei sale, reuşind, în cele din urmă, prin intervenţiile ce le făcu pe la miniştrii austrieci, s-o desfacă de Galiţia şi s-o constituie provincie separată...

Eudoxiu Hurmuzachi a fost, în anul 1848, omul providenţial, care a salvat Bucovina“ (Teodor Balan, Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pp. 49-51).

Constantin Morariu, mai romantic şi mai subjugat de imaginea publică, rememorează detaliile legendei: „Pe la sfârşitul anului 1849, ministrul de justiţie al Austriei, Alexandru Bach, l-a chemat pe Eudoxiu la oraşul Kremsier, în Moravia, şi s-a sfătuit cu dânsul despre decretele împărăteşti ce aveau să se deie pentru regularea treburilor în Bucovina. La prilejul acela, ministrul l-a pus pe Eudoxiu să tălmăcească în limba

românească legile cetăţeneşti sau „codul civil“ şi legile de pedepse împărăteşti sau „codul penal“.

În anul 1850, ministrul de justiţie, Şmerling, l-a numit pe Eudoxiu membru în comisia care avea să lucreze un lexicon de terminologie juridică... În anul 1849, Eudoxiu a dat singur, cu mâna sa, în oraşul Kremsier, din ţara Moraviei, Maiestăţii Sale Împăratului o cerere în scris, care spunea toate dorinţele Bucovinei şi era iscălită de foarte mulţi fruntaşi ai ţării. Maiestatea Sa Împăratul s-a îndurat şi a ascultat cererea aceea, a deslipit Bucovina de Galiţia, a ridicat-o la rangul de ducat, i-a dat dietă deosebită şi marcă (stemă – n.r.) deosebită sau sămn deosebit...

În un proces ce l-au avut Câmpulungenii cu fiscul, Eudoxiu a primit să fie împăciuitor. El a tipărit, despre procesul acela de la Viena, în anul 1861, o carte de 219 pagini, sub titlul „Nothund Hilferuf des Câmpulunger Ocols" şi l-a sfârşit cu împăcăciune; apoi, prin mai mulţi ani, a mers pe câteva săptămâni la starea locului, ca să vadă că hotarele se trag aşa cum a fost împăcăciunea. Câmpulungenii s-au arătat mulţămitori cu aceea, că au ridicat întru pomenirea apărătorului lor o movilă mare de stâncă, pe care au numit-o Movila lui Hurmuzachi" (Morariu, op.cit., pp. 176-181).

Despre Movila lui Hurmuzachi, despre care câmpulungenii de astăzi nu mai ştiu mare lucru, a scris T.V. Stefanelli următoarea povestire istorică:

„Movila lui Hurmuzachi de pe Rarău

Mulţi din cei ce au urcat Rarăul şi au ajuns la Pietrele Doamnei au trecut pe lângă această movilă şi n-au băgat-o în seamă, iar alţii au văzut-o, dar n-au ştiut ce înseamnă movila ridicată pe podireiul din faţa falnicelor stânci Pietrele Doamnei. Şi, cu toate acestea, movila aceasta neînsemnată la vedere aminteşte un veac de suferinţi, de lupte şi de toate urgiile ce s-au revărsat asupra bieţilor munteni din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc, care se luptau pentru moşiile lor strămoşeşti, pe care le răpise cu de-a sila Kamara (Fiscul austriac, Kameralfond – n.r.) şi pe care ei, în decurs de aproape o sută de ani, le

apărau cu o nespusă energie. Movila reaminteşte trecătorului toate suferințele ce le îndurau muntenii, dar este şi un semn care vădeşte că dreptul lor a ieşit biruitor. Biruitor, dar abia după o sută de ani de luptă înverşunată şi cheltuieli enorme.

Când, la anul 1775, Turcia a cedat Austriei o parte a Moldovei, adică Bucovina de astăzi, şi când, în urma tratatului de delimitare, încheiat la Palamutea, în 25 Faur 1777, a urmat luarea în posesie a Bucovinei, locuitorii vechiului ocol al Câmpulungului Moldovenesc erau, din vremi cărunte, moşneni neatârnați ca şi cei din Vrancea şi Tigheci; administrația era în mâna lor; principii Moldovei luau un tribut anual de la dânşii, dar mărimea acestui tribut o stabileau muntenii înşişi şi îl duceau la reşedința lui Vodă, întâi la Suceava şi apoi la Iaşi. Ei erau unicii stăpâni pe fânațele şi poienile, pe munții şi văile ce se întindeau de la satul Vama până la hotarul Ardealului (de fapt, aveau doar dreptul de folosință pentru serviciile grănicereşti asigurate, nu şi cel de proprietate, care aparținea instituției voievodale – n.r.). Ei erau straja țării Moldovei contra duşmanilor ce se năpusteau din țara ungurească şi, de aceea, voievozii Moldovei respectau neatârnarea acestor viteji şi, prin hrisoave domneşti, îi înzestraseră cu multe privilegii. Austria garantase, în tratatul încheiat la Constantinopole, în 7 Mai 1775, că va păstra status quo-ul în întreaga Bucovină, garanție care, cu câțiva ani după aceea, până-n ziua de astăzi, a ajuns a fi o amară ironie față de adevărata stare a lucrurilor, dar care, pe timpul administrației militare (1777-1786), sub generalul Spleny şi sub urmaşul său Enzenberg, a fost urmată, în decurs de zece ani, cu multă bunăvoință de către aceşti doi guvernatori militari, cinstiți şi energici. Ei întăriră proprietatea muntenilor asupra tuturor munților ce se aflau în stăpânirea lor şi enunțară, prin mai multe rescripte, că ocolul Câmpulungului Moldovenesc, ca şi oraşele Cernăuți, Suceava şi Siret, nu a avut nicicând boieri ca stăpâni şi proprietari, ci ei înşişi au fost şi sunt proprietarii locurilor din acest ținut.

Instituindu-se, apoi, în anul 1782, o comisie pentru regularea proprietății, sub preşedinția colonelului Metzger, care avea să cerceteze întinderea proprietăților particulare în Cernăuți, Suceava, Siret şi Câmpulung, să ia cunoştință de documentele pe care se reazămă drepturile de proprietate, să stabilească apoi hotarele locurilor şi să dea fiecărui

proprietar o carte de întărire (hotarnică) pentru veşnica stăpânire a locurilor, această comisie a venit şi la Câmpulung, a cercetat, a măsurat şi a împărţit hotarele între proprietarii munteni. Dar comisia s-a mărginit a măsura şi a hotărnici numai locurile de pe lângă casă şi în apropierea târgului, rămânând ca locurile mai depărtate, deci întinşii munţi, care „şi ei sunt proprietatea muntenilor“, precum zice comisia, să se măsoare şi să se hotărnicească altădată, aceasta din cauza întinderii munţilor, de la Vama până la hotarul Ardealului, pe o suprafaţă de 40 de mile pătrate. Aceasta a fost greşeala ce, fără intenţie, a comis-o această comisie, greşeală care, mai târziu, avea să aibă cele mai nenorocite urmări pentru munteni. Desrădicându-se, adică, administraţia militară a Bucovinei, în anul 1786, ea fu înlocuită cu cea civilă. Funcţionarii străini, pripăşiţi din toate părţile imperiului, necunoscători ai limbii şi ai obiceiurilor poporului, ocupau toate funcţiile publice în ţară şi, prin urmare, şi la munte.

Acuma începură zile de grea încercare şi de adânci suferinţe pentru munteni, căci aceşti funcţionari îşi făceau de cap şi erau adevărate paşale în această ţară „turcească“, precum o numeau ei. Acuma nu mai era vorba de status quo, ci domnea un arbitraj cumplit şi, dacă muntenii se jeluiau la locurile de sus, jeluirile lor rar când ajungeau în locul destinat, iar dacă ajungeau, se înţelege că se cercetau rapoartele acestor funcţionari, şi aceste rapoarte erau, totdeauna, în defavoarea muntenilor şi în favoarea păcatelor făptuite de aceşti funcţionari fără conştiinţă, iar Dumnezeu era prea sus şi împăratul era prea departe ca să poată ajuta.

Am documente şi scrisori din care reiese vădit că deputaţiuni trimise de munteni la „scaunele de sus“ luau cu ele toate „dreptăţile“, adică uricele şi documentele pe care se rezemau jeluirile lor, dar, pe drum, erau opriţi de panţiri, li se luau cu de-a sila documentele, iar membii deputaţiunii ajungeau în temniţe ca răzvrătitori. Un fel de funcţionari, numiţi „mandatari“, aveau o putere nemărginită între bieţii munteni, necunoscători de legi şi de întocmire nouă, şi, fiindcă bătaia cu vergile era îndreptăţită prin lege, aceşti mandatari cu deosebită plăcere făceau cea mai întinsă întrebuinţare de dânsa pe spatele locuitorilor.

O jeluire a muntenilor din satul Fundu Moldovei sfârşeşte astfel: „şi să se îndure cinstita stăpânire, că nu mai putem suferi atâta bătaie,

chin şi batjocură ce au ajuns pe capul nostru“ (Stefanelli citează, de fapt, printr-o „tragere la temă“, dintr-o plângere, datată în 29 iulie 1842, împotriva feşterului Cosenschi, originar din Cozmeci-Galiția, demis, ulterior, pentru abuzuri, şi ai cărui urmaşi trăiesc şi acum în Breaza şi în Câmpulung – n.r.).

Trecând, precum am zis, administrația militară în mâna acestor funcționari, se schimbară referințele muntenilor cu totul, căci funcționarii aceştia, profitând de împrejurarea că muntenii nu aveau cărți de hotărnicie asupra munților pe care îi stăpâneau, declarară toți munții ca proprietate a statului – Staatsgut sau Kameralfond (măsura, în fond, era dreaptă, din moment ce străjerii din ocolul câmpulungean, ca şi grănicerii ardeleni, aveau doar privilegiul feudal al folosinței, deci nu şi un drept de proprietate, care revenea, în întregime, instituției voievodale, şi care drept de proprietate, prin ocuparea Bucovinei, revenea Coroanei austriece – n.r.). De aici (1787) încep luptele muntenilor cu acest fond, cu „cămara“, care se sfârşeşte abia la anul 1865 (de fapt, chestiunea nu se rezolvă, chiar dacă, în 1861, prin mijlocirea lui Hurmuzachi, s-a ajuns la o învoială cu Kameralfond, hotărnicindu-se posesiunile muntenilor de cele ale statului; după înfrângerea Austriei în „războiul nenorocit de la 1866“, vastul domeniu muntos a fost vândut Fondului religionar – n.r.). În decursul acestor 78 de ani, au încercat muntenii toate mijloacele şi au întreprins toți paşii ca să ajungă la dreptul lor, dar în zadar, pentru că organele publice îşi băteau joc de dânşii şi, dacă în urma jeluirilor trimise la Viena, Cernăuți şi Suceava, se rânduiau cercetări la fața locului, bineînțeles – pe cheltuiala muntenilor, rezolvarea acestor cercetări nu mai vedea lumina zilei, iar dacă venea rezolvarea, după ani de zile, atunci o autoritate îi mâna pe munteni la alta, adică autoritățile administrative îşi declinau competența şi-i trimiteau la judecătorii, iar judecătoriile, la rândul lor, îi mânau la oficiile administrative.

În vremea aceasta, însă, li se luară muntenilor munții, dreptul de vânat, de pescărit şi morăritul. Ei fură siliți să plătească bir pentru pământurile lor proprii, iar lemne din pădurile lor puteau lua numai dacă plăteau o taxă. Cu scopul de a forma o hartă cadastrală, începură măsurătorile munților şi ale pădurilor. Inginerii făcau şanțuri de delimitare şi, cu această ocazie, mai răşluiau şi din puținele locuri ce le mai

rămăseseră locuitorilor. De aici, iarăşi numeroase procese. Veneau alţi ingineri şi făceau alte şanţuri, astfel că ajunsese lucrătura aşa de departe, încât nici „cămara" nu mai ştia care şanţ este cel adevărat care despărţeşte locurile locuitorilor de ale „cămării", dar fiind pururea de partea ei, se ţineau de acel şanţ care era mai aproape de locurile oamenilor. Şanţurile acestea de tristă amintire se văd şi astăzi, în lungiş şi curmeziş, şi, când, în 1879, am fost rânduit la tribunalul din Cernăuţi să introduc cărţile tabulare în districtul Câmpulungului şi să stabilesc hotarele proprietarilor, le-am văzut şi eu, şi-mi spuseră muntenii că sunt „şanţurile cămării".

De la anul 1787 înainte, procesele înaintate de munteni contra „cămării" erau cu miile şi zăceau nerezolvate (deveniseră „afacerea" unei puzderii de avocaţi români, care huzureau, pe seama acestor procese şi pe banii muntenilor, la Viena – n.r.). În fruntea muntenilor din ocolul Câmpulungului Moldovenesc (satele Sadova, Pojorâta, Fundu Moldovei, Colacu, Botuş, Braniştea, Breaza, dar şi toate satele din bazinul Dornelor – n.r.) stau Câmpulungenii, ca cei mai cu autoritate, căci Câmpulungul era vatra muntenilor şi reşedinţa autorităţilor mai însemnate, atât pe vremea când făcea încă parte a Moldovei, cât şi după anexarea Bucovinei. Câmpulungenii erau, deci, în fruntea deputaţiunilor ce perindau drumurile la Viena, la Cernăuţi şi la Suceava, cerând să li se facă dreptate şi să li se rezolve procesele ce stau colbăite şi mucegăite prin arhivele autorităţilor publice. Dar toate opintirile lor fuseră în zadar. Trecuseră, astfel, decenii după decenii. O generaţie întreagă trecuse la cele veşnice, altă generaţie venea în locu-i, dar şi aceasta se lupta cu aceeaşi îndârjire pentru drepturile moştenite de la părinţi şi pentru moşiile lor strămoşeşti.

Pentru această generaţie reuşita era mai grea, căci martorii vechi muriseră, cele mai multe documente li se răpiseră, statul se afla de peste 70 de ani în stăpânirea moşiilor şi invoca pentru sine dreptul de prescripţiune. Nici cel mai bun jurisconsult nu mai era în stare să dea un sfat temeinic cum să iasă muntenii din acest labirint întunecat, în care se încurcase dreapta lor cauză.

Soseşte, astfel, anul 1861 şi muntenii se adresează lui Eudoxiu Hurmuzachi şi-l roagă să le dea sfat ce să mai înceapă. Acesta cunoştea foarte bine pe munteni, căci petrecuse, din tinereţe, cu părinţii săi, ani de-a rândul, pe căldurile verilor, în munţi, la băile din Dorna, iar după

moartea lor, petrecea verile la Câmpulung, unde locuia, de obşte, la parochul Gheorghe Ciupercovici.

Eudoxiu Hurmuzachi cunoştea toate păsurile bieților munteni şi toate greutățile şi bețele ce le puse „cămara“ în roatele izbânzii lor. El ştia prea bine că nu rămânea alta decât să se taie nodul gordian în două. Dar această putere o avea numai Împăratul. Se puse, deci, pe lucru şi alcătui o jeluire către Împăratul, întemeiată pe documente, în care arăta fără şovăire toate pățaniile şi suferințele locuitorilor din ocolul Câmpulungului Moldovenesc şi în care înfiera cruzimile, nedreptățile şi răpirile săvârşite de funcționarii publici, cărora li se încredințase puterea de a hotărî şi de a face dreptate în numele Împăratului. Era un strigăt de disperare şi de ajutor această jeluire către tron, care culmina în rugămintea ca Împăratul să rânduiască un tribunal de arbitri, care să fie compus din doi membri ai tribunalului din Cernăuți, un reprezentant al „cămării“ şi unul al Câmpulungului, iar toți patru să-şi aleagă pe al cincilea ca prezident al acestui tribunal de arbitri şi să judece afacerea întreagă după buna lor chibzuire şi conştiință. Această petiție a fost înaintată Împăratului în luna Iunie 1861 de către o deputațiune, în fruntea căreia erau moşnenii Miron Ciupercovici şi Ilie Niculiță. Petiția aceasta, care primise marea signatură împărătească „ab imperatore“, a fost trimisă ministerului pentru raportare şi acesta, la rândul său, ceru un raport desluşit asupra întregii afaceri de la direcția de finanțe a Galiției şi Bucovinei, care trimise acest raport, datat, la Lemberg, în 24 Noemvre 1861, Nr. 34693, ministerului din Viena. Acest raport confidențial, din care am izbutit să procur o copie, combate afirmațiile istorice şi faptice ale petiției, admite tărăgănarea şi nerezolvarea prin decenii a proceselor pendinte şi a întregii chestii, şi sfârşeşte cu propunerea ca toată afacerea să fie supusă unei comisii, care să fie autorizată a o rezolva conform regulamentului promulgat pentru regularea servitutelor. Această propunere a fost aprobată de minister şi în sensul acesta a fost rezolvată şi petiția Câmpulungenilor.

Comisia numită şi-a început lucrările, pe rând, în toate comunele vechiului ocol al Câmpulungului Moldovenesc şi, în 1864, a ajuns la Câmpulung. Acum aveau Câmpulungenii nevoie de un bărbat energic, cu cunoştință de cauză şi autoritatea trebuincioasă, care să apere şi să susțină drepturile lor înaintea acestei comisii autorizate a rezolva definitiv

chestiunea. Nu este, deci, de mirare că toate privirile muntenilor se îndreptară asupra lui Eudoxiu Hurmuzachi, care era, atunci, şi deputatul lor, şi căpitan al ţării. Pe dânsul îl aleseră, deci, reprezentant al lor, iar pe lângă dânsul, pe moşnenii Niţucă Cocinschi (descendent al feşterului Cosenski, de care s-au plâns muntenii din Fundu Moldovei, deja împământenit prin căsătorie şi proprietate, socrul primei iubite a lui Iraclie Porumbescu – n.r.), Miron Ciupercovici, George Georgiu, George Rusu şi, ca jurisconsult, pe Silverius Şapira (care avea să-i apere şi pe cei din lotul „Arboroasa", fără să pretindă vreun ban – n.r.). Reprezentanţi ai statului erau Dr. Albin Hammer şi Iosef Wislocki. Cercetările şi negocierile urmară la faţa locului şi, în sfârşit, după un an de zile, ajunseră amândouă părţile, în ziua de 2 Septemvre 1865, la învoială.

Nu căpătară Câmpulungenii tot ce doriră, dar, obosiţi de lupta aproape seculară, se mulţumiră cu ce putură scoate din mâinile „cămării" şi Hurmuzachi îi sfătui să facă învoiala, că-i mai bună vrabia din mână, decât cioara în par.

În anul 1879, când şi eu perindam hotarele moşiilor din acest ţinut, ca să alcătuiesc cărţile tabulare, mă aflam, într-o zi frumoasă, pe Rarău şi poposeam, de masă, în poiana din faţa Pietrelor Doamnei şi, cum îmi plăcea să mă informez despre toate şi să ascult vorba dulce, cuminte şi aşezată a muntenilor mei, i-am întrebat ce noimă are movila de piatră din apropierea noastră.

Un Câmpulungean, care purta firul vorbei, îmi povesti istoria luptelor lor cu „cămara", istorie pe care o cunoşteam din acte, dar ceea ce nu ştiam era noima movilei de pe Rarău. Şi omul meu, stând cu ceilalţi gospodari la masă, împreună cu mine, pe covorul de iarbă verde, îmi povesti următoarele:

„Era, domnule, o zi frumoasă lăsată de Dumnezeu, ca să zic aşa. Toţi domnii din comisie se strânseră aici, în poiana asta, pentru că aici făcuseră cele de pe urmă cercetări în faţa locului, şi erau şi ei, şi noi, Câmpulungenii ce eram de faţă, plini de voie bună, căci doar se făcuse, după atâţia amar de ani, învoiala cu „cămara". Noi, gospodarii, tăbărâsem cu cai şi cu merinde împrejurul domnilor, căci urcasem, cu o zi înainte, Rarăul. Şi-au dat mâna comisarii împărăteşti cu domnul Hurmuzachi şi învoiala era făcută. S-au pus, pe urmă, toţi la masă şi au scos din desagii

lor câte bunătăți de toate, tot de prin cutii plumbuite, iar vinurile le aşezase, de mai înainte, în „Isvorul rece“, ce-şi are obârşia sub Pietrele Doamnei. Se vede că le mirosise şi lor că în acea zi vor sfârşi lucrul. Noi şedeam, vezi – colo, pe poderei, şi scosesem şi noi merindele noastre, cum ne-a dat Dumnezeu; iar bădica Gavril Flocea, măcar că-i zgârcit, dar fiindcă ieşise bine cu învoiala, aduse lapte de oi şi brânză, şi o mioară de la stână, că ştii, domnule, stâna lui nu-i departe de aice, am trecut pe lângă dânsa. Ei, şi am pus, colea, mioara pe țâglă, de o învârteau doi pe un jăratec de-a dragul să tot frigi pe dânsul. Şi, când era gata friptă, rumenă şi fragedă, au dus-o doi, de capetele țâglei, la domni şi să fi văzut cum înfulecau dintr-însa, parcă nu mai mâncaseră aşa bunătate.

Mâncat-ai dumneata, domnule, mioară friptă pe tâgle, aşa cum ştim noi să o facem? Nu? Păcat! Îți spun, domnule, să-ți alungi copiii şi să tot mănânci. Aşa le-am venit de hac şi domnilor şi, când le-am mai dat şi nişte lapte de oi, pe care-l tăiam cu cuțitul şi-l duceam pe o frunză, încremenesc domnii de mirare şi începură să ciocnească cu noi, iar noi, bucuroşi, de frică, domnule, nu ne-am lăsat mult poftiți; şi curgea vinul gârlă, dar, ce-i drept, am băut noi mai cu inimă decât domnii. Era multă cinste şi voie bună şi, colo, pe Piatra Şoimului (locul de jurământ al „şoimilor blaci“, înainte de plecarea la război, mărturisit de „Codul Rahonczi“ – n.r.), zicea un baci din bucium, şi pe stânca ce-o vezi la Pietrele Doamnei zicea altul. Iar noi, gospodarii, câți eram adunați, am mulțămit frumos domnului Hurmuzachi că ne-a fost de-atâta ajutor şi am cărat cu toții pietrele de-am rădicat o movilă întru amintirea faptei sale, Dumnezeu să i-o răsplătească cu bine. Domnul Hurmuzachi a închinat un păhar în sănătatea Câmpulungenilor, a stropit movila, în semn de cruce, cu vin şi a zis: „Dragii mei, să o numim Movila Învoielii!“. „Ba nu, am zis noi, să se numească Movila lui Hurmuzachi“, şi cu noi s-au unit şi ceilalți domni, şi a rămas movila cu numele acesta şi până în ziua de azi“.

Gospodarul meu sfârşi povestirea sa şi, sculându-ne de la masă, am cărat toți pietre de sub Piatra Şoimului şi de sub Pietrele Doamnei şi-am mai înălțat movila. Mai mulți ani după aceasta, urcând, iarăşi, Rarăul, am pus de au cărat oamenii pietre mari şi am făcut movila şi mai mare, dar, făcându-se, după câțiva ani, în apropiere, o casă de adăpost

pentru turişti, lucrătorii au luat pietrele cele mari şi le-au zidit în temelie. Astfel, a rămas „Movila lui Hurmuzachi“ aşa cum a fost făcută în ziua învoielii, spre veşnica amintire a binelui ce l-a făcut el muntenilor, şi câți trec pe lângă dânsa şi ştiu ce noimă are, îl binecuvântează“ (T.V. Stefanelli, Junimea literară, nr. 2/1907, pp. 36-39).

Eudoxiu Hurmuzachi şi-a încercat şansele şi în publicistică, şi în literatură istorică, dar scrisă în limba germană, pe care o cunoştea mai bine şi care-i îngăduia alte posibilități de exprimare decât limba română a vremii, încorsetată în ortografii ambițioase şi sufocată de încrâncenata dispută dintre etimologişti şi fonetişti. Cum mi-am propus pentru această carte să folosesc metoda „Lepturariului“, adică să ilustrez diversitatea de opinii cu texte scrise de autorul luat în discuție, convins fiind că doar creația în sine îl poate schița perfect pe un om înnobilat de „sigiliul dumnezeirii“, voi reproduce, întru întregirea portretului lui Eudoxiu Hurmuzachi, schița istorică despre Mihai Viteazul, intitulată:

„Uciderea lui Mihai Viteazul

Ardealul era aproape în întregime supus, oştirea de rând scoasă de pe câmpul de bătaie, Sigismund pus pe fugă şi scaunul său de domnie, Clujul, cuprins. Pentru că toate acestea s-au întâmplat mai ales mulțumită strădaniei neodihnite a lui Mihai Vodă şi vitejiei sale de neînvins, împăratul l-a îngrămădit, mai departe şi în ciuda tuturor bănuielilor, cu dovezi de bunăvoință, iar vaza sa la Curte a crescut mult.

Dar, odată cu biruința, a început să crească, cu puteri noi, dorința de a fi stăpân a voievodului biruitor, precum şi pornirea ciudosului său duşman de moarte, Basta, care se vedea pus în umbră de prețuirile făcute celuilalt.

Ajuns în Ardeal, voievodul a încercat, în ascuns şi pe socoteala celor împărăteşti, o legătură cu Ungurii şi Secuii, pentru ca, în felul acesta, să poată prinde acolo rădăcini care să rămână.

În aceeaşi vreme, cetele lui de moldoveni şi munteni, precum şi de sârbi, lăsate din frâu şi ieşite din piele din pricina izbânzilor, răvăşiră

țara în chip foarte simțitor şi pustiiră bisericile catolice din Alba Iulia, unde sfărâmară sfintele icoane şi chiar aruncară la pământ binecuvântatul potir al cuminecăturii, spre adânca supărare a iesuiților şi a celorlalți călugări de acolo. Tras de mai multe ori la răspundere pentru aceasta de către Basta, neastâmpăratul voievod îi dădu, prin tălmaciul său, Giorgio Raguseo, următorul îndrăzneț răspuns: „Împăratul n-are nevoie de țara aceasta; mai are doar atâtea altele“.

O astfel de îndrăzneală, legată de alte mai vechi nesupuneri, ajungea italianului care pândea drept dovadă a gândurilor de necredință către împărat şi, fără să mai facă întrebare la Viena ori la Praga, hotărî să pună mâna pe răzvrătit mai înainte ca acesta să se fi putut apăra şi pune la adăpost de orice primejdie la Alba Iulia, cetatea lui de scaun, unde se purta cu gândul să se întoarcă.

Basta dădu ştire scurtă ducelui Matei: „A vrut să se apere şi a fost ucis, precum i-am poruncit călăului“.

O tăcere rece a fost răspunsul Curții din Viena la înştiințarea acestei samovolnice răzbunări politice. Totuşi, mai târziu, va fi trebuit să se simtă dureros lipsa acestui braț, poate nu de prea mare credință, însă puternic şi dibaci, care a câştigat pentru Casa împărătească, de două ori, prin lupte, Ardealul; dar tocmai de aceea se simțea mai mult trebuința vicleanului conducător de oşti italian, de a cărui pricepere în ale războiului se lega nădejdea păstrării Ardealului greu amenințat. Prin urmare, trecură pe alături de neplăcuta întâmplare şi renunțară, înțelept, la cumpănirea vinovățiilor, care, după toate înfățişările, puteau fi sprijinite de dovezi numai de partea pârâşilor, neprimind nici un răspuns din groapa prea timpuriu deschisă.

Aşa pieri, fără legiuita înfățişare în fața judecătorilor şi fără o dreaptă hotărâre judecătorească, ci numai în temeiul unor goale şi nedovedite arătări ale duşmanilor săi de moarte, cel mai strălucit, cel mai viteaz şi cel mai prețuit dintre toți voievozii pe care i-a născut Muntenia, om cu însuşiri, cu tărie de muncă şi cu iscusință aşa de mari că prietenia şi tovărăşia lui erau pețite de multe mari puteri şi că puternicii săi duşmani, pe care i-a pus de atâtea ori în încurcătură, nu au fost în stare să-l doboare unul câte unul, ci numai în tovărăşie.

Marele gând al unirii neamului său pătrundea întreaga lui ființă,

călăuzea toate faptele şi cugetările sale, îi dădea avânt în ceasuri de biruinţă, tărie în nenorociri şi vânjoasă neînduplecare în toate împrejurările; acestui gând i-a adus jertfă ţara şi viaţa, moşia şi sângele lui; pentru el a aruncat la picioare, fără şovăire, cele mai scumpe comori omeneşti: liniştea cugetului şi pacea sufletului. Credinţa în acest gând a crescut în el de neînvins, ajungând o ţintă a vieţii, pentru care nu-i părea prea de preţ nici o jertfă, prea spinoasă nici o muncă, prea înspăimântătoare nici o primejdie. Se credea îndreptăţit ca, faţă de oameni cum erau Basta, Ungnad şi Csaki, care supuneau zvârcolirile conştiinţei scopurilor politice, să întrebuinţeze aceleaşi arme şi să-şi isprăvească drumul vieţii – aşa de ales pentru neam, aşa de strălucit în vitejii, aşa de schimbăcios în politică şi totdeauna frământat – cu o pată, poate adevărată, dar de nimeni dovedită încă" (Fragment din „Fragmente zur Gheschichte der Rumanen von Eudoxius Freihern von Hurmuzachi. Dritter Band.", Bucureşti, 1884, apud Revista Bucovinei, nr. 2/1944, pp. 52-53).

Eudoxiu Hurmuzachi faptă cu faptă şi-a construit legenda, pentru că „avea mare tragere de inimă... pentru ştiinţa istoriei" (Morariu, op.cit., pg. 178), pentru că „a muncit atât de mult pentru binele neamului său" într-un cadru european, primind, „în Faur 1873, titlul de baron. Familia sa a avut numai titlul de cavaler" (Morariu, op.cit, pg. 181), pentru că, „prin vasta sa colecţiune de documente, a dat material pentru scrierea unei istorii ştiinţifice", lucrarea lui fiind „cea dintâi de felul acesta" (Loghin, op.cit., pg. 95), Eudoxiu Hurmuzachi îşi merită cu prisosinţă legenda, legenda lui şi a inegalabilei sale familii.

Ambrosiu Dimitroviţă (20.07.1838-1865)

Ambrosiu Dimitroviţă, primul redactor responsabil şi editor al „Foaei Societăţii", s-a născut la Comăneşti, unde tatăl său era paroch, în 20 iulie 1838. După terminarea studiilor elementare şi gimnaziale la Cernăuţi, ca elev al lui Aron Pumnul (1857), Ambrozie Dimitroviţă („viţă din Dimitrie") a studiat Dreptul la Lemberg (1857-1861), după absolvire

fiind angajat în Comitetul dietal din Cernăuţi ca practicant de concepte. Din 1863, Dimitroviţă face parte din Comitetul Reuniunii de lectură, al cărei secretar a fost din anul 1864, iar din 1865, când şi-a luat şi doctoratul în Drept, s-a ocupat, în dublă calitate, de redactor responsabil şi de editor, de „Foaea Societăţii". La începutul anului 1864, în 28 februarie, a fost promovat concepist dietal, iar în anul următor, 1865, care părea să se anunţe a fi cel mai frumos din viaţa lui, s-a căsătorit cu Aglaea, fiica parohului din Milişăuţi, Alexandru Ciupercovici, cel care, din 1866, avea să ajungă egumen al Putnei şi să găzduiască manifestările naţionale din 15 august 1871. Şi tot în 1865, Ambozie „viţă din Dimitrie" a elaborat un catehism constituţional, premiat de baronul Iancu Musteaţă şi publicat la Cernăuţi, în acelaşi an, an care, deşi se anunţa promiţător, a fost ultimul pentru Ambrosiu Dimitroviţă, tânărul cărturar căzând victimă holerei care a frământat întreaga vară bucovineană.

Murind la doar 27 ani, Ambrosiu Dimitroviţă n-a izbutit să lase după sine prea multe mărturisiri, ultimul lui material publicistic fiind o recenzie a cărţii „Din scripturile lui Tacitu. Germania sau situaţiunea, datinele şi popoarele ei", o traducere de G.I. Munteanu, director şi profesor gimnasial romano-greco-ortodox din Braşov. Înainte de a se îmbolnăvi, în mai 1865, a publicat două eseuri remarcabile, „Cruţare şi lux" şi „Despre cîntecul poporal român", ambele abordând pentru prima dată câte o temă care se va dezbate intens în deceniile care vor urma.

„Cruţare şi lux" încearcă o iniţiere în practica economică europeană, în condiţiile în care, şi la vremea aceea, „ştiinţa economiei naţionale e, în genere, foarte puţin lăţită (răspândită – n.r.), mai ales, însă, la noi, Românii". Cruţarea, adică economisirea, adică folosirea raţională a unor resurse, explică Dimitroviţă, „este marginea ce se face întru întrebuinţarea bunurilor împreună cu ştiinţa de a produce din ele asemenea de mare avere şi a sui, prin aceasta, venitul curat... Cruţarea este condiţiune pentru a face avere, pentru a forma capitaluri".

Ca şi în literatură, şi în iniţierile economice există posibilităţi reduse de exprimare, exprimarea fiind condiţionată de capacitatea de receptare. Tocmai de asta, frazele lui Ambrosiu Dimitroviţă, deşi afirmă în Bucovina teorii economice consacrate în Europa veacului său, au o patină încântătoare de provincialism, inclusiv o aparentă naivitate:

„Lucsul, precum l-am înțeles noi, aduce îndestulare poftei personale, fără alt scop economic, şi ruinarea bunurilor prin care s-ar putea face averi".

În studiul „Despre cîntecul poporal român", susținut în coloanele foii de câteva nestemate folclorice, inclusiv blestemul de dragoste sucevean pe care l-am reprodus în primul capitol al acestei cărți, Dimitrovița porneşte de la un adevăr etern, cel care susține că, pe tot cuprinsul pământului, „cântarea este de o vârstă cu genul omenesc", iar „muzica este o condiție fundamentală a vieții omeneşti, pentru că omul de pe orice treaptă a culturii simte în lăuntrul său trebuința de a deschide acest lăuntru al său prin cuvânt şi cântare, de a investi bucuria sau durerea sa în cuvinte şi melodii şi (în) ăst mod a le împărtăşi lumii". Etimologic, precizează Dimitroviță, cu referire la legenda lui Orpheu, „cuvântul muzică îşi trage originea de la muzele antice", pe care, cu o intuiție justificată la un tânăr cărturar bucovinean ca el, le identifică în elementele naturii: „Suflarea cea ritmică a vântului, şoptirea frunzelor, mişcarea valurilor mării, cântecul paserilor, suflarea vântului prin trestii tăiate şi strune întinse, toate acestea l-au învățat pe om în starea lui firească; el asculta ritmul şi tactul naturii, le împreuna cu cântarea sa şi aşa se născu melodia în forma sa ritmică", cauza reprezentând-o veşnica nevoie omenească de armonie, nevoie pe care tot omul o exprimă prin artă, conştient că „prin armonie, câştigă melodia lumină şi umbră, vieață şi vioiciune".

Ambrosiu Dimitroviță încearcă şi o primă clasificare a creației populare, stabilind cinci domenii ale armoniei vitale: cântecul istorico-epic; doinele sau cântecele de dor; cântecele de natură erotică; cântecele ocazionale (colindele, cântece la culesul viilor, grâului, la clăci, la nunți, la înmormântare – deci cântecele ritualice prin care se mențin, la nivelul subconştientului colectiv, datinele străvechi – n.r.); cântecele de joc şi, în primul rând, horele.

Eseul „Despre cîntecul poporal român" probează (iar Sbiera, indirect, confirmă acest lucru în „Colinde. Cîntice de stea şi Urări la nunți", Cernăuți, 1888) că Ambrosiu Dimitroviță a fost primul culegător de folclor în Bucovina, şi încă unul extrem de exigent, care nu putea încredința luminii tiparului decât nestemate precum:

„Câte cară şi povară

- Câte cară şi povară,
Toate suie şi coboară,
Numai carul puiului,
Colo-n valea codrului,
Bate boii de-i omoară
Şi nici suie, nici coboară.

Lasă boii, nu-i mai bate
Peste mijloc, peste spate!
Las‘, bădiță, boii tăi
Căci sunt slabi ca vai de ei!
Iarbă verde n-au păscut,
Apă rece n-au băut,
Şi te-a bate Dumnezău
Şi-o să pați în lume rău!

Dar disgiugă-i, măi bădiță,
Şi mi-i paşte-n poeniță,
Şi-i adapă la părău
Ca să-ți tragă carul greu,
Să-mi aduci de pe ogoară
Grâuşor de primăvară,
Grâuşor tăeat în zori
Ca s-avem de sărbători.

- Disgiugare-aşi disgiuga,
Puiculiță, de mi-i da
Floricele de pe vale
De‘n grădina casei tale,
Mură neagră de‘n pădure,
Sloi de ghiață de‘n țărmure,
Apă rece de‘n isvor,
Căci de dor mă stâng şi mor.

- De-i muri, de nu-i muri,
Dorul nu ți-l pot plini;
Florile mi s-au pierdut,
Mura neagră s-a trecut,
Sloiul ghieței s-a topit,
Apa rece s-a-ncălzit.

- Floricelele din vale
Sunt florile feței tale,
Mura neagră-s ochii tăi
Dulci ca lacrima de'n ei,
Sloi de gheață inima,
Apa rece gura ta,
Aste, dragă, de mi-i da,
De mi-i da, te-oi asculta."
(nr. 9/1865, pp. 268, 269),

sau un cântec muntenesc de dragoste, discret şi delicat mărturisitor de iubire, cu rădăcini în „Colindul Cerbului", precum:

„Sus, la stâncă, pică rouă

Sus, la stâncă, pică rouă,
La noi tună, la noi plouă;
Sus, la stâncă-i mândru soare,
La noi noapte-ngrozitoare.
De ce-i soare sus, la stâncă,
Şi la noi noapte adâncă?

Frate dulce, frățioare,
Pe cea culme lucitoare
S-au oprit, în floricele,
Flutura inimei mele
Şi-acum ceriu-n veselie
I-au trimis o rază vie

S-o sărute, s-o-ncălzească,
Cu mine să se iubească.“
(nr. 6/1865, pp. 146, 147).

Sunt vreo zece, şi toate la fel de frumoase şi de tulburătoare, cântecele ţărăneşti, culese şi publicate de Ambrosiu Dimitroviţă în „Foaea Societăţii“, unele imediat după neaşteptata sa plecare, de parcă sau poate pentru că şi armonia necesară vieţii i-ar fi dus dorul.

În epoca incredibilă a gazetei „Foaea Societăţii“, şi literatura religioasă începe să capete, datorită lui Vasile Mitrofanoviţă, un anume pragmatism în definirea epocii şi în contemporaneizarea spiritualităţii creştine. Literatura religioasă are deja tradiţie, iar Mitrofanoviţă pare a fi discipolul lui Vasiliu (Vasile, deci) Ianoviciu, pe care-l şi omagiază în coloanele „Foaei“ (nr. 8-11/1866, pp. 242-250).

Vasiliu Ianoviciu (1806-26.09.1866)

Vasiliu Ianoviciu este cernăuţean get-beget, născut din părinţi orăşeni, cu studii elementare, gimnaziale şi universitare (institutul filosofic, institutul teologic şi seminarul diocesan) cernăuţene, cu carieră profesională cernăuţeană (din 1836, profesor la catedra pentru Studiul biblic al Noului Testament, în cadrul Institutului telogic; din 1848, până în 1857, profesor suplinitor de metodică, matematică şi limba română la Cursul preparandal pentru cultivarea învăţăturilor la şcolile normale şi poporale; din 1852, până în 1860, şi „translator românesc la guvernul ţării“, din 1862, şi deputat în dieta ţării; din 1865, şi episcop, şi preşedinte al corpului profesoral; din 2 iulie 1866, şi consilier onorar al Consistoriului episcopal din Cernăuţi, numit prin decret împărătesc).

Vasile Ianovici s-a implicat în toate activităţile religioase, culturale, didactice, obşteşti şi politice ale vremii, dar a găsit resurse şi pentru

scris. În 1856, a publicat primul tom de „Istorică, literară tîlcuire a cărților noului testămînt“, în 1858, tomul al doilea şi al treilea, al patrulea în 1859, iar al cincilea în 1861, toate tipărite la Cernăuți. În 1865, predase pentru tipărire, pe spesele Fondului Religionar, „Ermeneutica biblică generală“, „Critica verbală a noului testament“ şi „Crestomația limbei greceşti a sfinților părinți, şi a altor scriitori bisericeşti“, lucrare care se va tipări postum. Ivanovici a editat şi două gramatici româneşti pentru şcolile elementare, o gramatică româno-germană (rămasă în manuscris) şi realizase numeroase traduceri din limba greacă.

Vasiliu Mitrofanoviță (?-1888)

Vasiliu Mitrofanoviță sau Mitrofanoviciu, cum a fost numit ulterior, profesor de teologie la Cernăuți, până în 1888, când moare la Carlsbad, este autorul unui impresionant studiu, „Înrăurința creştinismului asupra geniului omenesc“, publicat în „Foaea Societății“ în numerele 5 (pp. 110-115), 6 (pp. 133-141) şi 7/1865 (pp. 158-165), studiu care porneşte de la şi reafirmă teza conform căreia, „când creştinismul se înființă, în lume nu era nimic sfânt, decât numai ce era frumos, şi chiar şi frumusețea, prin degenerarea artei, fu degradată la serviciul ordinar al poftelor simțuale“. Ideile lui Mitrofanoviță pot fi acceptate sau respinse, dar eruditul teolog bucovinean impresionează printr-o modernitate a limbii, a frazării, a folosirii metaforelor, a distribuirii ideilor, toate acestea conferindu-i studiului său, care oricând poate deveni o carte de sine stătătoare (din care voi reproduce doar întâia parte), valoarea unei bijuterii regăsite:

„Înrăurința creştinismului asupra culturii genului omenesc

Cine vede în istorie steaua luminoasă a ideilor, care din lupta alternativă a întâmplărilor reies de-a pururea învingătoare şi devin

proprietate neînstrăinabilă a omenirii, acela trebuie să se fi convins cum că întru dânsa domneşte un geniu amical, care cu scop înțelept direge râul timpurilor, aşa că omenirea păşeşte tot la mai mare dezvoltare şi cultură spirituală. Încă pe când viețuiau popoarele în izolare tristă sau se consumau în războaie crunte, fără de capăt, încă pe când era cel din altă țară identic cu neamicul, pe când la răsărit şi la apus, în Creta şi în Egipet se însetau zeii de sângele străinilor, ce viață neliniştitoare, întristătoare va fi fost aceea!

Însă unde e colțul din care a răsărit această mai înaltă cultură? Care e acea putere spirituală care, aşa să zicem, din țâțâne a ridicat lumea, punând fundamentul la un timp nou, la o stare nouă a lucrurilor? Aceasta e religia creştină sau, cu un cuvânt, creştinismul, care foarte mult a înrâurit asupra dezvoltării şi culturii genului omenesc în privința înțelesuală (filosofică – n.r.), a artei şi în privința morală.

La o privire istorică numai pe deasupra, ni se înfățişează creştinismul ca un punct de întoarcere, ca puntea între timpul vechi şi nou. Cu dânsul se înființează în lume un spirit nou şi modul de cugetat asupra celor mai înalte obiective şi interese ale spiritului omenesc capătă o formă nouă, ba chiar şi referințele externe se supun schimbării. Din dărâmăturile vieții celei vechi răsare o viață nouă, proaspătă şi, sub formele căzânde ale lumii vechi, serbează omenirea renaşterea sa spirituală. În locul aplecării la cele pământeşti, care predomina mai înainte, devine, acum, principiu conducător spiritul cu năzuința sa la cele cereşti. Şi ce e în creştinism, ce a produs acest mare efect, această mare schimbare? Ideile şi faptele religioase, care, prin Iisus Christos, au intrat în lume.

Acum, religia, în general, de-abia cu începutul erei creştine, devine istorie de o însemnătate până atunci necunoscută. La cei vechi, şi anume la Indieni, la Perşi, la Egipteni, la Elini şi la Iudei, sta religia în cea mai strânsă legătură cu referințele statului. La Romani, toate obligațiile mai grele, toate sacrificiile mai aspre li se impuneau cetățenilor în numele zeilor. Virtuțile, a căror susținere zace în interesul statului, se separaseră de obligațiile religioase, statul înăbuşind autoritatea cerului. Fiind, astfel, religia o maşinărie a statului şi o servitoare a politicii, se întrebuința ea spre domolirea conştiinței, spre ridicarea încrederii în sine şi întru

războaiele cele mai nedrepte, şi spre scuzarea celor mai grozave atentate asupra dreptului popoarelor. Religia creştină, însă, se înfăţişă şi se recunoscu în deplină libertate, autonomie şi neatârnare de scopurile statului.

Apoi, ideea despre dumnezeirea însăşi, cât de curată şi deplină ni se înfăţişează ea după învăţătura lui Iisus Christos! La ideea creştină despre Dumnezeu ca o fiinţă deplină, absolută, care numai prin libera sa voie a făcut lumea şi o ocârmuieşte, nu a putut a se urca niciunul dintre filosofii elini, ci zeul lor e totdeauna amestecat în oarecare fel cu ceva natural şi supus oarecărui de necesitate, de care nu se poate desface pe deplin. Aşa au fost Zeul Stoicilor, numai o putere a naturii, înzestrată cu minte, Zeul lui Aristotel, numai mişcătorul universului. Mai sus se urcă regele filosofilor, Platon. Dar el era de părerea celor vechi, cum că bunătatea şi puterea lui Dumnezeu nu se pot arăta în lume pe deplin şi e mărginită de răul domnitor în lume.

Zeul păgânismului nu se înfăţişează mai departe ca o fiinţă sfântă, ci mai vârtos ca o fiinţă puternică şi obiectivele la care se apleacă această putere sunt mai cu seamă schimbările naturii şi bunăstarea vieţii celei simţuale (psihologice – n.r.). Şi dacă li se însuşeşte acestor zei o referinţă morală, apoi se apleca aceasta mai vârtos la faţa cea din afară a referinţelor morale în viaţa familiară şi a statului, şi anume: la ordine, disciplină, dreptate, nu însă la conştiinţa cea din lăuntrul moral al omului. Deci religia populară le şi atribuia zeilor săi diferite trăsături nemorale, privind dispensarea lor de obligaţia oamenilor la ţinerea legilor morale ca o prerogativă deosebită a lor.

Ce se atinge de ocârmuirea lumii şi providenţa lui Dumnezeu, apoi învăţa numai şcoala lui Socrate, cum că Dumnezeu poartă grijă şi pentru cei particulari. De altminteri, credeau cei vechi cum că viaţa cea pământească se direge de un arbitru capricios, fără de legi hotărâte, sau de întâmplare, sau de un fapt orb, sau că zeul lor poartă grijă numai pentru întreg şi pentru genuri, sau că el, în liniştea sa fericită, nu se incomodează de ocârmuirea lucrurilor omeneşti. Cu totul altfel e credinţa creştinilor despre providenţa lui Dumnezeu, care toate, şi cele mai mici, le cuprinde cu dragoste, fără de a cărui ştire nu cade nici un păr din capul nostru. De-abia în ăst fel s-a putut pune baza la o încredere intimă

în ocârmuirea şi orânduielile lui Dumnezeu.

Mai cu seamă, îi lipsea păgânismului ideea despre Dumnezeu ca dragoste sfântă, îndurătoare şi mântuitoare. Cei vechi cunoşteau numai pe un răsbunător al răului şi chinurile Tartarului, nu însă şi ştergerea păcatului prin însăşi dragostea dumnezeiască, acel izvor al vieții celei noi. Cei vechi îl numeau pe Dumnezeu şi părinte, dar cu conceptul acesta se desemna mai mult referința de domnitor a lui Dumnezeu asupra oamenilor şi încă o oarecare bunăvoință față de dânşii, dar nu acea referință intimă, spirituală, în care se simt creştinii ca copii ai părintelui ceresc. Platon se-nălțase deasupra închipuirii celei mai vechi, care se află la Herodot, cum că Dumnezeu e invidios, dar el era încă departe de a-l concepe pe Dumnezeu ca dragoste sfântă îndurătoare şi mântuitoare. Şi religiosul Sofocle se apropie de închipuirea creştină despre dragostea îndurătoare a lui Dumnezeu față de păcătos, dar această idee, fără de fapta istorică a întrupării Fiului lui Dumnezeu şi fără de mântuire prin El, nu putu să fie mai mult decât o singură presimțire şi poezie. Trebuința şi dorul de mântuire sclipeau şi în oarecare datine ale religiilor vechi, dar speranța unei mântuiri depline de tot răul nu se află în religia elină. Cauza e că celor vechi nu le era cunoscut temeiul răului moral. Lumină, în privința aceasta, ne aduse de-abia Christos. El arătă cum că temeiul răului e păcatul, nemântuit de acesta, şi arătă cum că biruința lui e datoria principală a omului. Acum, de-abia, se înlocui în pieptul omenesc credința, încrederea, mângâierea şi siguranța.

Aşijderea, de-abia prin creştinism i se deschiseră spiritului porțile eternității, i se descoperi menirea cea nefinită a omului şi i se propune Cerul ca patria lui cea adevărată, pe când, mai înainte, cugetarea şi speranța lui se mărgineau numai la cercul lumii celei vizibile, finite, şi încă şi speranța lui la o viață eternă era parțial nesigură, parțial ideea despre viața viitoare era tulburată prin închipuirile simțurilor.

O seamă dintre aceste idei şi învățături, şi îndeosebi învățătura despre un Dumnezeu, făcător şi ocârmuitor moral al lumii, le propune legea mozaică. Dar evanghelia le propune cu mai multă hotărâre şi curățenie, poruncile ei morale sunt cu mult mai mărețe şi pătrunzătoare. Speranța răsplătirii dincolo de mormânt se expune în creştinism cu culorile cele mai luminoase şi mângâietoare, cugetările de nimicire au

dispărut, speranța cea mai cutezătoare a minții se întări prin autoritatea persuasivă şi nedreptatea sorții îşi pierdu puterea sa descurajatoare. Pe lângă acestea, în Legea lui Moise erau multe cu caracter temporal şi local sau unele erau numai ceremonii şi vestire a lui Mesia cel viitor. Multe din acesta, aşadar, au fost înlăturate prin Iisus Christos, care propunea adevăruri eterne şi generale, care cereau îndreptarea inimii şi prescriau numai datorii conforme cu umanismul cel mai curat.

Dacă sunt ideile religioase, precum cu tot dreptul se susține, măsura culturii spirituale a unui popor, cu cât, aşadar, e mai pe sus cultura de pe timpul creştin decât cea de înainte de Christos? Şi, totuşi, noi până acum am luat în privire (discuție – n.r.) ideile şi opiniile spiritelor celor mai luminate, ale bărbaților celor mai distinşi şi ageri ai celor vechi. Dar ce diferență e între ideile şi părerile religioase ale învățaților şi ale poporului! Căci aceasta e chiar un semn caracteristic al vechimii, că între cei învățați şi între popor se ridica, în privința culturii şi a cunoştinței religioase, un perete despărțitor şi de nestrăbătut. Adevărul curat era monopolul numai al unor bărbați distinşi prin mai înaltă cultură a minții; poporul, şi anume nu numai plebea, ci toți care duceau o viață practică, erau condamnați la nevârstnicie religioasă. După părerea celor vechi, nu se potrivea pentru popor adevărul cel curat şi neschimonosit, ci numai cel acoperit şi învelit în simboluri şi fabule. Religia, după opinia Elinilor şi a Romanilor celor culți, era menită de a fi pentru popor numai un mijloc de spaime şi un frâu. Aşa zice, bunăoară, Polybios: „Dacă în Roma toate aşezămintele s-au fundat pe credința în zei, apoi s-a făcut aceasta cu privire la poporul cel necult. Dacă ar fi compus statul numai din bărbați înțelepți, apoi o astfel de procedură poate n-ar fi fost de trebuință. Dar fiindcă poporul e uşor la minte şi plin de pofte desfrânate, de mânie neînțeleaptă, de furie aprigă, apoi nu rămâne alta decât a-l ține în frâu prin mijloace de spaime închipuite şi prin, de asemeni, istorii îngrozitoare. Pentru aceea, îmi pare mie cum că cei vechi nu fără de temei au lățit în popor închipuirile despre zei şi învățătura despre Tartar şi cum că aceia care acum o înlătură procedează cu mai mare uşurătate a minții şi neînțelepciune”.

Pe când, aşadar, se ocupau numai învățații cu cercetarea temeiurilor celor de pe urmă ale adevărului, nu simțea mulțimea nici măcar necesitatea şi îmboldirea de a cunoaşte adevărul şi interesele cele mai

sfinte ale omului. Pe atunci, nu era un aşezământ public religios care să fi avut menirea de a propaga lumina şi adevărul, pe atunci nu erau oratori publici care să fi avut chemarea de a deştepta în popor, prin cuprinsul cuvintelor lor, o viață virtuoasă, morală. Pe atunci, nu era biserică sau o însoțire liberă cu menirea de a ajunge scopuri religioase morale şi a mulțumi trebuințe spirituale, ci numai datini, ceremonii religioase care cu datinile poporului şi cu ordinea statului erau în legătura cea mai strânsă. Apoi ce era religia poporului, adică a părții celei mai mari a omenirii, altceva decât o credință în zei asemeni oamenilor, pătimaşi, nemorali, supuşi poftei şi durerii, o credință în zei care adeseori se-ncurcau în certuri şi lupte? Ce era religia aceasta altceva decât o mulțime de ceremonii fără de înțeles, mai că lipsite şi de urma unei vieți mai înalte dumnezeieşti?

Christos, însă, rosti simplul, dar simțul de adevăr pătrunzător cuvânt: Dumnezeu e spirit şi cine voieşte să i se închine trebuie să i se închine cu spiritul şi cu adevărul – şi idolatrismul, cu pompa sa deşartă, pieri, iar în inima omului se ridică templul dumnezeirii celei vii. Cunoştința unui Dumnezeu mare, care a făcut lumea, o ține şi o ocârmuieşte, care e părintele oamenilor, un Dumnezeu prea-bun, prea-înțelept, prea-sfânt, atotputernic, această cunoştință, care era, mai înainte, monopolul numai al unor spirite puține, şi aceea încă în forme nedefinite, deveni acuma proprietatea celor mai simpli, precum şi a celor mai înțelepți, un bun comun al întregii omeniri. „Fiecare creştin, zice Tertullian, a aflat pe Dumnezeu şi ți-l arată – cu toate că Platon afirmase cum că pe făcătorul lumii nu e lesne a-l afla, şi de aceea l-am şi aflat, apoi e mai cu anevoie a face ca să-l cunoască mulțimea“. Acuma se răspândise şi ideea cum că ființa religiei stă în curățenia şi sfințenia cugetului şi că noi numai prin virtute şi moralitate îi putem plăcea lui Dumnezeu. Deci, pe când la păgâni se serbau sărbătorile zeilor, adeseori cu cele mai urâcioase desfrânări şi cântece, se adunau creştinii spre a cânta împreună Dumnezeului lor Christos cântece de laude şi spre a se obliga împreună de a nu comite un furtişag, un adulter, de a nu călca cuvântul dat şi de a nu-i reține cuiva bunul încredințat (Pliniu). Serviciul dumnezeiesc era, aşadar, la creştini un mijloc de răspândire a simțămintelor şi cugetărilor religioase morale.

Acestea au fost ideile din care ca dintr-un colț (răsad – n.r.) fruptuos (roditor – n.r.) a răsărit cultura cea nouă a omenirii. Când în râul migrației popoarelor i se amenințase culturii cu piere, fu numai creştinismul care pe muzele fuginde le primi cu braț deschis, ascunzând în sânul său rămăşițele literaturii celei vechi. Apoi, întregul învățământ poporal e un efect al creştinismului. Înțelepții timpului celui vechi se mărgineau numai la un cerc de şcolari, cărora le împărtăşeau învățătura lor. Iisus a fost cel dintâi care, cu tot adinsul, învăța în public poporul prin oraşe şi sate. Iisus a fost, totodată, cel dintâi amic activ al copiilor, învățând a-i socoti ca cetățeni ai împărăției cerului, a-i iubi, a-i stima, a-i prețui. Creşterea publică, la cei vechi, de exemplu în Sparta, gimnaziile în Atena, institutele de învățământ în Roma, şcoala profeților la Israilieni, nu aveau de scop cultura poporului. Dar institutele catihetice, şcolile de pe la diferitele mănăstiri au înrâurit foarte mult asupra culturii poporului. Şi, de aceea, vom lua în băgare de seamă numeroasele şcoli poporale, feluritele cărți bisericeşti care cuprind multe învățături foarte folositoare, dacă vom recugeta, în sfârşit, câți servitori ai bisericii creştine au lucrat în felurite chipuri la luminarea poporului, apoi ne vom convinge deplin despre înrâurința binefăcătoare a religiei creştine asupra culturii înțelesuale (filosofice – n.r.) a omenirii.

Creştinismul a produs mai departe şi o cultură specială proprie, adică teologia, prin care se mulțumeşte atât trebuința credinței, cât şi a cugetării, pe când la alte popoare necreştine e o schismă între religia poporului şi înțelepciunea preoților şi a învățaților. Şi, oare, alte ştiințe nu-şi au rădăcina în religia creştină? Nu se află colțurile (rădăcinile – n.r.) filosofiei în cărțile scriitorilor celor vechi bisericeşti?

În urmă (mai târziu – n.r.), ne arată istoria cum că cu primirea religiei creştine se împărtăşeau popoarele necivilizate în regula şi sămânța culturii şi anume scrierea cu litere. Aşa, după primirea religiei creştine, deveniră Armenii, Goții, Ruşii, Bulgarii şi alte popoare slavice la limba literară şi cu ideile religioase li se lăți, totdeauna, întregul cer al cunoştințelor lor. Iar ce se atinge de noi, Românii, apoi biserica noastră, până nu de mult, a fost unica cultivatoare păzitoare şi păstrătoare de pierdere a limbii noastre (afirmație îndoielnică, radical, dar dibaci contrazisă de Pumnul: „Deci, primind Românii, la anul 1439, limba

sârbească în biserică şi şcoală, pe unde se mai afla vreuna, pe o parte s-au aruncat într-o neştiinţă aşa de groasă încât urmările ei şi astăzi se mai cunosc pe faţa literaturii româneşti, căci, fie-mi iertat a te înteba: unde este literatura noastră cea bisericească? Unde sunt tratatele dogmatice, morale, pastorale, exegetice, istorice? Au n-au avut Românii preoţi încă de pe când erau în Italia, înainte de anul 105 după Crist? Şi ce au făcut preoţii lor de atunci până acum? Produc ceva, să arate! Unde sunt tratatele juridice, filosofice, fizice, matematice, poetice, retorice? Au doar Românii nu au aşa ageră minte ca alte naţiuni?“). Apoi, tot aşa, ne arată istoria cum că servitorii bisericii creştine au dat impulsul la deşteptarea şi renaşterea naţională a Românilor, la ocuparea mai serioasă cu ştiinţele şi, prin urmare, la renaşterea lor spirituală.

Aşa se adeveri creştinismul acum în privinţa înţelesuală (filosofică – n.r.) ca o sare a pământului, ca un colţ frumos, din care au purces, totdeauna, o nouă dezvoltare şi întărire a culturii înţelesuale“ (Foaea, 5/ 1865, pp. 110-115).

Vasile Mitrofanoviţă a mai scris şi publicat, conform mărturiei lui Constantin Morariu (op.cit., pg. 236) următoarele lucrări: „Omiletica bisericei dreptcredincioase răsăritene” (Cernăuţi, 1878, 771 pagini), „Despre convieţuirea frăţească a preoţilor între olaltă şi conlucrarea armonică în chiamarea lor”, „Misiunea preotului ortodox în societatea omenească”, „Despre luminarea poporului“ (toate în „Candela“, 1882), „Disciplina penitenţială în biserica ortodoxă din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi“ („Candela“, 1883, 1884), precum şi „Scrieri din teologia pastorală“, lucrare rămasă în manuscris.

„În causa unificării ortografiilor române“

La începutul verii anului 1865, Societatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina primeşte scrisoarea-manifest a Directoratului Asociaţiunii Naţionale din Arad, semnată de Vicenţiu Babeşiu (tatăl lui Victor Babeş), Antoniu Mocioni şi Dionisiu Pescutiu, prin care se milita pentru „mediulocirea unei conformităţi în ortografia limbei române“.

Bucovinenii, ei înşişi dornici de o astfel de „mediulocire“ (în limbă funcţiona, totuşi, şi termenul „mijlocire“), încep, din 1 iulie, când publică şi scrisoarea-manifest (nr. 7/1865, pp. 166-169), o vastă pledoarie „În causa unificării ortografiilor române“ (pp. 170-176), I.G. Sbiera, primul exponent al punctului de vedere bucovinean (ulterior şi Vasile Bumbac), începându-şi argumentaţia cu un citat din opera lui Timotei Cipariu şi constatând că literatura română „a devenit, în modul său de manifestare, la deplină anarhie, căci mai că-i adevărat că literatura română are pe atâtea ortografii pe câţi şi scriitori... Unii întrebuinţează încă şi acuma literetul cel vechi chirilic, în scrierile lor; alţii, numai pe cel nou chirilic, atât în scrisori, cât şi în cărţi; mai mulţi au aruncat afară şi dintr-acesta multe litere chirilice, înlocuindu-le cu litere latine; însă alţii adoptă cu totul tot literetul latin, fără băgare de samă la însuşirile („însuşietăţile“, la Sbiera – n.r.) limbei române în privinţa sunetelor ei şi, de aceea, găseşti între aceştia atâtea ortografii câte şi capete“.

Neînţelegerile şi, deci, anarhismul ortografic în literatura românilor din imperiul habsburgic pornesc de la fanatismele ardelenilor etimologişti şi ale bucovinenilor fonetişti. „Principiul etimologic cere să scrii fiecare cuvânt nu după cum se rosteşte el astăzi, ci după originea şi etimologia lui, pe baza literelor latine“. Desigur că şi fonetiştii au argumentele lor, pe care Sbiera, răbdător, le trece în revistă, fără a le contrazice. „Fonetiştii, din contra, pun de principiu întru învăţarea limbei: vorbeşte şi scrie fiecare cuvânt cum se rosteşte el universal de către Români, aşa ca să fie cât se poate de regulat, răspicat în răspicăciunea referinţelor, scurt, uşor de rostit şi de scris, bine sunătoriu şi plăcut la vedere“. Argumentele fonetiştilor bucovineni au ca ultim cuvânt un citat din Lessing: „În literet n-are ce căuta etimologia. Scrierea fu aflată spre a însufleţi cele vorbite; ea nu poate, nici nu trebuie să şerbească la doi domni; este destul pentru dânsa dacă numai înfăţişează ea cele vorbite cu acurateţe; etimologia se ţine de istoria limbei“.

Disputa continuă până la dispariţia gazetei, apoi se mută în şedinţele societăţilor culturale, în alte publicaţii şi durează până în 1904, când autoritatea Academiei române impune o ortografie asemănătoare celei actuale.

I.G. Sbiera
(01.11.1836-20.10.1916)

De parcă s-ar fi aflat mereu într-o cuviincioasă contrazicere cu fruntaşii Şcolii Ardelene, I.G. Sbiera îşi începe cariera cărturăricească de excepție cu un eseu „Despre însemninţa refrenului de „o Lere Doamne“ de‘n colindele romîne, despre timpul ivirii şi însemnătatea lor“, citit în Adunarea generală a Societății, din 11/23 ianuarie 1865, şi publicat în „Foaea Societății“, nr. 1-3/1865 (pp. 25-40), eseu prin care Sbiera întemeiază, practic, o hermeneutică bucovineană. Râvnitori de latinitate cu orice preţ, chiar şi cu preţul ridicolului (sesizat de Alecsandri), cărturarii ardeleni, dar şi o parte din primii folclorişti români, care cad în capcana ardelenilor, văd în „Ler-Împărat“ ba pe împăratul Aurelian (Gheorghe Şincai, Petru Maior, George Săulescu, I. Misail), ba pe cei doi Antonini, Aureliu Tit (138-161) şi Antoniu Filosoful (161-180), identificabili, dacă o cere interesul, în „Velerim şi Veler Doamne“ (George Săulescu şi At.M. Marienescul).

I.G. Sbiera inventariază, în Bucovina vremii lui, o serie de reminiscențe lingvistice subconştiente: „Hai Lerom Doamne“, „Hai Lerum Doamne“, „Leru-mi domn, Doamne“, „Hai Lero-mi“, „Lero-mi Doamne“, „Lin, lin, Leru-i domnul“, „Leru-i domn, Doamne“, „Hoi, Leriule, Leriule“, „Leru-mi e domnul“, „O ler Doamne“, „Velerum şi Veler Doamne“, „O, Leru-mi şi domn din ceriu“, „O Leru-mi şi flori de măr“, „Lero-mi, Doamne“ etc., toate aceste reminiscențe lingvistice putând fi de folos folcloriştilor care doresc să identifice colindele care se cântau în Bucovina pe la jumătatea secolului al XIX-lea. O parte dintre colindele acelea pot fi aflate în culegerea de folclor pe care Sbiera a intitulat-o „Colinde, Cîntice de stea şi Urări la nunți“, publicată la Cernăuți, în 1888, cu precizarea că textele acelea înseamnă doar o parte din producțiile poetice ţărăneşti notate de Sbiera în tinerețe, cele mai multe texte fiind uitate şi de el, şi de săteni, care, după 1860, se înstrăinaseră de datină.

I.G. Sbiera a respins teoria ardeleană a „împăratului roman“ (în „Aratrură“ sau „Urătură“, Bădica Troian deja devenise şi fusese acceptat drept Bădica Traian, fără să-şi mai pună nimeni problema că Badica înseamnă, ca şi Budha, înțelept şi că Troian îl defineşte pe Înțeleptul de pe muntele Pionul, care tocmai se reboteza Ceahlău, prin sârguința lui Gheorghe Asachi – n.r.), Sbiera, deci, a respins teoria ardeleană, motivând că „spre a introduce într-un popor întreg o datină aşa de universală şi de regulată precum este colinda... trebuiesc credințe, şi încă credințe tari religioase, care să fie cultivate timp îndelungat... trebuiesc credințe religioase şi morale, prefăcute în carnea şi sângele, în ființa poporului, căci numai aceste credințe sunt în stare de a susține şi de a rezista chiar şi atunci când credințele însele se schimbă“.

Până aici, Sbiera are dreptate, anticipându-i pe Nicolae Densuşianu şi Vasile Lovinescu. Are dreptate, dar numai parțial, şi în ipoteza pe care o propune, şi anume că variantele de „Leru-i Ler“ ar veni din „credința cea veche şi puternică a Romanilor în Lari“ (Lemuri la etrusci), care nu sunt decât genii bune , alese dintre străbuni, deci Blajini. Între colindă şi vremea Blajinilor, din care se revendicau şi romanii, dar şi celelalte neamuri europene (până şi musulmanii îl numesc pe Allah „er-Rahman“, adică cel îndurător, Rahman însemnând şi numele vechi al Blajinilor), există o legătură, pe care o sesizează, în iunie 1882, un alt bucovinean, Ioniță Bumbac, autorul cercetării istorico-literare „Florile „dalbe“ sau Florile „Dalbei“?“ (Aurora Română, nr. 6/1882), care, citindu-i pe folcloriştii germani, află că şi provensalii au colinde şi că refrenul lor se referă la zeitatea luminii, pe care o numesc „Alba“. Deci, concluzionează Bumbac, florile din colindă nu sunt „dalbe“ ci ale „Dalbei“, iar „Dalba/ Alba“ nu era decât Luna, sora Soarelui (Aplu/Albul), dar cercetările lui Ioniță Bumbac n-au ajuns până acolo, aşa că el concluziona că „Dalba“ ar fi Ziua. Ceea ce tot înseamnă un pas înainte, de care Sibiera a aflat, dar, nu se ştie din ce pricini, n-a mai revenit asupra textului inițial, în 1906, când avea să publice, la Cernăuți, monumentala lucrare „Contribuiri pentru o Istorie soțială, cetățenească, religionară bisericească şi culturală literară a Românilor dela originea lor încoace până în Juliu 1504“, care înglobează şi eseul scris în 1865. La nimic nu renunță I.G. Sbiera, nici măcar la ortografia pumnuleană, ignorând autoritatea Academiei Române

în privința unificării ortografice din 1904, deşi se număra printre membrii ei cei mai respectabili, deşi, în întreaga sa viață, s-a dovedit a fi un om respectuos, solidar, generos (a dăruir, de pildă, terenul pentru şcoala din Poieni-Solca, teren pe care consiliul comunal l-a vândut, construind şcoala la marginea satului – n.r.) . Poate că însuşi felul său de a fi explică această nesupunere față de Academie, Sbiera iubindu-l pe Maestrul său, Aron Pumnul, şi ca om, dar şi prin principii, neavând tăria lui Eminescu, cel care apăra omul, dar îndrepta principiile.

I.G. Sbiera, adică „Ion alui Gheorghe Sbiera“, care, după moda „mazilească“ a vremii, se revendică drept stră-strănepotul lui Sima Zbiearea, cel care a cumpărat de la Ştefan cel Mare satul Carapciu pe Siret, întărit nepoților lui, „Iuraşco şi fratele său Vladco, copiii lui Fădor“, în 17 martie 1573, s-a născut la Horodnicu de Jos, în 20 octombrie 1836 (stil vechi). Părinții săi, Giorgiu şi Ana Sbiera, iubeau cântecul țărănesc, fiecare având o anume preferință, pe care băieții lor, Ion şi Nicolae, viitor preot la Zahareşti şi membru al Societții, nu le vor uita niciodată, spre norocul nostru, care, astfel, putem afla cam ce texte se cântau prin satele bucovinene pe la 1841-1849. Pentru că I.G. Sbiera, mărturisind peste o jumătate de veac de istorie bucovineană în „Amintiri din viața autorului“ (Cernăuți, 1899), izbuteşte şi duioase rememorări, deci tot mărturii, dar mai adânc trăite. La 1841, Giorgiu (Gheorghe) Sbiera obişnuia să cânte, în preajma unui ulcior de vin, unde se adunau prietenii:

„Hai să bem, să bem, să bem,
Dară minte să avem!
Haide să ne veselim,
Dar totuna treji să fim,
De duşmani să ne ferim!

Tot cu chef şi voie bună,
Să petrecem împreună,
Iar la grele, la nevoi,
Să sărim ca la pripoi!
Să sărim, să nu ne dăm,
Neamul, țara s-apărăm!“

(Amintiri, pg. 90).

Cântec răzeşesc, răscolind sângele unor generații deja uitate.

Ana Sbiera, care trăieşte profund plecarea lui Ion, în 1849, la gimnaziul din Cernăuți, după învățături dobândite acasă, cu ajutorul unui dascăl ambulant, şi la şcoala trivială din Rădăuți, obişnuia să-şi tânguie, în acel prim an al despărțirii de copilul ei, aleanul de pasăre rămasă singură în cuib:

„Of, loziță înfrunzită,
Inima mi-i împărțită
Pe aici, pe dincolea,
Prin toată lumuța mea!

Frunză verde foaie lată,
Fața-i arsă şi-ntinată
Cu tină de vară
Călcată de cară
Şi de dobitoace
Mergând la otoace!

Frunză verde flori de tei,
Unde mi-s cei gângurei
Ca să-mi cânte prin grădine
Dorul să mi-l mai aline?!
Dorul meu e dor de mamă,
Nime nu-l mai bagă-n samă!“

(Amintiri, pg. 97).

Un astfel de text, în care există versuri precum „Fața-i arsă şi-ntinată / Cu tină de vară / Călcată de cară / Şi de dobitoace / Mergând la otoace“, aproape că anulează definitiv toate stihuirile culte din vremea aceea, stihuiri care mimează neîndemânatec poezia romantismului religios german şi ignoră tocmai aceste rădăcini viguroase ale limbii române şi ale spiritualității neamului într-o epocă în care, cât se poate de paradoxal, naționalismul se conştientizează şi evoluează frumos.

La gimnaziul din Cernăuți (1849-1857), I.G. Sbiera îl are profesor

şi model pe Pumnul, apoi pleacă la Viena, unde urmează Dreptul (1857-1861), în perioada studenţiei militând, „încă din Faur 1858, în coînţelegere mai întâi cu patru, pe urmă, însă, cu mai mulţi comilitoni“, pentru „înfiinţarea unei societăţi culturale, care să fie compusă din toţi tinerii români aflători, temporar, în Viena şi care, întorcându-se, apoi, la vetrele lor părinteşti, să aibă a continua, acolo, activitatea lor culturală, înfiinţând, printre compatrioţii lor speciali, societăţi similare“ (Amintiri, pg. 113). Sbiera nu izbuteşte să înfiinţeze societatea vieneză visată, dar ideile lui vor rodi în 1864, şi la Viena, şi la Cernăuţi, prin înfiinţarea „Societăţii literară ştiinţifică a Românilor din Viena“, aproape simultan cu „Societatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina“, funcţionabilă din 1864, deci cu patru ani înainte de cea vieneză, care începe să activeze efectiv abia în 1868. Şi tot la Viena se va înfiinţa, în 1867, dar cu activitate din anul următor, „Societatea literariă-socială România“, cele două grupări vieneze urmând să fuzioneze, în 1871, când se va înfiinţa inconfundabila „Românie Jună“.

La întorcere acasă, în 1861, I.G. Sbiera cutreieră Banatul şi Ardealul, cunoaşte cărturari şi revoluţionari, inclusiv pe legendarul Avram Iancu, apoi trece munţii, prin Pasul Tihuţa, alarmând jandarmii imperiali din Dorna, care-l întâmpină, la intrarea în Bucovina, suspectându-l drept contrabandist. Numai că Sbiera avea paşaport de student şi arăta a boiernaş cu şcoală, pentru că purta „costumul popular studenţesc“, pe care-l concepuse, la Viena, în 1860, „după modelul pieptarului, cojocului, sumanului, bernevecilor (iţarilor), ciubotei, cuşmei şi pălăriei româneşti din Bucovina“ (Amintiri, pg. 140), costum adoptat, imediat, de Iancu cav. de Zota, apoi şi de boiernaşii din familiile Costin, Popovici şi Vasilco, şi care stă la baza costumului popular bucovinean de astăzi (bete înflorate de cusături, aplicate la poale şi la mâneci, sumanul înflorat, chimirul lat; există şi o fotografie din vremea aceea, iar costumul lui Sbiera aduce mai curând cu cel al lui Avram Iancu, decât cu cel bucovinean clasic), aşa că jandarmii, dumirindu-se cu cine au de-a face, l-au însoţit în vesel alai până la Dorna, protejându-l, astfel, de bănuitele şi tradiţionalele primejdii ale munţilor.

La Cernăuţi, noul guvernator, Venceslav cav. de Martina, care-l înlocuise pe Iacob cav. de Miculi, pe care I.G. Sbiera şi Iancu cav. de

Zota îl cunoscuseră, îmbrăcaţi fiind în pitoreştile lor costume „populare studenţeşti“, îi aştepta ca să intre „în serviciul statului“, numai că Sbiera, îndemnat de Alecu Hurmuzachi şi de Aron Pumnul, optează pentru o carieră didactică, suplinindu-l pe suferindul Pumnul, continuându-i munca până în 1875, când se înfiinţează Universitatea din Cernăuţi, iar Sbiera devine titularul catedrei de limba română, catedră pe care o va încredinţa, în 1906, lui Sextil Puşcariu, fiul unui coleg din perioada studenţiei vieneze, sibianul Ilariu Puşcariu („autor mărunt“ din „Lepturariul“ lui Pumnul).

În 15/27 august 1871, când Societatea „România Jună“ din Viena a organizat „jubileul“ mănăstirii Putna, adică prima manifestare de amploare a conştientizării demnităţii naţionale, I.G. Sbiera a fost singurul fruntaş bucovinean care şi-a asumat riscurile cinstirii „unuia dintre cei mai mari şi mai glorioşi eroi ai neamului românesc“. Şi tot Sbiera a fost cel care l-a îmbunat pe Mihail Kogălniceanu, care, „observând el lipsa la serbare a politicianilor noştri marcanţi din ţară (Bucovina – n.r.), mi-a esprimat părerea sa de rău, zicând că astfel de abţinere nejustificată are s-o biciuiască amarnic prin foile politice din România. Abia după ce i-am espus motivele absentării lor şi după ce, cu lacrimi în ochi, l-am rugat ca să-i cruţe cu tăioasele sale critici, căci ei şi aşa sunt amărâţi în sufletul lor din causa luptelor ce le susţin zilnic în activitatea lor politică, s-a mălcomit şi mi-a promis că va tace“ (Amintiri, 259).

Nu era adevărat, fruntaşii bucovinenilor, şi cei religioşi (cu excepţia lui Silvestru Morariu şi a lui Arcadie Ciupercovici), şi cei laici, străduindu-se să împiedice desfăşurarea manifestării de românism, finalizată cu îndepărtarea organizatorilor, Ioan Slavici şi Mihai Eminescu, din „România Jună“, printr-o „chermeză“ bucovineană organizată de Ioniţă Bumbac, dar Sbiera, deşi era conştient de firea duplicitară a elitelor bucovinene, prefera o tactică diplomatică, aparent nepolitică şi deja începută de el, cea a ademenrii la valorile naţionale (culturale şi istorice), pentru că „cel mai potrivit mijloc pentru paralizarea efectelor rele ale culturii cosmopolite străine ar fi cunoştinţa, cât mai de amănuntul, a literaturii poporane orale şi răspândirea ei prin tipar între toate păturile soţiale ale poporului“ (din prefaţa la „Colinde. Cântece de stea şi Urări la nunţi“, Cernăuţi, 1888), dar şi cunoaşterea profundă a istoriei neamului.

Constantin Loghin, autoritatea supremă în materie de cultură bucovineană, era de părere, în 1926, când îşi publica „Istoria literaturii române din Bucovina“ (pg. 147), că I.G. Sbiera şi-ar fi consacrat cea mai mare parte a vieţii celor două cărţi preţioase, „Contribuiri pentru o istorie soţială, cetăţenească, religioasă bisericească şi culturală literară a românilor dela originea lor încoace până în Julie 1504“ (Cernăuţi, 1906) şi „Mişcări culturale şi literare la Românii din stânga Dunării în răstîmpul de la 1504-1714“ (Cernăuţi, 1897). Dar Loghin se înşeală, pentru că I.G. Sbiera lucra, în realitate, la o singură carte, la o istorie a românilor, pe care n-a mai avut forţa să o ducă până la capăt. Pentru că „Mişcări culturale...“, deşi continuă capitolele referitoare la spiritualitatea românească din „Contribuiri...“, este publicată înaintea cărţii pe care o întregeşte. De altfel, multe din scrierile lui I.D. Sbiera, începând cu studiul „Despre însemnătatea refrenului de „O Lere Doamne“ de‘n colindele române“, publicat în primul număr al „Foaei Societăţii“ (1-3/1865), continuând cu „Originea Românilor“ (Călindarul bucovinean, 1877, şi în broşură, Cernăuţi, 1878) sau cu „Traiul Românilor înainte de fundarea staturilor naţionale“ (Cernăuţi, 1890) constituie capitole ale cărţii lui de căpătâi, adică istoria românilor până la 1504, pe care, cu modestie, o numeşte doar „Contribuiri“, când istoria lui îi anticipează, prin metodă şi prin aria de cercetare, pe istoricii europeni de astăzi, deci şi pe istoricii români de mâine. Studiile sunt preluate fără adăugiri şi modificări ulterioare, pentru că Sbiera, „om înzestrat cu o rară putere de muncă“, aşa cum subliniază Constantin Loghin, pentru că „voia să umple toate golurile care existau la românii bucovineni, mai toate scrierile lui au fost grăbite, n-au fost revăzute şi pieptănate, ci publicate aşa cum ieşeau din prima lor urzătură. Din cauza acestei pripeli şi a limbii pumnuliste, apoi din pricina arhaizării unor cercetări ştiinţifice, opera lui îşi păstrează numai o importanţă relativă“.

Limba „pumnulistă“, într-adevăr, şubrezeşte acest edificiu. Dar „arhaizarea“, deci hermeneutica, cea redescoperită în spaţiul românesc spre sfârşitul vieţii lui Sbiera şi atât de populară astăzi, înseamnă, de fapt, apelarea la mărturii ale vechimii, cel mai adesea greu de descifrat, în condiţiile în care memoria obştească funcţionează doar la nivel de subconştient. Istoria lui Sbiera este mult mai importantă decât s-ar părea

la o primă vedere. În primul rând, el analizează fiecare veac şi după întâmplări, dar şi după zestrea lui spirituală (cultură şi religie), sesizând înstrăinările şi condamnându-le. În edificiul lui Sbiera există şi o carte care s-ar putea numi „Mişcări culturale şi literare la Românii din stânga Dunării de la începuturi până la 1504“, şi o istorie a păgânismului, şi o istorie a creştinismului şi a religiei creştine, cu surprinzătoare delimitare între ceea ce înseamnă creştinism şi ceea ce înseamnă instituţii religioase care se folosesc doar de Calea lui Iisus Cristos. E drept că o parte dintre întâmplările societăţii umane au fost, ulterior, în baza descoperirii de noi izvoare, uşor modificate (dar nici Densuşianu nu ştia de cucutenieni şi, totuşi, cât de superb i-a intuit). Sbiera a avut o intuiţie extraordinară, aşa că edificiul numit „Contribuiri pentru o istorie...“ românească s-ar putea să fie redescoperit, în viitor, în toată splendoarea sa, cu condiţia ca lucrarea să fie republicată într-o transcriere contemporană şi cu adaptările ortografice necesare.

I.G. Sbiera şi-a început opera într-o epocă în care erau prea multe de făcut. Trebuia creată o generaţie de cărturari români (până atunci, am cam avut cărturari germani de origine şi exprimare română) şi, în paralel, generaţiile de consumatori de cultură. Ca să înţelegem în ce epocă şi-a înălţat I.G. Sbiera uriaşa-i statură culturală, este suficient să citim câteva dintre notele explicative la cartea lui Constantin Morariu, „Părţi din istoria Bucovinei“, volumul II, publicat în 1894, doar cu trei ani înainte de a-şi fi publicat Sbiera „Mişcări culturale şi literare“ şi doar cu zece ani înainte de „Contribuiri“. În text (pg. 157), Morariu spune că „alte scrieri ale lui Porfiriu Dimitrovici se păstrează în bibliotecă“, iar în subsolul paginii precizează: „Bibliotecă se chiamă mai multe cărţi adunate la un loc şi puse în rănduează în nişte dulapuri anume făcute. Fiecare om, care ştie a ceti, se cuvine să aibă o bibliotecă, fiind-că cărţile sunt prietenii noştri cei mai buni“. În pagina următoare, 158, Constantin Morariu se vede obligat la următoarea notă explicativă: „Cel-ce face o carte se chiamă autor, eară cela-ce scoate cartea din tipar se chiamă editor. Librar se numesce vânzătorul de cărţi, şi librărie se numesce dugheana în care se vând cărţi“.

Într-o astfel de epocă, în care trebuia să-i explici poporului ce înseamnă autor, editor, librar, librărie, bibliotecă etc., I.G. Sbiera lucra

şi visa la o „Istorie a Românilor de la începuturi încoace“, până în vremea lui, dar, între timp, trebuia să-şi țină orele de curs şi trebuia să-şi inițieze neamul lui de foşti răzeşi bucovineni, dar trecuți prin bezna veacurilor de iobăgie bisericească, într-o anume contemporaneitate europeană pragmatică, aşa că a tradus şi adaptat pentru înțelegerea românilor bucovineni „Măsurile şi greutățile cele nouă austriace şi calcularea cu ele“ (Viena, 1874), cărțile de „comput pentru şcoalele poporale“ ale Dr. Fr. Mocnik (pentru cl. I-V, Viena, 1874), „Gramatica germană“ a lui Crisant Matiasievici (Viena, 1875), „Istoria naturală a împărăției mineralelor pentru gimnasii şi şcoale reale“, de Alois Pokorny, carte tradusă parțial de Pumnul şi finalizată de Sbiera ş.a.m.d.

Când îi mai rămâne timp, când prezența lui nu e absolut necesară în viața socială, politică, religioasă şi culturală a Bucovinei, I.G. Sbiera scrie studii, pe care le publică în reviste, în broşuri sau cu statut de carte. Scrie despre „Teritoriul ce‘l ocupă Românii în ziua de astăzi“ (Călindarul bucovinean, 1877), despre „Conceptul națiune şi însemnătatea graiului național“ (Călindariul bucovinean, 1881), despre „Condițiunile necesare pentru esistența, conservarea şi prosperarea graiului național“ (Almanahul Societății Academice „România Jună“, Viena, 1883), despre „Grigore Urechie, contribuiri pentru o biografie a lui“ (Bucureşti, 1884, o broşură de 93 pagini), despre „Puterea graiului național – Însemnătatea teritoriului național“ (Cernăuți, 1884, altă broşură, de 24 pagini).

Urmează cărțile. După serbările legendare ale Putnei, din 15 august 1871, profesorul bucureştean Crețu a organizat o excursie pe la alte mănăstiri din Bucovina. La Voroneț, profesorul Crețu a dat, din întâmplare, peste un manuscris vechi, pe care, în 1733, călugărul Constantin dela Dorna notase că ar fi scris într-o limbă ciudată. Cu manuscrisul ciudat sub braț, Crețu a venit, imediat, la Cernăuți, ca să îl arate lui Sbiera, iar Sbiera a profitat de ocazie şi a copiat întregul manuscris, pe care l-a numit „Codicele voronețian“. După ani şi ani de studiu, în 1885, I.G. Sbiera a publicat, la Cernăuți, „Codicele voronețian, cu un vocabular şi studiu asupra lui“, grupând, în 353 de pagini, mai bine de un deceniu de muncă. În 1886, tot la Cernăuți, a publicat „Poveşti poporale românesci“ (324 pagini), apoi, în 1888, câte îşi mai amintea (transcrierile fiind pierdute) dintre „Colinde. Cântece de stea şi Urări la

nunți", o culegere de doar 109 pagini, dar curată, fără corecturi, fără mitizări de dragul mitizării. O culegere de cântece ritualice țărăneşti reprezentativă, de unde se vede că Sbiera n-a uitat doar ceea ce trebuia ținut minte.

În 1889, când întreaga Bucovină îl omagia pe Aron Pumnul, Sbiera a lucrat şi editat cartea de discursuri în cinstea memoriei marelui dispărut şi de lucrări semnate de Aron Pumnul, „Aron Pumnul. Voci asupra vieții şi însemnătății lui". În 1890, publică la Oradea, în broşură, studiul „Mişcări literare la Românii din Bucovina", o lucrare realistă, fără exagerări naționaliste şi fără învinovățiri nejustificate. Şi a mai scris despre familia Hurmuzăcheştilor, a mai scris „Un episod de la 1848" şi, în primul rând, „Familia Sbiera. Amintiri din viața autorului", o cronică bucovineană în care mărturia, fie ea intimă sau fie nesemnificativă, zugrăveşte, devine icoană.

I.G. Sbiera ni s-a dăruit. Vom fi, oare, vreodată vrednici să-l primim aşa cum a fost, cum este şi cum merită să rămână?

Ştefan Ştefureac
(24.02.1845-15/27.11.1893)

Ştefan Ştefureac sau Ştefurea, cum este menționat, alături de Eminescu şi Slavici, mereu alături şi de partea celor doi, în documentele Societății „România Jună" din Viena, pe care deja l-am aflat, iarăşi alături de Eminescu, în „Lăcrimioarele învățăceilor" lui Arune Pumnul, cu o elegie bine realizată prozodic, „era măiestru în condeiu, nu ca alți scriitori, cari îndrugă mulțime de vorbe fără sâmbure" (Morariu, op.cit, pp. 249, 250). Din păcate, fiul lui Petrea şi Vasilca Ştefureac din cătunul Pridie al satului Ceahor, după şcoala din Ceahor, gimnaziul din Cernăuşi şi Universitatea din Viena, s-a stabilit la Suceava, ca profesor al gimnaziului, dedicându-şi scurta lui viață catedrei şi îmbunătățirii manualelor şcolare, pentru că „necontenit îl frământa gândul cum ar putea să îndrepte soarta neamului

românesc“ (Morariu, pg. 249), iar şcoala şi învățătura au însemnat pentru el răspunsuri la această întrebare. Ştefan Ştefureac a publicat „Einige Suffixe zur Bildung des Substantivs und Adjectivs im Romanischen“ (Cernăuți, 1880, 1881, reluată în româneşte de „Convorbiri literare“, anul II, nr, 12), „Eine Recension der neuen. Auflage der Gammatik von Pumnul“ (Zeitschrift fur die osterreichischen Gymnasien“, 1883), cărți de citire pentru primele patru clase gimnaziale, în care se introduce, pentru prima dată în Bucovina, opera eminesciană, precum şi câteva studii, publicate în „Albina“, „Gazeta Transilvaniei“, „Revista Politică“ şi „Gazeta Bucovinei“.

Ioan Drogli (1832-1886)

Ioan Drogli, cumnatul bucovinean al lui Eminescu, inspector şcoalar la Suceava şi profesor la preparandia din Cernăuți, a publicat în „Foaea Societății“ articole de specialitate, plate şi rigide, precum „Unele cuvinte privitoare la învățământul şcoalei poporale“ (nr. 10/1865, pp. 265-267), în domeniul didactic publicând, în trei ediții, manualul „Elementar pentru clasa primară a şcoalelor poporale“ (Viena, 1875, 1881, 1883).

Ilie Nimigean (1841-1893)

Ilie Nimigean, fiul unor plugari din Tereblecea, care „şi-a câştigat singur cele de trebuință pentru traiul“ (Morariu, op.cit. pg. 251), cât a fost gimnazist la Cernăuți, s-a angajat, după absolvirea Universității din Viena, profesor la şcoala reală din Cernăuți. A publicat, în „Programul şcoalei reale“ din Cernăuți, „Ist Walenstein ein Verrather gewesen?“ (1875), „Udeber die Herfunft der Romanen“ (1879) şi „Die Festfeier der gr.or. Oberrealschule anlasslich des 600-jahrigen Gedenktages der Begrundung der glorreichen habsburgischen Dynastie“ (1883), precum şi un omagiu în româneşte, „Împăratul Franciss Josif I, vieața unui

domnitor nobil“ (Cernăuţi, 1888).

În mod normal, lucrările scrise şi publicate în nemţeşte conduc la suspiciunea unui filogermanism exagerat şi slugarnic în Bucovina, dar lucrurile n-au stat chiar aşa. E drept, românii bucovineni îl iubeau pe Francisc Iosif, împăratul care, prin reforme susţinute, le-a înseninat zilele, e adevărat şi că admirau la nemţii din Bucovina ceea ce era de admirat („Revista Politică“, de pildă, abundă în astfel de dovezi), dar lucrările în limba germană vizau cea mai mare parte a tinerimii române studioase, fiii de nobili, de negustori, de profesori şi de preoţi, care preferau „despărţitura“ nemţească şi atunci când existau şi secţii româneşti ale gimnaziilor din Bucovina. Numai copiii ţăranilor, mai puţin orgolioşi şi încă necontaminaţi de parvenism, alegeau „despărţitura“ românească. Prin urmare, prin acele scrieri nemţeşti, profesori şi autori de manuale ca Ştefan Ştefureac şi Ilie Nimigean reeditau pilda fiului risipitor, vorbindu-le dezrădăcinaţilor, în limba germană, despre neamul românesc, despre limba română, despre spiritualitate naţională, vindecând, astfel, rădăcinile.

Studii de o surprinzătoare diversitate

În cei doi ani de existenţă, „Foaea Societăţii“, monument literar irepetabil în istoria Bucovinei, a contribuit la limpezirea şi cristalizarea unei identităţi naţionale prin publicarea de studii de o surprinzătoare diversitate, precum: „Ţintarii. Un studiu etnografic de F. Caniţu“ (nr. 1-3/1865, pp. 53-59); „Privire istorică“, de Oreste Rennei, un material în care era publicată şi comentată Diploma imperială privind stema Bucovinei (nr. 4/1865, pp. 73-78); „Un documînt istoric“ (nr. 5/1865, pp. 127-131), un eseu semnat de I.G. Sbiera despre scrisoarea lui Sigismund al III-lea din 5 noiembrie 1395, tradusă şi comentată; apelul lui Georgiu cav. de Costin, c.r. major în Cernăuţi, privind înfiinţarea „Societăţii Archeologice“ din Cernăuţi, în scopul întemeierii unui muzeu naţional (nr. 6/1865), precum şi descrierea unor monede descoperite întâmplător la Şipeniţ (nr. 5/1866, pp. 163-165); traduceri din Goethe („Iubita e aproape“, „Viorica“ – nr. 7/1865, pp. 177, 178, „Ea aici este“

– nr. 9/1865, pg. 200), din Ruckert (nr. 9/1865, pp. 200, 201); „Legislațiune privind şcoalele poporale din Bucovina“, de Artemiu Ieremieviciu (nr. 8/1865, pp. 195-199), cu expunerea „planului de regulămînt de‘n a. 1786“ şi cu superba concluzie: „Ce e aerul pentru trup, aceasta-i învățătura pentru minte, adică putere şi viață“; poeme de Vasile Alecsandri („Bucovina“- nr. 1-3/1865, pg. 47, „Cântec vechiu de lume“- nr. 6/1865, pg. 147, „Tudora din Tîrguşor“ – nr. 11/1865, pg. 267) şi un poem în trei cânturi, „Zafira“, de studentul S.G. Vîrgolici, dedicat lui Vasile Alecsandri (nr. 8-11/1866, pp. 223-234), comentat critic de Dimitrie Petrino, care vede în tânărul poet „un talent poetic remarcabil“, care practică „poezia pastorală“ sau „poezia naivă“, dar „scris într-o limbă suavă şi curată“ (nr. 12/1866), vreo opt piese de teatru într-un act ale lui Vasile Alecsandri şi „Împăcarea“ lui Iacob Negruzzi (nr. 5/1866, pp. 1647-161); „Şcoalele noastre şi viața practică“, de Dr. D. (probabil Ambrosiu Dumitroviță, care, spre deosebire de Artemiu, luase doctoratul, nr. 9/1865, pp. 218-225); „Despre şcoalele creştineşti în evurile cele patru de‘ntîie ale creştinismului“, de Constantin Andrieviciu (nr. 10/1865, pp. 231-241), un studiu de istorie bisericească, dar argumentat, în favoarea folosirii limbii române, cu „Porunca Sfântului Apostol Pavel pentru întrebuințarea limbei năciunale în biserică, în şcoală, afacerile administrative şi judecătoreşti şi în toate trebuințele vieții“ (pp. 241-243), şi cu „Epistola I-a către Corinteni“ a Sfantului Apostol Pavel (pp. 243-247).

Studiul lui Constantin Andrieviciu, de fapt o pledoarie pentru românism, pe care am reprodus-o în „Bucovina faptului divers“ (Suceava, 2003, vol. II), mă obligă la un recurs la Constantin Morariu, autorul unor „Părți din Istoria Bucovinei“ pentru a-l regăsi pe acest „văr bun cu Înaltpreasfințitul Mitropolit Silvestru“ şi unchi (frate cu tatăl, Gheorghe) al insolitului istoric literar cu acelaşi nume.

Constantin Morariu-Andrievici (26.97.1835-20.03/10.04.1875)

Constantin Morariu-Andrievici „a început a învăța la şcoala normală din Suceavă, al cărei director Franz Theil, după cum scim,

batjocurea limba românească în chipul cel mai mârşav. După ce a gătit şcoala din Suceavă, a învățat la gimnasiul din Cernăuți, până la anul 1855, apoi preoţia la Seminariul din Cernăuți, până la anul 1850“ (Morariu, op.cit., pg. 229). În 1859, s-a căsătorit cu Veronica, fiica parohului din Mologhia, Teodor Cosovici, a fost hirotonisit preot şi „rânduit să fie administrator parochial la biserica Adormirii Maicei Domnului din Cernăuți. Deschizându-se, în anul 1860, gimnasiul din Suceavă, Andrievici a fost numit învățător de religiune şi de limba română (profesor din 1865 – n.r.). El a lucrat aice din toate puterile să aducă limba românească la vaza ce i se cuvine, şi a isbutit, căci a făcut o bibliotecă frumoasă de cărți româneşti, pe cari studenții români le cetea, şi aşa crediau cu toții că trebue să-şi iubească limba şi nația românească“ (Morariu, op.cit., pg. 230). Constantin Morariu-Andrievici a scris şi publicat trei manuale: „Mânuariu pentru învățătura religionară a bisericei dreptcredincioase a răsăritului, compus spre folosul clasei întâia gimnasiale“ (Viena, 1866, 166 pagini), „Mânuariu pentru învățătura istoriei testamentului vechiu, compus spre folosul clasei a doua gimnasiale“ (Viena, 1866, 228 pagini) şi „Mânuariu pentru învățătura istoriei vieții Mântuitoriului lumii Isus Christos, compus pentru clasa a treia gimnasială“ (Viena, 1866, 204 pagini).

Din păcate, Constantin Morariu-Andrievici, despre care ministrul Stremayr spusese, la Viena, după ce-l cunoscuse, „Ferice de Bucovina dacă are mulți bărbați de-aceştia” (pg. 234), a murit la doar patruzeci de ani, adică la vârsta care, de regulă, precede o maturitate scriitoricească, la care el desigur că era îndreptățit.

Stihuirile „Foaei Societății“

Poezia „Foaei Societății“, reprezentată, în ochii posterității, de Dimitrie Petrino şi Vasile Bumbac abia dacă depăşeşte nivelul modest al stihuirilor începuturilor. Bumbac publică, de pildă, „Suvenire de‘n patrie“, cu subtitlul „O voi scumpe ceasuri“ (nr. 10/1865), o gângureală de guguştiuc îndrăgostit, care-şi descoperă pe neaşteptate cuibul (patria):

„Astfel este soarta celui ce iubeşte,
Ce iubeşte sincer sufletul slăvit
Astfel e românul ce călătoreşte,
El iubeşte-n taină, dacă nu-i iubit“.

Demetriu Petrino (1846-29.04.1878)

Demetriu Petrino, nepot de soră al Hurmuzăcheştilor, dacă-i privit cu bunăvoința bonomă a lui Vasile Alecsandri, care scria despre elegiile volumului „Flori de mormânt“ că „sunt gingaşe şi duioase, căci au rădăcina lor în inima poetului“ (Junimea literară, nr. 10/ 1905, pg. 151), poate fi suspectat de „revărsări de suflet“, cum obişnuia să numească stihuirile curate criticul rădăuțen Ionel Negură, dar nu şi de poziționare între „aristocrații simțirii“, cum îi numea E.Ar. Zaharia pe scriitorii adevărați, prin care Bucovina s-a dovedit a fi, mereu şi mereu, „eroică şi mucenică“, după cum inspirat formula Constantin Loghin.

În „Foaea Societății“, Petrino își face loc încă din primul număr, în care publică „Am spus florilor“ și „Invocare“ (nr. 1-3/1865, pp. 48, 49). Din opera lui fragilă am ales doar două texte care par să depășească valențele „suave“ ale „poeziei naive“. Sau „pastorale“, cum o numea el.

„Invocare

În ale dimineții ore mult frumoase
Filomela cântă cântecul de dor,
Legănată dulce între crengi tufoase
Și oprește-n cale-i orice călător.

Astfel și poetul în momente care
Sunt pentru-a lui țară misterioase zori
Vrea ca să pătrundă cu a sa cântare
Inimile celor bine simțitori!

Deci eu pentru tine, dulce Bucovină,
Vreau să cânt un cântec de-nfocat amor
Căci o dimineață spendidă, senină
Ție îți vestește mare viitor!

După ani de lupte, în sfârșit răsare
Raza ce odată ți s-a arătat,
Când Europa toată era în vibrare,
Globul ca de-un farmec viu electrizat.

Și această rază, ce-a apus cu noapte
Și ție-ți lucise numai un minut,
Astăzi răspândește flacăre-nfocate:
Tristul întuneric ea l-a străbătut.

Bucură-te-acuma, țară de plăcere,
Gloria-ți străveche vei redobândi!
Soarele răsare, noaptea e-n scădere,
Cerul niciodată nu te-a părăsi.

Umbrele prea sfinte, care dorm în tine,
Dulce Bucovină, se vor deştepta!
Deşi a' lor oase putrezesc în fine,
Spiritul eroic nu va înceta.

Țarina-ți ce este atât de mănoasă
Spre a da nutrire la atâți străini
Cu cât va fi oare ea mai glorioasă
Spre a da viață bravilor Români?

Bravi să fim cu toții, nobili în simțire,
Liberi în puterea de a te iubi,
Drepți, căci prin dreptate vom avea unire,
Şi uniți la glorii mândri vom păşi!

Să lucrăm de-adinsul spre înaintare,
Lucrul nobileze genul omenesc,
Să păstrăm curajul de neatârnare,
Simțul către țară, cultul părintesc!

Astă datorie timpul ne impune,
Timpul care cere fapte de la noi;
Şi tu, Bucovină, nouă ne poți spune
Cum trebuie să fie fapte de eroi!

(Foaea, 1-3/1865, pp. 48-49)

Către muze

(Elegie)

Am plâns cu tine, muză, pe câmpul tinereții;
Trecutul meu în lacrimi curând s-a înecat;
Şi cât de scurtă numai să-mi fie calea vieții,
Noi vom mai plânge încă un plâns neîncetat.

Dar tu, ce sus pe ceruri te joci cu mii de stele,
Descoperi viitorul ce-i scris pe sânul lor,
De ce n-ai stâns tu oare steluța vieții mele
Pe când plutea ea încă pe valuri de amor?

Pe când a primăverii poetică suflare
Ca pe o lampă mică pe cer o legăna
Cu dezmierdări fierbinți şi visuri răpitoare
Încât acea steluță părea că nu-i a mea:

Atunci, o, a mea muză, să fi trecut din viață,
Când înc-a mele buze blesteme n-au rostit,
Când, culegând cu tine pe crinişori dulceață,
Pe sânul lor dulceața şi mie mi-a zâmbit!

Când mă simțeam pe umeri cu aripi uşurele,
Sburând cu tine, muză, pe-acel covor ceresc
Şi lăudam în imnuri ca nişte păsărele
Frum'sețea răpitoare a celei ce iubesc.

Atunci, o, a mea muză, de-aş fi avut putere
Să pot ceti ca tine în negrul viitor,
Să ştiu că cu o clipă se curmă-orice plăcere,
Să curm al poeziei vis dulce, râzător,

Şi că numai torente de lacrime amare
Vor îneca simțirea ce sânu-mi o-a crescut:
Aş fi lăsat pe dată a lumilor hotare;
Cu năluciri frumoase de-aici aş fi trecut!

Însă pe tine, liră, te-aş fi sdrobit de-o stâncă
Ca pentru veşnicie să nu mai poți vibra,
Să nu pot zice lumii cu jalea ta adâncă
Că e sdrobită astăzi cumplit inima mea!

Şi steaua vieţii mele, stângând a sa făclie
În luciul tinereţii, ce nu-l voi mai vedea,
Noi n-am mai plânge, muză, în tristă agonie
Şi-un viitor de lacrimi noi nu am mai avea!”
(Foaea, nr. 8-11/1866, pp. 236-237).

Generos ca întotdeauna, Constantin Morariu scrie că lui Petrino îi era „cel mai drag... să facă poesii, şi el a şi tipărit multe poesii alese şi de preţ” (op. cit., pg. 235), inclusiv două volume de versuri „Flori de mormânt”, (Cernăuţi, 1867) şi „Lumine şi umbre, Poesii” (Cernăuţi, 1875) precum şi două poeme, „Raul“, dedicat lui Alecsandri (Cernăuţi, 1875), şi „La gura sobei“ (în trei cânturi, în „Familia“, Budapesta, 1876).

Constantin Loghin îl consideră un romantic, dar recunoaşte că „limba lui nu e bogată în imagini, nici măcar plastică, câteodată banală şi chiar prozaică. Nici forma versului nu e impecabilă. Nu e vina lui, e vina timpului“ (op.cit., pg. 158).

Ştiu eu dacă e aşa? Dimitrie Petrino a fost fiul Eufrosinei Hurmuzachi şi al boierului Petrachi Petrino din Basarabia. S-a născut la Rujniţa (anul naşterii e incert; Loghin opinează pentru 1844), unde a învăţat ruseşte şi franţuzeşte, şi-abia după mutarea la Cernauca a învăţat româneşte şi nemţeşte. S-a căsătorit cu fiica boierului Buchenthal din Mihalcea, Victoria, care a murit în 1866, la un an după căsătorie, iar Petrino a plâns-o în elegiile pe care le-a adunat în „Flori de mormânt“. În general, pentru că avea „un caracter mizerabil“ (de la Alecsandri citire), Petrino a adus suferinţă tuturora, şi lui Eminescu, şi lui Alecsandri, dar şi sieşi, murind sărac şi jalnic într-un spital bucureştean. El este cel care, în 1875, cu complicitatea liberalilor, l-a scos pe Eminescu din slujba de director al Bibliotecii statului din Iaşi, acuzându-l, pe nedrept, de furt şi luându-i locul. Când moare, Alecsandri îi uită toate păcatele şi aranjează să i se publice un necrolog decent în „Convorbiri literare“ şi câteva poezii. Ca şi Loghin, şi Alecsandri îi găseşte o scuză pentru toate, inclusiv pentru trădarea „Junimii“: „nu-i el vinovat, ci numai caracterul lui mizerabil“.

E bine să ne înhăruim cu îngăduinţa lui Alecsandri, dar asta nu înseamnă că, din nevoia de a umple un gol, am avea dreptul să-l numim pe Petrino „Poetul Bucovinei“, când, în fond, el nici n-a prea fost poet, ci doar un versificator rezonabil, care îşi rumega între rime angoasele bolnăvicioase.

Porumbeştii, primii poeți şi prozatori ai Bucovinei

După 1866, până în 1881, nu se mai întâmplă nimic în Bucovina. Apar cărți religioase, manuale şi cărți didactice, dar fără ca vreuna dintre ele să iasă din umbra de nor cenuşiu pentru a sclipi lumină. Pentru cultura românilor, şi nu doar al celor din Bucovina, există doar Viena, capitală culturală europeană în care tinerii de pretutindeni înființaseră „Societatea literariă şi ştiințifică a Românilor din Viena“ (1864, recte 1868-1871) şi „Societatea literariă-sociale România“ (1867, recte 1868-1871) ambele unindu-se, la îndemnul lui Alecu Hurmuzachi, dar prin eforturile susținute ale lui Ioan Slavici şi ale lui Mihai Eminescu, după multă încrâncenare şi dispută tipic româneascã, în „o societate ca „România Jună“, în care se cristalizează caracterele, se oțeleşte sentimentul național, se şterge egoismul, se dezvoltă înțelegera pentru interese comune, se lărgesc cunoştințele literare, se disciplinează şi cresc bărbați cu abnegație“ (Ion Grămadă, „România Jună“, în „Cartea sângelui“, pg. 267). Practic, „România Jună“ există din 8 aprilie 1871 (stil nou), când a fost citit, într-o adunare entuziastă, rescriptul Locotenenței Austriei de Jos nr. 7165 din 25 martie 1871, prin care se aprobau statutele noii societăți, şi s-a ales comitetul, format din Ioan Slavici – preşedinte, Emanuil conte de Logotheti – vicepreşedinte, Ioniță Bumbac, apoi alt bucovinean, Ilie Luță – secretar general, D. Popovici-Barcianu – secretar de şedință, Sterie N. Ciurcu – casier, Ioan Pop – controlor şi Mihai Eminescu – bibliotecar. Societatea a organizat serbările Jubileului mănăstirii Putna. Dar, „din cauză că Eminescu, împreună cu domnul Slavici, îi alesese pe Vasile Pogor, Vasile Alecsandri şi pe domnii Iacob Negruzzi şi Titu Maiorescu să cenzureze orațiunile festive ale studenților destinate serbării de la Putna, se iscară, în sânul tinerimii din Viena, mari nemulțumiri, din

pricina cărora aveau să sufere neplăceri mai ales ei doi, Eminescu şi Slavici, „capii tuturor răutăţilor“.

Încă înainte de serbare, la o şedinţă a comitetului central din Viena, Ioniţă Bumbac îşi dădu pe faţă nemulţumirea din pricina acestei alegeri, protestând şi blamând purtarea comitetului central, dar timpul era prea înaintat ca să se mai poată schimba ceva“ (Grămadă, op.cit., pp. 315, 316).

Ioniţă Bumbac era, la Viena, şeful tinerilor latinişti. În 1869, când Dimitrie Petrino publicase, la Cernăuţi, violenta broşură „Puţine cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina“, Eminescu a sărit în apărarea lui Pumnul şi Sbiera, publicând în „Albina“ (ianuarie 1870), „gazetă care apărea la Pesta“, „Despre curente filologice româneşti în Bucovina“ şi desfiinţându-l pe Petrino, nu mult după aceea, şi printr-o satiră în versuri, scrisă ca un sonet, care, nu se ştie din ce pricină, nu a fost publicată decât postum, satiră care se cuvine să fie reluată aici, la câteva pagini de rândurile dedicate „poetului Bucovinei“:

„Petri Notae

Împresurat de creditori, se vede,
Şi neputând plăti cu rele rime,
Te-ai strecurat pe la cordon, sublime,
Să ne-amărăşti cu versuri centipede.

Presupunând că nu te ştie nime‘,
Că eşti martir ai vrut să faci a crede.
Mai bine masca de paiazză-ţi şede,
Căci ne-am convins de mult de-a ta mărime.

Armeano-grec, lingău cu două feţe,
Îţi adă-aminte de ce-aveai în straiţi
Când pietre numărai la voi în pieţe.

De-aceea taci şi încă bine paieţi,
Că nu te regulăm, cum ştim, cu beţe.
Făclie nu-i nemţescul tău opaieţ!

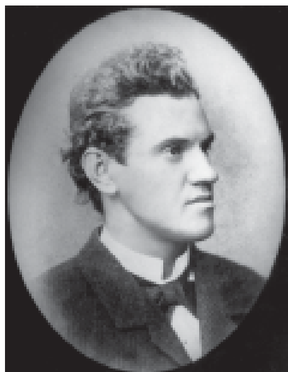
(Junimea literară, nr. 6, 7 şi 8/1914).

Dar respectul profund şi dragostea pe care le arăta şi proba Eminescu faţă de memoria lui Aron Pumnul, dar şi faţă de discipolul acestuia, I.G. Sbiera, nu contau în ochii lui Bumbac, adversar declarat al junimiştilor ieşeni şi, în primul rând, al lui Titu Maiorescu. După Jubileul de la Putna, Eminescu şi Slavici, dar şi bucovinenii T.V. Stefanelli şi Ştefan Ştefureac, „fură taxaţi de cosmopoliţi“, iar în şedinţa „României June“ din 4 noiembrie 1871, când s-a ales un nou comitet şi când Ioniţă Bumbac a ajuns preşedinte, iar Slavici doar vicepreşedinte, Eminescu păstrându-şi statutul de bibliotecar, „Ioniţă Bumbac declară că numai cu acea condiţie se primeşte presidenţia, dacă Eminescu nu face parte din comitet, pentru că principiile lor nu se împacă. După lungi dezbateri, demisionează din comitet următorii aderenţi ai şcolii junimiste: Eminescu, Ştefureac, Slavici şi Chibici“ (Grămadă, op.cit., pg. 317). Dar preşedintele de adunare, O. Tilea, a supus la votul adunării care dintre demisii să fie primită, a lui Bumbac sau cea a junimiştilor, iar adunarea a primit demisia lui Bumbac. În 4 noiembrie 1871, după dispute în care, de partea lui Ioniţă Bumbac, se manifestă agresiv Ilie Luţă şi Constantin Aronovici, Luţă este ales preşedinte ad-hoc, iar, în 18 noiembrie 1871, Bumbac este ales preşedinte al comitetului, Eminescu simţindu-se dator să demisioneze pentru totdeauna din „România Jună“.

În 1879, când ajunge Ciprian Porumbescu la Viena, „România Jună“ e ceva mai potolită şi mai predispusă doar menirii sale de iniţiere întru spiritualitate. Ciprian alcătuieşte o orchestră, cu bucovineanul Vasile Halip la flaut, cu bucovineanul Mihalaş şi cu ardeleanul Moldovan la vioară şi cu Pompiliu Pipoş la violă, apoi şi un cor.

Ciprian Porumbescu
(02/14.10.1853-24.05/06.06.1883)

Ciprian Porumbescu, rămas în memoria obştească drept muzician de geniu, a fost şi primul poet adevărat al Bucovinei, iar singurul bucovinean care i-a înţeles şi salutat acest har a fost Constantin Morariu: „Dară Ciprian n‘a fost numai musicant, ci şi poet, el făcea adecă şi poesii“ (op.cit., pg. 266). Printre poeziile scrise de Ciprian Porumbescu şi folosite

ca texte ale cântecelor sale se numără: „Un Andante lugubru“ (Cernăuţi, 1877), „Imn festiv“ (1877, în „Predicătoruil săteanului român“ din Gherla), „Marşul economilor“ (Cernăuţi, 1879), „Nocturna Bertha“ (1879, publicată în 1943, Bucureşti), „Imn de urare“ (1880, dedicat tatălui său), „Resignation“ (1880, text în germană), „Anacreon caută să bem“ (1880), „Bericică cristalină“ (1880), „Vechea gardă“ (1881, „Alte garde“), „Hora Sinaii“ (1882, text pentru muzica lui Gr. Ventura), precum şi textele identificate de Constatin Morariu, „Cîntecul Tricolorului“, „Inima de Român“, „Hora“, „Nu-i viaţă mai plăcută“, „Fraţi la masa asta‘ntinsă“, „Să ciocnim“, „Dragoş vodă cel vestit“, „Pân‘ era cioroaica barză“, „Ţiganii se sfătuiră“, „Candidatul Linte“ şi „Cisla“ (op.cit., pg. 267). O bună parte dintre textele lui Porumbescu sunt scrise în germană, mai ales cântecele studenţeşti, dar Ciprian stăpânea perfect prozodia, era sclipitor în metaforă şi în capacitatea de a transmite idei. O singură strofă a lui, ultima din „Cîntecul tricolorului“, pare a fi deficitară prin rimă, în condiţiile în care în strofele anterioare foloseşte rime încrucişate 1-3, 2-4, iar în ultima „pierde“ încrucişarea 1-3, rămânând doar cu rima 2-4. Textul cunoscut, dar nu şi cel iniţial, este acesta:

„Iar când, fraţilor, m-oi duce
De la voi şi-o fi să mor,
Pe mormânt atunci să-mi puneţi
Mândrul nostru tricolor“.

Numai că, în strofa aceasta, confirmată de scrisul lui Ciprian Porumbescu, versul trei nu este cel original, la care Ciprian o fi renunţat din teama de a nu fi înţeles greşit. În prima variantă a strofei, uşor de identificat (deşi s-a publicat şi varianta aceasta, dar nu-mi mai amintesc unde), Ciprian scrisese ceva şi mai tulburător, dar şi impecabil ca prozodie:

„Iar când, fraților, m-oi duce
De la voi şi-o fi să mor,
Pe mormânt, în loc de cruce,
Puneți mândrul tricolor“.

Poetul nu comitea nici un sacrilegiu, dar putea fi suspectat de aceasta. În fond, a-ți diviniza flamura națională, iar expresia asta este acceptată şi de teologi, nu înseamnă o substituire de Dumnezeu cu un fetiş, dar în vremurile acelea fanatice şi bigote însemna un risc să ceri ca „pe mormânt, în loc de cruce“, să fie pus „mândrul tricolor“. Cu „t“, pentru că aşa se scriau adjectivele, iar culorile naționale încă nu căpătaseră identitatea sublimă de Tricolor.

Poezia nu a însemnat o prioritate pentru Ciprian Porumbescu, iar textele sale puse pe muzică izvorăsc, de fapt, din armonia sunetelor, sunt determinate de mesajul muzical. N-a scris niciodată o poezie pentru care, mai târziu, să caute şi aura unei partituri. E drept, a compus muzică pornind de la texte, cele mai multe ale lui Vasile Alecsandri, dar şi Eminescu, şi mai ales poeții bucovineni, Dimitrie Petrino şi Vasile Bumbac, pe care dorea să-i vestească şi prin arta sa, deşi bucovinenii l-au ținut pe el sub tăcere cât a mai trăit şi vreo două decenii după aceea. Poezie de dragul poeziei sau din nevoia sufletească de a se redescoperi pe sine a scris Ciprian Porumbescu doar la Viena (14.11,1879), ocazional, şi la Nervi, începând din 19 decembrie 1882, când începe un poem asupra căruia va reveni, notând în jurnal: „M-am dus la plajă. Soarele apunea, iarăşi, în toată splendoarea sa. Fac o poezioară:

Vântul de seară înfioară uşor
Marea strălucită şi argintie.
Soarele se cufundă în valuri
În văpaie de purpură şi aur.
Zefirul călduț şi dulce
Se agită şi se-ndepărtează fără zgomot.

Numai ramurile portocalilor
Freamătă dulce şi apropiat.

În liniştea gravă şi sacră
Se aştern, calme, parcul şi marea.
Numai eu, vai, nu-mi găsesc alinare,
Mă dor „bătăturile“ rău.
Un pescăruş atinge voios valul;
El nu cunoaşte durere, nici suferinţă“
(Puneţi un pahar cu vin
şi pentru mine, pg. 275).

Se simte, desigur, nesiguranţa începutului. Degetele abia se acomodează cu corzile viorii, dar armoniile prind să se depene, peste suferinţa poetului atingând pescăruşul cu aripa, pescăruşul care „nu cunoaşte durere, nici suferinţă“. Ciprian Porumbescu deja scrie altceva faţă de ce s-a scris, se scrie şi se va scrie în Bucovina următoarelor trei decenii. El este, deja, un impresionist, dar unul atipic, pentru că el nu trebuie să-şi mimeze simţirea, ci să şi-o îndure. Tocmai de asta, când revine asupra poemului, în 27 decembrie 1882, cuvintele au ceva şi din împăcarea, şi din revolta, şi din melancolia, şi din resemnarea „Baladei“:

„Vântul serii încreţeşte aşa de uşor suprafaţa mării,
Soarele, în dogoare de aur şi purpură, se scufundă în ea.
Adierile sunt aşa de călduţe şi line,
Ele bat răcoros şi pleacă mai departe fără cel mai mic zgomot,
Numai rămurişul portocalilor
Freamătă atât de gingaş şi intim,
Atât de solemn şi plin de sfinţenie;

Odihnesc în linişte parcul şi marea,
Un pescăruş abia atinge, în zbor, valurile,
Desigur că el nu ştie ce-i durerea şi suferinţa“.
(op.cit., pp. 285, 286).

Textul vienez din 14 noiembrie 1879 e o glumă cu care Ciprian îşi încheie scrisoarea destinată Mărioarei, scrisă după logica cupletului, dar cu neaşteptate ecouri din... poezia modernă a viitorului:

„Dar ce e asta – ce mai e şi asta?
Cremă de ghete – hai s-o pun la loc.
O, crema! – de ce ai mai îngreunat lădița?
Prostănacule, nu ştii – asta-i drept desert,
Vezi, cârcotaşule, vezi, gură cască,
Totul are un scop, chiar şi crema de ghete?
A propos, încă ceva nu trebuie să uit
Şi să-ți exprim mulțumiri pentru asta
Căci, aşa cum se bucură Bodenstedt cu ulciorul de bere,
Tot aşa aşa mă bucur şi eu cu atâtea lumânări trimise.
Acu‘ pot şi eu, seara, tur şi retur,
Să fac exerciții de game wur-wur-wur.
Doamne Iisuse! Drăcia dracului!
Era cât pe ce să uit untul,
Care e aşa de proaspăt, de bun şi frumos
Încât ți se scurg ochii.
Atât pentru unt, cât şi pentru cremă,
Îți fac cele mai elegante reverențe.
Acum, la sfârşit, iubită surioară, nu pot
Să nu-ți dau a înțelege, în mod delicat,
Cât de mult voi şti să prețuiesc cadoul tău,
Mâncându-l cu tot ambalajul şi cu ştampilele de pe el.
În afară de asta, mai pot să te asigur – dar să nu
Chicoteşti când citeşti asta –
Că mă voi bucura nesfârşit de mult
Dacă îmi vei mai trimite aşaceva.
Prin urmare, pentru toate astea,
Care mi-au făcut atâta bucurie,
Îți strig din toată inima un puternic „Să trăieşti!“.
Te salută şi sărută pe gură şi pe bărbie
Lunganul de frate din îndepărtata Vienă“.

(op. cit., pg. 108).

Din păcate, n-a mai fost timp, iar poetul care se descoperise pe sine, pâlpâind în templul muzicii, nu şi-a mai exersat pana măiastră asupra

cuvintelor. El ar fi putut înfăptui o revoluție şi în poezia tradiționalistă a românilor bucovineni, dar n-a mai avut vreme.

Ciprian Porumbescu a fost şi un prozator extraordinar, dar care s-a şi putut manifesta într-o limbă literară, germana. Toate scrisorile lui, paginile de jurnal şi „elaboratele“, deci eseurile, dacă sunt ordonate cronologic, se constituie într-un roman epistolar extraordinar. Am şi făcut o astfel de carte, cu acceptul şi cu ajutorul nepoatei compozitorului, doamna Nina Ciona, în 2003, când am publicat „Puneți un pahar cu vin şi pentru mine“, de Ciprian Porumbescu, alegând titlul cărții şi titlurile capitolelor din textele scrise de Ciprian.

Eseist în bună tradiție bucovineană, o tradiție marcată de erudiție, ni se arată a fi Ciprian Porumbescu în 1879, „joi, 12 mai“, când scrie, în româneşte, următorul „elaborat“:

„Muzica antică a Romanilor

Între popoarele vechi ale peninsulei italice, înainte de rădicarea Romei la influența-i puternică, stau, pe lângă Iapigi, Osci, Samniți şi Catini, Etruscii, în primul rând.

Etruscii, un popor pe cât de deosebit, pe atât de misterios în descendența sa, pe atât de însemnat prin monumentalitatea calităților sale artistice, e, fără îndoială, primul popor de cultură al Italiei.

Pe lângă productele sale tehnice, industriale şi artistice, cultiva vechiul popor al Etruscilor şi muzica; deşi nu era aceasta într-un grad deosebit perfecționată.

Instrumentul principal al muzicii lor era „flauta dublă“, care deseori era în formă de obce sau de fluier scurt; adeseori avea şi o capsulă, ori cum se numeşte ea, şi pe mormintele etrusciene vechi Minerva era protectoarea muzicii de flaută.

Flauta dublă se întrebuința în toate cazurile. Pe când mortul, gata pentru înmormântare, sta culcat jos, acoperit cu covoare, şedea la picioarele lui un flautist, care cântarea sa o îmbina cu bocetele şi cânturile funebre ale femeilor. Prin tot decursul ospețelor funebre, acompaniau flaute duble jocul aspru şi al săltătorilor, şi punerea darurilor pe mormânt.

La sacrificii şi conducte (alaiuri – n.r.) festive, nu lipseau flautele. Aşa se vede pe o vază de argint, aflată lângă Clusium, un flautist cu o flaută dublă, mergând înaintea unui tren (alai, convoi – n.r.) festiv, dinapoia lui săltând un jucăuş de arme (tripudians), iar pe partea inferioară a vazei se delectează un păscător de porci de cântarea flautei duble.

Picturi pe morminte, la Tarquinii, arată jocuri bachice cu femei şi băieți care cântă în flaute.

Lyra apare rar la Etrusci şi seamănă să fie introdusă prin Greci, precum arată picturile mai târzii.

Trâmbița era un instrument tirhenic. Într-un mormânt lângă Vudu, s-a aflat, la anul 832, o trâmbiță etrurică. Ea constă dintr-o țeavă lungă, care, la capăt, se lărgeşte şi se cam strâmbă.

Romanii au adoptat, fără-ndoială, multe din muzica etrurică. Înaintea Romei puternice dispăru şi ființa etrurică şi se dizolvă într-însa. Romanii nu erau un popor cu capacități artistice proprii însemnate, deşi aveau mult sens pentru arte. Dacă Elinul năzuia într-acolo că toată existența sa să parcurgă în umanitate liberă şi frumoasă, atunci grija cea mai mare a Romanului era „ne quid detrimenti res publica capiat". De aceea, se cultivă în Grecia arta şi filosofia, iar la Roma, din contra, juridia şi artele de resbel; Grecia avea oratori, Roma avocați; Grecii zideau palate de marmură zeilor lor, Romanii ridicau poduri, aquaducte, drumuri etc. Atât în arta edificatoare, cât şi în cea formatoare, era Roma dependentă, de la început, de Etruria şi, la urmă, Grecia.

Dionisie din Halicarnas zice că literele, muzica, lyra ş.a. au venit din Arcadia la Italia, unde se întrebuințau, înainte, numai buciume păstoreşti. Cu toate acestea, se naşte întrebarea cât adevăr e în referatele scriitorilor mai târzii despre istoria culturii antice, deşi narează Pausanias despre o colonizare a Italiei din partea Arcadiei, prin Oenotras, fiul lui Lycanon.

De însemnat este că fluierul (tibia) era instrumentul principal al muzicii romane şi că flauta dublă a Etruscilor s-a observat şi la dânşii, împărțind-o în tibia dextras şi sinistras. Ei aveau şi cântece străvechi la sacrificii, precum misteriosul imn al lui Marco; la înmormântarea unui cetățean, cânta o muiere, ce-i era neam, un cântec funebru (nenia), cu acompaniament de flaute; la ospețe, lăudau băieții, în cântece cu sau

fără acompaniament de flaute, faptele strămoşilor. Trâmbiţa (tuba) chema prin signal de luptă la război; cu buciumul (buccina) şi cu cornul (lituns) încă se dădeau semnale.

Astfel stă muzica la romani, prin anul 315 î.Chr., şi criteriile ei cele mai însemnate le aflăm chiar în timpurile cele mai târzii prourmate.

Pe timpul republicii, vedem muzica romană tot pe acelaş punct ca şi în vechime – ca parte a serviciilor la sacrificii sau spre desfătare la festivităţi şi ospeţe. Romanii, un popor serios, practic, oţelit, n-au venit nicicând cu muzica lor la acel grad spre care să o priceapă în sensul înalt, ca Platon, sau în sensul de un element spiritual cultivator, ca Aristotel. Lor le plăcea s-o asculte şi să-şi desfete urechile – mai mult nu cereau.

Mai târziu, pe timpul corupţiunii universale, se aflau, mai ales între Domnii cei mari, unii cunoscători de muzică, diletanţi entuziasmaţi, un cult deosebit de jucăuşe (dansatoare – n.r.) şi cântăreţi, coruri imorale de fete voluptoase, ce cântau din flaute, chitaroezi şi chorişti ce-şi făceau norocul lor la damele cele mari, cântăreţi precum Marcus Tigellius Hermogenes, a căror aroganţă întrecea toate şarlataniile Baenkelsaenferilor moderni. Scriitori de muzică avea Roma foarte puţini şi, mai târziu, de-abia a scris Apulejus din Mandaura (în secol. 2 după Chr.) o carte despre muzică, dar care însă s-a pierdut.

În secolul al 5-lea d.Chr., se iviră unii autori mai însemnaţi: Macrobius, Ambrosius, Aurelius, Theodosie, Martianus Capella şi Boethius, dintre care cel dintâi a scris un comentariu la cartea lui Cicero, „Somnium Scipionis“, iar al doilea dedică o carte întreagă muzicii, în urmă, Boethius a scris un op, în cinci cărţi, despre muzică şi, prin aceasta, devenise la mare onoare la toţi scriitorii evului mediu, care îl şi întrebuinţară pentru deducerea şi construirea teoriilor lor.

Magnus Aurelius Cassiodorus, însuşi scriitor muzical, laudă mult cartea muzicală a lui Albin, pe care a întrebuinţat-o el singur cu mult folos.

Mare avânt luase muzica romană prin înfiinţarea teatrului. Prima reprezentaţiune teatrală o văzură Romanii la anul 364. î.Chr., sub consulatul lui Claudius Sulpitius Peticus şi Caius Liccinius Stolo.

În genere, recitau actorii dialogurile lor, iar melodia şi cântarea

pentru acțiunea lor le executa altcareva. Mai târziu de-abia se îmbină acțiunea cu cântarea, aşa că actorul îşi câştiga singur rolul său.

Romanii aveau o dramă şi un vaudeville. Diomed distinge, la vaudeville, Diverbiul, Cantilena şi Corul, adică dialogul, cântarea de o voce şi cântarea în cor. Partea muzicală e foarte importantă, că mai totdeauna se numea şi compozitorul vaudevillului, un oarecare Flaccus, un libertin de-a lui Claudius, pare să fi făcut muzica pentru vaudevillele lui Terențiu, şi anume cu acompaniere de tibii (fluiere). Dar noi avem ştiri mai ales de la Donatus despre overture, muzică introducătoare, şi despre muzică între singuritele acte ale pieselor dramatice.

Unele drame aveau chiar muzica lor proprie. Cel puțin zice Cicero: „Cu începutul muzicii, cunoscătorul îndată va putea zice ce se va juca".

Ce fel de caracter avea muzica aceasta a Romanilor – nu putem şti; dar, precum în toate, de la 146 î.Chr., prevalează cultura grecească, iar poeții romani dramele lor le construiau după cele greceşti, apoi şi muzica romană trebuie să se fi acomodat, în cea mai mare parte, celei greceşti, care, de regulă, era vioaie şi variată, totodată şi dulce, şi lină, cu puțină melancolie, şi astfel rămase ea în timpul împăraților de tot.

Despre muzica la sacrificii ştim că şi aice tibiile predominau. Tibiciniştii (fluieraşii) formau un cortegiu deosebit. Afară de aceste, se cânta, la sacrificii, în cor şi schimbiş, de băieți şi copile, precum vedem aceasta la Horațiu, în „Carmen seculare" şi „Oda XXI": „Dianam tanerae dicite virgines / Intonsum pueri dicite Cynthium" ş.m.d.

Mai târziu, sub timpul demoralizat al împăraților, pierdu muzica, la sacrificii, caracterul acela frumos şi, prin introducerea ceremoniilor egiptene şi orientale, decăzu ea numai la un mijloc de a ațâța femeile voluptoase la corupțiunea cea mai nebună.

Şi la ospețe nu lipseau tibiile. Specia principală la masă, caput coena-fercula, se punea pe masă cu cântece de flaute. La toate acestea, muzica era numai „luxuria ministra" (servitoarea luxului). Cântărețele gaditane erau foarte bine plăcute la lumea elegantă.

Marțial ține de semn principal al unui fanfaron dacă ştia a şuiera melodii gaditane: „Cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat" – aşa ca şi la noi, bunăoară, cu melodiile operelor moderne. Şi un fel de concerte aveau Romanii, însă şi acestea aveau numai scopul de a delecta şi a gâdila

urechile.

Diletanți erau o mulțime de Romani, niciunul, însă, nu l-a întrecut pe Nero. În momentele ultime, în vila lui Phao, nu se poate el destul mângâia ce artist mare se pierde cu dânsul: „qualia tifel pered".

Pe timpul incendiului celui mare în Roma, sta el pe aşa-numitul turn al lui Maecenas, în costum teatral, şi cânta devastarea Troiei. Însă ridicul deveni încoronatul comediant, dacă cetim că el, spre a-şi cruța vocea sa, nicicând nu vorbea singur către soldații săi, ci totdeauna prin alții, că purta tablă subțire de plumb pe piept spre a-şi păstra frumusețea vocii sale, că-şi ținea un maestru de cântare (sphonasens) pe lângă sine, care-l făcea luător aminte dacă vorbea prea tare ş.a. de aceste.

Mândrul tiran află, între împărații următori, un imitator excelent, şi anume Heliogabalus, care, după mărturiile lui Lampidius, era un geniu ca şi Nero, căci cânta, sălta, recita cu acompaniament de flaute, sufla în tubă, cânta pandura şi organele: „Apse cantavit, saltavit ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est" (Lamp. în Hel. XXIII).

Supt astfel de împrejurări şi cu decăderea Romei, decăzu şi muzica antică; ea decăzu în aceeaşi măsură ca şi viața antică. Iuvenal, care, în mania sa morală, ne prezintă lucrurile aşa cum erau într-adevăr, descrie, în „Satyra a VI-a", purtarea damelor celor mari la reprezentațiile pantonimice ale jucătorului Bathyllus, într-un mod din care conchide gradul corupțiunii care-l ajunseră astfel de reprezentații. Şi aşa înțelegem noi de ce părinții bisericeşti şi scriitorii creştini se opuneau atât de aprig în contra muzicii păgâne şi de ce zice Sf. Ieronim: „O virgină creştină nici nu ştie măcar ce e o liră sau o flaută şi spre ce scop sunt ele: tibia, lyra, cithera".

Furtuna migrațiunii popoarelor răsturnă toate; învingătorii sălbatici năvăleau asupra țărilor mănoase; înaintea vuietului armelor, amuțiră şi fugiră artele.

Cu lumea antică pieri şi muzica antică. Însă o moştenire avută rămase timpurilor noi. Tezaurii spirituali ce-i adunară poeții şi artiştii lumii antice erau în stare să învețe chiar lumea nouă ce e frumos, măreț şi însemnat.

Mormântul muzicii antice deveni leagănul celei creştine" (op. cit., pp. 87-90).

Ciprian Porumbescu a fost un prozator înnăscut, cu o frază fluentă, care favoriza înşiruirea detaliilor în tablouri distincte şi impresionante, cu portretizări rapide, dar colorate şi convingătoare, cu un umor discret, dar scăpărător, care demonstrează o vitalitate debordantă, deci cu toate caracteristicile unei proze moderne, aşa cum se dovedeşte a fi, de pildă, relatarea unei călătorii cu trenul, de la Cernăuți, la Viena:

„În Cernăuți, s-a urcat şi altă lume, printre care un tănăr vânzător de tablouri din Viena, un vienez pur-sânge, precum şi o fetişcană cu ochi albaştri, plăcută, care călătoreşte până la Lemberg – pe nume Maria – şi care spune că locuieşte în Grodecka-ulița. Datorită acestei fete, care, cu toată timiditatea şi rigiditatea ei, e deosebit de gentilă, şi grație unui plutonier, Diaconovici din Varenciana, care se ducea în acelaşi oraş, călătoria până la Lemberg mi-a fost plăcută, în ciuda vagonului ticsit cu evrei antipatici...

La Przemisl mi s-a asociat un brav negustor de porci, cu care am călătorit până la Viena.

La Cracovia, am coborât împreună şi am hotărât să facem ruta care ne-a mai rămas cu trenul mixt, iar timpul până la plecare să-l petrecem vizitând vechea şi glorioasa cetate princiară poloneză de altădată.

O idee nu chiar atât de rea, dacă rinocerul ăsta de negustor de porci n-ar fi fost atât de prins de meseria lui, bănuind în fiecare trecător un concurent de breaslă şi dacă nu s-ar fi oprit, timp de mai multe minute, în fața tuturor dughenelor de mezeluri pentru a cerceta dacă cârnații atârnați afară provin din carne de scroafă sau de vier.

Ne-am făcut intrarea în oraşul Cracovia fără nici o pompă sau altă deşertăciune omenească, eu cărându-i boccelele, asemenea unui evreu din Podolia, cu disperată resemnare, până la cel mai apropiat han, pentru a le încredința hangiului spre păstrare, apoi am luat primul drum care ne-a ieşit în cale şi care ne-a dus la o biserică adevărat frumoasă, biserica „do panne Maryi“ (Biserica Sfintei Fecioare). Atât ca arhitectură, ornamentică şi stil, cât şi ca amenajare interioară, pictură şi sculptură, biserica este o capodoperă.

Bunul negustor de porci căzu, fără vrere, în genunchi şi, gata-

gata, era să-i urmez şi eu pilda, dacă nu mi-ar fi atras luarea aminte nişte sunete nazale, care veneau dintr-o nişă, în care şedea un pater cu ochelari negri şi care, din când în când, pronunța nişte formule latineşti cu o nemaipomenită monotonie. O habotnică bătrână ne-a lămurit că acestea sunt rugăciuni care se fac pentru principii polonezi ce odihnesc în această biserică. Deci aici se odihnesc, de pe vremuri, odraslele familiilor Krapulinski şi Warşlapski, visând despre luptele lor victorioase şi frumoasele lor muieri!

Dintr-odată, am simțit nevoia să plec şi, cu multă trudă, am putut să-l conving şi pe negustorul de „scroafe", adâncit în sfântă meditație, să mă urmeze; de-abia după multă împotrivire şi făcând mereu cruci şi bătându-se în piept, l-am putut scoate din acest lăcaş al fericirii cereşti.

Am ajuns, în sfârşit, afară şi am mai umblat, cam vreo oră şi jumătate, privind şi minunându-ne, în care timp spiritualul meu tovarăş nu se ostoia să facă observații înțelepte cu privire la una sau la alta dintre case. Astfel filosofa el în creieraşul lui – care părea să fi împrumutat multe de la porcii pe care i-a negustorit – spunând că străzii, şi anume Ulica Siemna, i se zice aşa din cauză că, odată, se vede că a crescut mult „siemna" (muştar) pe aici! Iar o casă mare, pe Ryulk, şi pe care o lua neapărat drept reşedința mitropolitului de Cracovia, nu era, de fapt, decât o hală, de unde şi-a cumpărat, până la urmă, din simplă pietate pentru sfânta cetate princiară, o mare batistă înflorată roşu-alb-galben.

În tot cazul, Cracovia mi-a făcut o impresie mai bună decât Lemberg şi mi s-a părut destul de plăcută, cu excepția berei proaste şi a curvelor prea multe, care ne întâmpinau cu droaia, prseupunând, probabil, că am fi bogați.

La şase şi jumătate, seara, ne-am urcat în tren şi, timp de 19 ore, am înaintat cu iuțeala melcului, în adevăratul sens al cuvântului, spre Viena. Din fericire, am petrecut acest timp, desperat de lung, dormind nestingheriți, datorită faptului că avusesem grijă să răsplătim cu arginți pe conductori" (op.cit., pp. 132-135).

Sau o descriere a parlamentului vienez, datată 28 martie 1881, în egală măsură mărturie istorică şi mărturie a unei evoluții scriitoriceşti, marcată, ca întotdeauna, de naturalețe, de virtuozitate în folosirea

cuvintelor:

„Sâmbătă, am fost în Parlament!... În momentul acela, vorbea Dunajewski, ținea acel discurs prin care vrea să-l învețe logica pe Rochbauer polonezul ăsta meschin! L-am văzut pe bătrânul Smoltka, care e alb de tot, pe Taafe, conducătorul Austriei, pe Ziemalkowski, tot un poleac din ăştia, preţios şi epuizat, pe Conrad, Pino, Herest, Skena, Clam-Martinitz, Meznic, Lienbacher, pe principii Liechtenstein, pe Raab, di Pauli, Jaworski, Dr. Magg, cel care a ținut acel discurs minunat contra lui Dunajewski, etc. etc. etc., şi pe oamenii noştri. Numai Stârcea şi Tomaşciuc stau în partea stângă, ceilalți stau în partea dreaptă.

Astfel, am avut ocazia să văd viața parlamentară. În sală nu este linişte prea mare. Şi, când vorbeşte unul prea încet, toți ies din bănci şi se îndreaptă spre vorbitor, să-l audă. Îndată ce începe unul să vorbească, aleargă spre el stenografii, care se schimbă din cinci în cinci minute, iar un servitor îi pune în față două pahare de apă, spre întărire. Când vorbeşte unul de dreapta, ies afară cei de stânga, rămân numai câțiva, care trebuie să-i riposteze, şi invers. După discursul lui Magg, noi, de la galerie, am apludat cât am putut; atunci, Swolski a amenințat că evacuăm galeriile. Noi ne-am gândit însă: „Poți să nu... salvezi onoarea de domn!“.

Meznik a vorbit foarte prost nemțeşte. Rapoartele sunt cu totul altfel de cum se vorbeşte de fapt. El a spus, de exemplu, „der Centralkommission“ („Comisia centrală“ în loc de „die“ şi „das Verwaltung“ („Administrația“) în loc de „die“, şi a făcut cinci-şase greşeli în fiecare frază, aşa, un „boem suspect“. Eu am rămas până la sfârşitul şedinței, până la cinci şi jumătate (de la unsprezece), am uitat de mâncare şi de toate.

Este foarte interesant cum îşi mai sar ăştia reciproc din sărite şi acționează în acest fel pentru binele poporului!“ (op.cit., pp. 167, 168).

Ciprian Porumbescu n-a premeditat o operă literară de sine stătătoare, dar a izbutit una, în care el este personajul central, un personaj în care timpul se dizolvă şi se consumă. Era un bărbat voinic, de aproape doi metri (la Viena, i se spunea „Domnul Prăjină“, iar în finalul poezioarei vieneze se mărturiseşte drept „lunganul de frate din îndepărtata Vienă“),

plin de viață şi neastâmpărat (pentru că a sărutat o fată necunoscută pe stradă a fost arestat şi, când prietenii săi au intrat să vadă ce se întâmplă, el tocmai îi preda şefului poliției „regula contrapunctului“), dar, în acelaşi timp, duios, vibrând mereu de dorul Stupcăi şi, uneori, de cel al Pojorîtei, acolo unde i-ar fi plăcut să îmbătrânească. În textele rămase după el, Ciprian are un tragism real, dar solemn şi netrucat, care impresionează prin răzvrătirea împotriva irosirii timpului:

„Scrisoarea aceasta va sosi, sigur, tocmai în ziua de Ajun (1882, ultimul – n.r.) sau poate deja cu o zi înainte; de aceea, eu vă rog, vor fi, poate, şi Laura, şi Ştefan acasă, şi, ca să nu lipsesc nici eu din mijlocul vostru, puneți această scrisoare pe masă, undeva, şi în fața ei puneți o plăcintuță, aşa ca şi cum eu aş fi de față, şi, când veți ciocni paharele, **puneți un pahar cu vin şi pentru mine** şi ciocniți cu mine; iar Marica să ia porție dublă de grâu fiert, una pentru ea şi una pentru mine. Şi dacă Lola va fi acolo, ea trebuie să bea un pahar plin cu bere în sănătatea Berthei, până la fund. Ilincăi vă rog să-i dați, dacă va cânta, 20 de creițari, în mod special, şi să-i spuneți că sunt de la mine.

În ziua de Crăciun, toți servitorii trebuie să bea, ca deobicei, rachiu. Safta trebuie să bea porție dublă, un păhărel în sănătatea mea. În ziua de Crăciun, la amiază, pe la orele 13,30, precum şi în seara de Ajun, pe la orele 20,30, precis mă voi gândi la toți şi vă rog, în acest timp, să pomeniți şi numele meu. Eu sunt curios dacă voi avea sughițuri. În vremea asta, mă voi închide în camera mea, mă voi gândi la toți şi voi cânta, la vioară, o horă veselă – Doamne, cât sunt de nebun! – dar nu, vă rog, vă rog mult de tot pe toți, să-mi îndepliniți aceste mici dorinți ale mele; mă va bucura nespus de mult“ (op.cit., pg. 295).

Am copiat în câteva rânduri textul acesta pentru a-l destina publicării şi de fiecare dată mi-a ars sufletul şi m-a convins că niciodată în Bucovina nu s-a scris ceva mai profund, mai adevărat, mai zguduitor. Dar vine şi sfârşitul romanului epistolar, când poate Timpul, după ce avertizează: „Măriorică, tu trebuie să fii pregătită pentru sfârşitul meu, să fii sprijinul tătuței, să nu plângi, să nu te prăpădeşti, căci zilele mele sunt numărate...“, formulează o cutremurătoare responsabilitate: „Nu

lăsaţi să moară munca mea!". Apoi, „încet, a adormit ca un sfânt", iar paginile cărţii trăite se lovesc brutal de albul coperţii finale. Sfârşit.

Numai că Bucovina, insensibilă faţă de el chiar şi în timpul celebrului proces al „Arboroasei", pus la cale de un prea zelos şi prea obedient procuror român al Bucovinei, al cărui nume nici nu merită încredinţat posterităţii, Bucovina insensibilă şi în ultimii lui ani de viaţă, dar şi câteva decenii după aceea, până când naţionalismul decadent avea nevoie de un simbol şi i-a tulburat liniştea deplină, falsificându-l şi lăsându-i „munca" în mormântul uitării, Bucovina, deci, îl abandonase, scapărul lui Ciprian împrospătând cu lumină doar altarele Banatului şi ale Ardealului („oamenii mă cunosc mai bine decât la noi, în Bucovina", „Acuma, de Bucovina să nu mai vorbesc: acolo nu mai e scăpare. Putrejunea a crescut prea mult, încât s-ar mai putea cura ceva, şi numai un eveniment elementar i-ar mai putea scuti pe Românii noştri de pieire totală", 8/20.09.1882).

Iraclie Porumbescu
(1823-13.02.1896)

„Tătuţa", Iraclie Porumbescu, care, după ce strălucise în vremea gazetei „Bucovinei" paşoptiste, se închisese în sine, abandonându-şi vocaţia literară şi refuzând, cu indignare, chiar şi primirea gratuită a gazetei fraţilor Bumbac, „Aurora Română", care se va înfiinţa în 1881, îşi vindecă rănile greu, apoi reapare în viaţa culturală, dar abia după 1885, odată cu apariţia „Revistei Politice" a lui Matei Lupu şi Simion Florea Marian. O face nu pentru sine, ci pentru Ciprian, o face din datoria de a nu lăsa să se piardă munca lui Ciprian, ignorându-şi harul poetic cu încrâncenarea cu care s-ar fi abandonat pe sine.

Iraclie Porumbescu fusese primul poet bucovinean prin care încă mai vibra „glasul de trubadur al vechii generaţii" (Constantin Loghin), „obişnuinţa literară a trecutului" (Traian Cantemir).

În tinereţe, Iraclie scrisese şi publicase poezii de inspiraţie folclorică, poezii ale românismului care tânjea după identitate şi demnitate: „Fata de Roman“ („România, ţara mea, / Dulce-i mult şi dragă, / Mai frumoşi voinici ca-n ea / Nu-s în lumea-ntreagă“), „Aratrul (plugul) la anul nou“ - 1850 („Scumpa noastră ţară / De năcaz scăpară / Ţara românească / Dulce străbunească / ... / De-acum româneşte / De-acum străbuneşte / Haideţi să arăm / Şi să semănăm“), „Lui Iancu“ („Cine e acela care pentru ţară / Limbă şi naţiune se aruncă-n foc / Sângele şi-l varsă în luptă amară / Pentru libertate, al patriei noroc? / O! Românul este cel de toţi uitat / Ce spre viaţă astăzi iar s-a deşteptat“), „Cătră Zimbrul Moldovei“ („Scoală, Zimbrule Măreţe! / Nalţă-ţi fruntea neînvinsă / A Românilor Nobleţe / Nu în veci rămâie stinsă!“), „Ieremia Moghilă şi Săhastrul“ („Fie-ţi milă, Doamne sfinte, / Fie-ţi milă de Români! / Nu lăsa ca crude ginte / Să-mpileze pe creştini! / Nu lăsa ca-n biata ţară / Pe-al Moldovei scump pământ / Să se-nalţe în ocară / Al sclăviei monumânt!“), „Aniţa – Baladă din Bucovina“ („Fie-ţi milă, Doamne sfinte, / De-acest cuget drept roman / Şi-n minutul ăst fierbinte / Nu-l lăsa-n mâni de duşmani!“), „Stâna“ („Căci aşa se trage legea din acel timp strămoşesc, / Când Romanii, moşii noştri, serbau festul păstoresc“), „Imnul Şcoalei“ („Hai, deci, fraţi, hai surioare, / Hai la şcoală să umblăm: / Cu-a-nvăţării scumpi odoare / Mintea să ne-o înzestrăm“), „Prolog“ („Nepăsare-aduce-osândă, moarte, de sine pierzare; / Hărnicia-aduce viaţă, trai de om, îmbelşugare. // Aste vremuri, aste ispite eu anume vi le-am dat; / Dar din braţe-vă, din piepturi, darul meu nu v-am luat. // Viteji, măreţe fapte săvârşit-aţi în trecut, / Astăzi, munca, hărnicia facă-vă neamul ştiut!“). Şi, desigur, fabula „Buchia şi Litera“, pe care am reprodus-o integral în capitol dedicat revistei „Bucovina“.

Iraclie Porumbescu, al doilea fiu al lui Atanasie şi Varvara Golembiovschi din Suceviţa, şi-a petrecut copilăria la mănăstirea Suceviţa, ca fiu de suflet al egumenului Ghenadie Platenchi. A făcut şcoala primară la Karlsberg, o colonie germană din apropiere, Voivodeasa de astăzi, apoi la Suceava, continuându-şi studiile la Cernăuţi şi Lemberg, unde începe studii universitare de filosofie, continuate, vreme de doi ani, la Cernăuţi. Şi tot la Cernăuţi urmează, din 1847, Seminarul diocezan ortodox. În 1841, vizitându-l pe unchiul său, Icon sau Ioan Golembiovschi

din Breaza, s-a îndrăgostit de fata vornicului Mihalachi Macovei, dar idila se curmă brusc, fiind rememorată duios în povestirea „Încă însurat nu fusesem“. În 1850, Iraclie termină studiile teologice, se căsătoreşte cu Emilia, fiica brigadierului silvic Ştefan Clodniţchi din Voivodeasa, iar căsătoria se oficiază, la 20 august 1850, în biserica din Volovăț. Ciprian, al doilea copil, după Emilian, se naşte la Şipot, lângă Izvoarele Sucevei, „în munții huțăneşti“, în care Iraclie Porumbescu fusese „aruncat“ de ierarhul român al Bucovinei pentru că ținea morțiş la identitatea inconfundabilă a limbii române. În 1857, familia se mută la Boian, dar revine la Şipote în 1859 şi, până în 1864, îl are oaspete, în fiecare vară, pe compozitorul Carol Miculi, care culege cântece populare româneşti şi îl învață pe Ciprian notele muzicale. În 1865, familia Porumbescu se mută la Stupca, de unde Iraclie Porumbescu va cere să fie mutat, în 1884, după ce-l ostenise singurătatea, la Frătăuții Noi. În acelaşi an, Ciprian Porumbescu a fost comemorat la Braşov (9 iunie), unde „Crai Nou“ încă se mai juca, dar şi la Oravița (1888), Lugoj (1891), unde s-a pus în scenă aceeaşi fermecătoare operetă.

Iraclie Porumbescu s-a stins, în 13 februarie 1896, la Frătăuții Noi, unde a şi fost înmormântat, fără să mai apuce să-şi exercite autoritatea de egumen al Putnei, şi fără să mai asiste la un spectacol bucovinean cu muzica fiului său, „Crai Nou“ jucându-se la Cernăuți, prin străduința Societății „Armonia“, abia în 1898 (24 aprilie), an în care, sub îngrijirea rădăuțeanului Leonida Bodnărescu, apare şi volumul „Scrierile lui Iraclie Porumbescu adunate şi însoțite de o schiță biografică“ (Cernăuți, Editura lui L. Bodnărescu, 1898). De-a lungul vieții sale, Iraclie Porumbescu şi-a publicat scrierile (multe pierdute în uitare) în „Albina“ (Budapesta), „Albina românească“ (Iaşi), „Almanahul Moldovei“ (Iaşi), „Bucovina“ (Cernăuți), „Candela“ (Cernăuți), „Concordia“ (Budapesta), „Fântâna Blanduziei“ (Bucureşti), „Federațiunea“ (Budapesta), „Foaia pentru minte, inimă şi literatură“ (Braşov), „Gazeta Transilvaniei“ (Braşov), „L'Etoile de Danube“ (Iaşi), „România liberă“ (Bucureşti), „Românul“ (Bucureşti), „Telegraful român“ (Sibiu), Tribuna (Sibiu), „Unirea“ (Bucureşti), dar şi în „Revista Politică“ (Suceava), în „Deşteptarea“ şi în calendarele bucovinene.

„Iraclie Porumbescu (1823-1896) e nu numai un vajnic cronicar memorialist, un autentic şi plastic informator asupra descinderii vizionarului pribeag din 1848, Aron Pumnul, în Bucovina (schiţa „Cum a venit Pumnul în Bucovina“) şi asupra petrecerii lui Vasile Alecsandri, împreună cu ceilalţi patruzecioptişti în Bucovina („Amintiri despre Vasile Alecsandri“) sau asupra destrucării, din 1856, a sfintelor oseminte de la Putna („Deshumarea Domnitorilor Moldovei“), precum şi asupra altor fapte istorice („Un episod din 1848“ şi „Vasile Mălinescu, fostul pe urmă Agă al Iaşilor“), ci-i, în acelaşi timp, un pronunţat talent de povestitor, depănându-şi, duios şi cu adânci tresăriri pentru poezia naturii, amintirile sale pline de romantice vânzoleli („Zece zile de haiducie“, „Haiducul Darie“ şi „Moş Matei Bercheşanul“, „Un episod extraordinar din anul 1841“, „Un episod din 1848“, „Pronumele meu străin – mântuitor“, „Pronumele meu străin – fatal“ etc.) şi vârstându-şi scrisul cu pagini de cel mai veritabil umor („Un episod hazliu din Mănăstirea Putna“, „O răzbunare minunată“), întrupare a acelei minunate plăsmuiri din basmul nostru, care râde dintr-un ochi şi plânge din celălalt, întocmai cum, în viaţă şi-n operă, avea să fie şi marele său fiu, Ciprian Porumbescu, pururi vibrator între o lacrimă şi între un zâmbet.

Ba Iraclie Porumbescu e un atât de hotărât talent, încât, biruind calapoadele cărţii pe care a avut neşansa s-o înveţe şi biruindu-şi întreaga ambianţă, ştie să gângurească nu numai hibrida limbă a şcolirii sale, împănată cu pumnulisme şi fojgăind de germanisme, ci nimereşte cu adevărat un neaoş grai de precursor al lui Ion Creangă. Ai zice că pe tăinuitele poteci ce le colindă haiducul Iraclie, fiul lui badea Tănase Golembiovschi (Porumbescu) din Suceviţa, bate un înviorător vânt de codru verde, risipind tot mucegaiul cărţii şi al şcolii şi readucând întregi alaiuri din miresmele plaiurilor strămoşeşti.

Să-l auzim!

Pildă de neaoş grai strămoşesc: „... mă îndosii după un moş de brad, în partea poienii din preajmătul vântului... şi-mi gătii puşca... cu un plumb dinainte grijit din ciocan, şi apoi stătui... cu ochii strună spre poiană... Stam stâncă, cu cucoşul tras şi aşteptam să-mi vină boul (cerbul masculin – nota lui Leca Morariu) ceva mai aproape, ori măcar să iasă dincolo de ciută, care mi-l îndosia“ („Zece zile de haiducie“, Ediţia

Bodnărescu 62).

Profundă vibrare pentru poezia firii: „Cântau sturzii, cântau mierlele pe-ntrecute şi din depărtatele măguri sunau acum, în revărsatul zorilor, buciumele stânelor de ţi se părea că te leagănă îngerii şi te ridică la cer, şi că nu linul vântuleţ de dimineaţă, ci mândreţea acelor glasuri de bucium mişcă aleanul vârfurilor uriaşilor brazi şi molizi“ (ibidem 66). Şi: „Când înseră, şi soarele... se uita încă numai cu un ochi înapoi spre lume...“ (ibidem 76).

Langaj măiestru adecvat interlocutorilor: „Apoi, cum văd, tu aşa tânăr, şi acum şi vânător şi puşcaş prin codrii afunzi?! Bun! Hai cu mine, te fac eu vânător de altă hiară, nu de asta proastă, ce-o aştepţi tu aicea ca băieţii boiştele cu undiţa la pârâu...“ (ibidem 63). Sau: „Ziua umblă numai bicisnicii, cari nu văd noaptea! Voinicii, măi copile, voinicii ca noi şi cum vei fi şi tu nu-şi împleticesc picioarele ziua ca cei numai cu o bucăţică de suflet! Ia aşa, noaptea, care-i ziua voinicului!“ (ibidem 64). Sau: „... se uită la mine – păcatele mele, eram aşiş în acea vârstă, de statură cam măşcată – şi zise ca pentru dânsul singur: - Cam abia înţărcat, da‘ s-a face! – Face-v-ar Dumnezeu gânj şi ghem! – gândeam eu – pe voi, da‘ nu pe mine bun ca voi!“ (ibidem 65). Şi următorul fel de a vorbi „în pildă“, cu adevărat ţărăneşte şi cu adevărat ermetic-haiduceşte: „Nişte nori groşi se arătară pe cer din partea despre apus. Darii, văzându-l, zise: - Mă tem, măi, că om mai lăsa coasa, să nu fie lucrul degeaba; cum gândiţi? – Cam aşă samănă – ziseră unul la altul. Se mai porni şi un vânt care mâna norii cei întunecaţi mai cu grăbire. – Cum stăm cu merindea? – întreabă Darii. – Cam pe sfârşite – răspunde Iacob. – Andrei, Toadere – zise Darii – mergeţi la stâna Mutului şi aduceţi ce trebuie; vă dă baciul, poate că va trebui să mai şedem pe-acasă. – Andrei şi Toader se duseră la deal, spre Poiana Mărului, iar Darii mai zise: - Mihalache, Niţă, ian mai duceţi-vă unul spre plai, altul spre bâtcă, mai trageţi cu ochiul şi cu urechea, nu samănă ceva, ştiţi voi, şi a alţi nori?“ (ibidem 68-69). Nici eroii lui Sadoveanu nu ştiu mai autentic glăsui!

Şi iat-o şi minunata putere evocativă a scriitorului Iraclie Porumbescu: „Întunecase tare şi noi mergeam greu peste butuci de copaci doborâţi de vânt prin desişul pădurii. Deodată auzim un pocnet de pistol în partea despre culme şi sunetul puşcăturii se aşternu peste întreaga

pădure“ (ibidem 71). E un sunet nu numai acustic, ci aproape vizual acesta care se aşterne prelung peste întreaga încremenire a codrului!... Sau, adevărată încondeiere de măiestru, când scriitorul nostru fulgerător ni-l înfăţişează, dintr-o singură trăsătură, pe căpitanul de haiduci Darii, într-o clipă de colcăitoare mânie: „Fruntea-i lată îi era încreţită ca nişte brazde pe ogor“ (ibidem 68) – comparaţie de gravă amploare, sugestionând şi întunericul acestei aprige încruntări, dar şi elementara ei forţă telurică...

Şi – chiar şi nota umoristică! „M-a fi văzut părintele că mă năcăjesc cu desnodarea încuietoarei porţii, şi-mi veni înainte. Era numa-n cămaşă, dar cam lungă, deşi nu cam de ieri, de alaltăieri schimbată; descins, desculţ, cu neexprimabilele suflecate până la meridianul pulpelor şi cu capul gol, - părul şi barba, ţinută republicană... – Stăi! – zise el către mine – ţi-oi deschide eu! – Îmi desnodă încuietoarea şi eu, intrând pe poartă, se-nţelege îi sărutai – nu ştiu, dreapta sau stânga, dar aceea simţii, că trebuie să fie un econom raţional, carele începe îmbunătăţirea ogorului de la grijirea chiar cu propriile-i mâni, o condiţiune principală aceasta, care face pământul mai productiv“ („O răzbunare minunată“ 164).

... prin „Imnul lui Iancu“ (lui Avram Iancu), imn care, pe de-a-ntregul (şi-n text, şi-n melodie) e al lui Iraclie Porumbescu, Porumbescu-tatăl izbuteşte să-l anticipeze, oarecum, pe marele său fiu, Ciprian, imnul acesta, închinat „Lui Iancu“ putând deveni atât de popular, încât, atunci când (la 1921) Al. Al. Cuirea dă „Povestirea pe scurt a vieţii lui Avram Iancu“ (Cluj), la pag. 68 Ciurea publică o variantă a acestui „Imn“ drept cântec popular! Pentru o şi mai largă popularitate, Ciprian Porumbescu avea să cânte, apoi, „Cântecul treicolorului“ şi cântecul de birunţă al României-Mari, „Pe-al nostru steag e scris unire“.

Iraclie Porumbescu e, deci, nu „numai“ Tatăl marelui Ciprian!“ (Leca Morariu, Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 153-157).

După acest studiu atotcuprinzător şi eficace al lui Leca Morariu, n-ar mai fi nimic de spus, ci doar de pus în pagină o proză. Ca să-l redescoperim şi, desigur, să ne simţim obligaţi la contemporaneizarea întregii sale opere, care încă mai zace în lanţurile ortografiilor latiniste. Am ezitat mult, fascinat de fiecare pagină în parte, apoi optez pentru

mărturisire, pentru paginile de istorie literară, preferând, în cele din urmă, „Amintiri despre Vasile Alecsandri“, omul acela generos şi aproape dumnezeiesc, căruia Bucovina îi datorează atât de mult:

„Amintiri despre Vasile Alecsandri

Era în vara anului 1848, anul pe care multe popoare îl numesc anul mântuirii, căci în acel an au ajuns ele mântuirea şi astăzi o şi au; altele, însă, aşteaptă acea mântuire, deşi preţul ei, până la acel an şi de atunci încoace, l-au anticipat şi încă cam scump: cu virtuţi faptice de loialitate ca supuşi, ca patrioţi şi ca cetăţeni, manifestate toate acestea în faţa lumii şi sigilate şi cu chiar sângele lor...

Era, zic, în vara anului 1848. În Cernăuţi se aflau aproape cincizeci de tineri Moldoveni, fruntea acelui tineret din întreaga ţară, care, parte surghiuniţi de satrapul ruso-turcesc, Vodă M. Sturdza, şi parte refugiaţi încoace de frica barbariei acelui Vodă, cu care barbarie trata el, în ultimele zile ale lui Marte al acelui an, pe acea elită de tineri, ce, întru a scăpa, în fine, ţara şi poporul Moldovei de nemaipomenitele nedreptăţi, apăsări, mâncături şi schingiuiri de toată mâna din partea despotului Sturdza, se adunase la Iaşi să se sfătuiască în pace şi linişte cum şi-n ce fel acea scăpare ar mijloci-o.

Onoare guvernului de atunci din Viena, care, auzind de brutalele şi sângeroasele maltratări şi batjocoriri ce le făcuse Vodă M. Sturdza de supuşii săi Moldoveni, fruntaşi patrioţi, la Iaşi, spontan dete ordin ca toţi câţi vor vrea să treacă din Moldova încoace şi se vor cunoaşte că-s de stare mai bună să fie pe la toate cerdacurile de pe graniţă sloboziţi fără nici o împiedicare, numai să-şi înscrie ei numele într-o condică, care să fie expusă la comandantul cerdacului.

Bieţii proscrişi şi refugiaţi, între care, cât îmi mai aduc astăzi aminte, se aflau M. Cogălniceanu, marele bărbat de Stat, ce trăieşte şi astăzi; fraţii Petrache şi Vasile Casimir, Costache Negri (acest ştiut mare şi nobil suflet de om, de patriot şi de român era cu multă afecţiune cătră mine. Ultima scrisoare ce-mi scrisese e din anul 1872 şi, pentru interesul ei obştesc, se publică într-o gazetă din Bucureşti), cu două surori ale

sale, ambele călugărițe, dintre care una şi acum trăieşte ca Stariță la mănăstirea – nu ştiu, Agapia ori Varatic – şi care surori, din iubire către fratele lor, poate peste aceasta şi de teamă să nu aibă, din cauza fratelui lor, şi ele a suferi de urgia lui Vodă, veniră încoace a împărți surghiunul fratelui lor; apoi Rola, doi frați Roseteşti, Vlădica Iustin Ectessis (episodul cu acest episcop îl publicai în „Unirea“ din Bucureşti), doi Sioneşti, poetul şi unchiul său Toader, Ralet, prințul A. Moruzi, prințul Gr.Cantacusin cu soția sa, D. Canta, ofițerul Filipescu, Dumitrache Mălinescu (două episoade ale acestui boier energic şi mare patriot şi român le publicai în foi de dincolo şi de dincoace), Ionescu, Epureanu, Romalo, Moldovanu, un tânăr din Muntenia, anume Curțius, Cuza, ce fu pe urmă domnul principatelor, şi repausatul Laureat „Vasilică“ Alecsandri cu fratele său Iancu, şi alții. Aceşti parte proscrişi, parte refugiați, zic, erau în Cernăuți prin diferite cartiere: în hoteluri, de care, pe atuncea, erau numai două mai de acătării, apoi prin case private, şi unii, între care şi Vlădica Iustin, la Nestorul şi fruntaşul boierilor bucovineni, marele Vornic Doxachi Hurmuzachi, tatăl ştiuților noştri, tot aşa de mari români ca şi mari spirite, Eudoxiu, Georgi şi Alecu Hurmuzachi, în casele sale din Cernăuți, iar alții la moşia sa Cernauca. În casa acestui boier, ce proscrişii şi bejinarii cu tot dreptul o numeau „Casa lui Avraam“, locuiau, cum zisei, unii la care se adunară, mai târziu, şi George Barit, şi Aron Pumnul; căci acea casă a boierului Hurmuzachi din Cernăuți, făcută după obiceiul boierilor vechi, adică jos şi numai cu un rând, nu era prea încăpătoare pentru mulți, locuind în ea însuşi bătrânul boier cu cucoana sa şi cu fiul lor, Alecu; apoi, fiind acolo redacțiunea gazetei „Bucovinei“, ce o realiza acel trifoliu de confrați, mai ales, însă, vioiul, laboriosul şi ingeniosul Alecu. Dar la masă, la prânz şi la cină se aflau, toată ziua, cel puțin câte 10-15, de multe ori şi mai mulți din acei proscrişi şi aceea chiar la silitoare invitare a boierului şi a cucoanei. Îmi aduc aminte, şi vor fi încă şi Cernăuțeni contemporani de pe atunci, care-şi vor fi aducând şi ei aminte, cum bătrânul boier Hurmuzachi, în hainele sale patriarhale, în anteriu, adică, de arşenic de mătase, încins cu şal scump de Bagdad, care ajungea până sus. pe piept, cațaveică cu blană de jderi, deasupra cu giubea din cel mai fin postav, în cap cu fes roşu, de sub care se vedea retezatul păr, alb ca laptele, şi peste fes pălăriuță

sură; în mână cu o vărguță de gutapercă, cu bold de aur la mănunchi, călare pe un sur sprinten şi focos, ce mergea cu umblet mărunt şi cilibiu, de ți-era mai mare dragoste să te uiți la el şi la septagenarul său călăreț.

Cum zisei, bătrânul Hurmuzachi, încă de pe la şase ore dimineață (cronologie veche, deci cam ora unsprezece – n.r.) şi-n toată ziua cu vreme bună, aşa, călare, traversa oraşul, coborându-se de pe cal, ce-l da feciorului, ce aşijderea călare îl urma, coborându-se, zic, de pe cal pe la hoteluri şi pe la casele în care se aflau în cvartir musafirii moldoveni, intra în odăi şi pe mulți, chiar sculându-i din somn cu vorbe vesele şi şăgalnice, îi invita la sine, la masă, şi, ca să dea acestor ale sale invitări un pond mai neresistiver (un aer lipsit de festivism – n.r.), zicea încă din pragul casei: „Să ştiți că cucoana vă aşteaptă şi vă aşteaptă cu bună samă“.

Într-o atare dimineață, aflându-mă eu la frații Casimireşti, unde locuia şi principele Alecu Moruzi, şi ofițerul Filipescu – acea casă a fost aceea a repausatului consilier de tribunal Roller –, era numai a doua zi după ieşirea de la tipar a epocalului poem „Deşteptarea României“, care poem răposatul, marele nostru bard (Vasile Alecsandri – n.r.), îl compusese la Cernăuți şi-l tipărise într-o mie de exemplare, coală de cvart (A5 – n.r.). Veni şi bătrânul Hurmuzachi, deschise uşa şi, văzând pe toți, în prima odaie pe ambii frați, iar prin uşa deschisă, în cealaltă odaie, pe principele Moruzi, încă în pat, aşişi de pe prag şi într-o poziție ca de orator, declamă:

„Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemişcare,
N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător?“ ş.c.l.,

erupse, apoi, într-un dulce hohot şi adăugând, cu o față veselă, ce vădea că ce spune e numai şagă:

- Vodă cu Duhamel şi cu Bălşucă-s, acum, pe drum, raita încoace; hai, sculați, să mergem să-i primim cu alai (iară un hohot), dar, până atunci, poftim astăzi la masă, cucoana vă aşteaptă şi vă aşteaptă de bună seamă!

Şi, apoi, sfârşi:

- Bună dimineața, principe, bună dimineața, domnule Filipescu, bună dimineața, Petrachi şi Vasilică!, şi de duse, mai lăsând în ducă-i să se audă câteva vorbe de şagă asupra declamării sale.

Admirabilul bătrân învățase, adică, anume acea strofă pe de rost, ca să scoale cu ea din somn pe musafirii din Moldova.

Şi acum trec la propriul scop al acestor şire (rânduri – n.r.): Eu, încă student de teologie, deşteptat şi eu încâtva de spiritul cu sorgintea în Paris, străbătut, apoi, ca un fulger, peste Berlin şi Viena, până şi la noi, în Bucovina, scrisesem, până atunci, câteva mărunțimi, ca de exemplu „Odă la ziua natală a împăratului Ferdinand“, cu motto din Herder, „Du bist Gesalbter den uns Gott versprach!“, adică „Tu, unsul, eşti acela pe care ni l-a promis Dumnezeu“, apoi nişte stihuri, „Către Zimbru“, „Aratrul sau plugul la anul nou“, parafrază a celui original, în sensul timpului de atunci; o fabulă, „Buchia şi Litera“, o idilă, „Stâna“ şi „Lui Iancu“ (regelui munților din Transilvania), odă ce se cântă şi astăzi, atât în Bucovina, cât şi-n Transilvania, care aceste mărunțimi, nu aşa ele, decât inima cea nobilă şi devotată a națiunii noastre, inima confraților Hurmuzachi, care ei fură primii ce recoborâră drept Theseu focul naționalității române în româna Bucovină, răcit deja acel foc mai cu totul prin norii străinismului, şi care confrați, văzând în mine ceva românesc şi capabil de formare ulterioară, mă introduseseră în casa lor; prin urmare, şi în cunoştință cu proscrişii şi refugiații din Moldova.

Nemuritorul Vasile Alecsandri mă îndemna, cu cuvintele lui dulci şi lăudătoare (cum aceasta se face cam de regulă cu tinerii în oareşcare specie), să urmez pe calea începută, înainte. Eu, ce pururea numai cu un respect priveam la marele poet Alecsandri, care, repet, aici, astăzi, nu l-aş putea numi decât sfială pioasă; auzind atari cuvinte din gura atât de mult adoratului de mine, mă dusei şi scrisei o baladă, „Ieremia Moghilă şi Sihastrul“. După ce o purisei (corectai – n.r.) cât putui de mai frumos, mersei cu ea la Alecsandri, la hotelul „de Paris“.

Era pe la opt dimineața, îl găsii încă în pat, îmbrăcat în halat şi şezând rezemat pe perini, cu creionul în mână şi cu hârtie dinainte-i, pe o carte, ce-i servea drept masă.

Îmi permit a face, aici, o mică deviațiune, şi încep cu descrierea persoanei fizice Vasile Alecsandri, cum era el pe atuncea. El era de statură mijlocie, dar sprintenă şi mlădioasă. Fața-i era rotunzie, cu trăsături din cele mai simpatice. Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o împrejura nici un păr până după vârful capului, ce, însă, nu-i scări amenitatea, ba,

pot să zic, frumusețea, nici un pic. Ochii-i erau negri, iar sprâncenele negre deplin şi încordate sus şi eumetrici, apoi împreunate la mijloc, gemene una de alta, ce-l făceau şi mai frumos, şi mai drăgălaş. Gura-i simpatic proporționată şi nasul tot aşa. Buza-i superioară o orna cu o musteață nu mare, neagră ca şi sprâncenele şi ca părul acesta scurt dindărătul capului. Barba şi fauretele şi le rădea.

El era, pe atunci, de 26-27 de ani. Fiind vara, afară de câteva excepții, se îmbrăca schimbiş, ca şi amicul său, Costachi Negri, în bluză şi pantaloni ba albi, ba naranzii; la gât, fără nici o legătoare, ci numai cu gulerul cămeşii îndoit în jos; în cap, cu pălăriuță „Panama“ fină. Mersul lui era pururea galant, dar nicicând afectat. Numai atunci când, câteodată, seara, întorcându-se cu consorții săi de la plimbare, în Cernăuți de la grădina publică, iar la moşia bătrânului Hurmuzachi, Cernauca, din parcul curții ori de pe fânațe, ținându-se câte şase, şapte inşi de-a brațete, Alecsandri şi Costachi Negri totdeauna în mijloc, cântând cu toții „Allons, enfents de la patrie, le jour de gloire est arrive“ ş.c.l., pasu-i era astfel, adică după tactul cântecului „Marselesei“.

În fine, glasu-i era, atât în vorbire, cât şi-n cântare, domol şi, totuşi, de un timbru foarte amabil şi atrăgător.

Vasile Alecsandri era, cum îl numeşte şi Eminescu, pururi vesel; altfel eu nicicând nu l-am văzut. Nu-i vorbă, impresiuni dureroase, mai ales în vremurile cele de urgie în patria sa, Moldova, când în mai toate zilele veneau veşti, una mai sinistră şi mai revoltătoare decât alta, cu bună seamă îi strângeau inima. Dar, fie că el poseda puterea morală de a sufoca pentru eterni durerea în sine, ori fie că fața sa era din fire aşa, ca să nu se poată schimba în semn de tristețe; Alecsandri era, afară, din când în când, tăcut, cum zisei, pururi vesel. Pe mine, când veneam la el ori când mă chiar întâlnea pe drum, totdeauna mă bineventa, respectiv mă saluta cu:

„Porumbiță întristată,
Eu ca tine sunt străin
Şi-ntr-o țară depărtată
Tu cânți tristă, eu suspin“,

primul cuvânt, adică, din strofa aceea a lucrului său propriu, aluzie şăgalnică la numele meu. Sfârşea această strofă cum zisei, din poezia sa,

„Suspin“, dar cuvintele „eu suspin“ le rostea, totdeauna, cu un zâmbet amabil.

Vesel de tot sau, aşa să zic, entuziasmat în veselie, îl văzui pe Vasile Alecsandri o dată, adică la banchetul ce-l dete el şi fratele său, repausatul locotentent-colonel Iancu, în hotelul „de Moldavie“, la Cernăuți, în onoarea proclamării republicii în Bucureşti.

Bătrânul boier, tatăl Alecsandriştilor, venise şi el, cu câteva zile înainte, la Cernăuți, lucru ce-i dete marelui poet şi român Vasile Alecsandri posibilitatea îndemânatecă a-şi face pe dor şi a da acel banchet. Se zice că bătrânul boier era cam strâns la pungă. Însă insistările dulci şi dezmierdătoare ale fiilor săi şi, mai ales, ale iubitului său Vasilică, i-o desbrăcară, cu ce inimă nu ştiu, dar aceea ştiu că, cu propria sa mână, fiind şi eu de față, numără bietul bătrân, a doua zi, 125 de zâmțați pentru acel banchet. Şampania de la acel banchet, pe care tânărul Curțius din Bucureşti, ca unicul reprezentant al Munteniei, îl prezidă, şezând sus, pe un fotoliu, plăcu tare şi la mulți din clasele superioare de dincoace.

Dar poporul de la țară, adică pe sătenii de rând, îl iubea Vasile Alecsandri ca nu ştiu ce! De multe ori, mergând eu cu răposatul pe stradă, dacă auzea nişte oameni săteni vorbind româneşte, sta la ei, le zicea „bună ziua“, se da cu dânşii în vorbă, îi întreba că de unde sunt, la ce treabă au venit la târg, ce le fac casele, ce gospodăriile şi altele asemenea, ce el, Alecsandri, cunoscătorul desăvârşit al poporului, ştia că place atâtor oameni să audă, dacă cineva le vorbeşte. La despărțire, le zicea: „Fiți sănătoşi şi să găsiți bine acasă!“. Se înțelege că bieții oameni simțeau, în adevăr, o mare bucurie, văzându-se cinstiți cu vorba de un domn şi încă în limba şi după obiceiul lor; mult se uitau, apoi, după Alecsandri.

Aşa făcea el şi la Cernauca, când se afla acolo, adică la moşia bătrânului Hurmuzachi. După atari vorbiri dese cu oamenii de acolo, şi pururea în mod afabil şi amical, ei îi aflară numele şi, o, ce şi câtă bucurie avu, odată, auzind că-i zice un moş sătean „conaşule Vasîlică“.

Văzând eu că nemuritorului nostru cântăreț cu condeiul îi place atât de mult poporul şi venind, odată, nişte munteni din Câmpulung, cu vornicul lor, Andrii Burduhosul, într-o afacere a lor, la Cernăuți; venind ei, apoi, şi la mine, în seminariu, căci mă cunoşteam cu numitul vornic, un bărbat din fire foarte inteligent, îi invitai să meargă cu mine la

Alecsandri, zicându-le că să mergem la o persoană mare din Moldova, care tare iubeşte poporul şi căreia, vorbind eu despre muntenii noştri, care-s neaoşi Români, îşi exprimă dorința să se întâlnească şi să vorbească cu atari munteni. Oamenii se-nvoiră la vorba mea şi ne duserăm.

La Alecsandri, în hotelul „de Paris“, găsirăm şi pe Costachi Negri, care şi el, cu surorile sale, şedea în acel hotel. Recomandai oamenii; Alecsandri zise „îmi pare bine“, dete mâna la vornic, apoi la toți ceilalți, care mai erau trei, îi pofti să şadă şi, dându-se în sfat cu ei, ba spre alta, cum şi din ce trăiesc acolo, la munte, şi cum le merge, aduse, pe-ncetul, vorba la stâni, la ciobani şi, în fine, la de au cântece vechi, bătrâneşti şi de le cântă la întâlniri vesele, la nunți, la hramuri şi altele.

Vornicul Andrii zise că da, cântă, numai acum mai rar, că nu le prea vine a cântării şi a veseliei. Atunci, unul din ceilalți trei, cu numele Ioniță Sabie, unul şi mie cunoscut şagaci şi glumeț, întrerupând pe vornic, zise:

- Ba, acum cântăm mai în toate zilele, dar cântăm cântecul ăsta, dacă n-ați bănui să vi-l zic...

- Poftim, poftim, zi-l numai!, răspunse Alecsandri râzând.

Se puse pe scaun, în preajmătul lui Sabie, dar cam departe, ca să nu-l jeneze, şi badea Ioniță începu, pe melodia „Doinei“, în glas nu tare şi nici slab:

„Cântă cucul sus, p‘un ciung,
Oi, rea veste-n Câmpulung,
Din Rarău până-n Bârgău
N-auzi alta decât rău
Şi din Runc până-n Muncel,
Câmpulungu-i vai de el.
Că de când veneticii au intrat în Câmpulung
Şi de când veneticii au venit
Câmpulungu-a sărăcit.
Cu-nvârteli, cu protocoale
Au rămas satele goale
Satele şi casele
Şi strungile bietele“...

Ş-apoi iar zise badea Ioniță, cam cu râs, cam cu adins:

- Nu bănuiți, mă rog, dar aşa cam cântăm în toate zilele...

După ce fini Badea Sabie cântecul, Negri şi Alecsandri se uitară unul la altul şi acesta zise către Negri: „Pauvres, pauvres gens!“ (Bieții, bieții oameni!).

Acuma revin la continuarea subiectului de față, propriu, acolo de unde am deviat.

Alecsandri, intrând eu pe uşă şi încă ne-având când a-l saluta cu „bună demineața!“, mă şi bineventă cu stereotipu-i „porumbiță întristată“ ş.c., şi, ca totdeauna, cu fața veselă.

- Ce hârtie ai în mână?, îmi zise. Mi-ai adus ceva?

- Am adus, răspunsei eu, dar nu dumitale; ci numai la dumneata, ca să mă rog cât mai frumos să aibi bunătatea să ceteşti, când vei avea timp liber, ce am scris eu în hârtia asta şi apoi să mi-o înapoiezi cu binevoitoarea-ți judecată, de-am scris ce-am scris, de ceva seamă...

- Ah, bun! Şi cred că, după cum am citit versurile dumitale, şi acestea ce ai adus vor fi bine scrise.

Îmi primi hârtia din mână şi, desfăcând-o şi numai văzând titula:

- Bravo, baladă! Din popor?

- După o tradițiune legendară, răspunsei eu, care am auzit-o în locul meu natal, Sucevița, şi e cam tot una cu cea „Ştefan cel Mare şi Sihastrul Daniil”, când a mas Ştefan cel Mare la el, în chilia cea scobită într-o stâncă, şi, după aceea, cum zice tradițiunea, a zidit Ştefan mănăstirea Putnei...

- Bun subiect, zise Alecsandri. Voi ceti-o şi ți-oi da bucuros părerea mea.

Fiindcă-l văzui la lucru, mă închinai tăcut şi mă dusei.

La amiază-zi, ne întâlnirăm la masă, la bătrânul Hurmuzachi, la care masă, ca de regulă, se aflau şi mai mulți emigranți Moldoveni şi, între dânşii, şi Costachi Negri şi Vasile Alecsandri, cu fratele său, Iancu. În timpul mesei, şezând eu lângă fiul bătrânului Hurmuzachi, Alecu, neuitatul, din tot sufletul meu veneratul şi, îndeosebire, nobilul meu binefăcător (favent, în text – n.r.), îmi zise acesta, pe-ncetul, căci Vasile Alecsandri nu era departe de noi:

- Ai scris ceva; mi-a spus Vasilică, bine-ai făcut: scrie, scrie!

După masă, care, ca niciodată altfel, decât cu vorbe vesele se petrecea, parte ale bătrânului de ani, dar de inimă purure junului Avraam Hurmuzachi, de care vorbe şi glume şi ale celorlalţi meseni foarte îi plăcea şi râdea cu un haz ce iarăşi, prin el, făcea veselie plăcută la toată masa. După masă, zic, venind Vasile Alecsandri la mine şi luându-mă de mână, îmi zise:

- Avea-vei timp, desară, să vii la mine?

- Avea, răspunsei eu.

- După nouă, mă găseşti, poftim.

Venind seara, după nouă, îl auzii, de afară, pe Alecsandri cântând „Scumpă copiliţă" din „Norma". Pricepui că nu e ocupat.

- Vii, Porumbiţă întristată?, zise el. Haidem, sara-i plăcută, hai la plimbare şi-om vorbi de ale noastre!...

Ajunşi, cu vorbe despre alte lucruri, între care şi despre ce învăţăm la teologie şi oare acestea ce învăţăm, mai ales în Dogmatică, e deplin în sensul bisericei noastre ortodoxe, ca celei mai constituţionale din lume şi de nu se ştirbeşte ceva în favorul guvernului, care aici nu e ortodox, la care, şi alte întrebări de felul acesta, eu răspundeam cum pe atunci ştiam. Ajunşi, zic, între atari şi alte vorbe, în grădina publică, mai văzând acolo, pe aleea principală, alţi plimbători târzii, Alecsandri se îndreptă spre o alee lăturaşă, în care nu se vedea nimic.

- Domnule Porumbescu, îmi zise el. Acum, ceva despre ale noastre. Îmi place că te văd, mai întâi de toate, român şi-apoi că te şi ocupi cu scrieri româneşti. Scrii să împărtăşeşti neamului dumitale şi al nostru aceea ce ai şi ce ştii dumneata. Aşa se cade, aşa e bine, aşa să facem cu toţii, după puterile noastre. Mai ales, poporul de jos – noi îl numim de jos: sărmanul popor, şi cu cât îi mai sus decât noi! A avut, oarecând, neamul nostru vremi bune şi pe urmă vremi rele; cele bune, însă, n-au fost şi ale poporului ce-i zicem de jos. Atuncea, e drept, a fost el de jos şi drept e că de jos a rămas el, bietul, pentru unii, în privinţa deosebirii lui de cei „unii", până în ziua de astăzi. Însă, atât din vremurile bune, cât şi din vremile rele, ce a fost neamului nostru întreg mai sfânt, mai scump, mai dulce şi chiar mai şi de onoare: nu acei unii, cărora le zicem clase de sus, ne-au conservat şi păstrat pentru posteritate, pentru noi cei prezenţi şi pentru cei ce vor fi urmaşi după noi; ci poporul, bietul, ce-l numim de

jos. Înstrăinatu-s-au de tezaurul vetrei clasice părinteşti acei „unii“, frântura mai mică din națiunea noastră, părăsind ei, drept fiul cel pierdut din Evanghelie, cele superioare, datinile şi obiceiurile strămoşeşti, care sunt cum şi erau cele mai poetice, cele mai sublime din lume; dar poporul de jos tezaurul acel superior, pe care cei „unii“, din clasele aşijderea superioare, îl părăsiră, nu l-au abandonat ca nişte haini, ci l-a strâns la inimă şi l-a păstrat cu scumpătatea şi conştiinciozitatea demnă de-un popor aşijderea demn. Acest popor, cu tezaurele lui naționale, să-l copiem!

Alecsandri le spunea acestea în linişte, dar vădea, totodată, şi cea mai expresă simțire şi, apoi, după câțiva paşi, mă întrebă:

- Dumneata eşti din popor?

- Da!, răspunsei.

- Ferice!, zise el. Ți-oi mai spune, deci, unele în acest sens, dacă eşti din popor. Dar, până atunci, să vorbim ceva despre poezie, cu care văd că şi dumneata te ocupi... Poezia, domnule Porumbescu, este o artă şi încă o artă tot aşa de frumoasă, precum şi domeniul ei e numai frumosul. Ca artă, aşadar, ea pretinde de la poet o facultate specifică spre a o putea realiza, apoi şi o dezvoltare a acelei facultăți prin îndeletnicire. Facultatea cea specifică pentru arta poeziei trebuie să fie superioară la ceea ce noi numim talent ori, chiar, ingeniozitate. Talentul acesta de poezie este, cum aş zice, teoria, iar exersarea, îndeletnicirea în poezie, e practica ei. Prin această teorie şi practică metamorfozează poetul o lume de simțiri şi cugetări estetice, prefăcându-le şi înfățişându-le în cuvinte. Trebuie, apoi, acel talent să mai aibă facultatea de a produce din sine, să inventeze originalități, şi aceste originalități să le pună în imagini. Această facultate e fantezia. Şi, în sfârşit, poezia trebuie să posede deplina cunoştință a limbii, ca să aibă toate, şi cele mai fine şi mai frumoase culori la dispoziție, întru de a-şi putea şi exprima şi împodobi prefacerea simțirilor şi gândurilor sale estetice, împreună cu fantezia sa, în cuvinte.

Ascultam tot cuvântul vorbirii marelui poet cu cea mai încordată luare de seamă, ba, şi mai mult, parcă cu frică să nu scap cumva din auz şi din pricepere o unică iotă.

- Aceste, continuă Alecsandri iarăşi, cum zisei, sunt despre poezie îndeobşte. Ți-am citit balada „Ieremie Moghilă şi Săhastrul“. Aşa-i că

subiectul ei ți-a plăcut, căci l-ai scris?

Eu tăcui.

- Da, ți-a plăcut; căci, altminterea, nu te ocupai de el. Şi, acuma, să-ți spun, domnule Porumbescu, cearcă, caută, ascultă şi întreabă de atari tradițiuni între poporul din care eşti, în care trăieşti şi, mai ales, în care şi cu care, ca preot, vei trăi. Tot de ce, de ce mai mult te-i îndulci de mărgăritarele prețioase şi încântătoare ce le are poporul nostru strânse la sânul său. Şi acele mărgăritare prețioase şi într-adevăr fermecătoare sunt poezia neamului românesc. Cel mai scurt cântec, cea mai mică poveste să nu o bagatelizezi, să nu o ignori, să o scrii; ele sunt ori frânturi din întreguri mai mari, ori conțin aşişi în sine însuşi un întreg sintetic, pe care analiticul îl va desfăşura şi dezlega – drept ca sticla camerelor obscure...

Stete, apoi, locului; mi se păru că caută spre cerul înstelit, mă luă de mână şi zise cu un patos fascinant:

- O, poezia, poezia poporului nostru, repet, domnule Porumbescu, este poezia întregului nostru neam şi aşa de frumoasă este această poezie că, dezvălindu-se ea la lumina soarelui, este ca o copilă frumoasă din Carpați, tânără, mândră, nevinovată şi, după cum zice vorba românească, pe soare-i putea căta, dar de dânsa ba!

Alecsandri tot încă mă ținea de mână şi, apoi, râzând vesel, îmi zise:

- Şi dumitale eşti Român şi tânăr, ha? Aşa o copilă să nu-ți placă a o căuta spre a-ți îndulci, sărutând-o, sufletul de privirea la ea şi de a gusta farmecul ei? Cată la mine, eu, ca mai în vârstă decât dumneata, eu mor de dorul ei, am căutat-o şi-o voi căuta-o...

Îmi slobozi mâna, scoase o hârtie din buzunar şi, dându-mi-o, zise:

- Poftim balada dumitale: am îndreptat ce am socotit şi poți să o publici...

Era târziu când, după ce-l petrecui pe marele Poet Vasile Alecsandri până la cvartira sa, mă întorsei acasă plin şi încărcat de gândurile cele mai satisfăcătoare şi mai fericite de a fi auzit ce am auzit de la „Privighetoarea Latină“ Vasile Alecsandri.

Încă în acea seară, venii acasă, căutai în balada mea să văd ce-a „îndreptat“ în ea Vasile Alecsandri! Erau, se vede că din indulgență către

un începător ca mine, numai două cuvinte schimbate cu creion. Acea baladă se publică, apoi, în „Bucovina“ şi în „Zimbrul“, iar eu culesei, cât am mai fost student, în feerii, cântece poporale şi, ferindu-mă cu toată sfinţenia a schimba, a corecta sau adăuga la cele ce şi cum le auzii, le trimisei lui Vasile Alecsandri. Încă de Anu nou cel expirat, trimiţându-i la Paris raporturile, unele scrise şi altele tipărite despre succesul operetei „Crai Nou“ la Oraviţa (1888 – n.r.) – libretul, cum se ştie, al lui Alecsandri şi muzica răposatului meu fiu, Ciprian – şi urându-i de acel An nou (1889 – n.r.), în modul şi graiul poporului nostru, răspunzându-mi cu data 5 Ianuarie şi cu privire la operetă, zise: „Meritele muzicii acestei operete naţionale sunt demne de a i se deschide porţile Teatrului Mare din Bucureşti“.

Iar pentru urările de Anul nou, îmi mulţumi cu următoarele cuvinte: „Îţi mulţumesc din inimă pentru urările poetice şi mult preţioase“.“ (Scrierile lui Iraclie Porumbescu, pp. 119- 129).

Iraclie Porumbescu a fost un mărturisitor. Fiecare pagină pe care ne-a lăsat-o moştenire mărturiseşte istorie, mărturiseşte spiritualitate, mărturiseşte o epocă zbuciumată din istoria Bucovinei, pe care o şi zugrăveşte în culorile specifice neamului său asumat, cuvintele lui, în firească desfăşurare, întregesc icoana sufletului, după cum îndemnase, cândva, şi Arune Pumnul. În fond, literatura bucovineană doar icoană a sufletului românesc a fost şi va fi întotdeauna.

„Peste dânsu-n risipire zace lumea lui cea veche”

„Aurora Română“

După mai bine de cincisprezece ani de tăcere, Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina înfiinţează, în august 1881, un „organu beletristicu literaru”, care va vedea lumina tiparului doar până în decembrie 1882 şi se va numi „Aurora Română“. La conducerea gazetei s-a aflat, drept „editor şi redactor răspunzător / Ionu I. Bumbacu / profesor la liceul c.r. din Cernăuţi“, care a folosit tipografia H. Czopp pentru o publicaţie agreabilă ca aspect, desfăşurată pe un format mare, între A3 şi A4, care oferă condiţii estetice deosebite de tehnoredactare.

Iraclie Porumbescu, căruia i-a fost trimisă gazeta la Stupca, a refuzat-o indignat, iar Constantin Loghin, mult mai târziu, în 1926, avea să opineze „că „Aurora Română“ este o decepţie“ (Istoria literaturii, pg. 248), pentru că „revista de la Cernăuţi nu consacră nici un nume nou în literatura Bucovinei. Iar scriitorii mai vechi au dat numai lucrări slabe“ (pg. 249). Şi mai grav, „revista, care, în cele din urmă (ianuarie 1884), devenise un organ personal de publicitate al lui Ion I. Bumbac, din lipsă de interes, a trebuit să dispară“. Constantin Morariu, mai neutru, deşi avea să-şi publice în „Aurora Română“ cea mai frumoasă operă, alegoria „Piramida cu pigmei“, relatează scurt, dar retezând şi longevitatea inexistentă, insinuată revistei în textul lui Loghin (ianuarie 1884): „În anul 1881 societatea a tipărit gazeta „Aurora Română“, care a eşit numai 17 luni“ (op.cit., pg. 296).

Din punctul meu de vedere, în ciuda balastului care o împovărează, „Aurora Română“ nu este o decepţie decât în măsura în care serveşte indecentei megalomanii a fraţilor Bumbac, dar asta nu înseamnă că nu

putem reține şi în contul lor anumite merite literare. Într-adevăr, gazeta începe cu o aiureală, „Pre-Minte Solomonaru“, subintitulată „nuvelă originală de Ionu C. Bumbacu“ (pp. 2-9), „intitulată de el, impropriu, nuvelă“ şi care „este, de fapt, o poveste, brodată pe antica temă a căsătoriei mamei cu fiul ei. Povestea aceasta, istorisită într-o limbă destul de poporală, a stârnit, cum era şi firesc, tunetele de mânie ale mamelor şi ale preoților“ (Loghin, op.cit., pp. 250, 251), dar şi orgoliul lui Ioniță Bumbac, care îşi punea cititorii la punct, în numărul următor, în care publică şi povestirea „Ion a Petrariului“, cerându-le să scrie ei o nuvelă pe care el s-o ia drept model. În primul număr al „Aurorei Române“, se mai publică un studiu năzuros despre „Noua ortografie română“, varianta latinistă a fraților Bumbac, „croită conform principiilor stabilite de Academia Română din Bucureşti şi adoptată de Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina“ (pp. 9-12), o ortografie şi mai greoaie decât cea a „Foaei Societății“, impusă agresiv de frații Bumbac. Dar se mai publică, în contrabalanță, în acest prim număr şi o superbă baladă populară, culeasă şi, din păcate, „corigeată“ de Simion Florea Marian, „Finul şi nănaşa“, dar şi 13 texte autentice cu „Poezii poporale, adunate în comuna Bilca de părintele Demitriu Danu“.

Ion I. Bumbac (1843-1902)

După eşecul scandalos al aiurelii „Pre-Minte Solomonaru“, Ioniță Bumbac recidivează în nuvelistică, publicând „Ionu a Petrariului“, o scriere cam didacticistă, care pare să propună un episod şăgalnic din istoricul familiei Bumbac. Proza aceasta, scrisă neunitar, cu un amestec strident de cuvinte „poporale“ şi neologisme, înseamnă, totuşi, o mărturie despre vremurile de după 1850, şi ansamblează tablouri frumoase şi pline de nostalgie. Dacă Ioniță Bumbac, un erudit de necontestat, nu s-ar fi vrut pe sine etalon al valorii absolute, probabil că ar fi avut un cuvânt de spus în literatură. Dar scrierea lui Ioniță Bumbac, chiar şi atunci când prinde să evolueze frumos şi natural, e apăsată, adesea chiar strivită de amestecul brutal al autorului, care ține morțiş să-şi impregneze făptura, aidoma unui timbru sec pe un document oficial. „Ion a Petrariului“ chiar

este o nuvelă, iar dacă am îndrăzni să o curățăm de prețiozitățile, de savantlâcurile şi de didacticismul care o şubrezesc, probabil că am descoperi şi un real talent literar în statura gomoasă, ba chiar răutăcioasă a lui Ioniță Bumbac.

Ion I. Bumbac, un personaj ciudat al spiritualității bucovinene, nu a prea lăsat amintiri frumoase celor care, într-un fel sau altul, l-au cunoscut. „A fost profesor, de altfel destul de neglijent, şi apoi director la liceul din Cernăuți. În opoziție cu fratele său, Vasile, Ion I. Bumbac, pe când era student la Viena, s-a făcut un protagonist înfocat al ideilor latiniste... Aceste idei latiniste, pentru care a luptat în tinerețe cu atâta entuziasm, aveau să-i indice calea preocupărilor sale viitoare. De fapt, Ion I. Bumbac s-a ocupat foarte intens în viața sa cu istoria limbii române. Chestiunea ortografiei i-a fost ocupația de predilecție. Incidental a scris şi articole istorice şi manuale didactice“ (Loghin, op.cit., pg. 250).

Eminescu, în ciuda deselor incidente cu orgoliosul personaj, îi purta o prietenie protectoare, probabil cu speranța că, în cele din urmă, o să-l aducă şi pe Bumbac pe calea cea bună. Ion Grămadă inversează raportul, atunci când, scriind monografia „României June“, avea de curățat, cât de cât, imaginea simbolică a intelectualității bucovinene. „Chiar şi Ioniță Bumbac, adversarul lui de idei, îi era prieten bun, de altfel, şi discuta cu plăcere cu Eminescu, întinzându-se la vorbă, încât, de multe ori, devenea chiar plictisitor. Odată, Eminescu şi cu Ioniță Bumbac şedeau la o masă, într-o cafenea din Viena. Ioniță Bumbac căpătase mâncărime de limbă şi povestea câte verzi şi uscate, încât Eminescu, care-l ascultase toată vremea fără să scoată o vorbă, se plictisi, de la o vreme, îşi scoase căciula din cap şi, punând-o pe masă, dinaintea lui Bumbac, îi zise:

- Acum mai vorbeşte şi căciulei mele...

Şi-l părăsi“ (Grămadă, op.cit., pg. 323).

Prietenie din partea lui Ioniță Bumbac n-a existat nici față de Eminescu, nici față de altcineva. Bumbac doar dorea să i se impună lui Eminescu şi a ajuns atât de jos cu meschinul său orgoliu încât nu l-a îngăduit pe Eminescu în nici un manual şcolar bucovinean, în paginile destinate învățăceilor lăfăindu-se versificările stupide ale fratelui său, ba chiar şi ale sale, pentru că, la fel „ca fiecare român din epocă, la o

anumită vârstă din viața sa, Ion I. Bumbac s-a crezut inspirat de muza poetică. A scris o mulțime de „poezii“, răspândite în „Familia“, în calendarele bucovinene de la 1878 înainte (pe cele din 1882/1883 le redactează el însuşi, în calitate de secretar al Societății pentru literatură), în manuale didactice, editate tot de el, şi în „Aurora Română“... Ca şi fratele său, Ion I. Bumbac nu se putea să nu se încerce într-o epopee națională. După două modificări, i-a rămas titlul definitiv „Florinta, epopee națională în 5 cântece“ (Cernăuți, 1880). Subiectul epopeii, precedată de „un tratat despre lirica şi epica română poporală şi clasică“, se pierde în începuturile întunecate ale luptelor dintre români şi goți“ (Loghin, op.cit., pg. 251).

Constantin Loghin îi mai reproşează şi atitudinile de „înfocat austriac“, şi textele prin care „preamăreşte evenimentele patriotice în legătură cu istoria habsburgică“, dar aceste acuze sunt nedrepte, din moment ce toți autorii de până atunci, începând cu Teoctist Blajevici, continuând cu frații Hurmuzachi, cu Dimitrie Petrino şi sfârşind cu Iraclie Porumbescu, au comis omagii asemănătoare, numai că scrise mult mai bine. Ioniță Bumbac trebuie judecat doar prin ceea ce a lăsat după el, prin operă, dacă există o astfel de operă.

Ca poet, Ion I. Bumbac nu există, aşa că nici plagiatul din „Sentinela română“ a lui Alecsandri nu trebuie luat în discuție, din moment ce nici epopeea „Florinta“, nici nesfârşitele aglomerări de rime n-au făcut față nici măcar contemporaneității autorului. Ca filolog, Ioniță Bumbac e un dezastru, îndărătnicele sale savantlâcuri dăunând operelor celor care i-au fost colaboratori, opere valoroase, precum „Vasile Cârlănariul“, de Simion Florea Marian, „Zâna Iazului“, de Dimitrie Dan sau „Piramida cu pigmei“, de Constantin Morariu, care trec neobservate în epocă şi în viitorime tocmai datorită balastului ortografic latinist, Ba chiar şi un studiu excelent, cu mult peste posibilitățile imaginative ale vremii, „Florile „dalbe“ sau florile „Dalbei“?“, scris de Ioniță Bumbac, ba chiar şi nuvela lui, „Ion a Petrariului“, care merită atenția vremurilor, în ciuda defecțiunilor produse de propriul cult, au de suferit din pricina acelei ortografii imposibile, cu mult mai greoaie chiar şi decât ortografia pumnuleană.

Şi-atunci, ce mai rămâne? Mai nimic, deşi, în „Părți din istoria

Bucovinei“, Constantin Morariu caligrafiază trei pagini de titluri, născute moarte, care ar fi trebuit să înveşnicească numele autorului. Poate că doar nuvela aceasta, cu destulă încărcătură autobiografică şi discret mărturisitoare despre oameni şi vremi, să îndemne la o mai binevoitoare lecturare a textelor care au rămas după el:

„Ion a Petrariului

„Asta, dragul meu,
s-o ai de la mine“.

Pe domeniul răposatului Inacachi Şatrariul, nu departe de fosta reşedinţă a lui Ştefan cel Mare, trăia, înainte de câţiva ani, un românaş modest şi înconjurat de o familie numeroasă: opt feciori şi o fată. Consătenii lui, ba chiar împrejurimea îl numeau Ion a Petrariului, cu toate că numele lui adevărat era altfel. Pe dânsu-l cunoşteau toţi consătenii, tineri şi bătrâni, ba până şi cel mai rău copil, şi nu era de mirare. El nu putea să treacă pe lângă nimeni şi nici nu lăsa să treacă altul pe lângă el fără ca să vorbească cu el măcar două, trei cuvinte de bună întâlnire, de cunoştinţă etc., aflând pururi materie de vorbă, potrivită cu împrejurările şi cu etatea celora de care se anina. De-ntâlnea pe unul de vârsta sa, îl recunoştea îndată de „cumătru“, pe unul mult mai tânăr şi neînsurat, de „viteaz şi voinic“, de asemeni şi pe cei mai mici băieţi, iar pe cei mai în vârstă decât el îi recunoştea de „moşi“, ascultând cu multă plăcere vorbele acestora şi învăţând, la rândul său, pe cei mai tineri. În cazul din urmă, adăuga totdeauna, la finea convorbirii respective învăţăturii sale, cuvintele următoare, pline de sinceritate şi bunăvoinţă părintească:

- Asta, dragul meu, s-o ai de la mine!

Pentru aceasta, îl şi iubeau cu toţii şi nici nu avea vreun inamic personal, iar conştiinţa lui era de tot curată. Astfel, era pururi voios din fire, glumeţ şi neinteresat. Ion a Petrariului sau Moşul Ion, cum îl numeau adesea băieţii satului, avea însă o patimă şi aceea era în stare a-l preface cu totul, aşa încât nu mai era de cunoscut: patima fumatului. Aceasta-l

subjugase aşa de tare, încât nu era de suferit, dacă se-ntâmpla să-i lipsească „duhanul“ (tutunul). Nu-i trebuia mâncare, nu-i trebuia nimic şi toate cele erau rele. Atunci avea mult de suferit întreaga lui familie, dar mai cu seamă soția lui, cu care trăia, altfel, în bună înțelegere, şi atunci se întâmpla şi ceva neaşteptat: începea a întreba, de-a rândul, pe feciorii săi, de n-au, cumva, tutun şi, văzând că n-are nici unul dintre ei, căci nu fumau defel, începea nedumerirea sa a-i înfrunta serios „de ce nu fumează!“, deşi tot el îi ferise de această patimă, chiar numai din cauza cumplităţii ei.

Soția lui, ştiind aceasta, îngrijea anume pentru astfel de cazuri şi-l prefăcea ea ca prin minune în cel mai bun suflet de om, dându-i o sucitură de tutun. El îi săruta mâna pe amândouă părțile, o ruga de iertare, blestema din nou această cumplită patimă diavolească şi-şi fericea copiii că l-au ascultat şi nu i s-au supus ei, zicându-le:

- Feriți-vă, dragii mei, de această patimă, care este în stare să nedumerească pe un om atât de mult şi să-l facă, din cuminte şi blând, fiară turbată şi ne-nțelegătoare, să facă din om teafăr om nefericit, precum vedeți că pățesc eu!

Dar suferințele cauzate prin această patimă nu se mărgineau numai la atâta. Acum veneau la rând supărările ce i le făceau revizorii sau, după cum îi numeşte poporul, „livisorii“! Acestea întreceau, adesea, pe cele dintâi. Moşul Ion veghea şi dormea cu pipa-n gură şi revizorii ştiau asta. Nu e de mirare, deci, că-l şi vizitau adesea şi, totdeauna, cu succes, aflându-l cu pipa-n gură şi cu o legăturică-n brâu.

Pentru această plăcere neiertată, îl globeau, apoi, cu 3-4 florini, pedeapsă destul de simțitoare pentru părintele unei familii atât de numeroasă şi care nu poseda mai mult de trei fălci de pământ, pe când trei dintre feciori frecventau şcoala.

Odată, ni s-a întâmplat să fim martori la o astfel de vizită revizorească. Amăritorii Moşului Ion, revizorii, îl vizitaseră, sau mai bine zis îl surprinseseră cu succes în trei zile la rând şi încă tot nu-l lăsau în pace. A patra zi, înainte de revărsatul zorilor, iată-i iar, acompaniați de juratul satului, înaintea uşii. Juratul bate iar în fereastră şi strigă:

- Moşule Ion, deschide!

Acesta tresare din somn, merge până la fereastră şi vede pe

pedepsitorii săi cei fără de milă. Acuma ce să mai înceapă? Mintea-i stă locului şi, resemnându-se de la orice încercare de scăpare, ia, mai mult mecanic, pipa din gură şi legăturica de tutun de sub perină şi le pune sus, în horn, căci acesta îi era mai la îndemână şi, apoi, şi Moşul Ion avea datina să doarmă, vara şi iarna, sub horn, pe vatră, întinzând picioarele în cotruță şi având căpătâiul pe prichiciul vetrei, opus cotruței. După aceste, deschide uşa, iar revizorii intră, scot o lumină şi o aprind, şi, zărindu-l pe Moşul Ion, râd la el şi-i zic:

- Şi era „bună dimineața“, moşule! Ia mai arată-ne luleaua!

Moşul Ion începu a zâmbi şi le zise cu un aer triumfător:

- Apoi, Domnilor, mai puneți-vă pofta-n cui! De m-ați fi luat mai pe-ncetul, şi eu vă făceam plăcerea, însă pentru că m-ați luat prea de aproape, apoi mi-am luat şi eu pe seamă şi m-am lăsat, m-am lepădat de fumat, m-am lepădat cu blăstăm şi acum îmi dă mâna să mai vorbesc cu Domnia-voastră şi altminteri; îmi dă mâna să mă apuc cu Domnia-voastră de rămăşag pe cât vreți voi! Da, Domnilor! Eu vă dau fiecăruia câte un galben de aur, dacă veți afla în casa mea măcar urmă de pipă sau de tutun!

Aceste vorbe şi ținuta cea sigură a Moşului Ion, ne-ndătinată până atunci la astfel de ocazii, îi făcu pe tăuni să creadă cum că Ion a Petrariului s-a lăsat, într-adevăr, de fumat şi aşa nici nu mai încercară să afle cele dorite şi îndătinate, ci ieşiră ruşinați şi se cam duseră, iar Ion a Petrariului rămasă triumfător şi, încântat de bucurie, îşi umplu îndată pipa cu tutun şi zise către ai săi:

- Vedeți? aceasta nu s-a putut întâmpla altfel, fără numai că i-a orbit Dumnezeu, făcându-mă să vorbesc aşa cu ei!

Dar şi soția lui întrebuință ocazia şi-i zise:

- De i-a orbit Dumnezeu, de nu i-a orbit, nu ştiu; ştiu însă, Bădică, atâta, că mare îndurare şi-ar face cu noi dacă te-ar lumina odată ca să înțelegi şi Dumneata cât de urâcioasă este această patimă ce te-a încălecat! Închipuieşte-ți, gustul ți s-a tâmpit cu totul, nu este mâncare în care să nu torni o lingură de sare şi alta de piper pentru ca s-o simți, căci altfel nu mai are nici un gust pentru Dumneata. Mămăliga, se-nțelege, că nu-ți place niciodată şi, de se-ntâmplă s-o sărezi Dumneata, apoi n-o mai poate gusta nimeni de sărată ce-i! Asemenea se-ntâmplă cu mălaiul

şi altele. D-apoi gura şi gustul Dumitale! Ce-s ele alta decât un cuib de miasme grețoase şi otrăvitoare, o cahlă îmbătătoare, de care să-ți tai pofta şi să fugi, iar nu să le... Dar ce să zic! Poate că aceasta este o pedeapsă Dumnezeiască, trimisă asupra societății omeneşti, pentru că, în timpul mai nou, am văzut pe la oraşe şi Doamne şi Domnişoare fumând. Lume-ntoarsă! Lume de-apoi! Înainte vreme, se ştia că cine voia să învețe şi să vadă ceva mai frumos şi mai socotit, cum am spune – mai cilibiu şi mai căutat, acela trebuie să meargă la oraş şi să le caute pe-acolo, acum însă nu mai ai ce căuta, pentru că multe datine rele, precum este fumatul, le-au înnăduşit pe cele bătrâneşti ale oraşelor şi s-au încuibat în locul lor...

Auzind moşneagul aceste, sărută mâna soției sale şi zice:

- Bine zici tu, Domnică hăi! Dumnezeu, că-i aşa! Dar iată, acuma îți dau cuvântul meu bătrânesc că, de azi înainte, mă leapăd de această patimă urâcioasă!

- Dumnezeu să-ți ajute!, zise soția lui suspinând, pentru că ştia că bătrânul nu-şi va putea ține cuvântul şi de astă-dată, ca de-atâtea ori.

Şi, într-adevăr, Ion a Petrariului, om de altminteri cu o putere morală exemplară, cu o voință tare şi neclătită, plin de credință în Dumnezeu şi în sfinții lui, care ținea toate ajunurile de peste an cu cea mai mare strictețe, care n-ar fi fumat, pe timpul când se afla preotul în biserică, pentru toată lumea, nu putu să-şi țină cuvântul său bătrânesc. Încercă o zi, încercă şi a doua zi, însă se vedea că nu o va putea duce la căpătâi. N-avea nici gust de mâncat, nici de băut, nici nu putea dormi şi era nemulțumit cu sine şi cu toată lumea. În fine, se adresă către soția sa şi-i zise:

- Auzi, Domnică hăi! unde-ai pus blăstămăția cea de lulea şi afurisitul cel de tutun?

Soția-i răspunse mânioasă:

- Unde să le pun! Tutunul l-am aruncat în foc, iar pipa am făr'mat-o în bucățele şi am dat-o pe apa Stărlivățului, zicându-i: Atunci să se-ntoarcă târşei celei bătrâne gustul de fumat, când şi-a întoarce şi Stărlivățul cursul său, şi voi, bucățelelor, vă veți întoarce cu el!

Cum auzi moşneagul aceste, pierdu toată răbdarea şi începu aşa:

- D-apoi cum să fi judecat tu altminteri! Doar de ce eşti soră cu

Nastasia? Da' nu ştiai tu că eu, săracul de mine, nu-s în stare să mă desfac de acest talant diavolesc şi oare nu ți-ai putut tu închipui că ce-oi începe eu, când mi-a veni iară gustul de fumat?... Şi apoi, adică de ce să nu fumez? Dumnezeu vede doar că nu fac nici un rău prin aceasta. Ia, o buruiană, care se preface în fum şi altă nemică! Iar alte patimi n-am: nu-s bețiv, nici fur, nici clevetitor, nici hapsân şi nici nu râvnesc la averea cuiva; apoi nici nu îmblu pe la cele hramuri, nunți şi alte haburi, precum fac cei chiaburi; de ce să nu mi se ierte şi mie o slăbiciune?!

În acest mod o tot mâna moşneagul, până nu ieşeau toți din casă şi plecau să-i caute pipa şi tutunul. Cum ajungea la acestea, începea Ion a Petrariului a râde şi a zice plin de voie bună, de blândețe şi de bunătate deosebită:

- Ia! Vedeți, dragii mei, ce poate patima? Mă face din om neom; mă face să nebunesc când îmi lipseşte buruiana dracului! Feriți-vă de ea ca de foc, feriți-vă mai mult decât de oricare altă patimă! Iar tu, Domnică, vină să-ți sărut mâna şi mă iartă, căci vezi că nu pot fără ea!

Şi-ntr-adevăr că nu putea! Ba încă mai mult, nici nu-i mai convenea fiece soi de tutun, ci numai „baconul“, şi apoi şi pe acesta îl prăjea, mai întâi, bine la foc şi apoi îl fuma!

Dară unde? Numai pe afară, căci în casă s-ar fi înnăduşit cu toții.

Această procedură, practicată din tinerețe până la bătrânețe, avu mari urmări pentru organismul lui. Întâi, asupra sângelui. Acesta se vede că se-ncătrănise cu totul, mai am putea zice: se otrăvise. Dovadă despre aceasta era că puricii nu-l supărau niciodată, iar împunsăturile albinelor nu-i mai cauzau nici o umflătură. O a doua urmare a acestei patime era slăbirea memoriei. Mulți dintre consăteni o observaseră şi unii dintre cei mai crai se şi apucau cu el în rămăşag, cum că nu este în stare să-şi spună toți copiii după şirul vârstei lor, ba nici să-i numească, fără să uite pe vreunul dintre ei. Şi se vede că-i şi rămâneau.

Un caz special îl constată această întâmplare: strămutându-se din comuna aceea preotul local, rămase satul fără păstor sufletesc şi preotul din apropiere era nevoit să-l suplinească. Dar chiar în acel interval se vede că-i dăruise lui Ion a Petrariului Dumnezeu un prunc băiat şi, venind preotul vecin, se zice că l-ar fi botezat după legea drept-măritoare a răsăritului şi i-ar fi pus numele tatălui său. Preotul, însă, uită să-l treacă

la mitrică şi aşa rămase Ion a lui Ion a Petrariului netras la condica celor născuți, a celor botezați şi a celor vii. Asta-i pozitiv.

Venind, apoi, altul preot şi făcându-se o catagrafie nouă (numărându-se poporul din nou), îl citară la fața locului şi pe Ion a Petrariului şi-l întrebară câți copii are. El spuse ce spuse, însă se vede că i-a cam hăt bine încurcat, încât Domnii catagrafi se văzură siliți a-i citi copiii, unul după altul, din mitrică şi a-l întreba de-s toți. El, ce era să zică?! De ştiut nu ştia, cu minciuna nu era deprins, dar îşi însemnase încă din bătrâni că ceea ce-i scris în carte este şi drept. Pe acest reazăm, răspunse apoi Domnilor că-s toți. Astfel, rămăsese Ion a lui Ion a Petrariului, şi cu această ocazie, afară din lista celor născuți, botezați şi a celor vii, şi poate chiar între botezuri, pentru că, să vedeți, la el nu se poate constata botezul după legea veche, dar nici după legea nouă, după cum văzurăm mai sus. Răspundă conştiința şi sufletul preotului, care era chemat să-l boteze, alta nu putem zice fără să păcătuim!

Destul că Ion a lui Ion a Petrariului, numit spre deosebire de tatăl său, Ion a Petrariului, crescu între creştini români, închinându-se Sfintei Treimi, mărturisindu-se şi cuminecându-se împreună cu ceilalți creştini adevărați, nici visând măcar despre toate cele întâmplate cu sine şi cu încreştinarea sa. Însă, între cei trei fii ai lui Ion a Petrariului, care frecventau şcoala, era şi el. Pe la anul 1858, terminase Ion a lui Ion a Petrariului clasa a treia a şcolii primare din Suceava şi scoposia să facă clasa a patra la şcoala din Cernăuți; iar aceasta din mai multe motive.

Pe atunci, încă nu se aflau, ca astăzi, mai multe gimnazii în Bucovina noastră, iar despre gimnaziul cu propunere română, ca astăzi, nici vorbă, ci numai unul în Capitala țării, în Cernăuți, şi într-acesta nu se propunea decât numai în limba germană; ba şi profesorii institutului erau numai străini: străini de limbă, de suflet, de inimă, de țară şi de popor. Numai unul Dumnezeu ştie câte mai avea unul de-ai noştri de suferit până ce termina gimnaziul şi ajungea la teologie, căci despre Universitate nici nu mai visa nimeni pe atunci şi, astfel, țara noastră nu mai vedea profesor român, judecător român, cu un cuvânt, inteligentă română. Toate şcolile şi toate dregătoriile erau bucşite tot numai cu străini, iar de se afla vreunul dintre ai noştri la vreo şcoală sau în vreo dregătorie, apoi puteai fi sigur că n-ajunsese acela mai înainte, decât numai după

ce-şi lepădase legea! Într-acest chip s-au pierdut multe familii româneşti, lepădându-se de lege (credința ortodoxă – n.r.), de limbă şi de popor!

Tristă şi dureroasă stare era aceea şi mult periculoasă pentru popor! Singurii lui conducători inteligenți, conducători cu inimă şi suflet românesc, erau boierii şi preoții români. Da, pe atunci încă nu se aflau preoți care ar fi putut să se rătăcească atât de mult, încât să se declare gata a-şi schimba legea, al cărei apostol credincios şi neinteresat a rămas prin toată viața sa, a jurat înaintea altarului! Iar boierii țării, nobilimea română, investită cu o cultură mai înaltă, cu drepturi recunoscute şi înzestrată cu o inimă adevărat românească, inimă care bătea şi simțea pentru popor, nobilimea, zic, nu întrelăsa nici o ocazie spre a reclama şi apăra drepturile şi interesele poporului bucovinean, sprijinindu-l pretutindeni şi cu toate mijloacele.

Numai acestei patriotice emulări a nobilimii române bucovinene de atunci este de mulțămit că s-a introdus şi catedra pentru limba şi literatura română la gimnaziul din Cernăuți şi s-a ocupat cu nemuritorul apostol al românismului, cu regeneratorul Bucovinei Arone Pumnul! Şi tot numai ei are şi Ion a lui Ion a Petrariului de mulțămit pentru trecerea sa de la şcoala din Suceava la cele din Cernăuți şi, prin consecvență, şi ceea ce este astăzi.

Bătrânul Hurmuzachi, nobilul părinte al Baronilor Hurmuzachi de astăzi, Georgiu şi Nico, adunase chiar pe atunci, la Cernăuți, mai mulți fii din popor şi-i sprijinea cu mijloacele recerute spre a-şi putea urma studiile la şcolile de pe acolo. Unul dintre aceşti fericiți tineri era şi Ion a lui Ion a Petrariului; şi această împrejurare este a doua cauză care-l făcu să părăsească Suceava şi să meargă la Cernăuți. Dar, până ce ajunse acolo, întâmpină multe greutăți.

Onorații cititori îşi vor aduce aminte că Ion a Petrăraşului, adică fiul lui Ion a Petrariului, rămăsese netrecut în condica născuților, în cea a botezaților, ba până şi în cea a celor vii şi, astfel, nici nu putea să se bucure de vreun drept al celor născuți, botezați şi vii!

De nu credeți, ascultați: Având el să meargă la Cernăuți şi fiind timpurile acelea cam neliniştite, trebuia, după regulile de atunci, să-şi scoată şi el un paşaport, adică o hârtie în care să se zică cum se cheamă, de ce lege este, când s-a născut şi de cine etc. Spre acest scop merse el,

cu fratele său mai mare, la prefectura Sucevei şi rugă să-i elibereze şi lui un astfel de certificat. Prefectul de atunci, atotputernicul Plewinski, apucă condica născuţilor la mână şi răsfoi foaie după foaie, până ce ajunse şi la fila pe care sta scris, în frunte, cu litere maşcate, toată titulatura lui Ion a Petrariului şi întrebă, apoi, cum se cheamă petentul. Fratele mai mare răspunse:

- Ion!

- Da' nu se poate, răspunse prefectul, aici sunt alte nume multe şi felurite, dar Ion nu se află!

- Ba chiar aşa, Domnule, răspunse iar fratele mai mare. El se cheamă Ion şi iată-l chiar în faţă!

- Măi, nu se poate, observă prefectul, doar dacă din botez se cheamă altfel şi voi i-aţi schimbat numele în Ion, precum o faceţi adeseori!

- Da, Domnule, răspunse iar, mânios, fratele mai mare. O fac, care o fac, dar tata n-a mai avut nevoie s-o facă!

- Cum aşa?, întreabă, mai departe, prefectul.

- Ia, aşa!, răspunse întrebatul. Aceasta o fac numai părinţii care au copii păcătoşi şi bicisnici, crezând că, prin schimbarea numelui, ei vor scăpa de moarte!

Acum se cam supără şi prefectul, luă iar condica la mână şi căută în catastiful botezaţilor şi, apoi, în al celor vii şi, neaflând numele Ion nici acolo, începu a citi cu voce tare:

- Georgie, Gavril, Simeon, Vasile, Iordache, Maria, Dumitru, Toader, adăugând, apoi: Aceştia-s copiii tătâne-tău, despre un Ion nici vorbă!

- Acolo nu-i, nici vorbă, şi, totuşi, iată-l în faţă!, răspunde iar fratele mai mare.

Cam în acest fel urmă dialogul între ei încă câteva minute, până, în fine, îl aviză prefectul pe petent să meargă la preotul actual şi să-i ceară lămuriri. Ajungând la preot şi cerând lămuriri, acesta strânse mai întâi din umeri, cheamă apoi pe părinţi, adică pe Ion a Petrariului şi soţia lui, apoi pe moaşă şi nănaşi şi-i întrebă cum s-a petrecut naşterea şi încreştinarea lui Ion a Petrăraşului. Aceştia împărtăşiră cele ce ştiau în privinţa aceasta şi aşa se cârpi mitrica, după putinţă, intercalându-se şi numele lui Ion a Petrăraşului, şi anume între soră-sa Maria şi frate-său

Dumitru.

Şi cine era de vină de toate acestea? Mai întâi, parohul vecin, ce administrase interministic parohia, în acel interval de vacanță, dar apoi însuşi Ion a Petrariului, care-şi slăbise până-ntr-atâta memoria, prin fumarea baconului, încât nu fusese în stare să le spună, odinioară, catagrafilor câți copii are şi cum se cheamă.

Patima fumatului se vede că-i ruinase, în fine, şi stomacul, pentru că nu mai putu mistui nimic şi din aceasta i se trase, apoi, şi moartea, lăsând în urmă o văduvă cu opt feciori şi o fată.

Văduva, biata, trăieşte încă şi astăzi, în etate de 74 de ani, iar Ion a Petrăraşului face multe bezevencii şi unii îi zic şi Pepelea" (Aurora Română, nr. 2/1881, pp. 17-21).

Dimitrie Dan
(8/20.10.1856-25.05.1927)

În acelaşi număr 2 al gazetei, Simion Florea Marian începe, cu „Scumpia“, singura operă pe care, pentru că i-au lipsit vreo trei luni de viață, nu va apuca să o finalizeze şi să o publice el, „Din Botanica poporală română“; Constantin Morariu publică poezioara „Mama“, iar Lazăr C. Rotopan din Gura Humorului, stihuirea „Fă-mă Doamne“.

Spuneam că, din punctul meu de vedere, „Aurora Română“ nu a însemnat o decepție şi, străduindu-mă să-mi susțin afirmația, inclusiv cu texte semnate de Ioniță Bumbac, iată că ajung la o „tradiție“, deci o legendă, „Zâna Iazului“, culeasă de Dimitrie Dan la Suceava, o tradiție care explică existența unui lac subteran sub acest oraş.

Dimitrie Dan, George Tămăiagă, Radu Nor şi Ion Berariu alcătuiesc o generație de culegători de folclor care respectă cu sfințenie îndemnurile lui Alecsandri şi nu intervin în texte, aşa cum o va face, din ce în ce mai des, Simion Florea Marian, care, ambiționat de exemplul fraților Grim, care au izbutit să reînvie o mitologie nordică, îşi va propune

să refacă şi, unde nu-i posibil, să creeze o mitologie românească.

Dimitrie Dan, trăitor de nostalgie şi capabil să adune veacurile în sufletul său, şi-a dorit mereu să pună în valoare o anume continuitate, prin care se contemporaneiza trecutul, aşa că tradițiile culese de el au, la rândul lor, o tradiție. Părintele Dimitrie, un adevărat arheolog spiritual, călătoreşte prin timp şi sfătuieşte cu bătrânii, povestind şi călătoria, şi întâlnirea, şi sfătuirea. Izbuteşte, astfel, să credibilizeze legenda şi să legendeze generația sa, într-un limbaj unic, armonios şi flexibil, limbajul comunicării orale, care nu este neapărat cel sătesc, dar care, cu siguranță, stă la temelia limbii române moderne. Iar o astfel de proză, de fapt o alegorie care îngăduie luminii să răzbată prin vremuri pentru a da anumite contururi, a apărut în „Aurora Română", nr. 2/1881, vestind proze măcar la fel de frumoase şi de rezistente în timp, semnate de alți preoți de țară, care şi-au exersat condeiul şi în creații originale. „Zâna Iazului" întrezăreşte mitul, dar şi mărturiseşte despre Suceava acelor vremuri, vibrând de dragoste şi de lumină.

Dimitrie Dan este una dintre puținele personalități culturale bucovinene autentice care a văzut lumina zilei la Suceava şi care s-a învrednicit, doar prin operă, să ajungă membru corespondent al Academiei Române. A fost preot la Staja şi la Lujeni, dar despre viața şi opera acestui preot sublim s-a scris prea puțin. Doar Nicolae Iorga, după tumultoasa-i vizită din 1904, avea să-l descrie, cu deosebită afecțiune, în „Neamul românesc în Bucovina" (pp. 94-96): „Bătrânii (din Straja – n.r.) sunt foarte vrednici de vârsta lor; par nişte senatori de sat. Fără nici o sfială, ei se apropie de mine, îmi strâng mâna; unii îşi aduc aminte de anul trecut, când, după serbările cele mari de la Putna, am călcat întâia oară pragul casei primitoare a prietenului mieu şi am ascultat întâiaşi dată slujba, întipărită de o adâncă evlavie şi de o înaltă cuviință, din această biserică de sat cum puține se vor fi aflând prin oraşele altor părți. Iar unul vine, se uită la mine, dă mâna bărbăteşte şi, privind acum pe părintele, el îi zice: „Frăție?". Adecă nu că aş fi fratele părintelui Dan, ci că sunt „frate" de sânge, din România. Dacă ar judeca şi atâția cărturari şi puternici din oraşe ca acest țeran doritor şi bucuros de „frăție"!...

La părintele Dan masa e întinsă iarăşi, o masă lungă-lungă, pentru

tatăl bătrân şi pentru buna gospodină a casei, pentru fetele mari şi pentru fetele mici, pentru băiatul întors de la şcoală, pentru tovarăşul de preoție, pentru toți cei ce întâmplător au ajuns aici. E ospitalitatea cea veche moldovenească, pe care am apucat-o în copilăria mea şi de care cu duioşie-mi aduc aminte...

În Straja se vede o casă gospodărească, dar mică şi lipsită de orice fel de împodobire, casă trainică şi încăpătoare pentru oameni mulțumiți cu puțin. Acolo s-a născut istoricul Dimitrie Onciul şi, în vorba lui hotărâtă şi răspicată, în lucrul lui încet şi sigur, în căutătura lui care-ți caută ochii, se vede înrâurirea acestor săteni ai Strajei, între cari a trăit fiul de preot cei dintâi ani ai vieții sale. Acum, în casa parochială se află o bibliotecă bună, şi se scriu de Dimitrie Dan, parochul Strajei, care e şi membru corespondent al Academiei Române, lucruri folositoare pentru cunoaşterea poporului nostru şi a trecutului său“.

Prieten al lui Nicolae Iorga şi prieten al lui Simion Florea Marian, Dimitrie Dan a fost, ca şi Simion Florea Marian, un autodidact de geniu, care a lăsat după sine o operă şi ştiințifică, dar şi literară, în lucrările sale studiul riguros beneficiind de expuneri literare, scrise cu mijloacele unui prozator înnăscut. A scris o lucrare monografică despre lipovenii din Bucovina („Die Lippowaner in der Bucovina“, Cernăuți, 1890), „Armenii orientali în Bucovina“ (mai întâi, în 1890, în limba germană, apoi, în 1891, în limba română, ambele variante fiind tipărite la Cernăuți), „Țiganii din Bucovina“ (Cernăuți, 1892, iar varianta în limba germană în 1893), „Poezii poporale“ (în „Familia“, „Şezătoarea“ şi „Aurora Română“), „Documente privitoare la istoria Rezeşilor“ („Revista Politică“), „Istoricul bisericii din Lujeni“ (în „Revista Politică“, un studiu despre biserica ridicată de Vitovt, cumnatul lui Alexandru cel Bun, al cărui moştenitor se dovedeşte a fi, peste vreo trei veacuri, Miron Costin, probându-se, astfel, teza unei nobilimi moldovene de import, lituaniano-polonă), „Lujenii, biserica, proprietarii moşiei şi locuitorii lui“ (Cernăuți, 1893), volumul VIII – „Bukowina“, al lucrării monumentale „Oesterreichiscge Monarchie in Wort und Bild“, „Cronia Episcopiei de Rădăuți“ (Viena, 1912), o schiță biografică şi bibliografică a arhimandritului Vartolomei Măzăreanu, o monografie a comunei Straja, o lucrare monografică despre rutenii din Bucovina, un studiu de istorie

literară referitor la primul lexicograf bucovinean, cel alcătuit de Vasile Cantemir, o mulțime de tradiții populare româneşti, precum şi lucrarea „Obiceiuri şi credințe armene la naştere, cununie şi înmormântare".

Debutând, în 1876, cu o lucrare publicată în revista „Familia", care apărea, pe atunci, la Budapesta, Dimitrie Dan a colaborat, de-a lungul anilor, la multe reviste româneşti şi germane, cele germane („Czernowitzer Zeitung", „Bucoviner Nachrichten" sau „Bukowiner Post") facilitându-i demersurile de popularizare a istoriei şi culturii românilor bucovineni. Fiecare lucrare a sa surprinde prin inedit, prin onestitate şi prin naturalețea stilului, lucrări aparent greoaie, precum „Cronica Episcopiei de Rădăuți", acaparându-şi cititorii încă de la primele pagini cu posibilitatea de a săvârşi o lejeră călătorie în timp. De altfel, cred eu, asta este şi principala calitate a operelor părintelui Dimitrie Dan, biruința asupra timpului, care se transformă, sub pana sa, într-o potecă duioasă, care şerpuieşte prin vremuri întru descoperirea frumuseții, a adevărului şi a monumentalității, omul fiind şi construit cu o anumită monumentalitate, dar de care, din păcate, nu este conştient. În opera lui Dimitrie Dan, aşa cum admirabil sesiza Nicolae Iorga, bătrânii sunt „ca nişte senatori de sat" şi poartă la brâu cheile sacre ale tezaurului identității naționale, precum în povestirea-tradiție:

„Zâna Iazului

Şoseau Carpaților, care tăia Cernăuții, Siretul şi Suceava în două, iese din Suceava spre miazăzi-apus şi duce spre munții Carpați. Bariera aceasta se numeşte Podul Arinilor.

Pe aici ieşisem, într-o zi de vară, la plimbare şi apucai spre acel loc, de unde se zice că se aducea, pe timpul lui Ştefan cel Mare, apa pe oale în oraş. Trecând printre lanuri înverzite şi suind malul unui pârâu, în sus, ajunsei, în fine, la locul dorit, la locul unde se afla, odinioară, bazinul cel vestit, din care se îngrijea întreaga Suceavă cu apă de băut. Ochii mei se opriseră pe ruinele lui.

Din bazinul de odinioară, construit în forma cvadratului, din piatră cubică, se vedeau numai rămăşițe: țevi întregi şi frânte, bârne şi stâlpi

străvechi de stejar, în scurt, ruinele unui apeduct impozant, despre care Sucevenii de astăzi n-au nici închipuire! Şi, deodată, vrând-nevrând, mă simţii străpuns în acele timpuri unde gloria Românilor era încă în floare, unde lumea îşi îndrepta ochii spre Suceava, admirând pe Ştefan cel Mare şi pe poporul lui, unde veneau soli străini, aducând de la Domnitorii lor daruri multe şi alese pentru Ştefan cel Mare, rugându-l să ţină cu ei amiciţie şi pace, unde ajungeau până şi delegaţii papali, aducând coroane regale pentru Eroul creştinătăţii, triumfătoare contra păgânismului asiatic, unde se-nfrânse, nu o dată, mândria şi îngâmfarea Ungurului, se ruşină fala Leşului, se pedepsi cutezarea Tătarului şi nesaţul Turcului! O jale mă cuprinse şi mă văzui silit să părăsesc acest loc atât de elocvent pentru orice suflet românesc; mă depărtai cu ochii plini de lacrimi şi începui a-mi face însumi înfruntări: de ce m-am mai dus pe acolo să văd ruinele trecutului nostru glorios şi să vin, astfel, în neplăcuta posiţiune de a-l compara cu bicisnicia noastră de astăzi!

Mă pornii, deci, îndărăpt şi, ajungând la fântâna ce-i zice Ştiubei, întâlnii, acolo, pe un bătrân foarte venerabil, om de rând. El venise să-şi vadă ogorul din apropiere.

După ce-i urai „bună ziua. moşule!“ şi după ce îmi mulţămi şi el, ne puserăm la vorbă şi-ntrebai, între altele, şi despre apeductul risipit din apropiere.

- Ei, Domnule, îmi răspunse el, când ţi-aş înşira toate, şi trebuie să mă asculţi cam multişor, că-i cam lungă şi înfiorătoare povestea! Însă, dacă poţi pierde vreun ceas bun, apoi poftim să ne aşezăm sub umbra răchitelor din vale!

Deci, ne-am dus sub umbra răchitelor şi, lungindu-mă cu plăcere pe iarba verde, aşteptam cu curiozitate să-mi istorisească bătrânul povestea. După câteva minute de tăcere, începu moşul astfel:

- Cică era o vreme când trăiau pe acest pământ zmei, zâne de codri, de râuri, de izvoare şi alte fiinţe înfricoşate. Pe-atunci nu erau, pe aici, ogoare roditoare şi holde mândre, cum sunt acuma, ci păduri peste păduri, unde se ascundeau urşii, porcii sălbatici, lupii, vulpile şi multe alte sălbăticiuni. Acolo, însă, unde-i izvorul acela cu ţevile de oale arse, acolo cică a fost un iaz adânc, în care trăia o zână în veci frumoasă şi atrăgătoare. Zâna aceea fermeca cu glasu-i subţire şi dulce pe toţi bărbaţii

care se apropiau de iaz şi-i trăgea la sine. În mijlocul iazului era curtea şi-n mijlocul curții palatul zânei, dintr-o singură piatră de marmoră verde, în care erau adunate bunătățile lumii. Ea fermeca şi trăgea, în fiecare primăvară, câte un tânăr la sine, cu care trăia un an. După ce trăia cu bărbatul un an, îl otrăvea, dându-i să bea, în ziua în care era menit să tragă pe un alt voinic, o băutură care-l adormea pe veci şi, a doua zi, se vedea leşul voinicului pe luciul iazului. Într-un an, cred că era mult înainte de Ştefan Vodă, prinse ea, ca în tot anul, pe un voinic care era fecior de oameni mari şi logodit cu-o domniță. Domnița, care îl iubea pe acel voinic ca ochii din cap, auzi ce se făcuse cu dragul său, şi anume chiar de la oamenii voinicului. Ei spuneau că, pe când vânau ei cu stăpânul lor prin pădure, au ajuns din întâmplare în apropierea iazului. Aici, auziră ei un cântec atât de mândru şi atrăgător încât şi paserile de prin păduri se adunaseră să îl asculte. Şi putea, oare, omul să fie surd la un vers atât de fermecător? Nu, de aceea şi voinicul nostru, deşi ştia de povestea iazului, totuşi, se apropie să asculte cântecul, că doar era numai om, şi, plecându-i-se calul să bea şi poticnindu-se, se află tânărul nostru voinic într-o clipeală în brațele fermecătoare. Auzind, zic, domnița despre cele întâmplate, nu-şi afla locul, căci nu putea trăi fără mândrul său voinic şi, de l-ar fi ştiut încaltea mort, ar fi plâns ce ar fi plâns şi, apoi, i se tămăduia inima, dar când îl ştia viu şi în brațele acelei zâne răpitoare, una ca asta era prea mult de suferit pentr-o femeie care iubeşte. Ea, deci, se duse la un sihastru, care locuia într-o vizuină de stâncă, în părțile Şcheiei, şi-l rugă s-o ajute c-un sfat. Cuviosul se miră, văzând o femeie prin acele locuri primejdioase şi neîmblate, şi o întrebă cum de a rătăcit prin acele pustietăți. Deci îi povesti domnița, cu lacrimi în ochi, nevoia şi nenorocirea sa şi-l rugă să o deie la cale. Bătrânul sihastru îi zise: „Alt sfat nu-ți pot da decât să mergi să te închini la cele trei sute de biserici şi să bați în fiecare biserică tot atâtea metanii şi aşa vei mântui tu pe oameni de acea lighioaie, căci Dumnezeu va auzi rugăciunea ta şi va stânge de pe fața pământului pe fermecătoare. Pe logodnicul tău nu-l vei avea, doar mort, căci şarpele cel de zână îl va otrăvi! Tu, însă, făcând aste ce ți-am zis, vei face un mare bine oamenilor şi Dumnezeu te va binecuvânta pentru astfel de faptă creştinească!“.

Mulțumind sihastrului pentru sfat şi cerând ca să se roage la

Dumnezeu pentru dânsa, ieşi biata fată, înțeleasă cu povața monahului, cugetând în sine că, de nu va putea recâştiga pe voinicul său, va face măcar un bine mare oamenilor. Ea, deci, se luă şi plecă pe la toate bisericile din lume şi se rugă „ca să scape Dumnezeu țara de acea zănâ înfricoşată". După o călătorie lungă şi grea, de zece ani, fusese domnița în trei sute de biserici, în care toate se rugase şi, văzând Dumnezeu evlavia şi necazul copilei, se îndură de ea şi, pe când se ruga ea într-un schit, avu o vedenie, care-i zise că Dumnezeu i-a ascultat rugăciunile şi că să se întoarcă la ai săi, care o aşteaptă cu mare dor şi nerăbdare. Ea urmă acest sfat şi se-ntoarse acasă. Părinții ei se bucurară mult, văzând-o întreagă şi vie, căci ei o gândeau sfârtecată de vreo fiară sălbatecă.

Acum, să ne întoarcem la zâna noastră. Dumnezeu îi opri zânei mrejitul ei fără de lege, pe atât timp cât trebuia domnița să se roage pe la biserici. Asta o supără foarte pe nesățioasa de zână şi pentru aceasta poruncea ea, câteodată, apelor iazului să se umfle şi să dea prin oraşul apropiat, ca să facă daună oamenilor şi aşa să-şi răzbune necazul ce-l avea. Adeseori se învârtea ea în palatul său, încoace şi încolo, şi era atât de oțărâtă încât apele, fugind de mânia ei, spălau țarinile oamenilor. Trecând timpul pedepsei şi apropiindu-se ora în care avea să-şi stângă dorul arzător, o umplu o nelinişte şi o nerăbdare, încât se iscă un vifor şi o furtună grozavă, cerul se întunecă şi o ploaie curgea ca şi când ar fi fost menită să potopească lumea; oamenii de pe câmp fugeau să se ascundă pe unde puteau, când se auzi un glas răguşit şi disperat, strigând cu atâta putere, încât răsunau văile şi câmpiile:

„Ceasul mi-a venit,
Dar voinicul n-a sosit,
Of, ce dor nesuferit!".

Şi abia sfârşise aceste cuvinte, cu atâta patimă, şi iată un cal ca corbul vine în goana vântului, cu un voinic, şi se opreşte lângă iaz, un trăsnet şi un vânt, şi voinicul nu se mai vede. Zâna, mrejind, acuma, pentru acest tânăr, se hotărî a nu-l mai lăsa, ci a-l ține pentru vecie lângă dânsa, de aceea îl duse într-o cămară şi-i dete o oglindă verde, în care, uitându-se el, se făcu pentru veci tânăr şi nepieritor. Atunci se iscă pe fața iazului iarăşi un vânt, urmat de-un cutremur de pământ şi zâna dispăru cu voinicul şi cu palatul său. Chiar în acea clipă, secă şi iazul, căci

pământul, despicându-se ca să ieie la sânul său pe zână, înghiţi şi apa iazului, şi-n locul unde fusese palatul zânei se ivi un izvor bogat de apă, pe care-l lăsă zâna ca răsplată pentru voinicii răpiţi.

Aceasta este povestea izvorului celui din deal, îmi zise bătrânul şi apoi îmi ură o „sănătate şi mulţămim de sfat“ şi se depărtă spre Suceava“ (Aurora Română, nr. 2/1881, pp. 25-27).

Paginile unei reviste bune

Numărul 3 al „Aurorei Române”, mult mai inconsistent din punct de vedere literar, conţine o comedioară într-un act, „După teatru“, de T.V. Stefanelli, o adaptare cam neîndemânatecă după un text franţuzesc, balada „Văleanul“, rescrisă de Simion Florea Marian şi „Poesii populare din Mologhia, Ceahor, Horodnic şi Marginea“, culese de Radu Nor. În numărul următor, acelaşi Radu Nor publică „Povestea Doinei sau cum l-a păcălit Dumnezeu pre Dracul“, tradiţie culeasă din Mologhia, repovestită, în deceniile următoare, de foarte mulţi autori, inclusiv de Gheorghe Popovici, primul mare poet al Bucovinei, care îşi va asuma opera lirică sub pseudonimul T. Robeanu. Şi mai publică Radu Nor şi o stihuire, „Tablou de seară“, care se alătură stihuirii lui Orest Dlujanschi, „Salba florilor“. Ion Berariu publică „Poezii poporale şi Descântece“, culese din Stroieşti, texte care impresionează prin arhaic şi, deci, prin autentic, pe care le-am reprodus în „Bucovina faptului divers“, volumul II.

O bună parte dinpre paginile revistei (49-53) sunt ocupate de „o cercetare istorică literară“ remarcabilă, semnată de Ioniţă Bumbac, cu un titlu infernal: „Venit-au românii, ce locuescu astăzi teritoriul Daciei Traiane, din părţile „pindo-balcanice“ sau ei sunt urmaşii direcţi ai „Colonielor Traiane“, ce nu mai părăsiră Dacia Traiană după ocuparea ei la anul 106 d.Chr.?“. Ioniţă Bumbac se ridică împotriva afirmaţiilor lui Rosler din „Rumanische Studien“ (Leipzig, 1871), folosindu-se şi de argumentele lui Slavici, publicate la Viena în 1881, dar şi de cele ale lui Th. Mommsen, referitoare la „limba unui popor (care) este nu numai expresia cea mai adevărată a culturii lui, dar şi cel mai obiectiv martor ocular despre trecutul lui istoric“. Bumbac nu ajunge, desigur, la

argumentele exhaustive şi absolut convingătoare ale lui Vasile Bogrea sau Alexandru Bocăneţu, dar argumentările lui, bazate în special pe scrieri europene ale vremii, încă pot servi celor preocupaţi de un purism daco-roman al etnogenezei poporului român, dar nu şi celor care, precum I.G. Sbiera, constată că românii, aidoma tuturor popoarelor europene, sunt un popor de sinteză mult mai largă.

„Aurora Română" încă e o revistă bună, chiar dacă, în nr. 5, publică un interminabil poem epic al frăţiorului mai mare, Vasile Bumbac, în şapte cânturi, „după o legendă publicată în „Curentul de Iaşi" nr. 135/ 1871", intitulată „Şoimul Banului de Craiova". „Aurora Română" capătă strălucire pentru că îşi deschide paginile cu o proză incredibilă, una dintre puţinele publicate de Simion Florea Marian.

Simion Florea Marian
(01.09.1847-24/11.04.1907)

Simion Florea Marian, care trăia cu povara sufletească a uciderii tatălui său, Grigoraş, de către nişte autori necunoscuţi, dacă nu cumva autorul îi şi numeşte („Simion Scâncea, Vasile Beroca, Ion Fonfa şi Grigoraş Mogorogea"), din pricina unei bucăţi de pământ moştenită, inventează un personaj, pornind de la unul real, şi desfăşoară o poveste frumoasă, adesea cutremurătoare, din postura de martor, de copil care îşi caută modelele, fără a fi expus unor rătăciri. Fără îndoială, nuvela „Vasile Cârlănariul", chiar dacă e numită de autor „o amintire din copilărie", probează un prozator formidabil, stăpân pe limbaj şi pe situaţiile pe care le descrie. Stăpân, adică profund cunoscător al neamului românesc din Bucovina în toate înfăţişările sale.

Simion Florea Marian ar fi putut fi un mare prozator român din Bucovina, dacă n-ar fi ales calea slujirii neamului, inclusiv prin cristalizarea unei mitologii naţionale, dur sancţionată în perioada interbelică de Leca Morariu, în paginile revistei „Făt-Frumos". Fără

îndoială, prin încălcarea sfatului lui Alecsandri de a se aduna folclorul aşa cum există, fără intervenţii pe text, Simion Florea Marian a deposedat, cumva, textele sacre ale neamului nostru de valoarea lor documentară, de autenticitatea care ar fi îngăduit o ulterioară descifrare a mesajelor arhaice ale legilor cântate de închinătorii lui Anu. Pe de altă parte, chiar şi aşa, „corese”, textele adunate de Marian alcătuiesc un tezaur, care s-ar fi pierdut, probabil, fără truda lui neostenită. Tocmai de asta, în 1907, când a plecat, înainte de a-şi fi finalizat „Botanica” (operă care, conform acuzelor lui Leca Morariu şi ale lui Artur Gorovei, ar fi avut la bază mai mult truda lui Mihai Lupescu, din vremea când folcloristul de la „Şezătoarea” era învăţător la Broşteni, apoi Boroaia, apoi Bogdăneşti), pe adresa „Junimii literare” au sosit mesaje care, în fond, consacrau o personalitate şi recunoşteau o operă.

A.D. Xenopol, care-l cunoscuse prin deceniul nouă, pe când petrecea verile în Bucovina, îi vorbeşte, de parcă Simion Florea Marian nici n-ar fi murit: „Ce ai adunat tu, cu o răbdare de albină, nu este doar cugetarea unui om, ci aceea a unui popor întreg, a milioane de minţi frământate de bătăile milioanelor de inimi, cugetări trecute toate prin sita strecurătoare a vremii care alege ce-i bun din ce-i rău, grâul cel mai curat din neghina cea mai neagră” (Junimea literară nr. 6 şi 7/1907, pg. 128).

Cărturarul european I. Urban Iarnik, care-l cunoscuse în anii gimnaziali de la Blaj, stabileşte un adevăr în privinţa impresionantei opere: „Nu puteam să nu mă mir îndestul de talentul fără seamăn şi de zelul neobişnuit cu care Marian adună tot ce priveşte viaţa Românilor... Fâcând aşa, el umplea o visterie întreagă cu nişte pietre nestemate, din care multe, fără ajutorul lui, s-ar fi pierdut pentru totdeauna“ (Junimea literară nr. 6 şi 7/1907, pg. 131)

Constantin Morariu, care-i scria, în 17.06.1894: „Nu ştiu sigur ce să mai spun de boierii şi preoţii noştri: pare-că e un blăstăm al lui Dumnezeu ca să nu se intereseze de nimic ce e naţional, ci numai de punga şi burta lor... eu încă n-am disperat. Să deşteptăm poporul ca, la timpul său, să ne putem alege alţi conducători, cu tragere de inimă pentru tot ce e naţional, şi nu nişte palavragii egoişti, care caută a se înălţa la măriri şi posturi grase pe spatele nostru, cari tragem în plug ca nişte boi,

iar ei bat mendrele", primind, în 20.06.1894, răspunsul camaraderesc al lui Simion Florea Marian, cum că „Străinii se-nteresează pe-o mie de ori mai mult de istoria patriei noastre, pe când noi stăm cu mâinile-n şolduri" şi că „Wickenhauser a scris istoria mănăstirilor, alţii, altele, iară ai noştri nu fac nimic. Ba, fac şi ai noştri: mănâncă, beau şi se veselesc, şi pentru astfeliu de fapte vor să fie lăudaţi şi preamăriţi" (Revista Bucovinei, nr. 9/1942, pp. 367, 368), Constantin Morariu, deci, tovarăşul şi prietenul lui, avea să sublinieze că „Numai unui Marian i-a fost dat, până acuma, să-şi înceapă şi să-şi sfârşească viaţa cu atâta dragoste de muncă cu câtă s-a ostenit necurmat să surprindă şi să fixeze manifestările de trai ale neamului său de pretutindeni, până în adâncimile lor. Putem zice că, în multiplele sale ocupaţiuni, această ardoare de muncă i-a fost zâna din poveşti, care l-a fermecat din tinereţe şi căreia el i-a jertfit întreg traiul său" (Junimea literară, nr. 6 şi 7/1907, pg. 160).

Aceeaşi putere de muncă incredibilă şi la fel de rara dăruire de sine ţine să le sublinieze şi Iancu Nistor: „Ca o albină harnică şi grăbită, regretatul Marian a cules frumoasele roade ale simţirii şi înţelepciunii obştimii şi ne-a arătat, în numeroasele sale scrieri, cât de sărăcăcioase şi mărginite sunt productele spirituale şi ale celor mai pronunţate individualităţi particulare faţă de nepreţuita comoară de înţelepciune şi simţire, acumulată de veacuri în inima şi sufletul unui întreg popor" (Junimea literară, nr. 6 şi 7/1907, pg. 161).

Numai Nicolae Iorga, deja încrâncenat, deja nemulţumit de intelectualitatea bucovineană, foloseşte prilejul omagierii lui Marian pentru a biciui, pe nedrept, viitorimea: „Printre tinerii din Bucovina, văd mulţi oameni destoinici şi ambiţioşi, văd şi atâţia ambiţioşi fără a fi destoinici, dar între rândurile acelor cari prin situaţia lor socială nu pot ambiţiona prea mult, nu văd cine ar putea lua moştenirea liniştitului lucrător pentru cunoaşterea poporului nostru care a fost părintele Marian" (Junime literară, nr. 6 şi 7/1907, pg. 166).

Cea mai precisă biografie a lui Simion Florea Marian o datorăm fiului său, Liviu Marian, el însuşi un prozator, un poet şi un istoric literar de primă mână. Despre Simion Florea Marian, fiul mărturiseşte următoarele:

„S-a născut, la 1 Septemvre 1847, în satul român-şvăbesc Ilişeşti,

județul Gura Humorului, din părinți țărani. Pe tatăl său, Grigore, l-a pierdut de timpuriu (1868), ucis fiind în chip mişelesc de făptuitori fără-de-lege necunoscuți. Maică-sa, Ruxanda, trăieşte încă, după ce a îngrijit, ca văduvă, de creşterea bună a patru copii orfani. Două fiice trăiesc în satul lor natal, Ilişeşti, ca soții de gospodari-țărani; un fiu, George, a murit ca ostaş la Viena, în urma dorului de casă şi părinți, care-l chinuia între străini.

Simeon, fiul cel mai mare, a cercetat şcoala satului său, de unde a trecut, apoi, la şcoala poporală din Suceava... După ce absolvă clasa IV la această şcoală, în 1862, cu succes bun... trece la gimnaziul cezaro-crăiesc din acelaş oraş, gimnaziu creat la 17 Septembre 1860... În timpul când frecventa clasa VII, a fost înrolat la oaste (regimentul 41 de infanterie, compania 13, în Cernăuți), servind 1 lună şi 15 zile, fiind apoi liberat, cu sfârşitul lunii Ianuarie 1869, ca unicul fiu pe lângă maică-sa văduvă.

Neputând termina studiile gimnaziale în Suceava, trece la gimnaziul român greco-catolic din Năsăud, în Transilvania... Absolvind clasa VII, la Năsăud, departe de ai săi şi sub împrejurări materiale de tot grele, era evident că va căuta să urmeze studiul, din nou, la gimnaziul din Suceava. Refuzul ce l-a primit... l-a silit să recurgă, din nou, la ospitalitatea gimnaziilor confesionale române din Ardealul primitor. La început, seamănă să fi dorit a urma clasa VIII la gimnaziul Blăjan... (dar) trece la gimnaziul din Beiuş. La 15 Iulie 1871, i se eliberează un testimoniu... Întors acasă, se pregăteşte pentru examenul de maturitate (bacalaureat)... Pe 19 Iulie 1871, trece şi examenul de maturitate cu succes bun...

În Septemvre 1871, îl găsim în Cernăuți, unde îndeplineşte formalitățile pentru a fi primit student al facultății de teologie... La 21 Septemvre 1871, trece, la gimnaziul din Cernăuți, un examen din autorii bisericeşti elini, o condiție impusă aspiranților la teologie. Înscris la facultatea teologică, a urmat cu succes foarte bun cursurile obligate la profesorii Isidor Onciul şi domnul Euseviu Popovici. Abia în Septemvre 1872 a fost primit de consistoriul archidiecesan în seminarul teologic.

În 30 Iunie 1875, i se eliberează testimonoiul de absolvent, după patru ani de studiu şi trecerea cu succes bun a tuturor examenelor obli-

gate... În 12 Septemvre 1875, se căsătoreşte cu fiica Leontina a binecunoscutului paroh din Siret George Piotrovschi... Chirotonia a loc la sfârşitul lui Mai 1876.

Cel dintâi post ca păstor sufletesc, în comuna Poiana Stampii (județul Câmpulung), de la 14 Iulie, până la 19 Octomvre 1876, când trece la Voloca (județul Siret). În 4 mai 1877, ajunge preot ajutor în oraşul Siret, fiind subordonat socrului său... Începând cu anul 1879 (8 August) e numit catehet la şcoala poporală de băieți şi fete din Siret. În aceeaşi calitate trece, apoi, la nou creata şcoală reală inferioară din acelaşi oraş, la care a predat şi limba română...

În şedința sa din 26 Martie 1881, Academia Română din Bucureşti îl cheamă în rândurile ei. Alegerea aceasta a urmat, după cum arată decretul respectiv, iscălit de Ion Ghica, ca preşedinte, şi Alexandru Odobescu, ca secretar general, „după propunerea secțiunii istorice, apreciind înaltele D-voastră calități şi activitatea, ce pururea a'ți arătat-o pentru desvoltarea culturii între Romîni"... Sesiunea cea dintâi, la care a luat parte, a fost cea din primăvara anului 1882, când a cetit, la 12 Martie, în şedință publică, Discursul de recepțiune despre „Chromatica poporului român"...

În Mai anul 1882, îl decorează M.S. Regele Carol al României cu Ordinul Său „Medalia Bene-merenti clasa I", „pentru scrierile poporane", după cum spune decretul iscălit de ministrul cultelor V.A. Urechia.

În Mai 1883 e numit învățător provizor de religiune pe lângă gimnaziul superior ortodox-oriental din Suceava... La 17 Iulie 1885, e numit învățător definitiv de religiune... De la 1888 înainte, i se încredințează postul de membru al Consiliului Şcolar Districtual al Sucevei, pe care-l ocupă cu demnitate până în 1906. La 21 Decembre 1894 primeşte, din partea ministrului de culte, titlul de profesor definitiv... La 1 ianuarie 1906, e înaintat de ministrul de culte în rangul al VII" (Junimea literară, nr. 6 şi 7 1907, pp. 149-156).

În numele „Junimii literare" şi beneficiind de o documentare pusă la dispoziție de Liviu Marian, Sextil Puşcariu avea să prezinte, în 1907, personalitatea marelui dispărut:

„Părintele Marian s-a dedicat de tânăr acestui fel de studii. La

1869, apare întâiul volum de „Poezii poporale din Bucovina“. În consonanță cu spiritul care domnea încă pe atunci şi urmând pilda lui Alecsandri (dar ignorându-i sfaturile – n.r.), aceste „Balade române“ sunt, precum se spune în titlu, „culese şi corese“.

Şi al doilea volum de „Poezii poporale române“, apărut după patru ani, la Cernăuți, găsim lucruri care ne amintesc viu epoca aceasta. Reținem, bunăoară, următoarea notă (pag. 219): „Unii sunt de părere că „minten, mintenaş“ ar fi cuvânt unguresc, ceea ce nu este adevărat, pentru că „minten“ vine de la cuvântul francez „maintenant“ şi înseamnă, acum, îndată, pe loc...“. Dar un pas mare spre progres se observă din următoarele cuvinte din prefață: „Ca culegătorul acestor balade, am crezut că sacra mea datorință este să le întorc poporului din al căruin sân le-am adunat, aşa precum le-am auzit de la dânsul, fără să schimb veşmântul lor original: şi această datorință am căutat s-o împlinesc cu cea mai mare scrupulositate“ (pag. VI).

Notele de felul celei dintâi dispar, cu timpul, şi tot mai mult se observă spiritul critic, care reiese din citatul din urmă. Însemnările acestea minuțioase, din josul paginii, care indică, în modul cel mai meticulos, izvorul şi variantele, devin aproape proverbiale; după ele puteai recunoaşte, când deschideai revistele noastre, că ai înainte-ți un studiu al părintelui Marian. Cu timpul, el se deosebeşte tot mai mult de ceilalți folclorişti români, atât în felul de a lucra, cât şi în ținta pe care şi-o pune. Excentricitatea nezăcând în firea sa, toată munca i-a fost concentrică şi condusă de un spirit ordonat şi de o privire limpede. Studiile sale, lipsite de zborul fanteziei, nu sunt atât de „interesante“ – câți le-au citit din cei care le laudă? –, dar ele vor rămâne.

Calitățile sale l-au ferit de superficialitatea folcloriştilor contemporani şi l-au scutit de a deveni unilateral ca ei. Mintea sa sănătoasă i-a arătat că „descoperirile mari“ de rămăşițe romane în literatura poporului nostru nu poate forma ținta cercetărilor noastre, ci că literatura aceasta şi viața poporului, în toate manifestările ei, sunt în sine vrednice de studiat. Astfel, în mintea lui, s-a închegat planul de a descrie tot ce aparține acestui popor, pe care l-a iubit şi admirat neîncetat, literatură, obiceiuri, port, credințe, felul de trai etc...

La cele două volume de „Poezii populare“ s-a adăugat, în curând,

un al treilea volum, „Poezii poporale române“, Tom II, Cernăuţi, Pietrovschi, 1875; apoi, un volum de „Tradiţiuni poporale române“, Sibiu, Ereda lui Closius, 1878.

Activitatea aceasta de culegător al literaturii populare a continuat-o până la sfârşit şi ne-a mai dat următoarele cărţi: „Descântece poporane române“, Suceava, Eckhardt, 1886; „Vrăji, farmece şi desfaceri“ (extras din Analele Academiei Române), Bucureşti, Socec, 1893; „Tradiţii poporane române din Bucovina“, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895; „Răsplata“, poveşti din Bucovina, Suceava, Şcoala română, 1897; „Poezii poporale despre Avram Iancu“, Suceava, Tipografia bucovineană, 1900.

Discursul său de recepţie în Academia Română, care i-a deschis porţile sale pe când avea 34 de ani, tratează despre „Chromatica poporului român“, Bucureşti, 1882. Este întâia încercare de a descrie arta de a colora a ţărancelor noastre...

În 1883, apar, la Cernăuţi, în tipografia R. Eckhardt, cele două volume de „Ornitologia poporană română“. Cu scrierea aceasta se inaugurează o nouă serie de lucrări de-ale părintelui Marian, continuată prin cartea despre „Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile Românilor“, Bucureşti, Academia Română, 1903, şi căreia avea să-i urmeze un voluminos studiu, rezultatul unei munci de douăzeci de ani, despre „Botanica populară română“, rămas în manuscris...

La anul 1885, Academia Română escrie (anunţă – n.r.) concurs asupra temei „Nunta la Români“. Părintele Marian, care avea material bogat adunat, s-a hotărât îndată să concureze. În timpul acesta, dădu, însă, peste o notiţă a domnului Haşdeu, care, în „Cuvinte din bătrâni“ (II, 558), făcând folclor comparat, scria: „În opera mea despre căsătoria la Români, la care lucrez de mai mulţi ani, voi da..., voi indica“ etc. Preotul bucovinean, care credea că o lucrare se poate anunţa numai atunci când ea e pe gătite, a încetat a mai lucra, „ştiind prea bine că nu este lucru uşor a se lua la luptă cu domnul Haşdeu“.

Din nenorocire, află, însă, că domnul Haşdeu renunţase a mai scrie opera anunţată şi, astfel, ne-a dat, totuşi, lucrarea care, deşi a ajuns prea târziu la premiu, s-a publicat din partea Academiei, la 1890: „Nunta la Români“, studiu etnografic, Bucureşti, Academia Română, 1892, şi

„Naşterea la Români“, studiu etnografic, Bucureşti, Academia Română, 1892.

În legătură cu acestea, s-a mai păstrat şi un studiu, rămas necomplet, despre „Sărbătorile la Români“, studiu etnografic: I. Cârnilegile, II. Păresimile, III. Cinci-zecimea, Bucureşti, Academia Română, 1898-1901, şi despre „Legendele Maicii Domnului“, studiu folcloric, Bucureşti, Academia Română, 1904.

Pe lângă însemnătatea lingvistică şi literară, studiile acestea sunt, din toate câte le avea, cele mai preţioase documente de etno-psihologia poporului român“ (Sextil Puşcariu, Junimea literară, nr. 6 şi 7/1907, pp. 133-136).

Simion Florea Marian are nemurirea pe care şi-a dorit-o şi pe care desigur că a şi meritat-o. Ar mai fi de adăugat doar o ultimă rază, adică una dintre puţinele lui încercări literare, superba nuvelă:

„Vasile Cârlănariul

Într-o dimineaţă plăcută de primăvară, îmbla tatăl meu încolo şi-ncoace prin ogradă, căutând de n-au uitat argaţii să pună toate cele trebuitoare în car şi ori de au grijit cum se cade de boi şi de celelalte vite, căci nu peste mult avea să pornească, la câmp, la arat. Iar eu, pe atunci un băieţel între şapte şi opt ani, mă ţineam grapă de dânsul, când întrebându-l cum se numeşte cutare şi cutare lucru, ce vedeam că-l prinde în mână, când rugându-l ca să mă ia şi pe mine în câmp, promiţându-i că, de astă dată, nu-i voi mai vărsa sămânţa din saci, nici nu mă voi ascunde pe sub haturi şi nu voi speria boii ca să iasă afară din brazdă şi să facă greşuri.

Şi, pe când tatăl meu era mai învăluit, pe când nu-şi putea da rând, acuş' luând un lucru dintr-un loc şi mutându-l într-altul, acuş' strigând pe argaţi ca să îmble mai repede, să nu calce ca pe ouă, căci îndată îi va apuca amiaza neporniţi de-acasă, iată că un om înalt de stat şi lat în spete, cu părul lung, creţ şi negru ca pana corbului lăsat pe spate, cu-o pălărie foarte mare şi lată-n pânză pusă pe-o ureche, cu-un suman

de mâțe între umeri, cu-o curea roşie şi foarte lată încins peste mijloc, cu-o pereche de cioareci albi şi largi în picioare şi încălțat cu opinci ale căror ațe negre din păr de capră erau învârtite, mai bine de-o şchioapă, de la glezne în sus, deschide încet poarta şi, intrând în ogradă, zice către tatăl meu:

- Bună dimineața, bade Grigoraş!

- Mulțămim Dumitale!, răspunse tatăl meu foarte surprins de această vizită neaşteptată şi nedorită.

- Dar ce mai diregi şi cum te afli?, întrebă noul venit.

- Bine!... Mulțumesc de-ntrebare!... Ia tocmai voiam şi eu să mă pornesc la arat, căci, din pricina ploilor celor multe şi grase din săptămâna trecută, nu apucai mai nimic a ara şi tare mă tem să nu se prea întârzie treaba!... Dar Dumneata cum te mai afli şi ce vânt te-a abătut pe la noi, căci de mult nu te-am văzut... mai că nici nu mai țin minte de când!

- Şi Dumitale nu-ți pare bine de-aceasta, că nu mă vezi mai adeseori?

- De ce să-mi pară bine?... Au doar nu eşti şi Dumneata un om ca toți ceilalți oameni?

- Ba da, însă mulți sunt cu totul de altă părere!... Mulți ar voi nici de nume să nu-mi mai audă, da' de cum să mă şi vadă!

- Apoi, dă!... Aşa-s oamenii din ziua de astăzi... ce să le faci?!... Mulți se tem chiar şi de umbra lor, dar încă de Dumneata!... Dar eu, mulțămită Domnului, n-am de cine mă teme, după ce ştiu că nimănui nu i-am făcut nici un rău, iar dacă se-ntânplă să vină cineva la casa mea, fie acela orişicine ar fi, niciodată nu-i arăt uşa, precum fac mulți alții, ci-l primesc şi-l ospătez cu ce am şi cum pot.

- Ba, asta să n-o zici niciodată, că n-ai de cine să te temi!... Eu ştiu prea bine că Dumneata eşti un om foarte cinstit de oameni şi primitor de oaspeți şi tocmai pentru aceasta m-am abătut, astăzi, pe la Dumneata, ca eu, omul cel urgisit de toată lumea, să te fac luător de seamă că, cu toate acestea, ai foarte mulți duşmani şi încă ce fel de duşmani!...

- Poate că vom fi şi având... nu zic ba!... Mai ales că lumea din ziua de astăzi e foarte răutăcioasă!...

- Aşa-i cum îți spun eu!... Şi nu mi-ar fi nicidecum ciudă, când ai avea pe cutare străini de duşmani, căci, orişicum, străinul e tot străin,

dar tocmai neamurile Dumitale sunt acelea care nu-ți doresc binele... Ascultă numai şi îndată te vei încredința că ceea ce-ți spun eu e adevărat!... Fiind, în una din serile trecute, la vărul Dumitale, Simion Scâncea, unde se aflau şi Vasile Beroca, Ion Fonfa şi Grigoraş Mogorogea, din una în alta veni vorba şi despre Dumneata, şi ei mă sfătuiră şi mă îndemnară să-ți fac o revizie prin grajduri, ştii, colea după datina şi priceperea mea, zicând că Dumneata ai fi dus de-acasă, iar argații cine ştie pe unde se vor fi aflând. Dar eu n-am voit nicidecum să-i ascult, căci, dacă m-aş fi potrivit sfaturilor şi îndemnărilor lor, nu ştiu, zău!, dacă ai fi avut, astăzi, cu ce merge la arat, mai ales că Dumneata, să nu fie de deochi!, ai nişte boişori şi nişte căişori aşa de încălțați şi de frumuşei că nu mi-ar fi fost ruşine cu dânşii nici de-un neguțător... Ei!... ce spui Dumneata la aceasta?...

La auzul acestor cuvinte, tatăl meu se făcu alb că păretele, mai ales că ştia prea bine cine-s Simeon Scâncea şi ceilalți inşi, din partea cărora nu o dată a avut foarte multe de a le suferi. Dar nu-şi pierdu nicidecum cumpătul, ci, îndreptându-se către noul venit, îi zise:

- Îți mulțumesc din toată inima pentru această descoperire!... Cugetasem că de mult am scăpat de aceşti oameni răi, dar se vede treaba că lupul îşi schimbă părul, dar năravul niciodată!... De-acum înainte, voi şti mai bine de cine să mă feresc şi de cine nu!...

Şi, după rostirea acestor cuvinte, îl pofti pe străin să intre în casă. Iar pe un argat, care tocmai atunci scoase o păreche de boi din grajd şi voia să-i înjuge, îl chemă la sine, vârî mâna în curea, scoase un pumn de cruceri măruntei şi, şoptindu-i ceva la ureche, îi dete crucerii, şi argatul, lăsând boii şi toate celelalte baltă, îndată se făcu nevăzut.

Maica mea, care era ocupată cu dereticarea prin casă, când văzu pe străinul acesta intrând înăuntru, se făcu galbenă ca ceara şi începu a tremura.

- Da' ce te-ai făcut aşa de galbenă, lele Ruxandră?... Nu cumva te-ai spăriat de mine?... Ce păcatele!... Doar eu nu-s spaima oamenilor!, zice străinul, văzând că maica mea s-a speriat într-atâta.

- Ba, m-am cam... adică dă!... de ce să mă spării?... Nu m-am spăriat... dar nu ştiu cum... mi-i ceva cam rău!, gângăvi maica mea.

- Că nici n-ai de ce să te spării, pentru că eu n-am venit la

Dumneavoastră cu vreun cuget rău, ci, dimpotrivă, am venit să vă spun ca să vă feriți de alți oameni, pe de o sută de ori mai răi decât mine!...

Nu apucă, însă, bine străinul a rosti cuvintele acestea, când şi intră tatăl meu înăuntru şi, ducându-se drept la maica mea, îi şopti şi ei ceva la ureche, ca şi mai înainte argatului, apoi, înturnându-se către străin, îl pofti să şadă.

Maica mea ieşi degrabă din casă afară, iar străinul, nelăsându-se de două ori poftit, luă un scaun şi se puse să şadă.

- Şi cum îți mai merge, cum te mai lauzi şi pe unde mai petreci?, întrebă tatăl meu pe noul său oaspe, ai cărui ochi mari şi negri străluceau, uitându-se în toate părțile prin casă.

- Mulțămesc de-ntrebare!, răspunse acesta. Ia şi eu ca tot omul cel neastâmpărat, unde nici nu gândeşti, acolo mă găseşti; azi aici, mâine dincolo, poimâine în alt loc şi tot aşa îmi mut şi eu viața de azi pe mâine, neputând nicăiri prinde rădăcină... Se vede că aşa mi-a fost împărțit de la Dumnezeu, aşa mi-au ursit ursitele, când m-am născut!... Iar cât pentru sănătate, mulțămită ceriului, nu mă dau nici pe douăzeci, măcar că am trecut, acuma, demult peste treizeci de ani!...

- Vrea să zică, îți merge, acuma, binişor!

- Ha! ha! ha!... Mie să nu-mi meargă bine?... D-apoi ce, Doamne iartă-mă!, un singur suflet de om să nu se poată ține pe lângă o mulțime alții, care nu ştiu nemică alta să facă, decât să adune, şi zi, şi noapte, la avere, să strângă bani ca şi când ar avea să-i ia cu dânşii în cealaltă lume!... Doară Dumnezeu n-a lăsat banii şi celelalte bunătăți pe lume numai pentru cei avuți şi iubitori de argint, ci şi pentru cei sărmani şi fără căpătâi, bunăoară cum sunt şi eu unul... Dacă în lumea aceasta sunt oameni care nu ştiu alta ce să facă, decât să tot adune la avere şi la bani, sunt, iarăşi, unii care n-au alta de lucru, decât să tot răscolească şi să împrăştie averea celor dintâi, ca să nu li-o roadă moliile, să nu mucezească sau să nu le-o roadă rugina... Un asemenea răscolitor şi împrăştietor sunt şi eu, după cum prea bine mă ştii!...

Şi, pe când tatăl meu şi cu acest om, necunoscut pentru mine, petreceau în casă, vorbind despre multe toate, maica mea, o femeie foarte sprintenă şi harnică, cum a ieşit afară, prinse vreo doi pui, care erau mai frumoşi şi mai graşi, îi tăie degrabă, uitând, în iuțeala sa, că femeilor nu

le este iertat a tăia nici o galiță, şi, cum îi tăie, îi cinătui şi, punându-i la foc, cât ai bate din palme făcu dintr-înşii o fripturică, amestecată în două cu unt şi cu groscior, de ți se ducea inima când te uitai la dânsa, şi, aducând-o, dimpreună cu o mămăliguță călduță, în odaia în care se aflau tatăl meu şi cu străinul, le-o puse dinainte.

Mai în acelaşi timp, intră înăuntru şi argatul, căruia, cu puțin mai înainte, tatăl meu îi şoptise ceva la ureche, cu-un şip mare de rachiu, pe care, asemenea, îl puse pe masă.

Tatăl meu luă, acuma, şipul în mână şi, turnând rachiu într-un pahar, se-ndreptă către oaspetele său şi, închinând, îi zise:

- Să te văd sănătos, bade Vasile!... Dumnezeu să-ți dea bine şi să te ferească de rău!...

- Amin!... Să te audă Dumnezeu, bade Grigoraş!... Asemenea şi Dumitale!...

Apoi, cinstind amândoi câte vreo două păhărele de bine, se puseră la masă şi începură a ospăta.

Eu, care, de cum am intrat în urma străinului în casă, stam într-un ungher şi mă uitam când la unul, când la altul, mai întâi cum vorbesc, iar acum cum ospătează, căpătai încă poftă de mâncare. Şi nici nu e de mirare, după ce eu nu eram nici mai mult, nici mai puțin, decât un copil ca toți copiii. Dar, de la o vreme, văzând că nimeni nu mă bagă în seamă, nimeni nu mă pofteşte şi pe mine la masă, ca să-mi dea măcar un picioruş, din genunchie în jos, mă apropiai de tatăl meu şi-l întrebai încetişor:

- Tătucă, cine e badea acesta, care mănâncă pui fripți cu Dumneata şi cum se cheamă Dumnealui?

- Ia-n du-te, băiete, într-o parte şi nu mă mai supăra atâta!... Ce-ți trebuie să ştii şi tu toate celea!, răspunse tatăl meu necăjit şi făcându-mi semn ca să mă depărtez de la masă.

Cu toate, însă, că atât eu, cât şi tatăl meu vorbirăm foarte încet, omul nostru auzi tot ce am vorbit şi, adresându-se către tatăl meu, zise:

- De ce nu voieşti să-i spui cum mă cheamă?... Sau poate numele meu a ajuns, acuma, să fie spaima pruncilor ca duhurile cele necurate şi rele din poveşti şi te temi că ți s-a spăria fecioraşul?... N-avea nici o teamă, căci nu i se va întâmpla nemică!...

Apoi, adresându-se către mine, îmi zise:

- Măi guţă, ia vină încoace la badea să-ţi spuie el singur ceea ce nu voieşte tatăl tău!... Să ştii, de azi înainte, că pe mine mă cheamă Vasile Cârlănariul, care în tot satul are vreo câteva turme de cârlani şi, când voieşte, atunci frige şi mănâncă câte unul dintr'înşii!... Acum mă cunoşti cine-s?...

- Cunosc!, răspunsei eu, uitându-mă drept în ochii lui.

Tatăl meu, temându-se să nu-l fi atins cumva prin purtarea sa faţă cu mine se corectă degrabă şi zise:

- Nu de-aceea că nu mi-ar fi fost voia să-i spun cum te cheamă pe Dumneata, dar, de azi-dimineaţă, totuna mă cincăieşte: ba să-i spun cum se cheamă cutare şi cutare lucru, ba să-l iau şi pe dânsul în câmp, ba una, ba alta... Mai pe scurt, n-ai să scapi de el nici un minut!

Vasile Cârlănariul, nu ştiu, n-a luat seama, oricum, destul că n-a răspuns nimic la cuvintele acestea, ci, chemându-mă pe mine la sine, îmi dete un picioruş de pui şi o bucată de mai, tocmai părţile acelea care-mi plăceau mai tare. Apoi, adresându-se iarăşi către tatăl meu, îi zise:

- Când aş avea eu un băieţel ca acesta, toată ziua l-aş purta cu mine şi ce-ar voi aceea i-aş da, căci se vede că este deştept şi cumincior!

- Şi-apoi ce, e mare lucru să ai şi Dumneata un băieţel ca acesta?... Eu cred că, de te rog să nu-mi iei anume de rău ceea ce voiesc să-ţi spun, eu cred, adică, că şi de-acum înainte n-ar fi prea târziu când te-ai însura şi, prin aceasta, ai duce o viaţă mai liniştită şi mai bună de cum duci acuma.

- Bine-ar fi, când s-ar putea, dar acum e prea târziu!... Am voit şi eu, odată, nu-i vorbă, când eram mai tânăr, să mă însor, dar ce folos, căci tocmai când socotii că voi deveni omul cel mai fericit din lume, atunci căzui în prăpastia în care mă aflu şi astăzi şi din care, măcar să şi vreau, nu voi mai ieşi până ce nu voi pune mâinile pe piept.

- Şi care să fi fost, oare, pricina aceea, din care, cum spui Dumneata, ai căzut în această prăpastie, dacă-mi este iertat să te-ntreb?

- E mult de istorisit şi puţin de ascultat!... Dar aceasta ar fi cum ar mai fi, însă când mi-aduc aminte câte am mai avut să le sufăr şi eu în tinereţile mele, atunci tot sângele mi se urcă în cap şi mă cuprinde un fel de nebuneală înspăimântătoare, de-aceea mai bine să lăsăm trecute la o parte şi să vorbim, dacă ai plăcere, despre alte lucruri.

Tatăl meu, părându-i acuma rău că l-a întrebat despre aşaceva şi temându-se ca să nu înceapă a istorisi cele ce le-a pățit şi să-l cuprindă, apoi, nebunia despre care a vorbit, nu stârni mai mult nimic, ci-i dete bună pace... Numai aceea i-ar mai fi lipsit, să-l vadă încă şi ieşit din minte!...

Vasile Cârlănariul plecă capul în jos, stete vreo câteva minute dus pe gânduri, apoi, ridicându-şi iar capul în sus şi clătinându-l de vreo câteva ori ca să i se dea părul la loc, zise:

- Am uitat cu totul că Dumneata, bade Grigoraş, ai avut să te porneşti la arat şi eu te țin atâta cu vorba!

- Nu strică nemică!... M-oi duce eu şi mai apoi, căci doară nu piere acuma lumea de dorul aratului!

- Cu toate acestea, poate că Dumneata vei fi având foarte mult de lucru şi n-ar fi bine să-l laşi pe altădată, pe când eu, care n-am nici casă, nici masă, nici vreo avere aleasă, ci trăiesc iac-aşa... pe unde apuc şi cum pot, ți-oi sta şi până seara de vorbă şi tot nu mi s-ar părea prea mult.

- Poftim, cu cea mai mare plăcere!, zise tatăl meu din gură, dar numai unul Dumnezeu ştia cum rostise el cuvintele acestea şi ce avea în inimă.

Şi tot aşa, din vorbă în vorbă, din una în alta, soarele ajunse la amiază şi tatăl meu nu se mai duse la câmp, ci trimise numai pe argați, iar el rămase de vorbă cu Vasile Cârlănariul.

Când sosi amiaza, maica mea, care în tot timpul acesta petrecu în altă odaie, aduse o mulțime de bucate într-ales şi le puse pe masă. Nu-mi pot aduce bine aminte cam câte şi ce fel de bucate vor fi fost acelea, atâta ştiu numai, că, de astă dată, trebuii să şed şi eu, şi maica mea la masă şi să ospătăm cu toții, împreună.

Cât despre mine, eram foarte bucuros de această destindere, căci ce ştiam eu, atunci, cine-i badea Vasile Cârlănariul, dar părinților mei nu le prea veni la socoteală, numai, dă!... n-aveau ce să facă.

Şi-acuma, după ce şezurăm cu toții la masă, după ce toți, afară de mine, mai cinstiră vreo câteva pahare de rachiu şi ospătară din toate bucatele, Vasile Cârlănariul, sculându-se de la masă şi luându-şi pălăria în mână, zise către tatăl meu:

- Rămâi sănătos, bade Grigoraş, şi Dumneata, lele Ruxandă,

rămâneți cu Dumnezeu şi, cât despre mine, să n-aveți nici o teamă, că nici o pagubă sau altă neplăcere nu vi s-a-ntâmpla. Vă puteți în voia cea bună culca şi scula pe una şi aceeaşi ureche.

Şi, rostind cuvintele acestea, îşi puse pălăria în cap şi dete să iasă pe uşă afară. Însă tatăl meu îl mai opri puțin şi, întinzându-i mâna, văzui că vreo câțiva sorcoveți se rotilează în mâna străinului.

Vasile Cârlănariul, luând sorcoveții, strânse, zâmbind şi plin de mulțumire, pe tatăl meu de mână şi, mai repetând încă o dată cuvintele de mai sus, ieşi pe uşă afară şi-ntr-un buc după aceasta îi pierdurăm urma.

- Mulțămescu-ți ție, Doamne, că am scăpat cu obrazul curat!, zise tatăl meu, după ce s-a depărtat Vasile Cârlănariul, şi-şi făcu mai de multe ori cruce, ca şi când ar fi scăpat nu ştiu de ce nenorocire mare.

- D-apoi eu ce să mai zic!, cuvântă, acuma, maica mea. Când l-am văzut că intră pe uşă, m-am vârât în toate răcorile... Cât pe ce eram să leşin de spaimă!...

- Dar bine că s-a întâmplat aşa şi nu altminterea!... Omul acesta e un om de care să te ferească Dumnezeu!... Cum nu iai bine seama ce vorbeşti şi numai cu-un singur cuvințel l-ai atinge... ți-ai aflat pe dracul!... Poți fi încredințat că, peste două, trei zile, îți şterge ori boii, ori caii, ori alt lucru scump de pe lângă casă, şi-apoi... ia-le pe toate acestea, dacă ai de unde le lua, sau caută-l pe Vasile Cârlănariul, dacă-l poți afla!... Şi din pricina dimonului acestuia – arătând, acuma, cu mâna spre mine – puțin de nu eram să fac una cât zece, şi atunci ar fi fost, apoi, atunci!

- Eu nu ştiu cum mai sunteți şi voi, bărbații!... Mai fricoşi chiar şi decât noi, femeile!, urmă, mai departe, maica mea. Să nu se afle nime în toată țara aceasta care să pună mâna pe dânsul, să-l lege frumuşel cot la cot şi aşa, apoi, să-l deie pe mâna judecătoriei, ca să scape odată țara de dânsul!... Să nu mai trăim, din pricina lui, tot cu frica-n spate!...

- E lesne a zice, dară foarte greu a face!... Şi, apoi, ce socoți tu?... Socoți că acesta-i un om ca toți oamenii, ca orişicine să se poată măsura cu dânsul?... Nu l-ai văzut cât e de 'nalt, de spătos şi de vânjos, parcă-i un uriaş, nu alta... Cine e în stare să-l lege pe aşa un om şi să-l deie pe mâna judecății?... Şi chiar de l-ar şi prinde şi l-ar da pe mâna domnilor, spune-mi ce rău i s-ar putea întâmpla, dacă el, după cum am auzit nu de

la unul, are iarba-fiarelor la mâna dreaptă, cu care e în stare nu ştiu ce fel de lăcăţi să le deschidă şi să iasă nu ştiu din ce prinsoare mare, şi atunci?... Vai şi amar de capul aceluia ce l-ar fi dat pe mâna judecătoriei!... Alta ar fi când cineva i-ar stânge, dintr-odată, vieaţa. Dar apoi cine şi-ar pângări sufletul şi şi l-ar încărca de păcate cu aşa un fel de faptă!... Eu socot cu mintea mea că nime!... Prin urmare, toţi aceia ce voiesc să nu li se-ntâmple nici o pagubă, neplăcere sau chiar nenorocire, caută să se încunjure cu dânsul cum mai bine, şi aşa am făcut şi eu, ori de câte ori s-a abătut pe la noi, şi cred că rău n-am făcut!

- Ai dreptate, bărbate!, întări maica mea. Mai bine aşa, decât altfel!... Cu binele ieşi, totdeauna, mai bine la capăt, decât cu răul!

Şi, rostind maica mea cuvintele acestea, şi unul, şi altul se depărtară şi-şi căutară, mai departe, de lucru.

Eu, care, de când a intrat Vasile Cârlănariul în ogradă şi până ce s-a depărtat, fusei de faţă la toate cele ce s-au întâmplat şi vorbit, abia acum mă putui desbate de cap şi pricepe de ce tatăl meu, care, de altminteri, era un om foarte acurat în toate întreprinderile şi lucrările sale, de astă dată toate celea le lăsă baltă şi stete de vorbă cu neaşteptatul său oaspe, căutând să-l primească cum mai bine.

Şi avea toată dreptatea tatăl meu, căci Vasile Cârlănariul, a cărui cunoştinţă am făcut-o în şirele de mai sus, era un om foarte curios şi periculos. Nimeni nu ştia din ce sat e, cine i-au fost părinţii şi cum îi este numele lui cel adevărat. Tot ce se ştia, până atunci, de dânsul era că el singur se numea pe sine Vasile Cârlănariul, că, unde nu voiai, acolo-l întâlneai, şi că era un om, după cum ne spune proverbul, „gros de venă şi lung în mână“.

Dacă unul sau altul, căruia nu i-a tors maică-sa pe limbă, se-ncumeta şi-ntreba de unde-i, el răspundea: „Tot de acolo!“. Dacă îl întreba cum s-au chemat părinţii lui, el răspundea: „Ca pe părinţii feciorului lor“; dacă îl întreba de unde vine şi-ncotro se duce, el răspundea: „De unde m-am sculat, azi-dimineaţă, şi mă duc încotro m-am pornit“.

Mai pe scurt, nimeni nu putea să scoată, în privinţa aceasta, un cuvânt de Doamne-ajută din gura lui, căci el îi curma vorba îndată.

Iară dacă unul sau altul se-ntâmpla să-l atace cu vreun cuvânt,

apoi nu trebuia să-şi aprindă paie-n cap, căci Vasile Cârlănariul, mai înainte de aceasta, îi smulgea tot părul sau îl făcea, cu voia, fără voia, să bată metanii şi să cerce cu nasul țărna, iar cu mâinile şi cu picioarele să măsure lungimea şi lățimea pământului.

Da, Vasile Cârlănariul era un om foarte curios, căci el secera unde nu semănase şi aduna, totdeauna, pe unde nu împrăştiase.

Cu toate acesta, însă noi nu putem să zicem că el ar fi fost un hoț, pentru că hoții se țin mai mult prin păduri şi prin codri, iar el îmbla, ziua mare, pe la amiază, prin sate, fără teamă că i se va-ntâmpla vreun rău. Iar Găinariu sau Potlogariu încă nu putem să-l numim, căci el nu-şi bătea capul, niciodată, cu mărunțişuri şi alte lucruri de nimic. Ci Vasile Cârlănariul era un fel de Vântură-țară, care numai în cazuri extreme, când îi venea mucul la degete, când nu-i intra cineva în voie sau îl ataca cu vreun cuvânt, sau atunci când vedea că a rămas fără un şalău în pungă, încălica câte pe-un cal şi-l învăța la călărie până ce şi pe acesta îl pierdea undeva, în vreun iarmaroc.

Dar, cum am zis, numai foate rar era el nevoit să facă aşaceva. Cu totul de altă natură erau apucăturile sale, cu care se susținea el şi prin mijlocirea cărora ducea o viață pentru dâsul destul de bună, căci nu trebuia nicicând să muncească, nici să îngrijească de nimic, pentru că toate le căpăta de-a gata. Şi la astfel de apucături nu ştiu, zău!, dacă mai era altul aşa de priceput şi ajuns de cap ca dânsul. Lui îi era destul să se ducă numai la cel dintâi gospodar, să-nceapă a-i lăuda vitele că-s foarte grăsuțe şi frumoase şi că nu i-ar fi nicidecum ruşine când le-ar scoate, şi fără carte, la vreun târg de vândut. Şi gospodarul pricepându-se îndată încotro bate şeaua, băga frumuşel mâna în pungă şi, scoțând vreo câțiva leuşcani, sorcoveți sau chiar galbeni, adică ce avea şi-i pica mai degrabă de-ndemână, îi da lui, fără multă vorbă şi chibzuială, numai ca să fie bine.

Vasile Cârlănariul mai întâi se codea, făcându-se că nu voieşte să-i ia, însă, după aceasta, luându-i, îi mulțumea pentru facerea de bine, îi spunea că ce se atinge de dânsul nici capul să nu-l doară, căci nu i se va întâmpla din parte-i nici o neplăcere, apoi, luându-şi rămas bun, se ducea mai departe, la alt gospodar, despre care ştia el că stă bine şi şi cu acesta făcea ca şi cu cel de mai înainte.

Şi pentru apucături de-acestea avea el nu numai o deosebită isteţime şi iscusinţă, ci şi o plăcere foarte mare, căci nu era nevoit să cutreiere nopţile prin întuneric, când trăgând vreo păreche de boi de funie, când încălicând pe vreun cal neînvăţat la călărie, care de multe ori ar fi putut să-l arunce jos şi să-i frângă vreun picior, vreo mână sau chiar şi capul. Apoi şi oamenilor, care aveau fericirea de a fi vizitaţi de dânsul, încă le plăceau apucăturile acestea ale lui mai mult decât când li s-ar fi luat boii, caii sau altceva de pe lângă casă şi ar fi fost nevoiţi să dea poate îndoit sau întreit pe atâţia bani pe slujbe şi pe la vrăjitoare şi, cu toate acestea, totuşi să rămână păgubaşi, adică, cum s-ar zice, să mai dea încă şi colac peste pupăză.

Însă Vasile Cârlănariul nu se purta cu toţi oamenii în unul şi acelaşi mod. Asupra veneticilor, cămătarilor şi a oamenilor celor avuţi, dar zgârciţi, mai cu seamă, nu ştiu cum şi din ce cauză, destul atâta că asupra acestora avea foarte mare ciudă şi, de-aceea, îi storcea el, foarte adeseori, de bani, fără cea mai mică mustrare de cuget şi fără teamă că i se va întâmpla ceva, căci, când venea treaba, la adică, om voinic şi tare de fire trebuie să fi fost acela care ar fi cutezat şi ar fi putut pune mâna pe dânsul.

Când se-ntâlnea cu vreun străin, îndată se oprea în loc, îl întreba cum îi mai merge şi cam câte pătrări de galbeni a adus cu sine din ţara sa, de unde a venit, că îmblă aşa de frumos îmbrăcat şi de fudul, ca şi când ar fi un boier cu vreo douăsprezece moşii.

- Da, zicea el, Dumneata şi compatrioţii Dumitale trebuie să fi adus mult bine în ţara noastră de pe acolo, de unde aţi venit, căci, pe când, mai înainte, românii noştri îmblau şi ei iac-aşa... cum puteau şi mâncau ce aveau, acuma îi văd îmblând îmbrăcaţi mai mult în mantale de cătrăţiră, care nu se ţin pe ei nici o ţâră, încălţaţi cu papuci galbeni-desculţi şi mâncând numai bucate într-ales, precum ciuline fripte şi răbdări prăjite... Se vede că pentru toate bunătăţile şi îndămânările acestea numai siguri Domniilor-Voastre au să vă mulţumească, căci cine altul ar fi putut să i le deie aşa degrabă şi să-i puie aşa de iute şi de frumos în picioare ca Domnia-Voastră?... Unul dintre ai noştri de bună seamă că nu!... Halal de ţara noastră, dacă vă mai ţine multă vreme tot aşa!... Dar ce să mai întindem multă vorbă! Află că eu sunt Vasile Cârlănariul,

prietenul cel mai bun al Domniei-Voastre, şi Vasile Cârlănariul n-are niciodată datină de-a lăuda pe cine numai... iac-aşa... de flori de cuc!...

Dacă, acuma, străinul îl cunoştea, fie chiar şi numai din auzite, şi-i da vreo câțiva galbeni de cheltuială, apoi era bine de dânsul, putea să meargă încotro îi era calea, dar dacă, din păcate, nu-l cunoştea şi, prin urmare, se punea de pricină şi nu voia să-i dea nimic, atunci îi da Vasile Cârlănariul, dar ceea ce-i da el nu putea s-o împărțească cu nimeni.

Când se ducea la vreun om bogat, despre care ştia el că este foarte zgârcit şi care nu se-ndură să dea măcar o bucățică de pâine la vreun sărman, dar de jupit jupuia de la cine putea şi cât putea, îi zicea:

- Măi, măi! da' ce mai de avere mare, ce de mai bunătăți pe lângă casa Dumitale, bade Hârşilă! De bună seamă că multă muncă te va fi costat până ce le-ai adunat pe toate acestea la un loc. Dar, apoi, nici nu e de mirare!... Unui om ca Dumneata, care nu e sărman să nu-l ajute, nu e văduvă căreia să nu-i hrănească şi să nu-i îmbrace sărmanii copilaşi, rămaşi ca vai de dânşii de tatăl lor, şi nu e biserică la care să nu fi dăruit măcar un muc de lumină, zic, nu e de mirare că aşa unui om să-i ajute şi Dumnezeu!... De pe față se poate cunoaşte ce fel de om eşti Dumneata şi cât bine poți face celor ce-ți cer ajutorul. Şi tocmai pentru aceasta m-am abătut şi eu, acuma, pe la Dumneata, ştiind prea bine că nu mă voi depărta cu mâinile goale!...

Ce era să facă, acuma, zgârcitul?... Să-l fi batjocorit pentru aceste cuvinte împungătoare?... Să nu-i fi dat nimic?... Să-l fi alungat de la casă?... Atâta-i trebuia!... Mai mult nimic. O păreche de boi sau de cai, care ar fi fost mai buni şi mai frumoşi, îndată i s-ar fi dus pentru totdeauna de la casă... Putea, în voia cea bună, să dea colac şi lumină după dânşii, căci mai mult nu i-ar fi văzut... Să fi voit a-l bate sau a-l prinde şi a-l lega? Să fi cercat numai, că, apoi, nu ştiu, zău!, de-ar mai fi auzit cucul cântând!... Deci, deşi numai cu cea mai mare părere de rău şi durere de inimă, scotea zgârcitul vreo câțiva sorcoveți şi galbeni şi, după ce-i înturna în toate părțile şi-i privea de mai multe ori cu jale, cum e datina celor zgârciți, când au să dea ceva din mână, îi da, apoi, lui Vasile Cârlănariul, rugându-l să nu-i facă nici un rău.

Vasile Cârlănariul, care cunoştea chiar şi ce zace în inima omului, luând banii, zicea:

- N-am zis eu, mai înainte, că Dumneata eşti un om foarte bun!... Dar ca Dumnezeu să-ţi deie şi mai mult bine, n-ar strica, când ai trimite cutărei vădane o văcuţă cu lapte, pe vreo două, trei luni, ca să aibă sărmana şi ea ce mulge şi cu ce-şi înfrupta bieţii copilaşi; iar cutărui om, care zace de vreo câteva luni în pat, încă n-ar strica, când i-ai trimite şi lui câte una, alta de pe lângă casă, căci, slavă Domnului!, ai de unde, pe când el e gata să moară de foame...

- Ceri cam multişor de la mine, bade Vasile! Fiecare om poate să-şi câştige cele trebuincioase pentru susţinerea vieţii, precum mi le-am câştigat şi eu!, răspundea, nu o dată, unul sau altul dintre cei zgârciţi.

- Aşa este, bade Sgârcilă!... Dar, să vezi Dumneata, nu fiecare om are darul sgârceniei şi al mârşăviei!... Mulţi muncesc zi şi noapte şi, cu toate acestea, totuşi nu se pot face avuţi, pe semne că li-i împărţit de la Dumnezeu, pe când altora, ori şi încotro se-ntorc, tot în plin le merge şi, dacă au strâns într-un ungher sau într-alt loc, undeva, o grămăgioară de sorcoveţi sau gălbenaşi, grămăgioara aceea nicicând nu se micşorează, pentru că niciodată nu se-ndură să ia dintr'însa, ci se tot sileşte numai să puie deasupra... Poate că Dumitale nu-ţi dă mâna să duci singur sau să trimiţi pe vreun argat cu cele ce te-am rugat, de-aceea m-am răsgândit ca să le duc eu, pentru că mie nu-mi e ruşine... sunt învăţat şi cu de-astea!...

Zgârcitul, când mai auzea încă şi aceasta, să-i fi scos un ochi, poate că nu l-ar fi durut aşa de tare la inimă, nici nu i-ar fi părut aşa de rău, dar n-avea ce să facă. Trebuia să-l asculte pe Vasile Cârlănariul, şi chiar în ziua aceea făcea aşa după cum i s-a spus. Iar Vasile Cârlănariul, cum vedea că şi-a atins scopul, că toate i s-au făcut după plac, se ducea mai departe, căci nu-i da mâna să stea mult într-un loc.

Cu totul altfel, însă, era purtarea lui Vasile Cârlănariul faţă cu oamenii cei mijlocaşi şi cu cei sărmani. Acestora, dacă nu le putea face vreun bine, dacă nu-i putea ajuta cu câte ceva, apoi nicodată nu le lua nimic, nici nu-i constrângea ca să-i dea ceva, doar, la vreme de nevoie, de mâncare şi sălaş de odihnă. Alta, nimic.

Dar nu-i vorbă că şi pe aceştia, de multe ori, îi băga în toate răcorile. Aşa se zice că, dacă vedea pe vreo femeie îmblând cu îmbrăcămintele negre, nespălate, negrijite şi rupte, apoi el îndată îi spunea că se va duce la dânsa acasă şi-i va ajuta a spăla şi a cârpi cămeşile şi, dacă nici atunci

nu va avea timp, apoi i le va lua şi i le-a spăla el singur, căci el se pricepe foarte bine şi la asemenea lucruri.

A doua zi, dimineaţă, femeia noastră n-o mai cunoşteai de-i aceea ori ba; cămeşa pe dânsa era acuma albă ca ghiocul.

Dacă vedea pe vreun bărbat, îmblând cu nişte boi, ale căror coaste de departe le puteai număra, Vasile Cârlănariul îl oprea în mijlocul drumului, se uita lung la dânsul şi, apoi, îi zicea:

- Măi verişcane! Da' de la cine-ai cumpărat boii aceştia şi cu ce-i hrăneşti de arată aşa de bine?... Nu cumva cu tărâţe şi cu sare?... Ştii tu că, pentru această ţinere bună, eşti vrednic să capeţi vreo câteva învârtite!... Şi, dacă tot aşa de bine îi vei ţine şi de-acuma înainte, apoi fii sigur că, la cea dintâi întâlnire cu tine, îţi dau fãgăduinţa îndoit!...

Omul nostru, ştiind prea bine cine-i Vasile Cârlănariul şi cum că totdeauna îşi împlineşte promisiunea, fãcea pe dracul în zece şi căuta ca pe boii săi să-i ţină mai bine de cum îi ţinuse până atunci.

Şi aşa a dus-o Vasile Cârlănariul mai mulţi ani în şir, când luând de la unii bani ca să nu li se întâmple vreo pagubă sau altă neplăcere, după cum avea el datină de-a zice orişidecâteori se abătea pe la cineva, când punând mâna câte pe-o păreche de boi sau câte pe-un cal, pe care-i vindea, apoi, unde apuca şi cu ce putea, când bătându-şi joc sau băgând în toate răcorile pe cei slabi de înger. Şi niciodată nu i s-a-ntâmplat nimic.

Dar bine-a zis cine-a zis că toate-s numai până la un timp. Cofa merge la apă numai până atunci, până când i se frânge toarta...

Aşa a păţit-o şi Vasile Cârlănariul.

I-a mers şi lui cât i-a mers, dar, în urma urmelor, şi-a dat şi el peste om.

La vreo patru ani, după ce l-am văzut întâia şi cea de pe urmă oară la părinţii mei, mergând, într-o zi, eu, tatăl meu şi încă vreo câţiva oameni la Corlata, unde tatăl meu ţinea în posesie o livadă de vreo şase fãlci, a unei mătuşe a mele, când intrarăm în sat văzurăm o mulţime de oameni, tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, adunaţi la o casă.

Cunoscând noi că la casa aceasta va fi vreo petrecere sau vreo înmormântare, trecurăm, în treabă-ne, mai departe spre livada noastră, unde ne aşteptau vreo două fãlci de polog ca să-l adunăm, căci cerul

se-nnorase şi ne temeam să nu dea vreo ploaie.

Nu mult, însă, după ce ajunsem la starea locului şi ne apucarăm de lucru, iată că trece pe lângă noi un cunoscut foarte bun de-al tătuchii şi, trecând, ne dă bună ziua.

- Mulțămim Dumitale!, răspunse tatăl meu. Apoi, întrebându-l, zise: Da' dincotro, bade Nicolae?...

- Ia vin şi eu de la o judecată foarte mare şi ciudată şi mă duc, acuma, spre casă!, răspunse întrebatul.

- Da' ce fel de judecată aşa de mare şi de ciudată ați avut?, întreabă, mai departe, tatăl meu.

- Ce?... Dumneata n-ai auzit încă nemică până acuma?

- Nu!... Da' ce este? Ce s-a întâmplat?...

- Ce este nu-i prea bine!, urmă, mai departe, badea Nicolae. Cred că-ți va fi cunoscut Vasile Cârlănariul...

- D-apoi cui, păcatele, să nu-i fie cunoscut omul acesta?... Mi-i cunoscut şi prea cunoscut!... Dar ce are a face el cu judecata Dumneavoastră?

- Ascultă numai şi îndată vei pricepe ce a avut a face... Mergând, ieri-demineața, un om de-aici, de la noi, anume Ion Spată-lată, după cum se numeşte el de-ntregul sat că e cât un uriaş de 'nalt, de gros şi de tare, mergând, cum zic, Ion acesta, dimpreună cu doi frați ai săi şi c-un văr, şi-aceştia mai tot atât de voinici ca şi dânsul, pe imaş şi prin pădure ca să caute nişte vite de cai, ce-i pierdură în săptămâna trecută, şi-n loc să-şi afle caii, dau din întâmplare peste Vasile Cârlănariul, într-o sihlă deasă, stând într-un genunchi şi frigând un cârlan, şi, când merseră mai aproape şi se uitară mai bine, al cui e cârlanul?... Al lui Ion Spată-lată!... Pielea, aruncată nu departe de foc, i-o spuse aceasta.

- Măi hoțule, la ce mi-ai furat şi mi-ai tăiat tu cârlanul?, întrebă Spată-lată furios.

- Ca să-l mănânc!, răspunse Vasile Cârlănariul cu sânge rece, ca şi când cârlanul ar fi fost al său şi nu de furat.

- D-apoi bine, de-aceea țin eu cârlani, ca să-i mănânci tu?

- Dacă nu i-aş mânca eu, apoi cine i-ar mânca?... Tu de bunăseamă că nu-i vei mânca, pentru că eşti prea hârşit ca să te-nfrupți vreodată!... Pentru tine-s bune şi fasolele, iar pentru mine nu!, răspunse Vasile

Cârlănariul iarăşi zâmbind.

- Măi hoţule, poate că tot tu mi-ai furat şi caii mei, pe care eu îi caut, acuma, de vreo câteva zile şi tot nu-i mai pot afla?

- Care cai?... Nu cumva cei negri ca corbul şi păntănogi de picioarele de-napoi?...

- Da, aceia!...

- Să fii tu sănătos!... Cu caii tăi se vor fi preumblând, acuma, nişte ciocoiaşi din Moldova, cărora le place a îmbla mai mult în trăsură şi călare, nu ca tine, tot pe jos!... Dar ce, poate-ţi pare rău după dânşii?, zise iarăşi Vasile Cârlănariul, râzând, fără, însă, să se urnească din loc şi să se stârnească cât de puţin de la frigerea cârlanului.

- Ba, bine că nu mi-a fi părut rău!, răcni Ion Spată-lată.

Şi, cum rosti cuvintele acestea, se şi repezi asupra lui Vasile Cârlănariul ca un leu înfuriat şi-l prinse de toarta capului. În acelaşi moment, sar şi fraţii, şi vărul său de după nişte tufe şi, mai-nainte de-a apuca Vasile Cârlănariul a se scula în genunchi, cum sta şi frigea cârlanul, îl prinseră tuspatru brăţiş şi, legându-i bine mâinile la spate, tot bătându-l cu cârlanul cel pe jumătate fript, pe jumătate crud, peste cap, peste ochi, peste obraz şi pe unde apucară, îl aduseră în sat şi, aicea, după ce-i mai traseră o sfântă de bătaie de la roate, îl legară fideleş şi-l aruncară, peste noapte, într-o găinărie. Iar azi, demineaţă, până în ziuă, răsculară întreg satul, toată Corlata, asupra Cârlănariului... Cu mic, cu mare, trebuiră să alerge la casa lui Spată-lată, căci ia-n să nu fi alergat, şi-ar fi aflat pe dracul!... Ba, poate şi mai mult, pentru că Spată-lată, fraţii şi verii lui, şi încă vreo câţiva de pănura lor, mai că întrec pe Vasile Cârlănariul!... Şi, cum se strânseră cei mai mulţi, Spată-lată, fraţii lui şi cu ceilalţi de pănura lor ţinură sfat şi-l judecară ca de la fiecare, fie bărbat, fie femeie, fie ce va fi, să capete, pe rând, câte douăzeci şi cinci de beţe sărate şi pipărate, şi fiecare să i le măsure, căci Spată-lată şi ceilalţi stăteau dinapoia lor câte cu-o ghioagă mare în mână şi, dacă n-ar fi fost ascultaţi, dacă s-ar fi opus hotărinţei lor, ar fi păţit-o ca şi vecinul Dumitale, moşneagul Ion Cucul, care se ruga să-şi facă milă de bietul om, să nu-l mai bată şi să-l muncească aşa de rău, căci e păcat, şi pentru cuvintele acestea, cât ţi-i de bătrân, căpătă douăzeci şi cinci de beţe în locul Cârlănariului, învinovăţit fiind că şi el ar fi fost un tovarăş de-al

hoțului... A făcut Cârlănariul câte le-a făcut în vieața sa, dar acum i s-au întors şi lui toate însutit!...

Cu aceste cuvinte, badea Nicolae sfârşi tot ce avea de spus şi, luându-şi rămas bun de la noi, se duse acasă.

Iar noi, cei ce-l ascultarăm cu cea mai mare luare de seamă, când auzirăm cuvintele din urmă, rămăseserăm cu toții ca înlemniți... Mai pe urmă, cugetarăm să mergem şi noi ca să-l vedem în ce stare se află acest om, care prin mai mulți ani în şir fusese groaza şi spaima mai tuturor locuitorilor din Bucovina, şi-ndeosebi a celor din ținutul Sucevei, Homorului şi al Câmpulungului, dar nici unul nu am avut curaj.

Iar de atunci, din ziua aceea şi până astăzi, nu l-am mai văzut pe Vasile Cârlănariul, nici n-am mai auzit nimic de dânsul. Numele şi faptele lui, însă, s-au păstrat şi până-n ziua de astăzi în memoria celor mai mulți oameni din acele părți" (Aurora Română, nr. 5/1881, pp. 65-71).

Vasile Bumbac
(07.02.1837-27.02.1918)

Doar atât să fi publicat „Aurora Română" şi tot n-ar fi fost o decepție. Ce-i drept, numărul următor, primul pe anul 1882, e jalnic, marcat de un cult al personalității absolut jenant, stihuirile „Anul Nou întru Mulți Ani!" şi „Anul Nou iată-a sosit", ambele avându-l ca autor pe fratele Vasile din Suceava, glorificând indecent „Aurora" lui Ioniță. Slabe sunt şi încropirile lirice ale lui T.V. Stefanelli, „Râs cu lacrimi" şi „Tablou de toamnă". Doar „Însemnătatea „alunului" la poporul român", studiu semnat de acelaşi Simion Florea Marian, în care sunt precizate raporturile mitice dintre alun şi dansurile ritualice ale căluşerilor („căluşer" înseamnă, de altfel, „pumn de alune"), dar fără a se menționa că dansul „Căluşerul moldovenesc", jucat, pe atunci, şi la Viena, în fața împăratului, este, de fapt, cel care a sfârşit ca dans pentru copii, înainte de a fi uitat cu totul, adică „Alunelul").

În al doilea număr din 1882, „Aurora Română“ publică interminabilele înşiruiri de rime facile ale lui Vasile Bumbac („La Basarabia“, „Partea şi norocul meu“, „Portretul iubitei“, „Anacreon şi femeile“, „Cântec“), o stihuire de Constantin Morariu, „O zi la ţară în luna lui Cuptor“, şi o alta a humoreanului Lazăr C. Rotopan, „O zi de iarnă“, balada lui Schiller „Contele de Habsburg“, în traducerea lui Vasile Bumbac, şi un articol suficient de plat al lui Ion I. Bumbac despre mănăstirile bucovinene, intitulat „Monumentele noastre istorice“. În următorul număr (3/1882), Vasile Bumbac publică unul dintre puţinele sale poeme, „Imnul Crucii“, care, deşi anonimizat printre versificările sale nesfârşite („Doina plugarului“, „Cântec de leagăn“, „Casa binecuvântată“, „Cântecul Şcolerilor“, „Rugăciune“), merită să supravieţuiască în timp:

„Imnul Crucii

Domnul însuşi crucea pe-al său braţ o duse
Şi pe cruce Domnul fost-a răstignit;
De pe cruce Domnul în mormânt se puse
Şi prin însuşi Domnul crucea s-a mărit.

Din mormânt cu falǎ Domnul Crist învie,
Cu puterea crucii tartarul zdrobind,
Păgânismul cade cu-a sa-mpărăţie,
Crucea biruieşte, cerul deschizând

Şi la ceruri Domnul falnic se ridică,
Crucea este Domnu-n cer şi pe pământ;
Şi creştinii, astăzi, într-un glas răspică:
Înviat-a Domnul, Dumnezeu cel sfânt“

(Aurora Română, nr. 3/1882).

Deja se simte, inclusiv prin acel „răspică“, adică vorbeşte răspicat, că Vasile Bumbac „răspică“ harnic traduceri din literatura antică, în acelaşi număr publicând „Oda a 4“-a a lui Horaţiu, iar în cele care vor

urma „Despărțirea lui Hector de Andromaca“, deci Cântul VI, versurile 312-496, din „Iliada“ lui Homer (Aurora Română, nr. 6/1882) şi „Cântul II“, versurile 1-145, din „Eneida“ lui Virgilius (nr. 7/1882).

Vasile Bumbac, grație unui studiu publicat de Victor Morariu, în 1923 (Junimea literară, nr. 4-5), dar şi datorită firii sale (diametrală față de a lui Ioniță), beneficiază şi de atenția lui Constantin Loghin, care, la drept vorbind, trebuia să umple cu ceva golul poetic al secolului al XIX-lea, de până la T. Robeanu. Constantin Loghin este de părere că, „pe cât de unilaterală şi săracă în sentimente este poezia lui D. Petrino, pe atât de multilaterală şi variată e poezia contemporanului său, V. Bumbac“ (op.cit., pg. 159), iar „un gen în care a reuşit pe deplin sunt cântecele“ (pg.183). Numai că textulețele acelea rimate, „strecurate cu dibăcie în manualele şcolare“, în locul poeziilor lui Eminescu, interzis în manualele bucovinene, au prelugit, în realitate, golul poetic până târziu, după Unire, când, beneficiind, datorită manualelor şcolare, concepute de Ştefan Ştefureac, de alte modele literare, apar tinerii adevărați poeți ai Bucovinei, precum Vasile Gherasim, Mircea Streinul, Mihai Horodnic, Ion Roşca sau Iulian Vesper. Pentru că şi textele lui Vasile Bumbac pe care Victor Morariu şi Constantin Loghin le socot valoroase nu sunt decât puseuri de naivitate: „Primăvara cea verzie, / Cu cosița-i aurie, / Mi-a sosit voios în țară, / Drăgulița primăvară“ sau „Ziua scade, noaptea creşte, / Vine dricul de vânat, / Sufletu-mi întinereşte, / C-a sosit ce-am aşteptat“, sau prețiozitățile amoroase gen: „O, voi, scumpe ceasuri, ceasuri fericite, / Unde sunteți astăzi, să vă pot afla? / Ah, de ce zburarăți, visuri înzeite, / Şi mi-ați dus din lume desfătarea mea?“.

Vasile Bumbac, aidoma fratelui său Ioniță, nu a fost un poet. A scris prea mult, fără nici o autocenzură, când patriotic-românesc, când omagial-austriac, îndesând în pagini şi o epopee, „Dragoşiada“, cu titlul final „Descălecarea lui Dragoş în Moldova“, precum şi o sumedenie de versificări ale poveştilor şi tradițiilor populare.

Meritul mare al lui Vasile Bumbac stă în traduceri, pentru că parcursul inițiatic (şcoala trivială din Suceava, gimnaziul din Cernăuți, începând cu 1854, unde l-a avut profesor pe Pumnul, Universitatea din Viena şi experiența „României June“) l-a îndreptățit la traduceri ambițioase din operele antichității, pe care, astfel, le-a popularizat în

Bucovina şi ca modele literare. Şi mai are Vasile Bumbac un merit important, acela de a povesti, ori de câte ori i s-a ivit ocazia, despre colegii săi de gimnaziu şi de universitate, dovedindu-se a fi, adesea, precum în cazul lui Vasile Burlă, lingvistul bucovinean care s-a împlinit la Iaşi, unul dintre puţinii mărturisitori în Bucovina şi, indirect, participant la delimitarea unui patrimoniu cultural bucovinean.

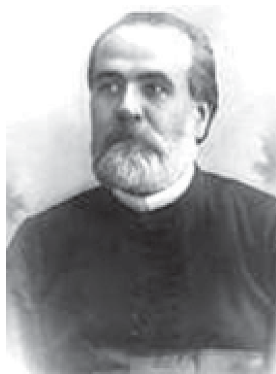
Mai reţin un citat din „Istoria" lui Constantin Loghin (pg. 177), o afirmaţie tipic bucovineană, prin care se mută responsabilitatea de pe umerii noştri, pe umerii altora: „Cu toate că V. Bumbac a petrecut până târziu în mijlocul nostru (a fost îngropat în ziua în care armata română intra în Suceava pentru a rămâne aici, ca aliată a armatei ţariste, doar vreo lună şi ceva – n.r.), el a rămas numai entuziastul cântăreţ al generaţiei de la 1860-1870. Mediul bucovinean n-a putut să-l ridice, lipsa unor legături mai strânse între Bucovina şi România nu l-au făcut cunoscut în alte părţi, aşa că el a rămas până la adânci bătrâneţe poetul ce era la 30 de ani, atunci când şi-a dat toată măsura talentului". Dar de izolarea asta s-au făcut responsabili numai şi numai fraţii Ioniţă şi Vasile Bumbac. Alţi bucovineni, precum Matei Lupu şi Simion Florea Marian, care vor scoate, începând din 1885, „Revista Politică", vor sparge lesne inexistenta „blocadă", publicând, număr de număr, în „Foiţa literară" a revistei poemele lui Mihai Eminescu, prozele Adelei Xenopol sau amintiri bucovinene ale lui A.D. Xenopol. Fraţii Bumbac s-au vrut, după cum zice proverbul, „chiori în ţara orbilor", aşa că asta au şi rămas. Din păcate, „orbirea" artificială avea să dureze în Bucovina ceva mai mult decât ar fi fost firesc.

Din aprilie 1882, „Aurora Română", într-adevăr, începe să fie o deziluzie, deşi conţine şi materiale preţioase, precum studiul lui Ion Ghica, preluat din Analele Academiei Române, „Apreţiarea şi premiarea scrierilor lui V. Alexandri" (cu „x", în loc de „cs"), un studiu despre „Românii din Moravia", bazat pe scrierile profesorilor Miklosich şi Kaluzniacki, precum şi studiul lui Ioniţă Bumbac „Florile „dalbe" sau florile „Dalbei"?", despre care am mai vorbit, în textul dedicat lui I.G. Sbiera, studiu prin care Ioniţă Bumbac demostrează că florile sunt ale Dalbei, adică ale zilei, zice el, fără să ştie că Dalba sau Alba (cum e numită la provensali) este Luna, în vreme ce Albul (Aplu) este Soarele.

Mai văd lumina tiparului câteva povestiri, precum humoreasca „Visul Cuconului Enachi“, de Vasile Târâiebrâu (probabil Vasile Bumbac), „Anna“, de En. Hodoş, „Vârful cu Dor“, de Carmen Sylva, „Care va fi fericită?“, de Petronela Misiciu, o comedie într-un act, „Unu Trandafiru în livree“, de T.V. Stefanelli, precum şi interminabilele studii ale lui Ioniță Bumbac despre „Manuscriptul românescu dela Voronețu (Bucovina) despre Faptele apostolilor“.

Altceva înseamnă doar „Moravuri şi datine poporale / culese între românii dintre Prut şi Nistru de cantorul din Mahala George Tămăiagă“, pe care le-am reprodus în „Bucovina faptului divers“, volumul II, şi, în primul rând, fabulele şi alegoria lui Constantin Morariu, „Piramida cu pigmei“, numită de autor, în „Părți din istoria Bucovinei“, pg. 268, „alegorie nedeplină“. De ce „nedeplină“? Pentru că urma să fie continuată, dar, cum „Aurora Română“ şi-a sistat apariția, autorul nu a mai avut motivația scrisului, aşa că nu şi-a mai finalizat lucrarea.

Constantin Morariu
(05.05.1854-16.03.1927)

Constantin Morariu, cu siguranță primul iredentist român din Bucovina, s-a născut la Mitocu Dragomirnei şi, deşi era fiu de plugari, el face parte din celebrul neam al Morăreştilor, din care s-a ridicat şi un mitropolit, Silvestru Morariu-Andrievici. A făcut şcoala trivială şi gimnaziul la Suceava, apoi a urmat studii teologice la Cernăuți (1874-1878), vreme în care, alături de Ciprian Porumbescu, Eugen Siretean, Orest Popescul şi Zaharia Voronca, a făcut parte din „lotul Arboroasa“, judecat la Cernăuți pentru delicte politice, datorită zelului nefiresc al unui procuror român al Bucovinei, al cărui nume, aşa cum am mai menționat, nu merită încredințat posterității. De-a lungul anilor, Constantin Morariu a fost preot la Toporăuți (1878-1886), la biserica cu hramul Sfânta Paraschiva din Cernăuți (1886-1896), apoi la Pătrăuți (1896-1917). „În cronica

năzuinţelor, luptelor şi zbuciumărilor noastre naţionale din ultima jumătate de veac, nu este pagină, pe care să nu găsim numele lui C. Morariu, fie ca revendicator de drepturi sfinte, fie ca cercetător conştiincios şi pasionat al trecutului, fie ca tâlcuitor fin şi priceput al slovei Evangheliei" (Iancu Nistor). „Rar se va putea întâlni pe întreg cuprinsul acestei Românii Mari un preot mai luminat şi mai cucernic, un învăţător mai blând şi mai harnic, un gazetar popular mai iscusit şi muncitor, care să se fi pus de bună voie în slujba grea, de deşteptare, îndrumare, organizare, îmbărbătare şi apărare a neamului său năpăstuit de soartă" (Liviu Marian).

Aceste două citate le-am preluat de pe coperta a patra a volumului postum de memorii „Constantin Morariu (1854-1927) / Cursul vieţii mele" (Editura „Hurmuzachi", Suceava, 1998), ediţie îngrijită şi prefaţată de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu.

Constantin Loghin, într-un moment de desăvârşită inspiraţie, îl numeşte „incorigibil fanatic al binelui şi frumosului" care şi-a rezumat singur viaţa în versurile: „O inimă senină în timp de fericire, / Răbdare şi speranţă când ai nenorocire, / Iubire de-a ta limbă, de patrie, naţiune: / Aceste diamante viaţa-ţi încunune" (Loghin, op. cit., pg. 191).

Dar oricâte şi oricât s-ar spune despre acest om, tot ar însemna prea puţin. Ca iubitor de neam şi ţară, el i-a fost alături lui Ciprian Porumbescu, iar după patru decenii, şi lui Ion Grămadă, Eroul Bucovinei, fostul său gazetar de la „Deşteptarea", care, împreună cu unul dintre băieţii părintelui Constantin, Aurel Morariu (autorul zguduitoarei cărţi „Bucovina / 1777-1917"), trecuse în România, alegând să moară, în numele Bucovinei, pentru împlinirea idealului naţional. Aceste două prietenii, şi dacă ar fi fost numai acestea, care-i sublimează tinereţea, dar şi senectutea, ar fi suficiente pentru a-l poziţiona printre „Apostolii Neamului Românesc". Dar mai există şi activitatea de zi cu zi în slujba obştilor, adică înfiinţarea de cabinete de lectură, de însoţiri Raiffeisen (cu Grigore Filimon, iniţiatorul acestor cooperative de credit, era, de asemenea, prieten), menite să revigoreze gospodăria ţărănească (pe cea de la Pătrăuţi a condus-o şi gestionat-o), mai există şi bătălia aceea de zi cu zi întru luminare, de care, de altfel, îi şi vorbeşte prietenului său, Simion Florea Marian, într-o scrisoare pe care deja am reprodus-o. Dar

dincolo de animatorul social, național şi cultural, Constantin Morariu a fost şi un scriitor bucovinean autentic, pe nedrept ignorat de istoriografia literară română.

Ca poet, deşi îl interesau mai mult sinceritatea şi adevărul, sinceritatea ca dimensiune umană, iar adevărul ca dimensiune divină, a izbutit să descifreze şi să transmită inițierile în viață şi în moarte:

„N-am şovăit...

N-am şovăit, ci totdeauna
Am stat ca stânca-n fața sorții
Şi-am înfruntat mereu minciuna.
În schimb, cunosc fiorii morții

Ce-ades aşa m-au fulgerat
Încât simțirea-mi amorți.
Ce bine-i când a-i învățat,
Trăind, să ştii ce-i a muri

Şi să ai dulcea conştiință
Că nu-n zadar ai suferit.
Căci greul drum de suferință
Îl laşi de spini mai curățit

Celor ce au să te urmeze.
Atuncea ei tot mai uşor
Vor încerca să întrupeze
Eternul vis al tuturor

„Viața numai în lumină!“.
Duşman de moarte-i e minciuna,
Trăieşte viața cea mai plină
Cine-o înfruntă totdeauna“.

(Junimea literară, nr. 4/1905, pg. 57).

Şi tot ca poet, Constantin Morariu şi-a exersat pana ascuțită în fabule, mereu dornic să identifice „deşertăciunile“ vieții, să averizeze asupra lor şi să îndemne la a fi cu adevărat:

„Musca şi viespea

O muscă-odată, căutând merinde,
Cu o viespe-n cale-i de vorbă se prinde
Şi, crezând că viespea este o albină,
Zice dânsa, musca,-n voce lină:
„Chiar acuma, soră, iată am scăpat
De-un păianjen care m-a fost încurcat
Şi de foame, dragă, şi-oboseală mor
De nu-mi vei da-ndată vreun ajutor!”

„Hai numai cu mine!, zise viespea blând,
Căci nouă ne place când, din când în când,
Prilej ni se-ntâmplă ca să arătăm
Cum ştim la nevoie altor s-ajutăm!
Dumnezeu prea bunul şi acum ni-a dat
Mult prinos de miere bună de mâncat;
De ce, aşadar, o nenorocită
Să nu fie-n casă la noi mulțumită?“.

Zicând aste, viespea spre cuibu-şi porneşte
Şi, pe cale, muştei îi tot povesteşte
        Câte verzi, uscate
        Şi încornorate
        Până ce-n sfârşit
        Iată că-au sosit
        Lângă o răchită
        Veche, găurită,
Unde viespea muştei mi i-a arătat
Locul unde să intre şi-apoi a zburat.

Musca intră-n-nuntru de foame să scape,
Cu gândul la mierea din care o să pape,
Dar în loc de masă bine pregătită
Ea de viespi se vede biata ocolită
Şi se simte-ndată
Aşa de-nghimpată
Încât şi de foame, de tot a uitat,
Gândind cum să fugă, gândind la scăpat!

*

Asemenea muştei, şi-ntre muritori
Prea ades se află „lesne crezători“,
Care, gândind că-i aur tot ce străluceşte,
Gurilor de miere se încred orbeşte
Şi, în loc s-ajungă la câştiguri mari,
Se trezesc adese într-un nou viespar.
(Aurora română, II, 1/1882).

Vulpoiul şi câinele

Un vulpoi, odată, înălbit în rele,
Cu gând c-o să-ajungă timpuri şi mai grele,
Un nou plan de viață prefăcută-şi face
Ca, de-acum, cu lumea să trăiască-n pace.
Deci, cu vorbe bune şi cu linguşire
Şi-alte meşteşuguri date lui în fire,
Încotro se-ntoarce tot se opinteşte
Şi cu bunătate casa-şi îngrijeşte...

De unde şi până unde, vine şi un câine.
„A!... noroc dă, Doamne! da-ncotro, jupâne?“,
Îl întreabă surul pe cel nou venit,
Dându-se cu dânsul la sfat prelungit

Şi, din vorbă-n vorbă, meşterul vulpoi
Zise către câine: „Haidem amândoi
Să fim, frate, prieteni, mâna să ne dăm,
La nevoi, necazuri să ne ajutorăm;
Şi ca semn de vorba ce am încheiat
Tu să-mi fii cumătru; am de botezat!“.

„Bucuros, cumătre!“, câinele grăieşte
Şi îi face-ntocmai, după cum doreşte...
După cumătrie, câinele-mbătat,
Şovăind spre casă, într-o groapă-a dat.
„Sari, cumătre, iute, vină-n ajutor,
Laţul rău mă strânge, îmi dau duhul, mor!“,
Strigă bietul câine. Suru-nsă-o tulise,
Deşi pân‘ la groapă pe câine-nsoţise.
Câinele-ntins şade, plin de disperare,
Când, de-odată, vede o lumină mare
Şi aude-o voce: „Da‘ ce caţi pe-aici,
Javră blestemată, laţul să mi-l strici?“.

Era vânătorul, ce-auzind răcnind,
Pân‘ la laţ în fugă veni gâfâind,
Cugetând că-i fiara ce o aştepta,
Dar, văzând că-i câine, un ciomag mi-şi ia,
Îl descurcă,-l trage şi-l blăneşte bine
Zicând: „Na, cotarlă,-aşa ţi se cuvine!“...

*

Astfel de cumătri des avem şi noi,
Buni cât eşti în bine, duşmani la nevoi
(Căci e duşman cela care făţăreşte
Că-ţi voieşte bine, iar când te loveşte
Vreo nenorocire, pe loc te-a uitat
Şi de-a ta-nsoţire s-a şi lepădat).

(Aurora română, II, 3/1882).

Leul, vulpea, porcul şi câinele

A sălbaticelor fiare rege falnic şi vestit,
Leul, după ce, odată, s-a gândit şi răzgândit
Câtu-i de grea însărcinarea într-un stat a-mpărăţi,
Câtă îngrijire trebuie, câte nopţi a nu dormi,
Prin un manifest chiar singur hotărî ca să vestească
Ţării sale că el tronul de-acum vrea să părăsească
Şi că-n locul Monarchiei voia bună-l înduplică
Ţara sa să o prefacă într-o mândră republică.

Deci o lege-electorală puse-ndată să se facă,
De guvern să se voteze, să se publice în grabă
Şi, la nişte zile-anume, stătorite de cei mari,
Ţara toată să aleagă viitorii mandatari.
Bucuria era mare. Întruniri şi comitete
Se formară pretutindeni. Candidaţi făceau banchete
Şi în cuvântări pompoase căutau să-şi deie seamă
De-„atitudinea lor fermă“ în „politica programă“.
Râvnitorii de putere mai ales se întreceau
Să convingă prin oraţii, ce-n tot locul le rosteau,
Că ei numai pentru bine, pentru drept şi libertate,
Pentru patrie, frăţie, naţie, egalitate
Vor lupta mereu şi-or face ca sufragiul obştesc
Să devină-n faptă fala neamului dobitocesc.

Vorbelor, apoi, urmară mituiri şi adăpări
Şi-unde-acestea n-ajutară – înjurări şi-ameninţări,
Şi, în fine, după multe nedreptăţi şi silnicii,
După multe lupte crunte ca-ntre bestii în pustii,
Vulpea, cu-a sa şiretenie, izbuti să fie-aleasă
President al republicii, doamnă mare-n cap de masă.
Acum, grija cea mai mare îi era să se-ngrădească
Cu miniştri care pe obşte ar putea s-o mulţumească.
Deci, odată, la o cină dată în al său palat,

Unde honoraționii statului s-au adunat,
Văzând doamna preşedinte cum un porc mereu vorbea
Şi cum toată adunarea vorba lui o asculta,
Îşi grăi aşa în sine: „Îi a firii slăbiciune!
Pentru că el tot vorbeşte ne-ncetat, nu ştiu ce spune,
Pentru că-i chipos şi are ochelari pe râtul său,
Numai la el toți se uită; cu el voi să-ncep şi eu.
Sau doar, dacă-aşa le place, să nu fie înălțat?“...

Şi, a doua zi, sfârlacul era secretar de stat.
Astă înălțare-n pripă pe mulți i-a nedumerit,
Mai ales, însă, pe câine în speranța-i l-a lovit,
Căci pe dânsul mulți din obşte înainte-l desemnase
Pentru postul care-acuma duşmanul i-l ocupase.
Cât de tare-nsă pe câine lovitura îl durea,
Totuşi, el se stăpânise şi în taină suferea.

Dară porcul, ce crezuse că-a ajuns la cer cu stele,
Pe cât fuse de obraznic... acum îşi ieşea din piele;
Nu era o zi să treacă pe altul să nu-l fi scurmat
Sau măcar chiorâş la altul ochii să nu-şi fi aruncat;
Nu era ospăț la care, de era şi el chemat,
Să nu fi băut atâta, pân‘ ce cuc-cucuț de beat
Pe sub laițe, pe sub mese pulberea să n-o fi şters
Şi purtat de-ai săi tovarăşi pân‘ acas‘ să nu fi mers.

Tot aşa, urmând desfrâul, domnul secretar de stat
În curând pe toată lumea în potrivă-i a sculat.
Indivizi de toată mâna orişiunde îl găsiau
Şi prin presă-opiniunea publică o alarmau,
Chiar colegii lui şi-amicii începură-a-l denunța
La cârmaciul republicii că ei nu mai pot răbda
Ca să fie-aşa-njosită vaza unui post de-onoare
De-un netrebnic fără seamăn, care-o calcă în picioare,
Şi că starea ast‘ de lucruri, dacă încă va urma,
În curând din a lor posturi toți vor demisiona.

Într-aceea, prezidenta şi ea se cam îngriji,
Deci, prin un bilet de mână, întâi pe câine prevesti
Că-nălțimea sa voieşte postul porcului să-i dea.
Iară câinele răspunse, prin o rugăminte,-aşa:
„Sire! rog cu umilință să mă treceți cu vederea
Şi în mâinile altuia să încredințați puterea
Ce cu multă bunătate ați voit a-mi oferi,
Căci eu sincer vă spun, Sire, că mă tem de a primi
Ranguri ce, la noi în țară, pentru mulți, ce le primesc,
Devin groapa unde-n urma ei cu groază se trezesc".
(Aurora română, II, 8/1882).

Ca poet, Constantin Morariu acoperă golul liric bucovinean de până la ivirea lui T. Robeanu, iar textele lui au vigoarea metaforică şi „înțelesuală" (sum i se zicea, pe atunci, filosofiei) a producțiilor literare săteşti, inclusiv din umorul mitic al snoavelor. Dar şi ca prozator îşi arată Constantin Morariu măiestria, „Cursul vieții mele", opera publicată postum, însemnând o mărturie literară de mare valoare, iar „Piramida cu pigmei" anticipând felul de a se scrie peste un veac, după el, alegoriile sociale.

Opera lui, începută în 1870, când publică în „Familia" din Budapesta, poeziile „Doi ochi" şi „Doina de amor", cuprinde: „Din Bucovina" şi „Un concert din Bucovina" (articole, „Familia", 1877), „Mirele şi mireasa", „Pe un bilet", „Floarea mea", „Lumețul", „Lui Nicu Dracinschi", „O mândră stea", „Nu ştiu", „Susana şi vrăjitoarea" (poezii, „Amicul familiei", Gherla, 1879), „Iubirea", „Lumea şi templul virtuții", „Iubitei mele maice" (poezii, „Amicul familiei", 1880), „Mitropolitul Silvestru, mirele Bucovinei", „Fantasie", „Din Bucovina" (proze, „Amicul familiei", 1880), „Lui George Sion", „Prietenia norocului" (versuri, „Amicul familiei", 1881), „Împărăteasa lumii" (versuri, „Amicul familiei", 1882), „Ma... şi a ...!", „Umbrei mult regretatei Iuliana Berariu", „Lui Petru Dulfu", „Plagiatorii", „Cărăbuşii", „Copila părăsită", „La Bucovina", „Neuitatului şi mult respectatului Ciprian Porumbescu", „Întru o luncă", „Surâsul din urmă" (poezii, „Amicul familiei", 1883), „De-ajuns", „O rugăciune", „Către damele române", „Valsul Fantome",

„Fericirea?“, „Când“, „Mama şi copilul“ (poezie, „Amicul familiei“, 1884, în care publică şi proza „Feciorul de împărat“). Şi aşa mai departe, poezie după poezie, articol după articol, proză după proză.

Dar ceea ce singur îşi menţionează drept contribuţii literare, în „Părţi din istoria Bucovinei“ (pg. 267-270), în afară de traducerile din Carmen Sylva, din Goethe şi din alţi poeţi germani, ar fi: „Piramida cu pigmei“ (1882), „Biografia lui Constantin Morariu-Andrievici“ (Gherla, 1889, 43 pagini), „Părţi din istoria Românilor bucovineni scrise în limba poporală“ (Cernăuţi, 1893), precum şi puzderia de poezii, articole şi scrieri cu caracter religios, toate apărute în „Revista Politică“ din Suceava, în „Candela“, în „Deşteptarea“ (gazeta pentru săteni de el întemeiată), în gazete nemţeşti din Cernăuţi şi în gazete româneşti din Ardeal şi din România.

Din punctul meu de vedere, capodopera lui Constantin Morariu, dar şi capodopera scrisului românesc în Bucovina secolului al XIX-lea, este „Piramida cu pigmei“, o alegorie incredibilă, cu intuiţii realiste, cu dezvoltări alegorice pline de fantezie, scrisă într-un limbaj curat şi plin de farmec.

Povestea începe în ţara Uriaşilor, numită „raiul pământesc“, în condiţiile în care, la vremea aceea, în literatura europeană încă nu se vorbea de „Paradesha“ sau „ţara raiului pământesc“ din legendele ariene, iar identificare arienilor în legendele uriaşilor nu s-a încercat nici măcar până acum, deşi sugestiile lui Hesiod sunt cât se poate de limpezi, civilizaţia arienilor, cea pe care o numim cucuteniană, fiind spulberată de invazia ioniană (zeii), dar Constantin Morariu îşi localizează în astfel de realităţi (ca timp şi spaţiu) începuturile alegoriei sale. E drept, în principiile de guvernare ale acelei ţări legendare stau ideile lansate de Revoluţia franceză din 1789 (dar şi incredibile apropieri de „Textele taoiste“ ale lui Lao Tse), dar „Uriaşii“ construiesc o piramidă în trepte (nici informaţii despre cuceririle lui Rhamses al II-lea nu se vehiculau în epocă), menită să atenţioneze asupra durabilităţii sistemului treptelor sociale şi, în primul rând, asupra necesităţii trăiniciei bazei, adică a poporului de rând (talpa ţării). Numai că Uriaşii dispar fără urmă din istorie, iar locul lor este luat de pigmei, adică de oameni ca noi, dar care, sperând în virtuţile miraculoase ale piramidei în trepte, escaladează zilnic

piramida, aşteptând metamorfozarea escaladării faptice într-o anume poziționare socială. Se ajunge, deci, la un grotesc absolut, caracteristic şi epocii lui, şi epocii noastre, şi tare mă tem că şi viitorimii.

„Piramida cu pigmei
(Povestire din vremea veche)

Se zice că să fi fost, odată, cine mai ştie în ce colț al lumii, o țară mare şi frumoasă ca un rai, plină de toate bunătățile ce şi le poate închipui mintea, țară locuită de un popor dintre cele mai luminate şi mai viteze.

În acea țară fericită, numită de oamenii de pe atuncea „raiul pământesc", fundamentele de căpetenie, pe care se răzima întreaga clădire socială, erau libertatea, dreptatea şi egalitatea.

Dreptatea era regulată prin legile cele mai înțelepte, înaintea cărora toți locuitorii erau egali. Iar cu privire la libertate, cercurile guvernamentale țineau la deviza „Libertatea este pentru om aceea ce este soarele pentru pământ". Drept că în statul „raiului pământesc" exista şi un cod penal, pentru că, dă!, şi locuitorii acestui stat erau oameni, nu îngeri, nici sfinți; dar legiuitorii de aici raționau aşa: „Deoarece Creatorul i-a lăsat omului deplina libertate a voiei sale, vinovat ar fi acela care l-ar lipsi pe semenul său de acest drept dumnezeiesc. Precum, însă, Creatorul întrebuințarea libertății voiei o va judeca, pedepsind păcatele şi remunerând virtuțile, tot aşa drept este să facă şi autoritatea statului".

În urma acestor instituțiuni, poporul din statul „raiului pământesc" era cel mai fericit de pe lume. Agricultura, comerțul şi industria, în toate ramurile lor, erau din cele mai dezvoltate. Ştiințele ajunseseră la cea mai mare înflorire şi oamenii învățați din „raiul pământesc" erau cei mai renumiți dintre toți contemporanii lor. Chiar în poporul de la țară nu se afla nimeni care să nu fi ştiut citi, scrie şi socoti. Pe scurt, bunăstarea şi fericirea domneau pretutindeni, aşa că oriîncotro ai fi voit să te întorci, ai fi putut vedea tot numai fețe senine, rumene şi vesele.

Dar la toate acestea nu trebuie să aplicăm gradul de adjudecare şi ideile timpului nostru, care se deosebesc mult de vederile locuitorilor din statul „raiului pământesc". Câteva exemple ne vor face o idee despre

aceste deosebiri. Tinerimea din „raiului pământesc“ învăța prin şcoli „că între oameni nu există altă deosebire decât inteligența, bazată pe educația morală şi intelectuală şi pe purtarea şi folosul ce-l aduce fiecare în societate“. Alt exemplu: „Progresul este în muncă şi sămânța progresului este învățătura; dacă progresul intelectual sporeşte bogăția poporului, nu este mai puțin adevărat că cunoştințele nu pot începe până nu se investeşte, mai întâi, o câtime oarecare de bogăție din avuția unui popor. Omul nu poate căuta îndestularea trebuințelor morale, decât după ce şi-a căpătuit necesitățile trebuitoare la conservarea şi întreținerea vieții; de aceea, orice măsură care face viața materială mai grea nu poate să nu aducă vătămare vieții morale a națiunilor“.

Alt exemplu: „Ambiția nu este altceva decât dorința de a te deosebi de ceilalți oameni, de a fi lăudat şi admirat; ea împinge pe om la fapte mari, îl sileşte a face servicii pentru care societatea să-l onoreze şi să-i fie recunoscătoare. Datoare este, deci, societatea să caute a dirigui ambiția oamenilor, a-i deschide drumul, a-i crea cercuri întinse, în care să se poată exercita şi deveni folositoare, iar nu să caute a o stânge“.

Alt exemplu: „Un popor trebuie să fie neîntrerupt la înălțimea cunoştințelor din epoca în care trăieşte. Un popor care ar rămâne staționar în cunoştințele sale ar fi un popor al cărui viitor este compromis; existența lui s-ar periclita în tot momentul, întocmai ca reputația de învățat a unui om care nu ar urma progresul descoperirilor şi ideilor umanității“.

Alt exemplu: „Patriotismul bine înțeles este a se lupta cu toții în activitate, în învățătură şi în aplicare la lucru; este a profesa neîncetat artele, meşteşugurile şi ştiința cu ambiție nobilă, iar nu cu invidie, căci invidia este sorgintea celor mai mari rele, ea naşte vrajbă şi ură. Invidiosul îşi exercită acțiunea sa mai cu deosebire asupra oamenilor de oricare valoare. Arma cea mai obişnuită de care se serveşte este calomnia; pizmuieşte, de preferință, pe cel ce i-a putut face bine, pentru că recunoştința, fiind unul din simțămintele cele mai plăcute unui suflet curat şi bun, este supărătoare şi nesuferită sufletului stricat şi turmentat al invidiosului, în inima căruia s-au stins toate facultățile cele nobile, toate simțămintele cele frumoase, toate simțirile cele plăcute. Nimic nu corupe pe om ca această nenorocită patimă. Omul corupt prin invidie consideră datoriile către Dumnezeu, către societate şi către el însuşi ca o

himeră; toate lucrurile le raportează la mulţumirea patimilor sale şi ajunge a crede că singurul adevăr bun pe pământ este mulţumirea patimilor sale cele rele; pierzând conştiinţa binelui, se asociază cu acei ce cred că pot contribui la mulţumirea plăcerilor sale".

Astfel erau principiile care regulau viaţa locuitorilor în statul „raiului pământesc", considerate, bineînţeles, după gradul de judecare şi după ideile timpului aceluia.

Domnitor în acel stat era cel mai de frunte corifeu al timpului său, un anume Viteazul. În înţelepciunea şi stăruinţele lui neobosite, atribuia poporului cea mai mare parte din înflorirea ţării sale.

Într-o zi, dete domnitorul ordin la toţi fruntaşii poporului şi la cei mai iscusiţi meşteri ca să se adune pe malul unui râu, ale cărui unde line parcă ar fi dormit în albia sa de când lumea, căci nimeni nu ştia să-şi fi ieşit, vreodată, peste maluri, afară.

Fruntaşii poporului şi meşterii se adunară. Ziua era una din cele mai frumoase. Soarele lumina în toată strălucirea sa, nici un nor nu se mai vedea pe cer, nici un vânt nu se mişca în aer, şi în lunca înverzită din apropierea râului paserile cântau în versurile cele mai atrăgătoare.

În curând, sosi şi domnitorul cu suita sa. Strigăte de bucurie îl întâmpinară, apoi se făcu o tăcere adâncă.

- Iubiţii mei!, începu a grăi domnitorul. V-am chemat aici ca să vă împărtăşesc o idee, pe care aş dori s-o facem faptă: Pe malul acestei ape, în mijlocul scumpei noastre patrii, am socotit să ridicăm un monument, care să fie martor veşnic şi să amintească generaţiilor viitoare că aici a locuit, odată, un popor înţelept şi viteaz. Monumentul aş dori să fie o piramidă.

- Să trăiască domnitorul nostru!, răsunară glasurile unite ale celor de faţă, apoi urmă, iarăşi, tăcere.

Domnitorul se întreţinu puţin, în vorbă, cu unii meşteri, căută cu ei locul cel mai potrivit pentru aşezarea piramidei şi, după ce conveniră în păreri, înfipse el singur, cu mâna sa, în pământ semnele pentru săparea fundamentului.

La un semn dat, desfăcură, apoi, doi aghiotanţi domneşti o hârtie mare şi o aşezară pe un stelaj, făcut anume pentru acest scop, în faţa privitorilor. Hârtia era planul piramidei, lucrat de însuşi domnitorul.

Toți se uitau şi aşteptau cu nerăbdare ce are să urmeze.

Atunci, domnitorul se apropie de plan, îşi scoase spada din teacă şi zise:

- Cred că puținele cuvinte ce se află pe acest plan sunt scrise cu litere destul de mari ca să le puteți citi...

- Aşa este, Măria Ta!, răspunseră cu toții.

- Binevoiți, deci, urmă domnitorul, să citiți aceste cuvinte în ordinea ce vă voi arăta-o eu!...

Şi domnitorul, arătând cu vârful spadei fiecare din cuvintele scrise pe plan, privitorii citiră, la baza piramidei, cuvântul „poporul“, la mijlocul piramidei, cuvintele „conducătorii poporului“ şi, în sfârşit, începând de la bază până sus, în vârf, citiră cuvintele „treptele sociale“.

Acum, domnitorul băgă, iarăşi, spada în teacă şi zise:

- Precum baza acestei piramide e menită să susțină mijlocul şi vârful ei, tot aşa, şi în statul nostru, poporul şi numai poporul este baza, care e menită să susțină toate treptele noastre sociale, începând de la cea mai joasă, până la cea mai înaltă. Poporul este mama care naşte, creşte şi susține pe conducătorii săi. Datori sunt, deci, aceştia să lucreze cu puteri unite pentru binele şi fericirea poporului, datori sunt să sacrifice cea mai bună parte din capitalul vieții lor pentru viața prosperă a poporului. Nimeni nu cred că-mi va contesta afirmația, că numai acestui principiu, pe care noi l-am urmat cu sfințenie din tinerețile noastre şi până acum, avem de a mulțumi progresul statului nostru în toate direcțiile; numai acestui principiu avem de a mulțumi că astăzi statul nostru este cel mai respectat şi mai stimat dintre toate. Până când vom îngriji, aşadar, cu toții, conducători şi domnitori, de binele poporului, până atunci treptele ce le vom ocupa pe piramida statului nostru vor fi pentru noi trepte de onoare, de tărie şi siguranță. Iar de-ar fi ca slăbiciunile omeneşti să ne corupă vreodată, precum vedem că se întâmplă pe aiurea, de-ar fi ca noi să vânăm, în cursul vieții, numai „ale noastre“, uitând de popor, iar din această uitare să răsară pentru popor un izvor nesecat de rele, care l-ar duce la pieire, atunci să fim siguri că răsturnarea şi zdruncinarea noastră ar fi cu atât mai primejdioasă cu cât mai sus ne-am afla pe treptele piramidei sociale. Acest simbol doresc să-l reprezinte piramida ce se va ridica aici şi, când va fi gata, cuvintele ce le-ați citit pe plan doresc să fie

gravate pe dânsa cu litere mari şi să se sufle cu aur, pentru ca să lumineze ca un far purtarea conducătorilor din generațiile ce au să ne urmeze.

Aplauze entuziaste şi îndelungate de bucurie urmară, iarăşi, cuvintelor domnitorului, care se depărta, acum, cu suita şi cu fruntaşii poporului, luând calea spre reşedință. Iar meşterii se apucară de lucru şi nu încetară până ce mărețul monument nu fu gata.

Mulți dintre noi poate se vor mira de o comedie ca aceasta nemaiauzită. Dar, considerând că toate acestea s-au întâmplat în cine mai ştie ce colț al lumii şi într-o vreme de care nici istoria nu aminteşte nimic, aşadar într-o vreme anterioară începutului istoriei universale; considerând, mai departe, că cine ştie ce oameni vor mai fi fost şi locuitorii „raiului pământesc", de ce oare, după cum ne va spune firul povestirii mai la vale, oamenii din generațiile de peste câteva secole mai târziu se numeau pigmei, deşi aflăm indicații sigure că şi ei erau întocmai de dimensiunea noastră; considerând, în fine, că numai puține din datinile şi moravurile acelor oameni – să vă spun drept, nu ştiu prin ce minune – au ajuns a fi cunoscute şi de noi, şi adică poate ceva mai multe decât v-am înşirat eu până acuma, pe când toate celelalte instituții ale mecanismului social au rămas acoperite de vălul întunecos al unui timp şi mai întunecos; considerând toate acestea, mirarea noastră trebuie să dispară şi noi trebuie să fim cu atât mai curioşi de a cunoaşte restul povestirii.

Aşadar, să luăm aminte!

Trecură ceva veacuri la mijloc. Cea mai ciudată schimbare ce-o aflăm acum în statul „raiului pământesc" este că toți, dar toți conducătorii poporului deveniră pigmei. Care era cauza acelei metamorfozări nu se ştie. De era vreo pedeapsă dumnezeiască, trimisă anume din cer pentru oarecare fărădelegi, pe capul poporului – zic pe capul poporului, căci urmările metamorfozării erau, în prima linie, un izvor de rele pentru popor –, de era o simplă ironie a naturii sau de era poate aerul şcolilor din statul „raiului pământesc", infiltrat cu oarecare miasme de calitate compresivă; despre toate acestea nimeni nu-şi putea lua seamă, toți însă vedeau cu ochii şi ştiau că, odată ce trecea un copil din „raiul pământesc" prin anii de şcoală şi devenea conducător al poporului, el se prefăcea în pigmeu. Şi, lucru de mirare, un exemplar împietrit de pigmeu, aflat

oareunde de un celebru arheolog contemporan şi păstrat în oarecare muzeu antic european, arată, după chiar susținerea arheologului respectiv, că conducătorii pigmei din statul „raiul pământesc“ aveau întocmai mărimea noastră de astăzi. Cauza, însă, de ce conducătorii pigmei, în comparație cu conducătorii fruntaşi din timpul gloriei statului „raiului pământesc“ se numeau pigmei îl face pe arheologul nostru să stabilească două ipoteze, adică: 1. Conducătorii pigmei se numeau astfel sau din pricina micimii corpului lor, în comparație cu conducătorii fruntaşi anteriori şi, aşadar, aceştia din urmă numaidecât au trebuit să fie giganți, într-un fel, cumva, sau 2. Conducătorii pigmei se numeau astfel din pricina micimii creierelor lor şi, prin urmare, din pricina actelor intelectuale mai inferioare conducătorilor fruntaşi. Pentru ipoteza din urmă, singur celebrul arheolog aduce argumente mai valide şi, de aceea, crede că ea este şi mai aproape de adevăr.

Şi eu, onorați cititori, cred în ipoteza din urmă şi în această credință mă întăresc cu următoarele:

Am zis, mai înainte, că urmările metamorfozării conducătorilor din statul „raiul pământesc“, prefacerea lor, adică, în pigmei, era, în prima linie, un izvor de rele pentru popor. O descriere fidelă a stării acestui popor, sub conducerea pigmeilor, este, aşadar, aici neapărat lipsă şi, din fericire, datele trebuitoare pentru acest scop ne stau înainte:

Cel mai mare dintre relele cele mai mari era că poporul din statul „raiul pământesc“, pe timpul conducătorilor pigmei, era lipsit cu totul de şcoli. Prin toate satele, fără deosebire, puteai vedea, mai întâi, crâşma, care era clădirea cea mai arătoasă şi mai solidă, apoi biserica, alcătuită dintr-un material fragil şi tupilată într-un ungher, împrejurul căruia bozul şi toate buruienile rele creşteau şi se dezvoltau în deplină libertate, şi, în sfârşit, puteai vedea casele locuitorilor, dintre care cele mai multe erau colibe săpate în pământ şi acoperite cu țărnă sau, în cel mai bun caz, cu trestie de baltă. De întrebai de şcoală, întrebatul căsca gura şi se uita cu ochii mari, răspunzând, la rândul său, că nu ştie ce zici. Va să zică, starea intelectuală a poporului din statul „raiul pământesc“, pe timpul conducătorilor pigmei, era, cu puține diferențe, asemenea cu starea naturală a unui popor de tot sălbatic.

Acuma să vedem cum sta lucrul cu starea materială. Aceasta se

afla în condițiile cele mai modeste, ca să nu zicem mizere, şi de aceea era al doilea dintre relele cele mai mari. Poporul din statul „raiul pământesc“ era avizat exclusiv numai pe lucrarea pământului. Dacă mă veți întreba: „Bine, în ce mâini se aflau toate celelalte ramuri ale activității omeneşti, precum comerțul, industria, profesarea ştiințelor et caetera?“, mi-ați pune o întrebare ce-i tocmai la locul său şi iată că vă răspund:

Pe timpul conducătorilor pigmei, veniră în statul „raiul pământesc“ nişte oameni străini. Aceştia se aşezară pe unde putură, mai ales, însă, printre poporul de la sate. Comerțul, industria şi toate ocupațiile mai lesnicioase erau în mâinile lor sau, dacă încă nu erau, nu lipsea siguranța că vor fi. Şi, astfel, pe când aceşti oameni se aflau în cele mai bune condiții de trai, având locuințe bune, haine frumoase şi scumpe, hrană îndestulă şi se înmulțeau mereu, pe atunci poporul, lipsit de lumina şcolii, înglodat în datorii, însărcinat cu camete nemaipomenite, amețit necontenit de băuturi degradatoare de trup şi de suflet, molipsit şi de viciul exagerat al luxului, asuda zi şi noapte la munca câmpului, dormea alături cu dobitoacele sale de casă, când îl strângea nevoia căuta să-şi vândă țarina şi toate ce le avea pe lângă casă şi, în modul acesta perindu-i averea, care, precum acuma aşa şi atunci era „nervus rerum gerendarum“, pierea, cu încetul, el singur, fără contenire.

Şi ce făceau conducătorii pigmei în acele împrejurări?

Urmăriți-mă, rogu-vă, cu atenție şi să nu vă pară rău de tabloul ce vi s-a deschide înaintea ochilor:

Cea mai caraghioasă datină sau, mai bine zis, superstiție pe care o exercitau, cu multă conştiință, conducătorii pigmei din timpul acela era de a peregrina, zi şi noapte, la piramida din valea domnitorului Viteazul şi a rivaliza, aici, din toate puterile în suirea pe treptele piramidei, crezând că cel ce se va sui mai sus, pe acela îl va favoriza soarta de a ajunge mai curând la treapta socială pe care o râvnea.

Vă puteți, aşadar, închipui o scară înaltă a lui Iacov, pe care, însă, nu se suiau şi coborau îngeri paşnici, ci, în cea mai pocită învălmăşeală, se grămădeau, zi şi noapte, conducătorii pigmei, căutând să ajungă care de care mai repede la o treaptă care să-i deschidă un orizont mai larg de aer şi lumină şi de pe care să se vadă mai aproape de cer şi de stelele lui Dumnezeu. Şi acest joc superstițios şi periculos absorbea într-atâta atenția

publică pigmeică, încât nu era ziar care să nu consacre primul său articol, totdeauna, firmei „ascensiunea piramidei“, descriind accidentele zilnice, îmbucurătoare şi triste, în toate amănuntele lor; nu era întrunire, petrecere sau convorbire între doi, unde să nu se fi discutat chestiunea de la piramida din vale.

O altă ocupație comună tuturor conducătorilor pigmei erau petrecerile dese, publice şi private, la care feluritele stări sociale se întreceau în manifestarea luxului celui mai exagerat. Aceste petreceri erau un izvor din care avuția curgea neîncetat în buzunarele străinilor comercianți, croitori, pantofari etc., căci doamne şi domni din creştet până-n talpă erau îmbrăcați la astfel de petreceri cu haine confecționate de mâini străine. De se anunța, spre exemplu, o serată cu dans sau un bal, atunci toate boltele comercianților de stofe, toate locuințele modiştilor sau modistelor, toate casele industriaşilor, manufacturierilor erau pline de lume pigmeică, care alerga după articole trebuitoare pentru aranjarea toaletei de seară sau de bal. A doua zi după petrecere, ziarele lăudau succesul strălucit, moral şi material al ei şi darea de seamă respectivă se încheia, de regulă, cu fraza: „Excedentul de 200 sau 300 în venit curat, după acoperirea tuturor spezelor, este o dovadă că noi pe această cale reuşim de minune şi, deci, să urmăm astfel cât mai adesea“.

Acesta este unul din argumentele cele mai eclatante în favoarea ipotezei a doua a celebrului nostru arheolog despre cauza numirii conducătorilor pigmei.

Să fi avut, spre exemplu, gazetarii pigmei cunoştință de multele familii sărmane, trăitoare din câştigarea pâinii de toate zilele cu meseria acului, familii cu fete mari, care, la cazuri de petreceri, pentru ca să nu rămână înapoi de lume, scoteau cel de pe urmă ban din pungă pentru satisfacerea cerințelor de împopoțare şi, astfel, se afundau în mizerie din ce în ce mai mare; să fi calculat acei gazetari chiar suma dată străinilor pentru costumele familiilor cu averi de mii şi milioane şi să fi cugetat puțin asupra stării lucrurilor din punctul de privire național: atunci, cu bună seamă, s-ar fi convins că petrecerile lor îi ruinează, că venitul acestor petreceri este numai imaginar şi că, din contra, cu fiecare petrecere se pierd sute multe sau poate şi mii din averea națională. Dar astfel de idei erau departe de capul gazetarilor pigmei.

Poporul din statul „raiul pământesc“ păstrase, încă şi pe timpul conducătorilor pigmei, un frumos costum naţional, moştenit de la marii săi strămoşi şi pe care şi-l putea confecţiona fiecare familie singură, fără să fi fost silită a face speze în bani. Poporul şi conducătorii poporului din timpul gloriei „raiul pământesc“ s-au folosit de acest costum în toate împrejurările“ (Aurora Română, nr. 11/1882, pp. 165-170).

„Revista Politică“

După epoca „Aurorii Române“, epocă a motivaţiei scrisului, românii bucovineni încep să fie din ce în ce mai preocupaţi de politică şi, implicit, de deşteptarea poporului, care, astfel luminat, să-şi poată alege conducători care să şi merite investitura reprezentativităţii. Dar politică la români nu se poate face fără dezbinare, prima divizare în tabere fiind reprezentată de indiferenţi şi de pripiţi. Indiferenţii, mulţumiţi cu statutul lor social, deveniseră supuşi loiali ai habsburgilor, în vreme ce pripiţii, mai curând gâlcevitori de ocazie decât practicanţi ai unei anumite disidenţe (de opozanţi ai statutului austriac în provincie încă nu se poate vorbi), aţâţau vrajba între români, iar când le mai rămânea vreme se năpusteau, şovin, asupra evreilor şi asupra funcţionarilor poloni. Satele româneşti, care descoperiseră cu încântare creditul bancar, deja se ruinaseră, banii de împrumut fiind folosiţi, conform datinii, pentru cumetrii, hramuri şi nunţi şi nicidecum pentru investiţii, deşi autorităţile încercaseră fel de fel de metode de rentabilizare a gospodăriilor ţărăneşti, inclusiv prin importul de vite de rasă, dar pe care nu le-a dorit nimeni în Bucovina. În paralel, odată cu dezvoltarea sistemului de căi ferate, începuse industrializarea provinciei şi, drept consecinţă, o mai sporită colonizare cu forţă de muncă calificată. Românii bucovineni cam refuzau să-şi dea copiii la şcoală, preferând să-i folosească, după datină, la muncile gospodăreşti, şi-atunci autorităţile au introdus gajul care garanta prezenţa şcolară, pentru că, în caz contrar, poiata sau grajdul cu care s-a asumat răspunderea frecventării şcolii erau scoase la licitaţie şi vândute.

Era, pe atunci, adică prin ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, o situaţie tulbure, marcată de delăsare şi viciu, iar din cauza

viciului şi, în primul rând al alcoolului, neamul se veştejise, în 1886 nefiind încorporat nici un tânăr bucovinean, din cauza bicisniciei. Doar în satele de munte, extrem de bogate, după mărturia lui A.D. Xenopol, părea să se mai fi păstrat snaga cea veche, aşa că autoritățile au intervenit iarăşi, de data asta cu o legislație împotriva beției şi a fumatului, care, aşa cum spune Xenopol, se şi aplica („În Bucovina, legile nu numai că sunt bune, dar se şi aplică"). Biserica s-a pus în fruntea cruciadei împotriva alcoolului, în unele sate fiind îngropate sub cruci de piatră ale afuriseniei cantități uriaşe de alcool (precum cea din Vama). Şi era normal să o facă, din moment ce „adetul rachiului", monopol al călugărilor vreme de vreo trei veacuri, încăpuse pe mâinile negustorilor evrei.

În astfel de vremi, în care nimănui nu-i mai ardea de literatură, apare „Revista Politică" (15 mai 1886), editată la Suceava, dar tipărită la Cernăuți, în tipografia episcopală, revistă condusă de avocatul Matei Lupu, administrată de Simion Florea Marian şi susținută aprig şi de T.V. Stefanelli, şi de Ştefan Ştefureac, şi de Iraclie Porumbescu, şi de Constantin Morariu, şi de Vasile Bumbac, dar şi de A.D. Xenopol, care publică, în serial, „O călătorie la Dorna" (un reportaj exhaustiv şi convingător), şi de Adela Xenopol, care inundă Bucovina cu poezie, cu povestiri şi cu nuvele. Prezent la datorie ca întotdeauna, Vasile Bumbac rimează harnic texte care te lămuresc încă din titlu asupra valorii lor: „Primăvara" (nr. 3/1886), „Cocostârcii", „Gangurul" (nr. 5/1886), „Aplecatul norilor" (nr. 7/1886), „Patinagiul" (nr. 15/1886) etc.

Numai că „Revista Politică" nu este o publicație literară, ci una de informație şi de atitudine, informația fiind grupată în paginile „Ştirilor mărunte", iar atitudinea, sugerată de editorial, ocupând celelalte pagini ale revistei. „Ştirile mărunte" înseamnă, peste timp, o semnificativă bază de informații referitoare la istoria obştească bucovineană. Editorialele, cu rare excepții, sunt doar jelanii vag demagogice, care pregătesc diverse cariere politice, dar şi un viitor politic al revistei, după ce va fi mutată la Cernăuți.

Cuprinsul literar al revistei, „Foița Revistei Politice", oferă modele literare, dar nu promovează autori bucovineni, chiar dacă apar, în cele 2-5 pagini ale „foiței", şi texte semnate de Simion Florea Marian, T.V. Stefanelli, Vasile Bumbac şi, o foarte singură dată, T. Robeanu, cu poemul

„Voievodul“ (nr. 20/1887).

În „foiță“, au apărut nuvelele şi povestirile Adelei Xenopol („Visul“, „Fugarii“, „Lăcrimioarele“, „Comoara“, „Soldatul Dan“, „Din vremuri vechi“), povestirile „din munții Bucovinei“ ale lui T.V. Stefanelli („Uitutul“, „Întâia Foiță“, „Un patron din Viena“), tradițiile lui Simion Florea Marian („Ştefan Vodă şi Turcii“, „Valea lui Pintea“, „Neaga“, „Sburătoriul“, „Cumătrul lui Dumnezeu“, „Toporul şi pădurea“), povestirile lui A. Macovei, respectiv Mihai Teliman („Rabbi dela Sadagura“, „Din timpuri trecute“, „O împăcare sub cruce“), prozele bucovinencei Olimpia Iliuț („Declarație de amor“, „Prea târziu“), ale lui Vasile Calmucki („Numai un frac- schiță originală după motive din limba germană“), ale reginei Carmen Sylva („Pietrele Doamnei“, „Cum culegea Alecsandri balade“, ambele în traducerea lui T.V. Stefanelli).

Mihai Eminescu, despre boala căruia se dau mereu amănunte în „Ştiri mărunte“ (ba că a început o dramă, „Fântâna Blanduziei“, ba că „ochii lui s-au păinginit cu totul“), este prezent în paginile „Foiței“, începând din 15 mai 1887, cu „De ce nu-mi vii“, „La steaua“, „Dorință“, „Ce e amorul“ şi „Somnoroase păsărele“, iar Vasile Alecsandri e publicat doar în numărul din 16 ianuarie 1887, când îi este reprodus, pe două pagini, poemul „Țara“.

„Călindariul poporului Bucovinean“

Nici măcar „Călindariul poporului Bucovinean“, „redigeat de Eugeniu Neşciuc“, nu promovează, în aceşti ani, literatura bucovineană, dar sparge meterezele autoizolării culturale, clădite de frații Bumbac, publicând „Stejarul din Borzeşti“, de Nicu Gane, „Țară fără bătrâni“, de V.A. Urechia, „Norocul şi mintea“, de Ioan Pop-Reteganul, „Bunicul“, de Barbu Ştefãnescu-Delavrancea, poeziile „Rugămintea din urmă“; „Spinul“, „Nu te-ai priceput“, „Cântec“ şi „Noi vrem pământ“, de George Coşbuc. Şi se mai publică în calendare o superbă colecție de „chiuituri“, de „colinde“ şi de „poezii poporane“, dar şi omagii aduse familiei imperiale sau ierarhilor bucovineni.

Dintre bucovineni, doar Eugeniu Neşciuc îşi încearcă pana în

versificări îndoienice, dar şi într-o duplicitate tipic bucovineană, care trebuie scoasă în evidenţă. În 26 noiembrie 1897, Arcadie Ciupercovici, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Bucovinei, a aniversat 50 ani de preoţie, aşa că, în calendarul pe 1898 (pp. 69-72), Eugeniu Neşciuc îi aduce un dublu omagiu, în versuri, şi în proză, că doar aniversatului „bunătatea inimei, blândeţa, zelul pentru bunăstarea poporului şi a preuţimei i-au câştigat dragostea tuturor“:

„Archiepiscopului
ARCADIE
la serbarea iubileului de 50 ani de preuţie

Un semisecol astăzi decurge'n vecinicie
Decând al preuţiei sânt dar Tu ai luat,
Decând în templul sacru'n onoarea Ta, Stăpâne,
De trei ori primul „vrednic" măreţ a resunat.

Prin timp de-un semisecol Tu pentru a Ta turmă
Ai împlorat la Tronul înalt dumnezeesc.
În rugăciune sântă a turmei fericire
Şi binecuvântarea Părintelui ceresc.

Azi turma Ta întreagă, cu dragoste fiiască
Cu rugi fierbinţi se roagă la bunul Dumnezeu
Şi binecuvântarea, vieaţă'ndelungată
O cere pentru Tine, Archipăstorul său.

Mărească-Ţi Creatoriul a zilelor cunună,
Susţie-Ţi în putere toiagul păstoresc
Spre fericirea turmei şi binele obştimei,
Spre bucuria celor ce sincer Te iubesc".

De-atâta dragoste omagială şi de-atâta grijă pentru fericirea „turmei“, în anul următor (1899), „în contra mitropolitului Arcadie Czuperkowicz s'au fost pornit mare fierbere între români. Valurile

amărăciunei cresceau din zi în zi tot mai mult. Gazetele noastre, „Patria“ şi „Deşteptarea“ au început a spune adevărul pe faţă chiar işişi mitropolitului, eară călătorind acesta la Viena, mai mulţi tineri români dela şcoala cea mai înaltă (universitate) i-au eşit înainte la gara Cernăuţ, şi i-au strigat în gura mare „pereat“. Pentru aceea tinerii români, care au eşit atuncia la gară, au fost aspru pedepsiţi“ (Călindariul / 1900, pp. 78, 79).

Epoca dezbinărilor

Zâzania, şi la Mitropolie, şi în administraţia bucovineană (în care românii aveau majoritatea 3-2), motivată etnic şi, implicit, naţional, patriotic, ascunde interese meschine, cum interese meschine, rezolvabile pe seama reprezentativităţii, deci ca aleşi ai românilor, ascunde şi bătălia politică, susţinută la nivel mediatic de „Patria“ şi „Deşteptarea“ finalizată, în cele din urmă, cu izolarea lui George Popovici, cel deja întâlnit, în „Foiţa Revistei Politice“, cu poemul „Voievodul“, semnat T. Robeanu. Au dispărut vremurile entuziaste, dar şi realiste, şi oneste ale Hurmuzăcheştilor, iar trecutul este invocat doar pentru a scuza şi, eventual, sublima nevrednicia prezentului. Un prezent ciudat, marcat şi de oportunism, dar şi de poezie, un prezent perpetuu şi implacabil, care doar ne justifică, despovărându-ne de responsabilităţi şi de solidaritate.

Dar epoca dezbinării, marcată de lozinci ridicole, de refulări patriotarde stupide, se mărturiseşte pe sine, fără semnătură, în paginile „Călindariului poporului bucovinean“ pe anul 1900 (pp. 66-91), pagini pe care le voi reproduce şi pe considerentul că personajul central este primul mare poet român din Bucovina, George Popovici – T.Robeanu, dar şi pentru valoarea mărturisitoare a scrierii nesemnate, care pare să aparţină, totuşi, autorului calendarului, Eugeniu Neşciuc:

„Din suferinţele noastre

(Motto)
„Eu să pier? eu? Niciodată!
Vie lumea încruntată,
Vie valuri mari de foc,
Nici mă vor urni din loc!

Căci Român sunt în putere
Şi Românu-n veci nu piere!“

În cele următoare, vom înşira pe scurt întâmplările mai însemnate din anul trecut, 1899, petrecute în ţărişoara noastră. Grea luptă am purtat noi, Românii, în anul acesta, căci mulţi sunt cei ce împotriva noastră s-au sculat, încercând în fel şi formă să ne doboare ca să nu ne mai putem culege puteri noi pentru a prourma lupta cu duşmanii noştri.

O lume întreagă şi-a aţintit privirea la noi, Românii bucovineni, cari trecem, astăzi, prin focul luptei; lumea şi-a aţintit la noi privirile sale spre a vedea de face ca să trăim mai departe ca popor românesc pe acest colţ de pământ sau ne-a bătut ceasul pieirii. Străinii s-au grăbit chiar cu prorociri amarnice despre văleatul nostru, zicând că, până în 50 de ani, nici urmă de Român n-are să mai rămână în Bucovina.

Şi steagul de luptă l-au ridicat, deodată, toţi veneticii împotriva noastră şi armele cele mai primejdioase şi le-au ascuţit şi s-au înşirat cete, cete, şi din toate părţile au dat năvală asupra noastră ca să ne îmbrânce pentru veşnicie. Şi cine ştie de nu ne-ar birui, dacă Dumnezeul dreptăţii n-ar fi fost de partea noastră.

Dumnezeu, însă, care a plantat neamul românesc pe acest pământ sfânt al Bucovinei, care a condus pe străbunii noştri falnici, pe Voevozii români, în luptele de biruinţă contra Turcilor, Tatarilor, Leşilor şi a altor lifte străine, acest Dumnezeu puternic şi drept ne-a dăruit şi nouă, în anul trecut, puteri oţelite şi noroc mult în lupta ce am purtat.

Până când se va auzi prin mănăstirile Bucovinei, ridicate de Voevozii români, glasul rugăciunii în faţa sfintelor altare, până când sub zidurile Putnei vor odihni în tainică linişte moaştele Marelui Ştefan Vodă cel Bun, până când Codrul Cosminului va mai avea cel puţin o singură frunză de stejar, care va şopti vântului de primăvară povestea veche despre falnicul nostru trecut pe pământul Bucovinei, până când ceaţa dimineţii ce se ridică din acest pământ va aminti lumii cum aburea, odată, sângele cald al strămoşilor noştri, căzuţi în luptă pentru lege, limbă şi moşie, până atunci curajul nostru nu va scădea şi de drepturile noastre nu vom uita, ci pururea vom da piept viteješte hoardelor venetice, cari voiesc să ne cotropească, pururea vom fi gata de luptă şi vom lupta până la cea din

urmă picătură de sânge, căci mai frumoasă e moartea în luptă cinstită, decât viața în robia afurisită.

Am face, însă, un păcat strigător la cer de-am pierde curajul. Deosebirea între noi şi contrarii noştri e ceriul şi pământul. Pe noi ne leagă de această țară legături sfinte, pe ei nimic. Noi nu aflăm prin alte țări morminte scumpe ale strămoşilor noştri, veneticii însă află banul unde voiesc. Pentru noi, fiecare pom, fiecare piatră, fiecare isvor, stâncile munților şi şesul văilor, pâraiele şi codrii, luncile şi câmpiile sunt lucruri care ne leagă de această țară cu cele mai drăgălaşe amintiri şi cu cele mai trainice legături. Străinul e străin de toate acestea şi legăturile ce-l leagă pe dânsul de această țară sunt mai slabe decât ața de paingăn...

Acest adevăr l-au înțeles prea bine fruntaşii neamului românesc din această țară şi de aceea au intrat în lupta uriaşă, ce am purtat-o un an întreg şi o purtăm încă şi astăzi cu răuvoitorii noştri... Deputații noştri români au început lupta în sfatul (dieta) țării. Şi atât de bine s-au luptat, încât lumea mare a trebuit să se uimească de curajul şi istețimea lor, iar duşmanii noştri erau să sară din țâțâni de ciudă şi necaz.

A început, apoi, lupta prin gazete. Gazetele noastre româneşti, „Patria“ şi „Deşteptarea“, au purtat o luptă groaznică, ca două leoaice când îşi apără puii. Cu deosebire, „Patria“ de multe ori a ieşit aproape pe jumătate albă – confiscată – din focul luptei şi de multe ori şi „Deşteptarea“ a fost confiscată.

În sfârşit, a intrat în luptă preoțimea română din Bucovina de a făcut să se cutremure contrarii noştri până-n temelie.

După preoțime, au urmat patronii bisericeşti şi năvala vrăjmaşilor a trebuit să mai înceteze, iar când cu toții vom sări în luptă, mic şi mare, tânăr şi bătrân, atunci a noastră va fi izbânda.

Lupta deputaților noştri în sfatul țării

Miercuri, în 28 Decemvre 1898, s-au întrunit deputații Bucovinei în sfatul țării (dietă). Toată țara aştepta cu cea mai mare încordare isbucnirea furtunii groaznice ce amenința să se descarce în dietă. Ştia doar o lume întreagă că, la alegerile de deputați cele din urmă, am fost

scurtați amarnic, fiindu-ne răpit dreptul de-a ne alege deputați după gustul nostru.

Cu înfricări şi linguşiri, străinii au isbutit să câştige pe mulți din oamenii noştri de-au glăsuit pentru aleşii căpităniilor şi ai străinilor, în loc să glăsuiască pentru aleşii neamului românesc. Astfel s-a întâmplat că, în ziua când deputații țării s-au adunat la Cernăuți spre a croi ursita neamurilor din Bucovina, deputații străini erau mai mulți decât deputații noştri şi mai mulți au rămas ei până în ziua de astăzi şi vor rămâne prin şase ani de zile, aşa că noi, Românii, una şi una vom avea mare toi cu dânşii, ai căror deputați, fiind mai numeroşi, caută toate chipurile să ne răpească nouă, Românilor, drepturile ce le-am avut pe acest pământ de sute de ani. Şi cine poartă toată vina la toate acestea?

De bună seamă că numai aceia dintre Români (aluzie la Ilarion Onciul, ales deputat în zona rurală Rădăuți, în defavoarea părintelui Piotrovschi din Siret, socrul lui Simion Florea Marian, care el şi numai el cică reprezenta interesele românilor, conform „Patriei" – n.r.), cari au fost atât de slabi de înger de s-au lăsat ademeniți de răuvoitorii noştri şi, uitând de binele neamului lor propriu, s-au făcut coadă la toporul străin ce tăia în carnea noastră şi au glăsuit pentru deputații străini, cari, în tot ceasul, sunt gata să sape mormântul neamului românesc din această țărişoară.

E drept că străinii, în toate districtele româneşti, şi-au vârât codița şi au semănat zâzanie între noi, Românii, ca să ne slăbească puterea, dar nicăieri nu le-a mers aşa bine ca-n districtul Cernăuțiului. În districtul Câmpulungului, am ieşit noi biruitori falnici, căci măcar că au căutat în tot chipul să-l îmbrânce pe alesul neamului nostru, Dr. George Popovici, muntenii noştri s-au purtat voiniceşte şi nu s-au înspăimântat de nimică, nici nu s-au lăsat cumpărați pe un blid de linte, ci cei mai mulți au glăsuit pentru dl Dr. George Popovici şi l-au ales deputat.

În districtul Sucevei şi al Rădăuțului, ce e drept, Românii noştri s-au purtat mai slab, aşa că au picat aleşii comitetului național românesc, însă, mulțumită lui Dumnezeu, aleşii sunt şi ei Români buni şi, când e vorba de adecă, atunci merg mână în mână cu ceilalți deputați ai noştri, căci zică cine va zice, dar sângele apă nu se face. Aceasta, însă, n-avem să o mulțumim alegătorilor, ci celor aleşi. Alegătorii de bună seamă că

au greşit, dacă nu s-au supus cârmei româneşti, ci s-au supus răuvoitorilor noştri, care n-au nici un drept să se amestece în trebile noastre, căci dreptul de-a ne alege pe deputați după placul nostru e numai al nostru şi al nimănui altuia.

După aceasta, să ne întoarcem la sfatul țării, să vedem ce plătesc adevărații deputați.

Miercuri seara, în 28 Decemvre, anul trecut, când nou aleşii deputați ai Bucovinei aveau să-şi întărească toți alegerea lor, când toți străinii îşi râdeau în pumni asupra noastră, cari am rămas cu cei mai puțini deputați, deputații noştri s-au purtat ca nişte lei şi au făcut de au îngălbinit de groază mulți răuvoitori de-ai noştri, când au văzut cât curaj are Românul când te atingi cu mâna fărădelegii de drepturile sale.

Domnii Dr. George Popovici şi Dr. Iancu cav. de Flondor au fost cei dintâi cari ar ridicat neînfricatul lor glas contra nelegiuirilor întâmplate la alegerile de deputați. Amândoi au vorbit, mai întâi, româneşte şi apoi au proурmat nemțeşte, ca să fie înțeleşi de prezidentul țării şi de deputații străini.

În frumoasa sa cuvântare de atunci, a zis dl Popovici, între multe altele, cam astfel: „Întotdeauna voința poporului bucovinean a fost nebăgată în seamă la alegeri, întotdeauna s-a amestecat guvernul cu căpităniile (prefecturile – n.r.) sale în alegerile pentru sfatul țării, alegând deputați pe cine au voit şi nu pe cei ce-i doreau Românii, dar alegeri ca cele de acuma n-au mai fost în această țărişoară. Domnii căpitani districtuali n-au dreptul să se amestece în treburile de alegere, ci sunt datori numai să grijească de bunăstarea culturală şi economică a districtelor lor, de cancelariile lor, de şosele, de drumuri, de poduri, dar nu să se amestece în treburi de alegere.

La noi, în Bucovina, însă, căpitanii poruncesc în alegeri şi pun toate puterile căpităniei în mişcare ca să-i doboare pe candidații poporului, spre a-i vedea aleşi pe candidații guvernului. Şi nici guvernul nu are dreptul să-şi pună candidați, căci legea opreşte. La noi se întâmplă lucruri de necrezut. Guvernul îşi pune candidați şi căpitanii, cu toți slujbaşii lor, îmblă şi lucră cu toate mijloacele ca candidatul guvernului să fie ales. Ca să-şi câştige cât mai mulți lipaşi, jidanilor li se dau felurite drepturi, concesii pentru crâşme – câte 22 pe zi; alții sunt amenințați şi

şicanaţi în tot felul, iar cei învăţaţi sunt însemnaţi în cartea neagră a guvernului că nu-s credincioşi ţării şi împăratului. Aşa că cele mai satanice mijloace se întrebuinţează spre a-i muia pe alegători ca să-şi deie glasul pentru candidatul străin, pus din partea guvernului".

Tot aşa, şi dl Iancu Flondor a arătat că amestecul diregătorilor în alegeri este un rău nespus de mare pentru ţară şi popor. Deputaţii au dreptul să controleze guvernul şi aici e buba bubelor, căci, având musca pe căciulă, nu-i prea vine la socoteală să se lase controlat din partea deputaţilor. Dacă guvernul n-ar fi cu bunăvoinţă, nu s-ar pune luntre şi punte să rămânem cu mai puţini deputaţi decât străinii. Guvernul, însă, se pune pe aceea de ne zdrobesc mai întâi puterea ce-o aveam odată în sfatul ţării, ca apoi, rând pe rând, să ne tot răpească câte un drept, până ne va despoia de toate. Şi, apoi, ce mai avem de căutat în această ţară?

După ce au spus presidentului verde în ochi toate câte le-au crezut de trebuinţă despre nedreptăţile ce ni se fac nouă, Românilor, au declarat toţi deputaţii Români că glăsuiesc în contra primirii în dietă a acelor deputaţi cari au fost aleşi sub puterea baionetelor şi-a tuturor chiţibuşurilor guvernului şi a căpitanilor.

Bietul president al ţării era desnădăjduit. El nu s-a aşteptat, niciodată, la atâta curaj din partea deputaţilor români. În zadar a încercat să-şi spele faţa sa şi cea a căptanilor districtuali, căci zi de zi deputaţii noştri au spulberat toate încercările răuvoitorilor noştri, cari rămâneau muţi.

Pe lângă domnii G. Popovici şi I. Flondor, s-au alăturat şi deputaţii noştri Dr. Iancu cav. de Volcinschi, baronul George Vasilco, baronul Mustaţa, Tudor cav. de Flondor şi chiar şi căpitanul ţării, dl Iancu Lupul. Mai cu seamă, însă, domnii G. Popovici şi I. Flondor i-au arătat presidentului multe nedreptăţi, care, de câte ori se ridica să răspundă ceva, totdeauna îşi ţinea aţintită privirea la aceştia.

Isbânda deputaţilor noştri

Luni, în 21 Decemvre 1898, a fost o zi de mare însemnătate pentru noi, Românii. Măcar că deputaţii străini sunt mai numeroşi, deputaţii noştri, prin isteţimea şi bărbăţia lor, i-au biruit cu desăvârşire pe cei

străini, când a venit la alegerea comitetului ţării.

Cu toate sbuciumările străinilor, deputații noştri nu s-au lăsat până nu i-au silit chiar şi pe toți deputații străini să voteze pentru doi Români ca să fie aleşi în comitetul țării.

Astfel s-a întâmplat că noi, Românii, avem trei membri în comitetul țării, iar străinii numai doi.

Comitetul țării este compus din următorii domni: căpitanul țării, numit de Maiestatea Sa împăratul, e dl Iancu Lupul (remarcabil poet de limbă... germană – n.r.), membrii aleşi de deputați sunt domnii: Nico baron Mustața şi Ilarion Onciul (Români) şi Dr. Rott şi Bohosievici, va să zică trei Români şi doi străini.

Înaintarea Ruşilor

Prin luna Ianuar, anul trecut, a sosit veste din Viena că doi Ruşi vor fi numiți consilieri şi alți doi profesori de teologie. Era aproape de necrezut vestea aceasta, fiindcă toată lumea ştie că noi, Românii, avem bărbați mult mai învățați şi mai vrednici de consilierie şi profesură de cum îi au Ruşii. Ni se părea cea mai mare batjocură ca în fruntea bisericii noastre să ni se pună oameni nechemați. Şi, cu toate acestea, vestea aceasta era adevărată.

În contra unui lucru ca acesta, noi, Românii, a trebuit să ne ridicăm glasul nostru, cu atât mai dihai când ştim că unii dintre ei sunt prieteni de cruce cu duşmanii cei mai înverşunați ai bisericii noastre dreptmăritoare. Mai cu seamă Ruteanul Ieremijczuk, care a ajuns profesor de teologie, s-a adeverit că-i eretic în toată forma, va să zică un preot ce învață şi lățeşte învățături rătăcite şi pierzătoare de suflet.

În contra mitropolitului Arcadie Czuperkowicz, carele s-a învoit cu aceste numiri, s-au fost pornit mare fierbere între români. Valurile amărăciunei creşteau din zi în zi tot mai mult. Gazetele noastre, „Patria“ şi „Deşteptarea“ au început a spune adevărul pe față chiar însuşi mitropolitului, iară călătorind acesta la Viena, mai mulți tineri români de la şcoala cea mai înaltă (universitate) i-au ieşit înainte la gara Cernăuț, şi i-au strigat în gura mare „pereat“.

Prigonirea tinerilor români

Pentru aceea tinerii români, care au ieşit atuncia la gară, au fost aspru pedepsiţi. Din partea magistrului, li s-a dat pedeapsă în bani, la unii câte 50 fl., la alţii şi mai mult, chiar şi 100 fl. Ba unul, Adrian Deseanu, născut în Banat, a fost isgonit cu desăvârşire din Bucovina. Doi Bucovineni au fost daţi afară din şcoala numită universitate, iar ceilalţi au fost pedepsiţi în alt mod, destul de greu.

Confiscările „Patriei"

După ce goana cea mai sumbră s-a pornit în contra a tot ce e românesc şi, mai ales, în contra tinerimii române şi în contra treicolorului românesc, furia s-a deslănţuit şi asupra gazetelor româneşti şi, prin luna Mai, au început confiscările a se ţine lanţ. Înainte de a se trimite o gazetă în ţară, domnii de la guvern şi cei de la procuratură cântăresc toate ce le scrie gazeta şi, dacă ceva nu le vine la socoteală, înseamnă cu plumb roşu şi nu dau voie să se trimită în ţară gazeta aceea, ci o strâng binişor şi o ard în foc; adică o „confiscă", după cum zic ei. Dacă, totuşi, gazetarii voiesc să trimită gazeta aceea prin ţară, ca să o citească abonaţii, apoi locurile însemnate cu plumb roşu trebuie să le scoată afară, iar în locul celor scoase afară se scrie cu slove groase cuvântul „confiscat". În modul acesta, adesea se întâmplă că gazetele se trimit ciuntite, cu feţe întregi albe şi numai cuvântul „confiscat" arată pricina ciuntirilor acelora.

Când gazeta română „Patria" a început a forfeca pe cei ce ne prigonesc atât de mult, plumbul cel roşu al confiscătorilor nu mai avea linişte. De multe ori ieşea „Patria" din mâinile lor cu fereşti mari, albe, pe care rămânea numai cuvântul „confiscat". Şi, cu cât o confiscau mai al dracului, cu atât mai straşnic scria curajoasa gazetă. Din toate părţile lumii locuite de Români soseau la „Patria" nenumărate scrisori de încurajare şi toate gazetele române de prin Transilvania şi România scriau, cu mândrie, despre lupta vitejească a gazetarilor noştri din Bucovina. Confiscările, însă, păreau că nu mai au sfârşit. Chiar ceea ce scriau gazetele fraţilor noştri din Ardeal şi România de multe ori (când se re-

publica în „Patria“ – n.r.) se confisca din capăt în capăt. Era o luptă nemaiauzită. Steagul de luptă „Patria“, cu cât mai găurit era de glonții confiscării, cu atât mai cinstit şi mai drag era el în ochii fiecărui Român.

De atunci şi până în ziua de azi, confiscările se tot repetă, măcar că în timpul din urmă s-au mai rărit.

Espulzarea fraților Branişte

Am amintit mai sus că dl Adrian Deseanu, născut în Banat şi student la teologie, la noi, în Cernăuți, a fost isgonit din Bucovina îndată după călătoria mitropolitului. Cu atâta însă nu s-au mulțumit domnii din guvern şi magistratură, ci sau apucat de capul duor Transilvăneni, cari aproape patru ani au petrecut la noi, în Bucovina. Aceştia sunt frații Dr. Valeriu Branişte şi Victor Branişte. Domnul Valeriu este de treizeci de ani de bătrân, e profesor la gimnasiul românesc din Braşov şi mare gazetar român. În anul 1893 a fost director al gazetei „Tribuna“ din Sibiu, în anul 1894 a înființat o gazetă românească în Timişoara, cu numele „Dreptatea“, în care îi forfeca pe Unguri de le mergeau petecele. Acolo nu se confiscă gazete ca la noi, ci gazetarii se pedepsesc cu temniță şi bani (referire probabilă la Ioan Slavici, care, pierzând un proces de calomnie cu un general român din armata austriacă, a fost condamnat la doi ani de închisoare şi o amendă de 100 coroane, dar fără să facă şi puşcărie în imperiu, „cinste“ care avea să-i revină, după Unire, statului român – n.r.). Dl Valeriu Branişte a avut, pentru scrierile sale din „Dreptatea“, în mai puțin de un an, 24 procese cu Ungurii.

Înainte de trei ani, a venit dl Dr. Branişte la Bucovina şi a înființat, aici, gazeta „Patria“. Mai pe urmă, a venit şi fratele dumisale, Victor, care este mult mai tânăr. Acesta s-a înscris la universitatea de aici, la drepturi, şi, locuind cu frate-său, cu directorul „Patriei“, scria şi el câte una-alta în gazetă.

Văzând guvernul şi magistratul că „Patria“ nu încetează de-a spune lumii întregi ce se petrece în această țară, iar mai ales de-a arăta nedreptățile cumplite ce ni se fac nouă, Românilor, au hotărât să-i izgonească din Bucovina pe frații Branişte sau să-i espulzeze. Ei au prins de veste şi s-au ferit cât au putut, dar, la urmă, n-au avut încotro. Dl Dr.

Valeriu Branişte i-a purtat de nas pe toţi căpcăii guvernului şi ai magistratului prin luni întregi, aşa că nici până în ziua de azi nu l-au putut prinde ca să-i deie decretul de isgonire şi nici nu ştiu unde se află, iar pe fratele dumisale, Victor, care este sublocotenent (Lieutenant), l-au chemat la comanda din Cernăuţi şi, acolo, i-au dat decretul de isgonire...

Deputaţi români în faţa prigonirilor

Confiscările neîntrerupte ale „Patriei“, precum şi celelalte prigoniri şi nedreptăţi din partea guvernului faţă de naţia română din această ţară, au îndemnat pe deputaţii noştri să se întrunească cu toţii spre a-şi arăta nemulţumirea lor în numele poporului românesc. Marţi, în 20 Iunie, deputaţii noştri s-au adunat în palatul ţării şi şi-au pronunţat părerea lor de rău că guvernul ne prigoneşte şi ne nedreptăţeşte pe noi, Românii. În numele poporului român din Bucovina, deputaţii noştri au spus-o retezat, în ziua aceea, că noi, Românii, nu mai putem avea încredere într-o astfel de ocârmuire fără dreptate...

Învinuirea preoţimei române

Ziua de 18 August este pentru întreaga împărăţie austro-ungară zi de mare bucurie, căci ea e ziua Maiestăţii Sale, a preabunului nostru Împărat Francisc Iosif I.

Precum pretutindeni, aşa şi în bisericile române din Bucovina, preoţii, în faţa poporului adunat, ridică, în această zi, rugi pentru sănătatea preabunului nostru Împărat. În Cernăuţi se mai obişnuieşte, pe lângă aceasta, că capii singuritelor stări merg la presidentul ţării pentru ca, prin mijlocirea lui, să ureze sănătate Împăratului... Aceasta se întâmplă în tot anul. În numele preoţimei, merge la gratulat Mitropolitul, însoţit de preoţimea din Cernăuţi.

Precum în tot anul, aşa a mers şi în anul acesta Mitropolitul şi cu preoţii săi din Cernăuţi, în ziua de 18 August, la gratulat la presidentul ţării.

Dar iată ce s-a întâmplat. Mergând, în ziua de 18 August an. 1899, Mitropolitul cu preoții săi din Cernăuți la gratulat, la presidentul țării, acesta zise, în răspunsul său, că el cu durere ar fi observat că o parte din preoțimea română este lipsită de iubirea adevărată către Împărat şi împărăție. El n-a numit nume şi nici n-a adus dovezi, căci nu-s, de aceea pâra aceasta era îndreptată în contra preoțimei române peste tot. Drept că el a zis că unii membri ai familiilor preoțeşti poartă treicolorul, dar treicolorul este podoaba noastră națională şi purtarea lui nu înseamnă lipsă de iubire către împărăție şi nici n-a însemnat vreodată, ci, din contra, împodobiți cu această podoabă, Românii din Austria, la 1848, au luptat pentru împărăție. Pâra, deci, e lipsită de orice temei. Pentru vorba aceasta, inimele preoților care erau de față s-au împlut de adâncă mâhnire şi vestea s-a lățit ca fulgerul prin întreaga țară şi pretutindeni a produs întristare, căci nu-i nimic mai dureros decât dacă iubirea ți se trage fără temei la îndoială, nimic mai amar decât dacă această durere ți-o căşunează cineva în ziua bucuriei tale.

Pentru aceasta, preoțimea n-a putut tăcea, căci, tăcând, se putea uşor zice că prezidentul țării a avut drept şi preoțimea română rămânea pătată. De aceea, începând cu decanatul Câmpulungului şi finind cu cel al Siretelui, au îndreptat toate decanatele româneşti – 8 la număr – proteste, adică scrisori în contra cuvintelor presidentului țării, rugând, totodată, pe Prea Venerabilul Consistor ca să se îndrepte către cei chemați din Viena, pentru ca aceştia să aducă la cunoştința Maiestății Sale, a Împăratului, iubirea nestrămutată a preoțimii române din Bucovina față de Înaltul Tron şi Maiestatea Sa Împăratul, şi să facă ca, în viitor, să nu se mai ridice pâri fără temei ca cea din 18 August.

Adunarea preoțimei române în Cernăuți în 30 Octomvre 1899

Nesosind, la protestele singuritelor decanate, nici un răspuns, ci mai vârtos lățindu-se vorba că protestele acelea nici n-au ajuns la Viena, nedumerirea între preoții români creştea pe zi ce merge.

În aceste zile grele, vrednicul şi neînfricatul preot din Drăgoieşti,

Atanasie Procopovici, îndreptându-se, prin ziarul „Patria“, către frații săi în Christos, a arătat că, rămânând protestele decanatelor nebăgate în seamă, e de lipsă ca întreaga preoțime română din Bucovina să se adune la un loc şi să protesteze contra învinovățirii din 18 August şi, prin scrisori trimise de-adreptul la Viena, să dovedească că iubirea preoțimei române față de Maiestatea Sa e lipsită de orice pată...

Îndată ce cuvintele părintelui Procopovici au fost tipărite în gazetă, Mitropolitul i-a trimis o scrisoare, în care îl amenința cu cele mai aspre pedepse de va cuteza să cheme pe preoții români la adunare. Contra acestei opriri neîndreptățite, părintele Procopovici a făcut pe loc recurs la Ministerul din Viena... Preoții de legea noastră, dar de națiune rusească, au fost făcut încă înainte un memorand, adică o scrisoare, în care cereau şi diferite drepturi şi, între acestea, unele cari erau menite de a lovi de-adreptul în noi. Acuma, însă, ei s-au adunat iarăşi şi au făcut două scrisori, una îndreptată către presidentul țării şi alta către Mitropolitul. În ambele aceste scrisori se spunea că protestele decanatelor româneşti contra batjocurei din 18 August ar fi numai la aceea menite ca să înnegrească lucrarea presidentului țării şi a Mitropolitului, cu care ei sunt deplin înțeleşi...

Stând astfel trebile, s-a hotărât părintele Procopovici a conchema adunarea, fără să mai aştepte sosirea răspunsului la recursul făcut. Pe lângă părintele Procopovici, au păşit în fruntea preoțimei române deputatul din senatul imperial, archipresviterul mitrofor Dr. Ioan Zurcan, şi profesorul de universitate, archipresviterul staurofor Eusevie Popovici, fără îndoială unul dintre luceferii bisericii ortodoxe din timpul de față. Aceşti trei bărbați au iscălit scrisoarea prin care a fost chemată preoțimea română la o mare adunare preoțească în Cernăuți.

Adunarea aceasta s-a ținut în ziua de 30 Octomvre, la 6 ore după-amiază-zi. Preoțimea adunată a iscălit şepte scrisori, prin care au fost spulberate cu desăvârşire atât învinuirile din 18 August, cât şi năzdrăvăniile din cele două scrisori ale Ruşilor. Cinci din aceste scrisori au fost trimise miniştrilor din Viena, iar două au fost date în mâna Mitropolitului. Aceste scrisori au fost iscălite de 230 de preoți...

În modul acesta şi din lupta aceasta, noi, Românii, în frunte cu vrednica noastră preoțime şi cu patronii noştri bisericeşti, am ieşit

biruitori“.

Pentru un istoric naționalist, un astfel de material publicistic e o mană cerească. În general, adorăm să ni se vorbească despre „noi, Românii“, veşnic biruitori în istorie. Numai că „noi, Românii“ din cronica anului 1899, nu eram noi, ci „boierii şi preoții noştri“ din corespondența Constantin Morariu – Simion Florea Marian, cei care, începând cu anul 1894, de când datează corespondența, „nu se intereseze de nimic ce e național, ci numai de punga şi burta lor“ (Junimea literară, nr. 9/42, pg. 367). De ce începând cu anul 1894, pentru că, aşa cum subliniază foaia bisericească-literară „Candela“ din 1 noiembrie 1894 (pp. 651-657), care publică finalul unei pledoarii în favoarea sacralității proprietății, datată în 24 mai (5 iunie) 1890, „de un timp, două foi locale („Bukowiner Rundschau“ şi „Bukowiner Nachrichten“) au pus în mişcare şi au discutat chestiunea parcelării întregului pământ cultivabil al fondului gr.or. în loturi mai mici şi datul lor țăranilor şi altor economii cu desdăunare în condițiuni îndestulătoare“.

Era vorba, deci, de o inițiativă a intelectualilor germani, care, după prăpădul produs de creditele bancare nereturnate, opinau că țăranii Bucovinei nu pot fi lăsați să moară de foame, ci reîmproprietăriți cu parcele arabile provenite din Fondul Religionar, cu obligația neînstrăinării şi negajării cu acele pământuri, dar şi cu o desdăunare, în timp, a Fondului. Liderul acestui curent de opinie a fost deputatul Michael Kipper, care, şi la următoarele alegeri, avea să fie votat masiv în localitățile româneşti, fiind românii „ademeniți cu un blid de linte“ (cum scrie în materialul reprodus din Călindar), „noi, Românii“ pierzând, de altfel, în toate localitățile româneşti în care au candidat intelectuali germani militanți pentru o astfel de reformă agrară. Numai că „viteazul nostru cler“ ripostează dur prin „binefăcători ai neamului“ de talia celor menționați deja de „Călidariul“ lui Eugeniu Neşciuc:

„Nu discutăm împrejurarea, de cred serios autorii acestor lungi articole de fond (din gazetele nemțeşti – n.r.) în posibilitatea realisării unui plan ca acesta, care poate şi-l închipuiesc drept mijloc radical în contra sărăcirii maselor poporului. Dar nu se poate sustrage atențiunii, nici optimismului celui mai sanguin că discuțiunea publică şi lăudarea

parcelării bunului bisericesc, respectiv a imobilelor lăzuite ale fondului religionar (satele de munte, întemeiate după defrişări de pădure – n.r.) este aptă a deştepta în masele poporului aspirăciuni şi a nutri tendințe ale căror efecte şi urmări nici că se pot prevedea, nici că se pot uşor precalcula“.

Deci Biserica românilor se împotriveşte, în Bucovina anului 1894, salvării de la moartea prin înfometare a enoriaşilor ei români, motivațiile fiind de un cinism adorabil, precum argumentul că pe proprietățile țărăneşti „se întrebuințează maşini agricole foarte rar şi, în cazurile acestea, numai parțial, şi mai toate cele se fac cu ajutorul vitelor şi brațelor de muncă şi, fiindcă fireşte aceste ajutoare se caută şi se află în respectivele comune, locuitorii, cari nu sunt ocupați îndeajuns pe proprietatea lor şi, mai ales, aşanumiții pălmaşi, cari în punctul susținerii lor sunt avisați la simbia cu ziua – fiind lucru cunoscut că simbriile sunt bune – află în fiecare anotimp ocupăciune şi câştig. Mai luându-se în considerare că aşanumitele teritorii de moşie, în asemănare cu bunurile comunale de pe bunurile fondului religionar gr.or. formează cele dintâi numai părți alicuote (marginale – n.r.) ale celor din urmă, este uşor explicabil de ce stă poporăciunea rurală pe moşiile fondului religionar economiceşte şi, în genere, în privința materială cu mult mai bună decât pe moşiile private“.

Deci, statutul de simbriaş pe averile biserceşti rămâne, precum în vremurile de glorie ale înfeudărilor, visul de aur al săteanului bucovinean, politicianul şi preotul fiind „noi, Românii“, iar țăranii n-au decât să lungească sfintele posturi, că, dacă „s-ar ajunge în viața civică şi, în genere, în cea socială, la practicarea unei teorii ale cărei idei fundamentale sunt de carater social democratic comunist“, cu riscul scontat ca poporăciunea să vrea „să tragă şi latifundiile magnaților, în genere proprietatea claselor posedătoare, în sfera procesului său de descompunere şi transformare, fiindcă lavinele, odată puse în mişcare, nu se pot opri, ele se rostogolesc tot mai departe, surpând şi nimicind tot ce li s-ar pune în cale“ (pg. 656).

Mihai Teliman
(20.11.1863-21.12.1902)

În lumea aceasta cinică, duplicitară, dar pe deplin tradiţională, se ivesc şi doi scriitori adevăraţi, un poet şi un prozator satiric, un „foiletonist".

Poetul este fiul unui „luceafăr al bisericii noastre", profesor de morală la facultatea de teologie şi decan al respectivei facultăţi, archimandrit, deputat în sfatul ţării şi în parlamentul vienez. Poetul are doctoratul în drept, e liderul grupării „noi, Românii" şi deputat, ca şi Înalt Prea Cucernicia sa, tatăl său, în dieta ţării şi în parlamentul vienez. Când „noi, Românii" îi iau drapelul din mână, poetul pleacă în pribegie, iar când osteneşte, undeva, într-un hotel din Ungaria, se sinucide.

Prozatorul este fiul unor târgoveţi oarecare, dar şi el a studiat la Viena, pe cheltuiala statului. A optat pentru sărăcie, pentru statutul de gazetar-scriitor, deşi s-ar fi cuvenit să fie profesor. Scrie mult, pictează, arde ca o lumânare aprinsă la amândouă capetele, aşa că oboseala îl răpune mult prea curând.

Poetul este poet, iar scriitorul este scriitor, primul scriitor profesionist al Bucovinei.

Cu cine să-ncep? Cu poetul nostalgiilor romantice sau cu pamfletarul cătrănit şi pe „noi, Românii", din pricini de:

„Crească sănătos!

Românu-i om bun. El taie chiar cloşca pentru oaspeţi şi, neavând lemne, scoate hadaragul de la turtele şi o frige. Aşa-i firea lui şi din asta nu-l poţi scoate. Graţie acestei virtuţi, mulţi din ei au ajuns azi la sapă de lemn şi nici aceasta nu le trebuie, căci n-au câmpuri şi, prin urmare, ce prăşi. Acum încep încetişor a-şi pierde limba. Cel puţin, nu o cultivă. Cărţi româneşti rar unde întâmpini. Ici, colea, doar câte un ceaslov sau

Visul Maicii Domnului.

În societățile româneşti auzi vorbindu-se nemțeşte, evidențele şi alte acte se scriu tot în aceeaşi limbă, ba unii încep acum şi „Tatăl nostru“ pe nemțeşte, doar ar fi mai degrabă auziți în consiliul şcolar al țării. De-l întrebi pe un cooperator sau „supranumerar“ (al doilea preot dintr-o parohie – n.r.) de ce nu scrie româneşte, te trezeşti cu următorul răspuns stereotip:

- Apoi, domnule, eu îs cooperator; de voi scrie româneşte, mă iau ceia la ochi şi, apoi, adio carieră. Stai să mă fac paroch şi atunci ai să vezi cum le frec harțagul!

După vreo douăzeci de ani, îl face paroch. Timpul evidenței româneşti ar fi sosit.

- Scrii româneşte, de acum înainte, reverendisime?

La aceasta, capeți răspunsul:

- Apoi, domnule, eu îs paroch; de voi scrie româneşte, m-or lua ceia la ochi şi asta n-o vreau. Stai să mă fac protopop şi, apoi, le frec eu harțagul, n-ai grijă!

După treizeci de ani, îl fac protopresviter. Tocmai atunci îi moare soția. Toată politica sa rezervată n-a putut să accelereze numirea sa.

- Dar, acum, vei scrie româneşte, părinte, aşa-i?

Răspunsul:

- Apoi, domnule, eu îs protopresviter şi, de-oi scrie româneşte, m-or lua ceia la ochi şi asta n-o vreau. Stai să mă fac archimandrit şi, apoi, le frec eu harțagul, n-ai grijă!

După ce-i arhimandrit, are toate calitățile cerute de un candidat de mitropolit. Ca să nu fie luat la ochi, se fereşte cât se poate şi mai mult decât oricând de a fi „Român“.

Însă harțagul tot nu le freacă.

Capătă mitra, în fine. Visul e realizat. Acum aşteptăm, cu drept cuvânt, frecarea harțagului. Aşa! Dumnealui tace mai departe. Vrea să fie excelență. Şi aceasta se întâmplă.

- Ei, excelență, poate acum veți pune un cuvințel în favoarea limbii noastre?

- Domnule, puțină răbdare numai; am încă un mic plan şi, de-l scot în cale, nu te teme, îl frec eu!

Şi se face baron. Dar, acuma, vine morticica şi-i freacă dumisale harţagul, înainte de a-l fi frecat dumnealui altora. Fălcile mormântului apucă prada, brazda o acoperă, tragedia se încheie aici spre a se repeta în alte locuri.

Subiectul rămâne acelaşi, numai personajele se schimbă. Profesorii vor să fie directori, aceştia inspectori etc.

Numai pălimarii se țin bine. Păcat că sunt aşa de puțini, căci nu de alta, dar nația ar fi salvată.

Aşa merg treburile la noi, în vesela grădină.

De porți o cravată tricoloră, îți periclitezi existența. Nici bumb (insignă – n.r.) național nu poți purta, doar numai la jiletcă, ascuns. Căci, de te zăreşte vreun muftişor, pe loc te pune la condică drept „daco-român".

Ciudat lucru acesta! Dar sunt altele şi mai ciudate. Avem, de pildă, ici-colea, câte un Român care e de absurda părere că a fi național e o crimă. Cu astfel de oameni nu poți sta de vorbă.

Cum se vede, stăm bine.

Românilor li s-a dat, în Suceava, sfatul să învețe din răsputeri limba germană (de Erast Tarangul, nobil român de Valea Uței, căpitan al Sucevei, şi de directorul gimnaziului, românul Vasile Burduhos -–n.r., cf. „Deşteptarea, nr. 20, 21/1908, pg. 319). Cea românească n-o ştiu şi aceasta le era de recomandat. Poate că se va face recomandarea la o altă sfințire, de pildă când vom căpăta un gimnaziu românesc în Cernăuți.

Parcă văd cum râzi, dragă cititorule! Ştiu că nu crezi că ni se va încuviința. Românilor li se ia ce au, de dat – nici vorbă! Poate se va schimba şi timpul şi vom căpăta un gimnaziu românesc în Cernăuți.

Se întâmplă şi minuni la noi: câteodată, se iau în considerare şi cererile întemeiate ale Românilor. Se înțelege, cam răruț.

Românii nu zic nimic. Ei sunt oameni buni. De aceea, până capătă câte ceva, le creşte părul prin cuşmă. Crească sănătos!" (Mihai Teliman, Foiletoane, Suceava, 1906).

Mihai Teliman, mereu singur şi din ce în ce mai însingurat între milioane de oameni („şi abia acum, între milioane de oameni, am simțit că sunt singur"), s-a pierdut pe sine într-o puzderie de identități pentru a nu mai fi judecat „după aparența exterioară" şi a rămas acolo, anonim

sarcastic între filele îngălbenite ale vechilor gazete bucovinene, pentru a-şi trăi identităţile reale, de Argus, de Brutus, de Capus, de Catos, de Varus, de Verax, de Dr. Urzică, de A. Macovei sau Covrigarul şi Plictisitul unui „sărman neam românesc, deplorabili descendenţi ai strămoşilor noştri, decăzut spirit de comună mamă, odrasle vitrege, oameni orbi“. Durerile lui nu dor, ci doar vindecă laşităţile generaţiilor „în poză de patriot“, care, „în loc să strângă rândurile spre comună apărare, umblau bezmetice ca roiul de albine ce-şi caută matca rătăcită“ prin istorie. Cu durerile lui se argumentează şi se justifică vanităţile ulterioare, care „te omoară prin toaste patriotice“ ale unor „oameni de nesondată înţelepciune“, care îşi descoperă, după Unire, abia după Unire, „obraz roşu, nas albastru şi musteţe galbene, un caz flagrant de daco-romanism“, făcând, astfel, să fie uitate parte din excesele lor antiromâne din epoca austriacismului târziu. De altfel, şi „Foiletoanele“, publicate după moartea sa, deşi au fost alese de un prieten (George Tofan), n-au fost menite să ni-l arate pe el, ci să-i îmbrace pe alţii cu cămaşa deja zdrenţuită a patriotismului afişat. Tocmai de aceea, toate scrierile despre opera lui Mihai Teliman încep cu citări masive din paginile 15-17 ale cărţii postume: „M-am dus. M-am dus şi capul cu via-i memorie-mi era plin de toată istoria lumii“; „M-am dus şi m-am tot dus. Şi, în Putna, zăceau oasele lui Ştefan cel Mare, şi eu m-am dus, şi nu ştiam că zac“; „m-am dus cu ei... şi, atunci, am primit botezul conştiinţei naţionale. Şi-am înviat din morţi... Şi m-am întors în patrie din Saul un Paul“.

Paginile acestea alcătuiesc un poem despre tragedia unui neam care deja şi-a cam pierdut rădăcinile. Nu tragedia lui Mihai Teliman, nu tragedia lui Ion Grămadă, a lui George Tofan, a lui Nicolai Tcaciuc-Albu sau a lui Constantin Loghin, nu tragedia ţăranilor, pe care-i place să-i redescopere, după cum povesteşte Tcaciuc-Albu, ca învăţăcei ai şcolilor poporale şi să averizeze că băieţii aceştia inteligenţi, îmbrăcaţi în portul de la ţară, sunt viitorul neamului, ci tragedia parvenirii, cea care înstrăinează, cea care depersonalizează. Mihai Teliman a fost, de fapt, un poet, care, sufocat de semnificaţia metaforelor, s-a transformat într-o bombă cu efect întârziat.

S-a născut la Siret, unde a urmat primele clase ale gimnaziului real, apoi a plecat la Cernăuţi pentru studii liceale. În 1882, a ajuns la

Viena pentru a studia la Academia de Arte Frumoase şi pentru a învăța de la cehi că e bine să ai o conştiință națională:

„Suntem străini şi, între străini, înveți a fi al tău.

- Hai cu noi! Viena milioane numără de nemți, dar noi, cehii, avem locul nostru de întâlnire, locul nostru unde fiecare suflare de a noastră, aruncată în acest ocean, îşi poate auzi graiul şi afla mângâierea depărtatei vetre părinteşti.

Şi m-am dus cu ei, şi am aflat în colonia cehă adunată la masă, în birtul lui Vrhlicki, patriot şi el din câmpiile boheme. Au început a cânta, la mijlocul mesei, între pocale. Au cântat cântecul „Kde domov moy?“ (Unde-i vatra mea?) şi, la ultima strofă, s-au ridicat toți cu un sfânt entuziasm şi au jurat a muri pentru limba şi țara lor.

Şi, atunci, am primit şi eu botezul conştiinței naționale...

Şi-am înviat din morți.

Ceea ce Cehii au răsădit în impresionabila mea inimă a cultivat „România Jună“ mai departe.

Şi m-am întors în patrie din Saul un Paul“.

Mihai Teliman era tânăr („Fruntea o purtam cu sumeția tinereții, mândria florii, nechibzuirea vârstei care nu ştie că vin şi brume“), iar din pricina tinereții n-a văzut în profunzime, adică n-a înțeles că, dincolo de vorbe şi jurăminte patriotarde, la cehi domnea un profund spirit comunitar, adică solidaritatea. Solidaritatea care nouă ne-a lipsit întotdeauna, pentru că ne-au lipsit inițiatorii în solidaritate. Tânăr fiind, Teliman s-a contaminat de naționalism, dar nu şi de solidaritate. Dar, tot pe atunci, pe vremea ivirii unei comete (25 iulie 1881), un alt bucovinean, Ciprian Porumbescu, îi scriea unui pictor bucovinean, Epaminonda Bucevschi (înrudit ca stil cu pictorul Mihai Teliman), făcând haz pe seama exageratului naționalism ceh: „A propos, în ce priveşte pe cehi, am făcut, într-un ceas de indispoziție, un cuplet şi mai indispunător, din care îți redau o strofă:

De curând, a avut loc la Praga cam mult scandal
Şi pretutindeni se înjură pe ceheşte
Că acea cometă, care se vede pe cer,

Nu ştia deloc ceheşte,
Iar micul Wenzel, înfuriat de tot,
Loveşte cât se poate de tare în nemţi,
Fiindcă o stea, care nu ştia să îndruge ceheşte,
Nu poate fi cometă".

Ciprian nu s-a contaminat de naţionalism, ci de solidaritate, dar la fel i s-a întâmplat şi lui Teliman, numai că el avea să-şi înţeleagă solidaritatea mult mai târziu: „Dar sosi-va şi ziua noastră de înviere. Razele ei virginale se arată deja pe vastul orizont al neamului nostru. Atunci vom putea şi noi zice: „S-a împlinit". Şi încărunţiţii noştri părinţi şi protopărinţi vor pune liniştit capul spre odihnă, murmurând cu evlavie şi mândrie: „În mâinile tale, generaţiune bravă, dau sufletul meu!". Iar codrii şi şesurile Daciei traiane vor răsuna de un singur glas de biruinţă".

Mihai Teliman ştia cum răsună acel glas, pentru că obişnuia să intre prin şcolile Bucovinei, să cheme la catedră pe cel mai bun şcolar din clasă, să-l pună să urce pe catedră (iar învăţătorul încuviinţa) şi, arătându-l tuturor, să vestească: „De băiatul acesta în iţari şi cămeşă ţărănească să fiţi mândri, pentru că şi de el depinde viitorul vostru!".

După absolvirea Academiei de Arte Frumoase din Viena, Mihai Teliman a venit profesor de desen la gimnasiul greco-ortodocs din Suceava (1888), dar, după doar doi ani (1890), s-a certat cu directorul şi a părăsit pentru totdeauna catedra, pentru a se abandona gazetăriei. Poate că de atunci, din anii de profesorat sucevean, au rămas cele două „Studii", reproduse de „Revista Bucovinei", nr. 7/1943 (pp. 320 şi 352), care probează un pictor bucovinean autentic: o femeie tânără, gânditoare, cu capul uşor aplecat pe umărul drept, şi un bătrân, care-i seamănă lui Teliman, cu pălărie cu boruri largi. Între timp, şi tablourile acestea s-au pierdut, iar Mihai Teliman a rămas doar zugravul încrâncenat al unei epoci, o epocă pestriţă, care-l strângea şi sufoca pe dinăuntru, dar de care nu se putea rupe, printr-o eventuală trecere în România, pentru că îl dezgusta şi „spiritul fanfaron de dincolo; ei te judecă după aparenţa exterioară".

S-a irosit în gazetărie şi în sine („la ce să scrii lucru trainic? Cine te apreciază, cine se cufundă cu seriozitate în gândurile tale?" – Timpul, dragă domnule Teliman!), apoi, în pragul iernii anului 1902, s-a întors în căsuţa părintească pentru a „pune liniştit capul spre odihnă".

În fond, în ciuda aparentelor irosiri boeme, el trăise.

„Cetind pe Teliman, nimeni nu va face o jertfă a timpului său. Din două, trei rânduri culese oriunde se desface îndată un om cu gând adânc şi cumpănit“, Mihai Teliman fiind „un cetitor cu stăruință al bunelor opere din literaturile străine, un înfocat iubitor al neamului său aşa de nenorocit, un descoperitor fără silință al celor mai strălucitoare icoane, un umorist cu totul nou, ale cărui apropieri de idei, a cărui închipuire răsturnătoare a lucrurilor obişnuite dintre lucruri, a cărui putere caustică, arzând fulgerător, ar fi făcut cinste oricărei literaturi““(Nicolae Iorga, Oameni care au fost, Vălenii de munte, 1911, apud Loghin, op. cit., pg. 229).

„Teliman a făcut satiră în foiletoanele sale. A persiflat vanitatea omenească, a ridiculizat pofta de mărire şi parvenire, a biciuit apucăturile bizare şi moravurile curioase ale societății româneşti, şi-a bătut joc de ambiția bolnăvicioasă a unora şi de grandomania altora, în sfârşit a râs cu poftă diabolică orişiunde a văzut că înfloreşte prostia şi păcatul omenesc. Satira sa era cu atât mai crudă, cu cât ea era singura armă a celor slabi în contra puternicilor zilei; ea tăia cu atât mai adânc, cu cât era îndreptată în contra ierarhiei organizate, sub care se ascundea goliciunea măririlor vremelnice“ (Loghin, op.cit, pg. 224).

Leca Morariu, care avea să-şi justifice „rătăcirile“ tinereții proprii, adică un patriotism austriac exagerat, care l-a adus în Bucureşti ca trufaş ocupant austriac, pus la punct doar de Dimitrie Onciul, care l-a avertizat că Austria va pierde războiul, Leca Morariu, deci, fiul primului irident român din Bucovina, Constantin Morariu, şi fratele unui naționalist român înfocat, Aurel Morariu (dintre cei trei frați, doar Victor Morariu a trăit echilibrat şi fără exaltări), n-a ratat ocazia de a se regăsi în şi justifica prin opera şi viața lui Mihai Teliman, pe care, de altfel, le redă plastic şi cu incontestabilă hăruire:

„Unul dintre cei mai caracteristici reprezentanți ai scrisului românesc din Bucovina, prin militantismul său naționalist. Cu „nici 20

de primăveri“, era încă un rătăcitor prin orbirile Vienei. Ne-a spus-o el însuşi cum (spunându-ne totodată povestea atâtora dintre Românii Bucovinei de ieri): „M-am dus, şi capul, cu via-i memorie îmi era plin de toată istoria lumii; ştiam cine-i Fridric Barbarosa, cunoşteam pe dearostul versuri din cântecul Nibelungilor, fraze goale din mulți autori nimic-zicători germani, imprimate memoriei mele prin silă, cunoşteam castelele de pe malurile vechiului Rhin... ştiam toate, eram cosmopolit perfect, dar nu ştiam cine sunt. M-am dus şi m-am tot dus. Şi-n Putna zăceau oasele lui Ştefan cel Mare şi eu m-am dus şi nu ştiam că zac. Şi m-am dus şi nu ştiam că coastele de oțel ale ruinei din Suceava sunt coaste româneşti... m-am dus fără dragoste din țara mea şi cu mai puțină geografie de cum o are puiul de vultur ce îşi părăseşte cuibul de pe goala stâncă“ (Foiletoane, Suceava, 1906, pp. 15-16).

Până ce, în colonia cehească de la Viena, cântecul „Kde domov moy?“ (Unde-i vatra mea?) i-a sfințit „botezul conştiinței naționale“: „Şi-am înviat din morți... Şi m-am întors în patrie din Saul în Paul“ (pg. 17).

Şi, cu adevărat, în acele „zile triste de suspicionare politică, de ură națională, intoleranță iezuită, de servilism sclavic, de închinare grețoasă fața de orice codiță politică“ (pg. 96), într-o vreme când politicienii bucovineni, mai mult sau mai puțin i.r. (imperiali-regali), spuneau poporului român din Bucovina „că are picioare de sticlă, şi i-au dat sfatul să nu se scoale cumva din pat, că şi-ar sfărâma picioarele. Şi poporul a crezut, s-a pus în pat, doctorii l-au acoperit frumuşel, au închis obloanele ca să nu pătrundă lumina înlăuntru, căci lumina strică, şi, de atunci, doarme liniştit şi doctorii poartă gospodăria clientului după plac“ (pg. 34), în zilele când „bărbații care ne făcură să credem că vor fi, la timpul lor, stejari ce-şi vor bate joc de ale furtunii înfuriate zguduiri, deveniră trestii de mocirlă, ce-şi plecau slugarnicul cap la cea mai mică suflare a vântului“ (pg. 22), profesorul Mihai Teliman, jertfindu-şi situația socială gata făcută şi aruncându-se în fatala vâltoare a jurnalisticii, porneşte cel mai inexorabil război împotriva împilătorilor neamului românesc din Bucovina. Iar cel ce, pe rând, a fost redactor la „Gazeta Bucovinei“, „Patria“, „Sentinela“, „Timpul“, „Deşteptarea“ şi „Bukowinaer Journal“ fu nu numai un gazetar de profesie, ci unul de

convingere şi de conştiinţă. Câtă jertfă i-a impus această radicală şi definitivă zguduire a întregului său plan de viaţă! Jertfă chiar şi atunci când bietul „redactor“ trebuia să suporte cu indulgenţă toate aierele „şefilor“ săi mai mult sau mai puţin „mari“. Cu cât dezgust va fi întâmpinat robustul său democratism „hlizirea cea greţoasă şi aristocratică“ (pg. 99) a mai-marilor săi, fie aceştia nişte „deputaţi cu capuri goale şi emisfere pline“ (pg. 51) sau alte „fiinţe cu suflet de reptile“ (pg. 98).

Călcându-se pe sieşi de două ori în picioare, a lovit îndoit şi înverşunat! Îşi răzbuna rătăcirile din vremea când fusese un Saul şi-şi răzbuna amărăciunile vieţii mărunte. Trăia parcă numai ca să descarce răsplătiri amare şi să răzbune muţenia unui neam de iloţi. Rar când exponenţii politici de sub praporul negru-galben al Austriei vor mai fi avut prilejul să îngălbenească şi să se-ntunece cu mai cruntă oţărâre decât atuncea când îi biciuia satira lui Mihai Teliman.

Ce era, de pildă, Bucovina oploşitoare a tuturor k.k. Kulturtragerilor politici sau politicianişti?

Era „stupitoarea Cislaitaniei, în care se aruncă căpiţelele de ţigaretă spre a nu infecta aierul altor provincii“ (pg. 112).

Cum trebuia să fie un reprezentant al poporului din Parlamentul vienez?

Trebuia să fie „cel puţin un filosof de cauciuc, care să aibă unele noţiuni inconştiente despre elasticitatea frazei deşarte şi despre acele elemente care fac spinarea mai moale şi gânjatecă“ (pg. 113). Şi orice „cariatidă guvernamentală“ (pg. 99) îşi încasa binemeritatele săgeţi.

Şi a mai avut Teliman şi meritul de a veşteji nelimitatul fetişism bucovinean faţă de pseudo-cultura germană, cu riscul exagerărilor chiar, exagerări care se strecurau uşor în gluma caustică a satirei sale. Încât „Strada plăcintarilor“ din Suceava e „bolocănoasă ca un hexametru din „Mesiada“ lui Klopstock“ (pg. 7); „Medeea“ lui Grillparzer, o „clasică prostie nemţească“ (pg. 149), iar artiştii pseudo-germani de la Teatrul Cernăuţean, care joacă alături de „îngeroaica“ Agata Bârsescu: „Să terminăm. Bârseasca e îngeroaică, teatrul Cernăuţean o cârpitură cum n-am văzut-o de mult mai mizerabilă. Actorilor le cad musteţele când fac declaraţii de amor, iar regii umblă cu săbii ce le pierd. Vai de voi,

rândunele nenorocite, ce vă credeți artiști. Lăsați cariera aceasta; ea e greşită pentru voi; faceți-vă diurnişti sau schimbați-vă numele în Ruteni tineri; atunci veți deveni, în scurt timp, consilieri consistoriali“ (pg. 150).

Dar satira lui Teliman fu foarte vigilentă şi față de cei mai colțoşi antagonişti cinici ai noştri. Nota umoristică e, aici, şi mai în largul ei: „Uşurei ca gândul unei primadone, cu un cilindru de paie pe cap, o trăistuță pe goalele umeri, se pornesc la drum spre Canaanul acesta (Bucovina). Pelegrini de aceştia se pot vedea zilnic pe toate străzile Cernăuților. Ei se cunosc pe portul lor galițian: picioare şi coate goale“ (pg. 103).

Şi, pretutindeni, alături de luptătorul Teliman, apare Teliman scriitorul, reprezentantul satirei polemice în literatura bucovineană, atât de plastic şi de inventiv atunci când se ridică peste spiritul ieftin şi trivial al unei mai puțin antrenante ambianțe. Siretul, de pildă, e, după socoteala lui Toader Şotropa („optimist şi ciobotar“ – pp. 11-12, şi „om de încredere şi de calup“ – pg. 12) „cel mai vechi oraş al lumii, față cu care piramidele din țara Faraonilor sunt copii, care n-aveau nici unghii la degete pe când Siretul era cărunt“ (pg. 12). De aceea, poate, acest Siret e scufundat într-o atât de adâncă adormire: „Soarele-i rotund de când îi lumea; rotund răsare şi rotund se culcă. Dacă ar răsări, într-o bună dimineață, în patru cornuri, s-ar trezi chiar şi Siretenii şi ar căsca gura. Însă soarele n-o face şi ei dorm sărmanii şi dorm mult“ (pg. 32).

Dar-mi-te plasticitatea acelui țârcovnic de paraclisier, care, în cutare „revoluție“ de la Uideşti, la inaugurarea unei bănci săteşti, sub fâlfâirea atâtor treicoloruri valahe (agitate de neastâmpărul neuitatului nostru Grigore Filimon!), plasticitatea acestui „palamar“ deci, care, „înarmat cu un parazol cu vârful muiat în povidlă cu prune verzi“ (pg. 100), avea să-l străpungă pe însuşi imperial-regalul prefect de Suceava!

Ba chiar şi causeria măruntă e animată de spirituala vivacitate a lui Teliman: „Se stâng glumele în Bucovina. Pier văzând cu ochii, ca şi Românii când se face statistică... Nu-s şi pace! Şi tot sunt! Sunt, dar în popor... M-am dus la Clocucica... Un singur moşneag şedea pe prispă. Avea ochi visători. Din fața lui puteai ceti mai mult decât din toate emisele (ordonanțele – nota lui Leca Morariu) consistoriale. Pățenii originale, fără fotografie. M-am aşezat lângă dânsul. Luna lucea ca-n baladele lui

Bolintineanu“ (pg. 177). Şi-un spirit de observaţie care se traduce printr-o reflecţie ca aceasta: „Pe la băi se observă că copiii indigenilor au, de obicei, o faţă taman ca a oaspeţilor băilor, pentru că se uită lung la dânşii; la noi trece servilismul superiorilor din aceleaşi cauze asupra supuşilor“ (pg. 95).

Calităţi care ni l-ar fi putut realiza pe un scriitor! Dar scriitorul căzuse în „ochiul de mare“ al breslei gazetăreşti“ (Leca Morariu, Revista Bucovinei, nr. 7/1943, pp. 313-318).

„Scrisul lui Teliman a fãcut şcoală în Bucovina. Felul lui de a vedea lucrurile, îndârjirea lui de a biciui păcatele omeneşti, limba lui bogată în antiteze, stilul lui încărcat au ademenit şi pe alţi scriitori să se încerce în satire politice“ (Loghin, op.cit, pg. 230), scriitori care, de altfel, vor şi pune temelia iredentismului românesc în Bucovina.

George Popovici – T. Robeanu (8/20.11.1863-12.26.07.1905)

T. Robeanu, pseudonim pentru George Popovici, a scris o poezie „căruntă ca o legendă antică“, semn că „destinul generos i-a dat / din cornul său de haruri“ capacitatea de a trăi cuvintele şi de a se lăsa trăit de cuvinte. S-a numit George şi a fost fiul cărturarului şi teologului Euseviu Popovici, profesor de morală la facultatea teologică din Cernăuţi, înalt ierarh şi deputat în parlamentul vienez şi în dieta Bucovinei. Născut în 1832, Euseviu sau Eusebie Popovici a ajuns, în 1892, al doilea personaj al ierarhiei bisericeşti bucovinene, primind din mâna mitropolitului Silvestru mitra pentru a o purta la liturghie. A scris şi publicat „Studiul pregătitor pentru întâiul congres bisericesc din eparchia Bucovinei“ (Cernăuţi, 1880), „Catacombele romane“ (Candela, 1883), „Facultatea teologică din Cernăuţi şi celelalte şcoale teologice ortodoxe răsăritene“ (Candela, 1884), „Allegemeine Kirchengeschichte nach dem mundlichen Vortrage“

(Cernăuți, 1889), „Offener Brief an den Verfasser der Broschure „Apologie der orthodoxen griechisch-orientalischen Kirche der Bukowina“ Nr. I und II“ (Cernăuți, 1891).

Descendent dintr-o veche familie de preoţi cărturari, şcolit la Cernăuți, la Innsbruck şi la Viena, cu doctorat în drept obținut în 1894, George Popovici s-a dedicat politicii, în care se inițiase, în vremea studiilor universitare cernăuțene (1881-1886), ca membru al Societății Studențeşti „Junimea“, apoi, alături de Iancu Flondor, în Partidul Național, care, aşa cum s-a putut vedea din cronica anului 1899, alcătuită de Eugen Neşciuc, înregistra izbânzi (deputat în nou înființata „curie a cincia“ vieneză, din 1897; deputat de Câmpulung în Dieta Bucovinei, din 1898), George Popovici având excepționale calități oratorice, iar „cu ele-n valea de la Istru / putea s-ajungă prim-ministru“. În cele din urmă, în 1900 („acum bat ore-ntârziete“, iar „din aburul albastru Dumnezeu a dispărut“), George Popovici pierde alegerile, pierde şi poziția în partid (iar „fiecare gând la tine îmi zice c-am murit de mult“), aşa că, în 1901, se autoexilează în România („peste dânsu-n risipire zace lumea lui cea veche“) şi, „sfădit cu-o muză“, cea care nici pe la Aron Densuşianu, care-i scrie, „nu mai vrea să vie“, gândeşte să se dedice statutului glorios de om de ştiință. Pasionat de istorie şi cu triplă specializare universitară în drept, George Popovici se impune chiar şi în fața năzurosului Nicolae Iorga, care-l iubeşte şi prețuieşte fără rezerve, iar A.D. Sturza îl propune, în 17 aprilie 1905, după publicarea, la Bucureşti, a insolitului studiu „Anul de la Marte în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun“, membru corespondent al Academiei Române. Avea, deja, o operă ştiințifică, închegată din studii la fel de valoroase, precum „Index Zolkiewensis“ (Candela, 1884, 1885), „Opt documente române privitoare la mănăstirea Putna / 1707-1778“ (Candela, 1886), „Vechile aşezăminte româneşti“ (Convorbiri literare, anul XX, nr. 8), „Mihai Vodă şi moşnenii din Suharul“, Convorbiri literare, XX, nr. 12), „Cronica lui Ureche despre ocoalele iugaene“ (Convorbiri literare, XXIV, nr. 12), „Runc“, o colecție inedită de documente câmpulungene (Convorbiri literare, XXV, nr. 12), precum şi o mulțime de poezii, risipite prin paginile aceloraşi „Convorbiri literare“ din perioada 1885-1892, ba chiar şi în „Revista Politică“ din Suceava, unde i-a apărut „Voevodul“,

opera poetică fiind semnată cu pseudonimul „T. Robeanu“, fără ca „T“ să însemne inițiala unui nume (în epocă, numele de botez, deci George, era socotit nume, iar numele de familie, deci Popovici, se numea prenume).

Ca poet, T. Robeanu, un aparent baladist romantic, în care răzbat ecouri din cântecul preferat al sucevenilor anului 1848, petrecăreți în bolta „Craiul Negru“ („Foaie verde trei migdale, / La crâşmuța cea din vale / Vinu-i bun şi oca-i mare, / Crâşmărița – hâdă tare: / Beu voinicii de-a călare. // Foaie verde smeurică, / La crâmuța din vâlcică / Vinu-i rău şi oca-i mică, / Crâşmărița-i frumuşică: / Beu voinicii de se strică“; cf. Grămadă, op.cit., pg. 247), cu o baladă dedicată celebrului han, „În bolta de la Craiul Negru“, dar şi cu alte două de aceeaşi inspirație, „Cântec vechi“ şi „La crâşmuța verde“, aparent baladesc, deci, T. Robeanu a fost trăitor şi trăit de poezie, cum o şi probează cele două variante, „Icoana Maicii Domnului“ şi „Agnes“, pe care le şi reproduc, ale unui poem ciudat, care se rupe discret de romantism şi forțează granițele încă neîntrezărite în Europa ale modernismului. Robeanu căuta, se căuta pe sine, dezgustat de lumea „orelor întârziete“, lumea care nu-şi mai amintea, în eforturile ei filosofice şi pragmatice, că „a fericirii dulce cheie / e-n vin, în cântec şi-n femeie“, iar revenirea la simplitate şi prin simplitatea discursului liric, de care se lasă adesea ademenit Robeanu, la aparenta simplitate a cântecului țărănesc, e un veşnic recurs la lumină, pentru că dincolo de lumină e deşertăciunea deşertăciunilor, e „ceas de miază-noapte clopotul când sună jalnic“ şi când, din gloria clipei, inclusiv din gloria clipelor legendarilor voievozi, doar „goale-n ceas de miază-noapte oasele-i sclipesc în lună“.

Despre Robeanu, pe care Şt.O. Iosif şi Dimitrie Anghel l-au iubit într-atât încât, în 1908, după căutări prin filele risipirii, au izbutit să adune între coperțile unei cărți, publicată în „Biblioteca Minerva“, nişte „Poezii postume“, broşura fiind prefațată de Nicolae Iorga, despre Robeanu, deci, s-a scris că ar fi fost un Eminescu al Bucovinei, cu trăiri asemănătoare, dar fără să fi fost influențat de opera lui Eminescu. Numai că Robeanu este el însuşi în tot ceea ce a scris, iar parvenitismul scriitoricesc specific criticilor literari fără operă îl poate pune, spre com-pare, alături de oricare mare poet european, inclusiv alături de cei de

după el (dacă ținem morțiş, îl putem asemăna, uneori, chiar şi cu Maiakovski, numai că marele futurist rus s-a născut în 1893, urmând să se rostească, „În gura mare“, mult mai târziu). Există, desigur, în cultura lui George Popovici şi o predilecție pentru romantismul religios german, dar şi spre impresionismul austriac, aşa cum există şi la Eminescu, dar cel găzduit de structura lumească, adică veşnica risipire T. Robeanu, s-a mulțumit doar cu sine, pipăindu-se, căutându-se şi rememorându-se pe contururile veşniciei, pe „lespezi vechi şi slove şterse“ şi în „candele ce nu mai ard“. Poezia a fost pentru el vindecare şi poate că şi un mod de a se purifica, rătăcind pe drumurile noroioase ale realității. Şi-a fost (omul? poetul?) un veşnic rătăcitor, mereu nemulțumit de vaierul uman care i se tot arăta la răscruci, de oasele care luceau inutile în lună, deşi ceilalți, şi nu el, poetul, au fost murit de mult, încât, la o astfel de răscruce, undeva, prin Ungaria, şi omul, şi poetul au renunțat la această deşertăciune, George Popovici luându-şi zilele într-o cameră depersonalizată de hotel şi ducându-l cu sine, cine ştie unde, cine ştie dacă, şi pe poetul T. Robeanu, cu povara de cărți care vor rămâne pentru totdeauna nescrise. Poate că de aceea, noi şi numai noi, am şi avea obligația de a-l retrăi, odată cu aceste poeme limpezi, proaspete şi irepetabile:

„În bolta de la „Craiul Negru”

Suceava e avută-n turnuri
Ca muntele bogat în stânci,
Ea are strade glorioase
Şi are pivnițe adânci

În bolta de la „Craiul Negru“
Acolo-i vinul minunat.
Acolo trei voinici aseară
Într-un ungher s-au aşezat

Au pene roşii-n pălărie
Şi tinerețe în obraz.

Mustăţile, aşa de dârze
Şi vorbele aşa cu haz.

Crâşmaru-n umbră clipoceşte,
Mănunchi de chei i-atârnă-n brâu,
Nepoata are ochi albaştri
Şi-i blondă ca un spic de grâu.

Aduce vin în cupe clare,
Roşind, celor trei darabani,
Ei au mustăţi atât de dârze,
Ea numai optsprezece ani.

Şi unul sare în picioare,
Zâmbind mânuţele i-a prins.
Guriţa-al doilea îi sărută
În şagă mai, mai înadins.

Iar cel din urmă stă deoparte
Aşa de palid, chinuit –
Ah, mult amar şi, totuşi, dulce
În ochii săi ea a citit.

Strofe Carpatine

Prin întuneric de codru de brad,
Ploi de lumini din stele cad.
Şi umplu de-argint izvoarele clare
Şi inima de dor şi visare.

Aşa tânără, fragă, ca amorul dintăi
Înfloreşte o roză la răscruce de căi,
Înfloreşte-aşa dulce, ca tine, la care
Mă duce, iubită, ascunsa cărare.

Sub pasul rar şi discret de cerbi
Se-nfioară încet vârfuri de ierbi;
Din vale negura se ridică
Căruntă ca o legendă antică.

Se clatină brazii, salută în somn:
Prin visul lor trece Dragoş domn.
În pălărie o veselă floare,
În mână cornul de vânătoare.
(Convorbiri literare, XXV, pg. 526)

La crâşma verde

La crâşma verde pe vâlcea
Voios m-abat din calea mea;
La masa de stejar mă pun,
Nimic nu cer, nimic nu spun.

Dar crâşmărița cea nurlie
Ea mă cunoaşte şi mă ştie
Şi sprintenă şi mlădioasă
Aduce cupa cea frumoasă;

Pe umeri brațul mi-l aşază
Lumina ochilor să-mi vază,
Şi pentru vesele cântări
Primesc drept plată sărutări.

O, filosofi cu gând greoi,
Când oare-ți înțelege voi
C-a fericirii dulce cheie
E-n vin, în cântec şi-n femeie?
(Convorbiri Literare, XXII, pg. 181)

Alcovul e în umbră...

Alcovul e în umbră şi tu vii să te culci,
Copilă cu ochi negri şi buze moi şi dulci;
Încet ridici perdeaua şi-n zare un balaur
Îți pare cerul nopții cu ochii săi de aur.
El zborul lui de nouri spre tine îl îndreaptă...
Tu nu cobori perdeaua şi nu eşti înțeleaptă.

Ci gândul de copilă din depărtări lumeşti
Pe Făt-Frumos îl cheamă să vie ca-n poveşti,
Cu farmec de iubire din suflet de viteaz
El dorul să-ți adoarmă şi iar să-l facă treaz
Şi tu în a' lui brațe voioasă să te culci,
Copilă cu ochi negri şi buze moi şi dulci.

(Convorbiri literare, XX)

Voievodul

În tăcute bolți din veacuri doarme-n pace Voievodul,
Mâinile scăldate-n sânge stau pe piept, evlavioase,
Peste dânsu-n risipire zace lumea lui cea veche
Lespezi vechi şi slove şterse, candele ce nu mai ard.
Şi la căpătâi se roagă un călugăr ce nu ştie
Că din aburul albastru Dumnezeu a dispărut.
Dar în ceas de miază-noapte clopotul când sună jalnic
Voievodul se trezeşte

„Eu din vechea strălucire vreau să ies azi la divan,
Logofete, mergi de adă din muzeu pecetea țării
Şi spătarul să aducă spada mea vândută-n Londra!"
Logofătul nu-l aude şi spătarul său nu vine –
Goale-n ceas de miază-noapte oasele-i sclipesc în lună.

(Convorbiri Literare, XX,
Junimea literară, nr. 9/1905, pp. 132-133)

Blondă ca grâul

O, la ce-ar vesti bătrâna
Poezie-n neagră haină
Cum eşti blondă tu ca spicul
Şi ştii săruta în taină?

Şi de ce-s la faţă palid
Ce-are lumea să o ştie?
Numai blondul grâu s-audă
Cântecul de ciocârlie.

(Inedite, în Junimea literară,
nr. 9-10/1908, pg. 185)

Icoana Maicii Domnului

Antreul stă iluminat!
Te văd din cap cum clatini,
Prietenul meu mult stimat,
Că epicele datini
Frivol le-am aruncat deoparte
Şi-aduc pericol castei arte.

Vezi, am aşa temperament
Şi sunt sfădit cu-o muză.
Să o invoc? E evident
Că n-a vrea să m-auză.
Şi Aron Densuşianu-mi scrie
Că nici la el nu vrea să vie.

Antreu – portal de paradis –
Marmorică splendoare.
Se-neacă pasul ca în vis
În mutele covoare

Oglinzile lucesc feeric,
Afară-i glod şi întuneric.

Stau ca fantastice tiviri
Fenici la portiere;
În candide încremeniri
Zeițe în unghere.
În glas de-argint de pe părete
Acum bat ore-ntârziete.

Lacheul cască somnoros,
Apasă pe cravată
Extrem, discret şi grațios
Bărbia diplomată.
Şi ochii sfincşi încet se-ngroapă.
După perdelele de pleoapă,

În orient şi-n occident
E ordinul acesta.

(Inedite, în Junimea literară,
nr. 9-10/1908, pg. 185)

Agnes

Ard candelabrele-n antreu...
Te văd din cap cum clatini
Şi mă numeşti barbar ateu
Că epicile datini
Şi clasicismul castei arte
Frivol l-am aruncat deoparte.

Sunt, de când perii suri răsar,
Sfădit cu doamna muză.
Să chem superba? E-n zadar,

Ea nu vrea să m-auză.
Şi Aron Densuşianu-mi scrie
Că ea nicicând n-a vrut să-l ştie.

Îmi şuier cântu-n orice ceas!
Numiți-mă chiar cinic.
Nu vreau să moară fără glas
Avântul meu sanguinic:
A' tinereței dor şi jale,
Potop rebel, oprit în cale

Antreu, portal de paradis,
Marmorică splendoare...
Se-neacă pasul ca în vis
În mutele covoare.
Oglinzile lucesc feeric.
Afară-i gol şi întuneric.

Stau, ca fantastice tiviri,
Fenici la portiere,
În candide încremeniri
Zeițe în unghere.
În glas de argint de pe părete
Acum bat ore-ntârziete.

Lacheul cască somnoros.
Apasă pe cravată
Extrem, discret şi grațios
Bărbia diplomată;
Şi ochii sfincşi încet se-ngroapă
După perdelele de pleoapă.

Destinul generos i-a dat,
Din cornul său de haruri,
În leagăn de orfelinat

Aşa drăguțe daruri,
Cu ele-n valea de la Istru
Putea s-ajungă prim-ministru.

A cui vina, dacă tont
Nu s-a înălțat în scară?
Ei! cel imparțial ia cont
Fumând a sa țigară,
Că în livrea sau în mătasă
Ce-i rasă tot rămâne rasă.

În orient şi occident
Lacheul dominează:
Vizir şi paşă opulent
Sau cardinal cu vază
Îşi bate joc din înălțime
De lupta palidei mulțime.

Scurt şi energic a sunat...
Din gânduri Jean tresare.
Rădică capul parfumat,
Patetic dă intrare
Stăpânilor, ce-n timp hidropic
Vin de la balul filantropic.

E-n țară cel dintâi bancher,
Iar ea o damă cultă
Şi cea mai tristă din muieri
Din cele ce ascultă,
Xantipele în roşe bluze
Din cântecul meu sunt excluse.

Dar crinul cel abia-nflorit
E Agnes a lor fată,
E parcă Venus a ieşit

Din valuri încă-odată.
Umbriţi de şalul cu dantele
Ard tainic ochii-unei gazele.

(Inedite, în Junimea literară,
nr. 9-10/1908, pg. 184)

Cântec vechi

La Suceava în cetate
Ceas de miază-noapte bate,
Păzitorii cântă-n uliţi
Răzimaţi în albe suliţi.

La Suceava în cetate
Ceas de miază-noapte bate,
Zidul vechi adânc răsună:
„Noapte bună, noapte bună!“

Şi din plai şi de la mare
Visurile vin călare
Din risipe-ncetişor
Creşte-un mândru foişor.

La prag luna ţine strajă
Înlăuntru doarme-n vrajă
Fata cea de voievod,
Cu păr galben pus în nod.

Cine vine şi-l dezleagă
Nu se duce noaptea-ntreagă
Şi cui vine s-o sărute
Toate nopţile-s pierdute.

Copiliţă mult nătângă,
Ochii tăi cu mâna stângă
Să-i acoperi; iar cea dreaptă
Facă drum celui ce-aşteaptă.

Ca în ceasul din poveşti
De la dragile-ți fereşti
În ispită să nu-l ducă
Albul număr de nălucă.
(Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 215)

Un mort

Nu ard luminile de ceară, cântări de groapă nu răsună,
Să mă privească înc-odată prietenii mei nu s-adună,
Şi, totuşi, stau tăcut, zadarnic bătaia inimii s-ascult,
Când fiecare gând la tine îmi zice c-am murit de mult.
Şi-atunci te văd venind spre mine, din vremi pierdute-o arătare
Şi ochii mari şi plini de milă de vină grea îmi dau iertare“.
(Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 215)

Finis…

Fără veste, fără nume, am să ies din lumea lor,
Nici un ochi de-azur n-a plânge, nu s-a stinge nici o stea,
Numai poate-un glas de clopot va-ncerca o tânguire
Şi un dascăl sur şi gârbov va rosti un Tatăl-nostru.

Lângă tine ei m-or pune, o, iubit şi palid tată,
Mut zaci tu şi rece-i fruntea şi închis e ochiul sfânt
Ce-n jeliri fără cuvinte mă vedea, de lacrimi plin,
Rătăcit în labirinturi de păcat şi nebunie.

Nici nu pot să cer iertare şi căință să-ți arăt!...
Amândoi, tăcuți şi galbeni, zacem unul lângă altul,
Ale sufletului rane s-au uscat şi nu ne dor,
Blândă peste noi se lasă noaptea veşnicei uitări.
(Semănătorul, 1905, nr. 3; Convorbiri Literare, 1885, nr. 2).

„Înzestrat cu îmbelşugare cu cele mai alese facultăţi fizice şi spirituale, George Popovici uşor s-a putut ridica sus, peste nivelul mediocrităţii. Aceste facultăţi, cultivate cu pricepere şi gingăşie în casa părintească şi îmbogăţite prin educaţia metodică din şcoală, formară fundamentul profundei sale erudiţii ulterioare. Jucându-se, trecu bacalaureatul şi îmbrăţişă, cu însufleţire, studiul juridic, pentru care simţi o predilecţie deosebită. El n-a studiat pentru ca să treacă examenele, ci pentru a pătrunde în disciplina sa. De aceea, afară de Universitatea din Cernăuţi, urmă cursuri şi la cea din Innsbruck şi Viena. Răsplata muncii sale oneste, în decursul mai multor ani, a fost diploma de doctor în drept, obţinută la Universitatea din Cernăuţi, la 1894...

La anul 1897, George Popovici se află la Viena pentru a-şi completa studiile sale. Din liniştea arhivelor colbăite, însă, răsunetul durerosului suspin, ce năbuşea din pieptul confraţilor săi din Bucovina, îl făcu să tresară şi să-l înduioşeze adânc. Greu gemeau, atunci, Românii bucovineni sub jugul unui greşit sistem de guvernare. Glasul poporului necăjit l-a trezit din visurile sale ştiinţifice, mânându-l involuntar pe arena luptelor politice. În primăvara anului 1897, obţinu mandatul de deputat în parlamentul din Viena, în curia a cincia, de curând înfiinţată.... Românii câmpulungeni, la 1898, l-au ales, în ciuda tuturor obstacolelor, deputat şi în camera provincială. Aici i s-a deschis un larg teren de activitate. Înjghebarea impozantului Partid Naţional şi editarea ziarului „Patria“ au fost prima validare a noului curent în viaţa politică a Bucovinei...

Activitatea sa politică, deşi peste măsură de scurtă, a fost foarte rodnică. Folosindu-se de încurcăturile ce se iviseră în cabinetul Bade, George Popovici, sprijinit şi de ceilalţi deputaţi români, exoperă, la 1898, clase paralele române pe lângă liceul prim din Cernăuţi, satisfăcând, măcar încâtva, cardinalul nostru postulat după creştere naţională... Punctul de culminaţie în cariera sa politică l-a urcat la 1900, când, în delegaţia austriacă în Budapesta, ţinu un fulminant discurs cu privire la rolul Românilor în Tripla Alianţă. Prin glasul său, au vorbit peste trei

milioane de Români, locuitori în monarhia austro-ungară. Cuvântarea lui a aflat un viu răsunet în toate ziarele româneşti, înțepând, însă, pe şovinii maghiari...

La noile alegeri din 1900, George Popovici, om onest, ce disprețuia orice corupție, nu reuşi. Această lovitură deveni şi mai simțitoare, când în dirigența Partidului Național se iscară divergențe de păreri, împlând nobilul său suflet de mâhnire şi amărăciune... el părăsi Bucovina şi s-aşeză, la 1901, în Bucureşti, unde, în bogatele arhive, află recreația cea mai bună...

El a publicat puțin, sigur pentru că se purta cu gândul de a-şi rezerva material pentru un op mai mare.

În „Candela" din Cernăuți, prin anii 1884-86, a publicat: „Index Zolkiewensis", cuprinzând 8 documente privitoare la mănăstirea Putna.

În „Convorbiri Literare" au apărut, afară de numeroasele sale poezii, următoarele lucrări de valoare netăgăduită: „Vechile aşezăminte româneşti", anul XX, nr. 8; „Mihai Vodă şi moşnenii din Suharul", anul XX, nr. 12; „Cronica lui Ureche despre ocoalele iugaene", anul XXIV, nr. 12; „Runc", glosă la o colecție de documente moldo-câmpulungene, anul XXV, nr. 12; „Anul de la Marte în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun", anul XXXIX, nr. 3.

Afară de aceste, îl au încă de autor două articole foarte interesante, şi anume: „Starostia sepinicensă", apărut în volumul „Lui Tit Maiorescu, Omagiu", la 1900, şi „Ordinea de succesiune în moşiile donatice moldovene în secolul al XIV", apărut în „Prinosul lui D.A. Sturza", la 1903.

Dr. George Popovici a colaborat la ziarele politice din Bucovina: „Revista Politică", „Gazeta Bucovinei", „Patria" şi la „Tribuna" din Sibiu...

În aprecierea scrierilor sale, puține la număr, dar grele la cumpănă, Academia Română, în sesiunea generală din 17 April 1905, la propunerea secretarului general, dl A.D. Sturza, l-a ales membru corespondent.

Acestea sunt contururile generale ale unei vieți plină de glorie şi strălucire, de dezamăgiri şi triste presimțiri. Zicea doar el însuşi: „Fără veste fără nume, am să ies din lumea lor, / Nici un ochi de-azur n-a plânge, nu s-a stânge nici o stea; / Numai poate un glas de clopot

va-ncerca o tânguire. / Şi un dascăl sur şi gârbov va rosti un Tatăl-Nostru".“ (Iancu I. Nistor, Junimea literară, nr. 9/1905, pp. 129-131).

„George Popovici a îmbrăţişat în opera sa aspectul întreg al vechiului drept românesc. În încercarea sa de sinteză, de la 1886 („Darea de seamă asupra cărţii lui Nicolae Blaremberg“, „dare de seamă“ semnificând, în epocă, recenzie a cărţii – n.r.), după ce indică metoda de urmat în sudiul vechiului nostru drept şi analizează originile şi izvoarele lui, aruncă lumină în materia dreptului public, asupra arhondologiei (dregătoriilor) moldoveneşti, iar în domeniul dreptului privat asupra probelor (analizând aşa-numitul jurământ „cu brazda în cap“), asupra jurătorilor şi asupra esenţei crimei şi pedepsei. Diverse studii monografice, rămase în manuscris sau publicate, înainte de această recenzie sau după ea, au aprofundat problemele care formează obiectul ei. Alte studii au lărgit câmpul preocupărilor autorului.

În manuscris au rămas (la Academia Română) studiile „Jurământul cu brazda în cap“, „Republica câmpulungeană“, „Dignităţile şi oficiile din vremea lui Alexandru cel Bun“, „Despre elementele dreptului german în organizarea veche a târgurilor româneşti“, „Oraşele moldoveneşti“, „Oficiul şoltuzatului moldovean“, „Capitanatus moldaviensis“.

Ultimele patru sunt scrise în limba germană“ (Ion Negură, Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pp. 222-223).

„Pornit din Bucovina lui Eminescu şi trăind în umbra covârşitorului lui talent poetic, T. Robeanu vădeşte, în poezia sa, unele note comune cu cea a marelui său contemporan, fără să putem vorbi de o influenţă directă a lui Eminescu asupra poetului nostru. I-au frământat aceleaşi probleme ale neamului, i-au robit aceleaşi pasiuni, i-a apăsat acelaşi destin tragic al vieţii şi atunci e firesc ca opera lor să poarte pecete asemănătoare. Dacă literatura română are un Eminescu, afirmam cândva, atunci şi poezia Bucovinei îl are pe Eminescu al ei în T. Robeanu“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr. 5/1943, pg. 211).

„Sfârşitul lui T. Robeanu a fost tragic. Pe când îl ştiam petrecând în România, o telegramă din Muncaci-Ungaria (actualul Mukacevo-

Ucraina – n.r.) anunță moartea, prin otravă (morfină), într-un hotel de acolo, a aceluia care nu voia să poarte ruşinea „de a nu putea plăti o datorie, pe care n-o făcuse pentru dânsul, ci pentru viitorul poporului nostru din Bucovina, căruia i-a fost lumina cea mai curată şi călăuzul cel mai chemat“ (Iorga, O lacrimă pentru G. Popovici).

Trupul său a fost transportat şi înmormântat la Cernăuți“ (Loghin, Istoria, pg. 240).

Timpul său nu l-a meritat, tot aşa cum nu l-a meritat nici posteritatea. George Popovici şi T. Robeanu (candva am fost sferici şi pe deplin fericiți, dar am fost înjumătățiți de Apollo şi, de atunci, tot căutăm să reunim jumătățile, spune mitul androginului) zace în două morminte, cum ar spune Leca Morariu; unul este mormântul uitat din Cernăuți, iar celălalt este opera lui deja uitată. Chiar şi „Poeziile postume“, adunate de Şt.O. Iosif şi Dimitrie Anghel, au dispărut din Bucovina, iar într-o sută de ani de la reîntregirea sferei George Popovici şi T. Robeanu, prin moarte, nici un bucovinean nu s-a învrednicit, după exemplul nebucovinenilor Iosif-Anghel, să-l aducă pe fascinantul poet al Bucovinei acasă, în memorie. Probabil că, în această sută de ani, în ciuda aparențelor, Bucovina nici n-a mai fost locuită.

*

Am tot visat, în ultimii ani, să adun între coperțile unei cărți opera poetică a lui T. Robeanu, risipită în „noaptea veşnicei uitări”. Găsisem, într-o broşură semnată de Leca Morariu, un fragment din ultima scrisoare a tragicului poet, redactată în germană şi adresată, în 12 iulie 1905, comandantului oraşului Munkacs, scrisoare pe care o păstram, cu gândul să o încredințez unei desluşiri publice, înlesnită de studiul scrisorilor lui Robeanu, studiu scris şi publicat, după o temeinică documentare în arhivele Academiei Române, de Ion Grămadă, în „Deşteptarea” sau în „Patria” (nu-mi mai amintesc şi nici nu mai simt dorința şi puterea să caut prin caietele mele cu însemnări). Trăiesc, probabil, în vremea aceasta, a unei dezgustătoare suficiențe obşteşti, dorința dezarmantă de „a ieşi din lumea lor”, convins că, şi datorită acestui „Eminescu al Bucovinei”, „ale sufletului rane s-au uscat şi nu ne dor”, iar scrisoarea din Munkas, ultima scrisoare a lui T. Robeanu, deplânge, de fapt, un neam „rătăcit în

labirinturi de păcat şi nebunie”, faţă de care nimeni nu mai are datorii de împlinit:

„Domnule comandant al oraşului,

Am luat morfină şi sper negreşit să aflu moartea. Depeşele alăturate rog a le trimite imediat după moartea mea pe adresele date… Adaug în cuvertura aceasta şi banii de cari mai dispun… Afară de aceea, mai alătur aici un ac de cravată şi inelul meu…

Doresc ca, după isprăvirea regulamentarei anchetări din partea parchetului, să fiu îmbrăcat în rufe curate (sunt în geanta cea joasă) şi în hainele cele negre.

În sfârşit, rog să mi se dea un mormânt într-unul din cimitirele din Munkacs, fie chiar într-un loc singuratec.

Domnule comandant, nu Vă pot exprima mulţumita ce V-o datorez, dar părinţii mei vor face-o, desigur.

Luni, noaptea.

Dr. George Popovici”.

Recursul la memorie

Documentul istoric ar trebui să însemne memorie. Primul lor cercetător, neamțul Wickenhauser, avea să le folosească doar ca mărturii, care pot înlesni reconstrucții. Wickenhauser şi-a publicat, în nemțeşte, colecția de documente moldoveneşti în 1862, iar peste trei ani, în 1865, I.G. Sbiera avea să publice, pentru prima dată în limba română în Bucovina, „Un documînt istoric“, cel semnat la Cracovia, în 5 noiembrie 1595, de Sigismund al III-lea. Apoi, tot Sbiera face o pasiune pentru astfel de lucrări, pasiune de care se vor molipsi şi alții, numai că rostul documentului nu mai este, ca la Wickenhauser, doar cel al mărturisirii, pe cât cel al legitimării. Chiar şi Sbiera, urmaş al unor vrednici răzeşi din Horodnic, începe să-şi caute cu înfrigurare străbuni şi mai nobili, pe la curțile voievodale, dar fără a ajunge, precum Hajdeu, la falsificarea de documente. Tocmai de asta, adică din motivul legitimării, în dauna memoriei, în Bucovina se pune mai mare preț pe genealogii decât de adevărurile unor epoci, adevărurile acelea însemnând, în fond, un sistem de convenții morale, religioase şi administrative. Moda legitimării cu orice preț a avut, desigur, şi consecințe pozitive, din moment ce din Bucovina avea să se ridice un genealogist-heraldist de talia lui Traian Larionescu (1905-1979), care să reorienteze documentul pe un anume făgaş ştiințific, făgaşul individualizării din „sterilul“ unor contemporaneități înzestrate şi cu popor.

În planul cercetării istorice bucovinene, documentul vechi a fost folosit şi la altfel de legitimări, cele obşteşti, prin susținerea oarbă a ideilor preformulate în spiritul şi litera principiilor Şcolii ardelene.

Datorită lui Alexandru Vitencu, el însuşi un pasionat cătutător de documente vechi, există un scurt istoric al publicării lor în Bucovina, un istoric prin care se stabilesc granițele unui teritoriu spiritual din imediata vecinătate a literaturii, ba chiar şi cu prelungiri în teritoriul literar, despre

care nu s-a făcut niciodată vorbire. În fond, pe lângă documentele slavo-române de cancelarie, scrise doar în limba slavă, au existat, în Bucovina, şi documente formulate, încă de la 1611, în limba română, scrieri care, aşa cum vom vedea, după citarea aproape integrală a textului formulat de Alexandru Vitencu, pot fi considerate monumente literare ale limbii române care au scăpat, deocamdată, atenției exegeților:

„Majoritatea hârtiilor slavo-române, aflătoare în arhivele mănăstirilor şi în cea a Mitropoliei din Bucovina au fost studiate şi publicate de câțiva cercetători, între care primul loc, în ordine cronologică, îl ocupă Franz Adolf Wickenhauser. Acel zelos şi priceput cercetător al trecutului nostru a dat publicității un foarte bogat şi prețios material documentar.

În calitate de funcționar, în decurs de mai mulți ani, la administrația moşiilor statului şi fondului bisericesc ortodox din Bucovina, Wickenhauser a copiat şi tradus în limba germană numeroase documente, pe care, apoi, le-a folosit la alcătuirea merituoasei sale opere ştiințifice.

Numai în primele sale două cărți, apărute (în 1862 – n.r.) sub titlul general „Moldawa, oder Beitrage zu einem Urkundenbuche fur die Moldau und Bukowina“ (tratând, în special: 1. Istoria mănăstirii Moldovița, 2. Istoria mănăstirii Solca), sunt reproduse 293, respectiv 175 documente slavo-române, în afară de cele din timpul ocupației austriece.

În cărțile ce le-a publicat Wickenhauser, în continuare dându-ne istoria numeroaselor mănăstiri din Bucovina, cu excepția celor din Dragomirna şi Sucevița, apoi istoria Episcopiei Rădăuților etc., acest autor s-a bazat, totdeauna în expunerile sale, pe zeci şi sute de documente, ce le-a reprodus în traducere, cu anexă la fiecare carte.

După Wickenhauser, care a publicat, mai cu seamă, hrisoave mănăstireşti, Dimitrie Dan, pe vremuri preot la Iujineț, are meritul de a fi dat la iveală, cu scop de afirmare a românismului în nordul Bucovinei, primul document răzăşesc, în „Revista Politică“ din Suceava, vol. II, numărul pe Decembrie 1887. Documentul se afla în posesia lui Ioan Arhip, învățător la Clivodin, şi e un act de privilegiu dat de voievodul Moldovei, Alexandru Ioan Mavrocordat, Iaşi, 1786, Ianuarie 30, către

Petrachi, fiul lui Vasile Arhip, care a fost căpitan în ținutul Cernăuți.

„Revista Politică“ a publicat, apoi, în numerele din 1 şi 15 Februarie 1885, patru documente mazileşti, proprietatea tânărului judecător Vasile Tudan, originar din Costeşti, județul Storojineț, dintre care primul e un hrisov de la Vasile Lupu, Iaşi, 7160 (1651), Septembrie 14.

Un alt preot, Dr. Orest Popescul, egumen al mănăstirii Sucevița, mai târziu, a scos în broşură, la Cernăuți, primele documente ce nu fac parte din vreo arhivă publică, deci de cele din posesia unor familii particulare din Bucovina, „din care unele dispun de adevărate specimene“, cum ne arată autorul broşurii „Câteva documente moldovene“.

George Popovici – poetul Robeanu – adunase de la particulari şi copiase o serie întreagă de documente pentru studiile sale juridice şi, cum el nu se putea gândi la publicarea materialului adunat, cumnatul său, Orest Popescul, se simți îndemnat să publice, din acel bogat material documentar, „douăzeci şi patru de documente slavone emanate din cancelaria voievozilor moldoveni, în cursul anilor 1418-1660“, deci dintre cele mai vechi şi mai importante acte ale istoriei noastre.

Dimitrie Dan, zelosul cercetător bucovinean, pe care-l cunoaştem de la „Revista Politică“, publică, în „Junimea literară“, vol. IV pe 1907, două documente particulare, iar în vol. VI pe 1909 prezintă domnul I. Nistor, în aceeaşi revistă, pe care o adună cu George Tofan, un ispisoc de la Grigore Ghica, din anul 7245 (1637), Februarie 11, cu un foarte temeinic şi amănunțit comentariu ştiințific.

Un mare număr de documente particulare a apărut în „Gazeta mazililor şi răzeşilor bucovineni“, între anii 1911 şi 1914, în care sunt parțial tipărite colecțiile Leon Samson din Bărbeşti, Ioan Baloşescul din Comăreşti, apoi documentele din Mihalcea, Boianceni, Ivancăuți etc.

T.V. Stefanelli, fost membru al Academiei Române, ne-a dat, în 1915, o foarte îngrijită şi voluminoasă colecție, sub titlul „Documente din vechiul ocol al Câmpulungului moldovenesc“, operă care constituie încununarea muncii migăloase, de decenii, a autorului. Acesta, în cariera sa de magistrat la Câmpulungul moldovenesc, a adunat documentele particulare din acel ținut. Colecția cuprinde peste 300 de documente,

toate numai în limba română, de conţinut variat şi foarte interesant, începând cu o „Carte de zălog între Ursul Mănăilă şi Gheorghe Floce pentru un loc în Pecişte“, din 1611, şi se termină cu o mărturie din 1843. „Cartea de zălog“ figurează între cele dintâi documente în limba română de la începutul secolului XVII. „Cel mai vechi act românesc în arhiva Sf. Spiridon de la Iaşi, de pildă, e zapisul de vânzare de la 1601, prin care copiii lui Petru Olog din Băceşti vând părţile lor de moşie din Băceşti“ (Ghibănescu, „Ispisoace şi Zapise“, vol. I, partea II).

După Wickenhauser, timp de cam trei decenii, nimeni nu se mai ocupă, în mod mai temeinic, de anevoiosul studiu al documentelor din arhivele publice, deşi materialul nu era epuizat, căci „nici publicaţiunile lui Wickenhauser nu cuprind întregul cerc al arhivelor mănăstireşti“ (Orest Popescul, broşura citată).

Abia în 1923, ne dă Dimitrie Dan, acum membru corespondent al Academiei Române, opera sa despre „Mănăstirea Suceviţa“, strălucită ctitorie a Movileştilor, lucrare premiată de Academie cu marele premiu Năsturel. Autorul reproduce în anexă, după modelul Wickenhauser, documentele originale, rezumate şi traduceri care privesc direct Mănăstirea Suceviţa, apoi hotarnicele şi, în apendice, „documentele Schitului celui Mare“ (din Polonia, căruia îi fusese închinată Suceviţa – n.r.), cu hotarele respective.

Domnul profesor universitar Simion Reli a publicat, după arhivele statului din Cernăuţi, „Cinci documente din sec. XV-XVII“, însoţite de un studiu, în „Codrul Cozminului“, Buletinul Institutului de istorie şi limbă din Cernăuţi“ pe anii 1925-1926.

După războiul mondial, „Junimea Literară“ aduce un însemnat aport la cunoaşterea vechilor hârtii, prezentând un bogat material de documente particulare. Astfel, în vol. XIII din 1924, apar aproape o sută de „Documente Tăutuleşti“, scoase de domnul Artur Gorovei, cu un interesant studiu introductiv asupra materialului.

Domnul profesor universitar Leca Morariu tipăreşte, tot aici, 4 documente, sub titlul „O comoară“. Hârtiile vechi date de domnia sa la iveală sunt documentele preotului Vasile Pătraşcu din Bucovina, trecute apoi în posesia avocatului Numitor Liteanu. Un judicios şi amănunţit studiu lingvistic însoţeşte textul fiecărui document publicat.

În fine, domnul Constantin Zoppa, profesor de istorie, publică, în acelaş volum al revistei, 5 documente, sub titlul „Din bătrâni“, care au fost aflate în conacul moşiei Cămărzani, judeţul Fălticeni. Între acestea, se află un document în limba slavonă, de la Constantin Movilă, din anul 7117 (1608), Decembrie 3, care e cel mai vechi din colecţie. Un comentariu de specialitate însoţeşte textele publicate.

În 1925, a apărut, în anuarul Şcoalei reale ortodoxe din Cernăuţi, colecţia lui Leon Flondor din Milie, sub titlul „Vechi documente moldoveneşti“ şi, în 1929, în anuarul aceluiaşi liceu, colecţia completă a lui Ioan Baloşescul din Comăreşti, sub titlul „Documente moldoveneşti din Bucovina“, ambele scoase şi extrase de subsemnatul.

Două documente de mare importanţă pentru cunoaşterea trecutului Bucovinei au fost publicate, după originale provenind de la Eudoxie Ursachi, ultimul mare proprietar român din Bănila moldovenească, de către marele genealogist Sever Zotta, sub titlul „Semimileniul unui document de la Alexandru cel Bun şi al satelor Banila moldovenească şi Igeştii din Bucovina (1428-1928)“. Documentele au fost reproduse în originar şi în traducere în „Ion Neculce“, Buletinul Muzeului municipiului Iaşi, fascicola 7 din 1928...

Ultima şi cea mai bogată colecţie de documente din Bucovina e cea a domnului Teodor Balan, director al Bibliotecii universitare din Cernăuţi, în 6 volume, sub titlul „Documente bucovinene“, din care primul a apărut în 1933, iar ultimul în 1942.

Colecţia prezintă, în mod cronologic documente ce se păstrează în Arhivele Statului din Cernăuţi, precum şi la alte instituţii de stat şi biserici, cuprinzând şi un preţios material de la câţiva mari proprietari din Bucovina“ (Alexandru Vitencu, Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 185-189).

Din mulţimea aceasta de documente, fără îndoială toate valoroase şi importante, se pot individualiza pentru o istorie a scrisului în Bucovina o bună parte dintre documentele câmpulungene, şi anume acelea care probează, datorită talentului celor care le-au pus în pagină, şi calităţi literare deosebite.

Documentele câmpulungene

Vechile cărți de zălog, de judecată, de hotarnică, de vânzare etc. au fost scrieri pragmatice, cu utilități precise, care, în aparență, nu au nimic în comun cu imaginarul, cu literatura. Dar cărțile acestea s-au scris, de regulă, „cu mâna lui“ cutare ştiutor de litere, care ştiutor de litere ținea la statutul său de „solomonar“ pragmatic (în genul lui Serafim Cărăşel, din Suceava anului 1848, pe care avea să-l nemurească Ion Grămadă) , priceput nu numai să scrie, ci să şi prezinte cât mai frumos şi cât mai persuasiv întreaga poveste care trebuia încredințată vremurilor. Şi mai sunt formulele ancestrale ale dreptului pelasg-valah, precum „oameni buni şi bătrâni“, „gloaba județului“, „brazda-n cap“, „a arăta cu suflet drept“, „peitor“, care dau culoare textelor româneşti, pe la anul 1600, când mesajul lor ancestral încă mai era cunoscut şi respectat.

Documentele câmpulungene, documente răzeşeşti, cu circulație într-un teritoriu obştesc aproape autonom, căruia i s-a zis, adesea, „republică“, au fost scrise în româneşte, cu litere chirilice, iar „transcrierea lor cu litere latine a fost în cele mai multe cazuri foarte migăloasă şi adesea mai multe zile au fost de nevoie pentru a descifra un unic document“, după cum mărturiseşte T.V. Stefanelli în prefața (pg. VIII) volumului de „Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc“, publicat la Bucureşti, în 1915. Spre noi au răzbit, deci, datorită lui Stefanelli şi Balan, vechile scrieri aşa cum au fost ele alcătuite, păstrându-se „totdeauna atât limba documentului, cât şi desele greşeli gramaticale... asemenea şi desele omisiuni de litere... cât despre ortografie, nu poate fi vorba în documentele vechi“ pentru că „fiecare dascăl, diac, logofăt sau scriitor scria cuvintele aşa cum îi sunau lui în ureche sau cum se pronunțau ele pe vremea lui“ (ibidem, VIII). Numai că limba scrisă „după cum suna în ureche“ este şi mai curată, şi, adesea, mai ortografică decât limba „cultă“ din perioada abundenței de ortografii.

Documentele câmpulungene permit filologului, etnologului sau sociologului studii insolite şi pline de greutate, dar, până în clipa de față, nu s-a aflat nici un filolog, etnolog sau sociolog care să încerce să construiască pe o astfel de temelie. Un exemplu de reconstrucție noologică (cum se numeşte mai nou etnografia) poate porni de la cântecul

din 1848 al mamei lui I.G. Sbiera, „Of, lozuță înflorită“, care conține două arhaisme şi pentru acea epocă, „lozuță“ şi „smidă“, ambele prezente în documentele secolului al XVII-lea, începând cu anul 1630, când, într-o hotarnică de la Sadova, se vorbeşte de un hotar care „țăne tot dosul pietrii şi smizii“, apoi, după alte câteva repere, „apucă muchia puțin la dial păn‘ supt coastă la braz(i) prin lozuțe“.

Documentele câmpulungene înseamnă şi o literatură neconştientă de sine, care conține adevărate povestiri, cum este cea scrisă, în 10 mai 1714, de „Erei Teofan ermonah ot mănăstirea Putnei“ căruia i s-a „tâmplat trecire pe aice“, prin Pojorâta, unde se comisese o crimă pentru moştenirea unui „loc anume“, confirmat unui răzeş, când „au fost giurat Tolovanul cel bătrân cu brazda în cap pentru dânsul“, crimă care trebuia răscumpărată, conform dreptului pelasg-vlah, prin plata numită „hultamo județului“. Sau cărțile de judecată ale vornicului câmpulungean Nicolai Kogălniceanu, precum cea referitoare la ciobanul acuzat că el ar fi descântătorul care „au umblat cu farmece“, în 1761, deci un alt fel de solomonar, mai apropiat de cel mistic, deşi bietul muntean nu şi-a recunoscut niciodată puteri malefice şi nimic „altă n‘au răspuns, ce au zăs că el nici esti discântătoru nici doftor“.

Un text impresionant, care conturează un personaj feminin extrem de interesant, adesea regăsibil şi în literatura conştientă de sine, este „mărturia“ Mariei Botezoae, o câmpulungeancă hapsână şi rea, o sălbăticiune pe care o aflăm tunând şi fulgerând şi prin alte documente, dar care încearcă să se curețe pe sine doar prin simpla mutare a poverii responsabilității pe umerii altora. În două pagini şi jumătate de mărturisire împotriva „jalobii“ ginerelui ei, Maria Botezat (Botezoae sau Botezatoae e porecla cuvenită văduvei lui Botezat), care-şi scrie singură mărturisirea, în 15 ianuarie 1809, izbuteşte să schițeze o viață de om, marcată şi de tragism, şi de măreție, dar şi de deşertăciuni, şi de penibil, şi de promiscuitate. Promiscuitatea unei lumi pe care doar literatura conştientă de sine o falsifică, sufocând-o în aure idilice, în vreme ce literatura care nu se conştientizează o zugrăveşte aşa cum este. Voi reproduce textul mărturiei, adaptând punctuația, pentru că punctuația introdusă de Stefanelli ignoră „respirația“ unei mărturisiri dintr-o vreme în care nu se ştia nimic despre astfel de semne prin mândrul ocol câmpulungean:

„Mărturie

Adică mai gios iscălita Marie Botezoae fac arătare cu mărturie înpotriva jalobii lui Ioniță Botezat gineri-mieu.

Răspunsul dreptății:

Arăt, întăi, că, murind Nicolai Botezatul, soțul mieu, am rămas cu trii ficiori şi o copilă, anumi Lupul, Ştefan, Niculai, şi o copilă, Iliana.

Şi am trăit văduvă în casă. Şi copilul Niculiță au murit. Şi Lupul şi Ştefan i-am crescut şi i-am țănut cu mini până m‘am măritat cu al doile soț, Tanasie. Şi după aceasta, tot i-am țănut, dinpreună cu soțul mieu cel di al doile, pănă în cinci ani. Şi di la aceasta, având bărbatul mieu acesta di al doile un neam la Galați, adică uncheş, anume Partenie, igumen... la mănăstire Mavromol în Galați, au cerut copii miei, prin soțul meiu Atanasie, ca să-i dăm igumenului ca pre nişte fii sufleteşti, spre învățătura şi folosul lor. Că acel igumen n‘au avut pi alții niam, fără numai pi Tănasie, fiind nepot. Şi întracista chip s‘au dat copii, ca după moartea igumenului să fie clironomi.

Şi după ce s‘au dat la igumenul, la Galați, i-au țănut igumenul 3 ani la învățătură, la carti, şi, după 3 ani, s‘au tămplat ciumă la Galați. Şi au murit copii de ciumă, la Galați, dinpreună cu igumenul.

Şi au rămas numai Iliana din Nicolai Botezatul cu noi, în casa noastră, ci am cumpărat‘o di la un Romaga, cu 11 lei cumpărătura, şi am tras‘o pi locul undi stă. Şi am mai cheltuit ca 6 lei pănă am aşezat‘o pi loc, care casă să cunoaşti pănă undi au fost, după cum iasti mărturie locul hornului, a căşuții, care am fost făcut‘o cu soțul mieu, Nicolai. Şi alta nimică n‘au mai rămas, fără di căt datorii de 200 lei, care le-am plătit la Ioneț Braşovan, dipi nişte coaste, şi la lugofătul Anton, dipi nişte mieri, şi la alții, la un jidov, dipi nişte său şi tăbac...

Şi căt n‘am putut plăti singură, am plătit cu al doile soț. Şi din lucruri ci ar fi rămas în casă ar fi agiun(s) prețul lor ca la 15 lei: aşternut, oală, sau cofă, sau alte mărunțuşuri, cari ar fi făcute cu Nicolai.

Şi ci mi-ar fi rămas o bucățică di loc la Botoşani este di la părinții miei; o bucățică di loc, iar nu dipi Nicolai Botezatul. Şi au mai fost un locşor, la mahala, cumpărat de amândoi, cu 5 lei pol; şi s‘o prăpădit din pricina lui Nicolai.

Dar pentru casa din Cămpulung, fiind adausă cu un alt bărbat, Tanasie, s(-)au prifăcut şi am cheltuit 50 di lei la meştiri, la Ioneț, lacatăşul, şi Lupul, şi la Chiruțu Medrihan, meşteri, la cari pot mărturisi vecinii sau alți numiți: Isac jidovul, şi Mariuța, soțul lui Ioniță Lacatăşul, cari au fost bărbatul ei meşter.

Şi pentru locul care este casa am plătit, cu bărbatul mieu, Tanasie, 30 lei, precum arată hotarnica cinstitei K.K. comisii, şi, du(pă) aceasta, mai pi urmă, luănd giniri-meu pi Anița, au cheltuit cu pivnița şi casa; pi pivniță, 50 lei cu meşterii, şi este dată di mini şi de soțul meu, Atanasie, Aniții, fiind că şi di noi iasti şi făcută.

Şi căt despre zestre Ilienii, că să v‘ar fi dat Aniții, ci şi acele dila tatăl său, Atanasie, iară că Iliana au fost ca o roabă şi au hrănit sau țănut pe mumă(-)sa sau pi copii mai mici, rău şi fără cali vorbeşti, fiind că Iliana, cănd au rămas de tatăl său, au fost numai di un an şi eu am crescut‘o, cu bărbatul mieu, Atanasie, iară nu din averea lui Nicolai Botezatul, până a fost mari. Şi până am fost sănătoasă, eu li-am chivernisit, dar nu Iliana pi mine, nici pi celilalti feti. După cum au fost şi neascultătoare, că, până am fost sănătoasă, au şezut pi lângă mine, fiind că au avut nădejde că oi pute-o ține. Dar, căt m‘am bolnăvit, ea îndată s-au dus di la mini.

Aşă, întăi au fugit di la mine în Sociavă; şi am adus‘o odată şi au şezut giumătate de an; şi iar s‘au dus, fiindcă n‘au putut suferi neputința me, dar nu iaste că din bătăile mele sau a fetilor mamii ei s‘au dus, ci din neascultarea sa, cari şi mulți pot mărturisi din vecini.

Şi care au şezut în casă, care, di să v‘ar ceri, să vor aduce di față, şi căt că arată că au luat‘o di la casă streină, adivărat că fără din voea me au luat‘o şi fără voe casii acei cinstite. Fiind că ace persoană cinstită, anume Dimitri Grecul fon Popovici, ar fi putut‘o mărita după alt bărbat, însă cu cinste, dar nu după cum au furat‘o.

Şi după ce au luat‘o, totuş că i s‘o dat parte ei, ca di la o fomei săracă. Şi încă au mai rămas o bucățică de loc, mai sus numită, şi dintra aceeaş aş fi făcut parte, di n-aş fi căzut la zăcare; şi din casa care este a mea, răsplătită di mini şi soțul mieu, Atanasie, pentru datoria ci au rămas dila Nicolai Botezatul.

Şi, acum, de 12 ani sunt zăcută şi oloagă, atătă căt şi din pat nu mă

pot pogoră. Şi altă putere de cheltuială n‘am avut, fără am avut milă dila giniri-meu şi di fata me, Smaranda; că m‘au spălat şi m‘o rădicat cum şi di acmu, căte zili voi mai ave nu ştiu, Dumnezău ştii, care iasti aceasta în videre tuturor oamenilor.

Şi aşe m‘am socotit ca casa vechi, cum şi locul mai sus numit, m‘am îndatorit a-l da giniri-meu, o parti Smarandi, pentru că au ostenit şi o trudit.

Şi eu aşe socotesc, că nu sănt plătită pintru cheltueala giniri-meu şi ostineala fetii mele, Smarandii, nici a cince parte pănă acmu. Dar di acmu, înainte, căti zile moi mai ave, Dumnezău ştii, di nu‘ş vor faci milă cu mini...

Iară di ceri zestre Ilienii pintru copii cari au rămas, plătească 200 lei datorie lui Nicolai, cari le-am plătit eu, dinpreună cu soțul meu, Atanasie, şi diosăbit cheltueala la copii Lupul, Ştefan pi 11 ani după moartea lui Nicolai, i-am țănut în putere mea fiind că alt agiutor n‘am avut dila ei.

Iară căt pentru Iliana, că am crescut‘o, nu cer nimică, diosăbit di toate aceste. Învoiască-să şi cu ginire-meu, Vasile Gheorghiu, pentru cheltuiala căt mă ține oloagă, şi ostineala fetii mele, Smaranda, şi atunce să-ş ei parte nu numai dila Nicolai Botezatul, ci din toate.

Aşe mărturisăsc şi adiveresc ca o adevărată mărturie sau diată în frica lui Dumnezău.

Cămpulung moldovinesc 15 Ghenar 1809

eu Maria Botezătoae aşe mărturisesc“ (Documente, pp. 342-344).

Maria Botezoae e mai mult decât un personaj. Maria Botezoae e însăşi Bucovina neştiută, cea pe care o redescoperă, cu oroare, cărturarii bucovineni în anii întemeierii de însoțiri economice în sistem Raiffeisen (1898-1905) şi, mai ales, în primele romane ale lui Eusebiu Camilar. Maria Botezoae e Bucovina care-şi urăşte copiii, taman ca în romanul „Cordun“, dar care se curăță pe sine doar prin brutale manifestări bigote, prin dezgustătoare acaparări de sfințenie şi de dumnezeire („Dumnezău ştii, care iasti aceasta în videre tuturor oamenilor“).

Târziu, după ce un secol şi jumătate îndeasă uitare peste cenuşa Mariei Botezoae, Constantin Loghin descoperă cu consternare, prin

intermediul prozelor lui Eusebiu Camilar, că a existat, că există şi că va exista mereu şi o astfel de Bucovină, una care trece prin timp precum râma prin țărână, doar afândând-o sau doar otrăvind-o. Dar, până a ajunge în vremea conştientizării, ne-a mai rămas de purces încă o jumătate de secol de aleanuri, de prefăcătorie sau de mărturie.

T.V. Stefanelli (1849-1920)

Teodor sau Tudor Stefanelli, fiu de târgoveț siretean, s-a născut în 18 octombrie 1849. A murit, în 23 iulie 1920, la Fălticeni, târgul natal al soției, în care se stabilise în 1914, cu gândul de a se pune la adăpost. Constantin Loghin găseşte motivații eroice, dar de care Stefanelli nu mai avea nevoie: „Această dragoste de neam a fost atât de puternică, încât la izbucnirea războiului (1914) încărunțitul bucovinean a fost printre cei dintâi care n-a voit să rămână în Bucovina, ci a trecut, împreună cu toată familia, la Fălticeni, de unde-i era soția, aşteptând acolo ceasul mânturii. Când s-a făcut dezrobirea Bucovinei, aproape septuagenarul Stefanelli a alergat la Cernăuți, unde a contribuit, cu sfatu-i înțelept şi cu vorba-i domolită, la aşezarea noilor temelii ale patriei sale iubite" (Loghin, Istoria, pp. 245, 246).

Textul lui Loghin exagerează inflamant, după moda bucovineană a primului „deceniu românesc". Stefanelli s-a bucurat de toate onorurile cuvenite unui funcționar public austriac, iubea Austria, dar, fiind prea bătrân, n-a riscat să rămână în zona teatrului de război austro-rus. După Unire, fiind un specialist în administrație, s-a întors firesc la Cernăuți, în mijlocul unei elite din care făcuse parte de bune decenii.

Eroismul real al lui Stefanelli e unul de o factură aparte, dacă e eroism şi nu doar o coordonată a împlinirii.

T.V. Stefanelli a sosit la gimnaziul din Cernăuți, în 1861, după ce a făcut şcoala primară la Siret. În Cernăuți, în zodia Pumnul-Sbiera, a

fost coleg şi prieten cu Eminescu, pe care îl va reîntâlni şi la Viena, în timpul studiilor sale juridice (1870-1873), deci în perioada în care Eminescu, alături de Slavici, milita şi trudea pentru împlinirile durabile ale „României June“. Probabila amiciție vieneză cu Eminescu avea să-i aducă şi lui Stefanelli, ca si lui Samuil Isopescu, o aură mai mult sau mai puțin meritată, dar pe care Stefanelli a ştiut să o valorifice din plin, devenind „prozatorul bucovinean de la Convorbiri literare“ (ibidem, pg. 240), fãrã să fi izbutit cu adevărat să se afirme în proză, ci doar în memorialistică. În capitolul dedicat lui Eudoxiu Hurmuzachi, am reprodus o narațiune semnată de T.V. Stafanelli, care probează calități rigide de narator, calitățile boiernaşului care povesteşte despre alții doar ca să poată înfățişa pe sine. În schimb, a fost un nobil activist cultural, implicat în organizări de societăți obşteşti şi în susținerea publicațiilor din Bucovina vremii sale. „Revista Politică“ din Suceava îi datorează poeziile lui Eminescu, pe care „Foița Revistei Politice“ le publică număr de număr. Şi la „Aurora Română“ a colaborat Stefanelli, mai ales cu piese într-un act, de regulă adaptări după dramaturgia franceză („După teatru“, „Un trandafir în livree“).

Ca prozator, T.V. Stefanelli a publicat prin gazetele bucovinene şi prin „Convorbiri literare“ mai multe schițe umoristice, care-l aveau ca personaj pe Sandu Țintilă, autorul primelor calendare bucovinene, precum şi câteva „novele“, mai curând poveşti, mai curând legende decât nuvele, precum „Comoara lui Pintea“, „Hasan Călugărul“, „Moara Dracului“, „Uitutul“ sau „George Fulgerul“. Şi ar mai fi „adaptări“ în proză, precum „Un omor“, sau rememorări cu personaje mărunte, rămase după stoarcerea „amintirilor cu Eminescu“, precum „Un patron în Viena“, dar şi multe traduceri, inclusiv din opera „regală“ românească, semnată Carmen Sylva („Pietrele Doamnei“, „Cum culegea Alecsandri balade“).

Magistrat la Suceava, la Câmpulung, la Seletin şi la Cernăuți, un răsfățat al protipendadelor, Stefanelli a fost adesea personajul onorant al rubricilor mondene: „Duminică, în 27 Mai, s-a dat, în Otelul Langer din Suceava, un banchet în onoarea D-lui T.V. Stefanelli, nounumitul pretor c.r. din Seletin. Deşi banchetul acesta a fost mai mult improvisat, căci dl. pretor avea a doua zi numaidecât să părăsească Suceava şi să călătorească la locul destinat, totuşi luă parte la dânsul un număr foarte

însemnat de Doamne şi Domni din păturile cele mai distinse ale societăţii sucevene... Foarte mult a contribuit la învioşarea banchetului şi musica lui Drăgulean“ (Revista Politică, nr. 10/1888, pg. 11).

Ca magistrat, lui T.V. Stefanelli i-au fost înfăţişate, „în cursul anilor... multele documente vechi, prezentate de părţile împricinate în feluritele lor procese“. Citindu-le, Stefanelli a înţeles că „ele au valoare istorică şi luminează multe părţi întunecate, privitoare la trecutul Câmpulungului moldovenesc“, aşa că, adunând acele texte vechi, „parte prin cumpărătură, parte prin dar, iar unele mi-au fost încredinţate numai spre a le copia“, T.V. Stefaneli a pus bazele unui fond documentar de excepţie şi, indirect, a contribuit la fundamentarea conceptului de istorie comunitară. Ideea şi osteneala lui, „Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc“, înseamnă şi eroismul, şi patriotismul care-l aşează drept şi frumos în lumina vremurilor.

Dimitrie Onciul
(1856-1923)

Dimitrie Onciul, creatorul „şcolii critice“ în istoriografia românească, s-a născut la Straja, în 26 octombrie 1856. A fost paroh, profesor la pedagogiul c.r. din Cernăuţi, profesor universitar la Bucureşti şi director al Arhivelor Statutului. S-a stins în 20 martie 1923, la Bucureşti.

Onciul şi-a construit personalitatea şi opera pe principiul că „numai din adevăr naşte adevărata iubire de neam şi de ţară“.

În Bucovina, Dimitrie Onciul a publicat puţin, doar prin revista „Candela“ de prin 1890, precum şi 5 texte despre mănăstiri pentru Cartea de citire publicată de D. Isopescul, I. Luţa şi N. Ieremievici-Dubău. Ca şi George Popovici, Dimitrie Onciul s-a afirmat la „Convorbiri literare“, devenind, încă din timpul vieţii, un personaj legendar al culturii române. Atât de profund şi de copleşitor în legendă vie, încât Iorga, care trece, în

1904, prin Straja, notează înfiorat: „În Staja se vede o casă gospodărească, dar mică şi lipsită de orice fel de împodobire, casă trainică şi încăpătoare pentru oameni mulțămiți cu puțin. Acolo s‘a născut istoricul Dimitrie Onciul, şi în vorba lui hotărâtă şi răspicată, în lucrul lui încet şi sigur, în căutătura lui care-ți caută ochii, se vede înrâurirea acestor săteni ai Strajei, între cari a trăit fiul de preot cei d‘intâiu ani ai vieții sale“ (Neamul românesc în Bucovina, pg. 95).

„Reputația de istoric dl Onciul şi-a dobândit-o prin o critică foarte judicioasă a teoriei lui Roessler, publicată în „Convorbiri Literare“, la 1885.

O specialitate şi-a creat dl Onciul din epoca cea mai veche a istoriei române, adică timpul de la zămislirea neamului până la fundarea şi consolidarea voievodatelor române, în veacul al 14-lea. Vederile sale competente cu privire la acest complex de chestiuni foarte ingrate şi le-a expus în mai multe studii, restrânse în pagini, dar foarte miezoase ca fond, precum: „Iuga Vodă“, „Dragoş şi Bogdan“ (studii cu care Onciul debutase la „Convorbiri“, în 1884 – n.r.), „Papa Formosus în tradiția noastră istorică“, „Tradiția istorică şi chestiunea originilor române“ şi multe altele.

Rezultatele la care ajunge, pe urma muncii sale neobosite de mai mulți ani, le-a închegat în lucrările sale epocale: „Originele Principatelor Române“ şi „Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor“. Ca fond şi formă, ca metodă ştiințifică şi ca limpezire a expunerii, aceste lucrări sunt unele din cele mai solide în întreaga literatură istorică română modernă. Prin ele, dl Onciul ne-a ajutat să facem un pas uriaş înainte în dezvoltarea noastră politică şi culturală.

Temeinicia scrierilor sale şi puterea convingătoare a dovezilor cu care îşi sprijină afirmațiile, rezultatele surprinzătoare la care ajunse n-au putut să nu atragă atenția învățaților din România liberă. Ci, mai vârtos, dl Onciul primi invitația să ocupe nou înființata catedră de istoria română la Universitatea din Bucureşti.

De la anul 1895 încoace, domnia sa conduce, cu mult zel, dragoste de muncă şi însuflețire, această catedră, închinată trecutului plin de glorie al neamului românesc... Ba, mai mult, seminarul condus de dl Onciul a devenit o celebră şcoală istorică, care se validează prin tezele ce se publică

din când în când.

Pe urma retragerii d-lui Haşdău de la conducerea Arhivelor Statului, dl Dimitrie Onciul se învrednici de acest post de încredere şi plin de răspundere... Dar şi de alte onoruri binemeritate dl Onciul se făcu părtaş.

În vederea neîntrecutelor sale merite de bărbat de litere, la 1906, domnia sa ajunse membru al supremului areopag al gândirii şi simţirii româneşti, al Academiei Române din Bucureşti.

Intrarea în savantul corp şi-o făcu prin un magistral discurs de recepţie, tratând despre epocile istoriei române şi împărţirea ei.

În răspunsul la discursul de recepţie al d-lui Onciul, secretarul general al Academiei, dl Dimitrie Sturza, zise, între altele:

„Studiile sale istorice şi stăruinţa sa neobosită la muncă ne erau de mult cunoscute. Acestea i-au deschis uşile templului nostru. Astăzi, însă, putem să-l întâmpinăm în mijlocul nostru cu o adevărată bucurie sufletească şi să-i spunem „Bine ai venit în Academia Română! Păşeşte înainte în cercetarea adevărului, ca să ne întărim inimile şi să ne menţinem, fără a şovăi, pe calea cea dreaptă a unei dezvoltări sănătoase ca stat!"...

Să ne felicităm, dar, cu toţii că dl profesor Onciul ne-a introdus în istoria română pe poarta cea mare, unde străluceşte adevărul!".

Cu prilejul Expoziţiei Naţionale Române de la 1906, dl Onciul a alcătuit scrierea ocazională de popularizare „Din istoria României", unde insistă, cu competenţa-i cunoscută, asupra persoanelor şi evenimentelor celor mai marcante din trecut, dar, mai ales, asupra istoriei politice şi culturale a României moderne...

Pe vremea când domnia sa se îndeletnicea ca profesor la Cernăuţi, publică, la 1887, lucrarea intitulată „În jurul istoriei Bucovinei". Trei ani mai în urmă, apăru, în „Romanische Revue", „În jurul istoriei Românilor din Maramureş". Iar în tomul ce tratează Bucovina, din colecţia „Oest. Ung. Monarchie in Wort und Bild", dl Onciul publică temeinica sa lucrare „Istoria Bucovinei înaintea încorporării la Austria". Aceasta este cea mai bună, mai completă şi mai judicioasă lucrare istorică despre trecutul Bucovinei" (Iancu I. Nistor, în Junimea literară, nr. 7-8/ 1908, pp. 135-138).

Sextil Puşcariu (1877-1948)

Născut la Braşov, în 4 ianuarie 1877, oraş în care şi-a făcut şi studiile gimnaziale, urmate de studii universitare în Germania, la Leipzig (1895-1899), apoi în Franța, la Paris (1899-1901) şi Austria, la Viena (1902-1904), Sextil Puşcariu a sosit la Cernăuți în anul 1906, ca titular al Catedrei de Limba şi Literatura Română, după pensionarea lui I.G. Sbiera, şi ca decan al Facultății de Filosofie a Universității din Cernăuți, din 1908, până în primăvara anului 1919, când pleacă la Cluj, iar o stradă cernăuțeană începe să-i poarte numele, faptele ardeleanului fiind demne de recunoştință şi încununate ca atare după exemplul lui Pumnul, cel care-l numea nemuritor pe Barițiu, pe când acesta trăia.

Doctor în litere din 1889, membru corespondent al Academiei Române din 1905 şi titular din 1914, Sextil Puşcariu, bun prieten al lui Iancu Nistor şi colaborator statornic al „Junimii literare“, a coordonat, practic, actul Unirii Bucovinei cu Țara, după întrunirea secretă a „înțelepților ardeleni“ în casa lui Isidor Boda fiind chemat Iancu Flondor pentru a i se încredința „steagul“ şi înființându-se ziarul „Glasul Bucovinei“, cel mai răspândit în provincie, care vede lumina tiparului începând cu ziua de 22 octombrie 1918.

În primăvara anului 1919, Puşcariu a refuzat postul de Guvernator al Bucovinei în favoarea celui de prim rector român al Universității din Cluj (din postura de Comisar general al Consiliului Dirigent privind organizarea Universității din Cluj), de ctitor al „Muzeului Limbii Române“ (1919) şi al buletinului „Muzeului Limbii Române“ din Cluj, „Daco-Romania“, 1921, 1922, 1936-1938 (Vol. IX., 696 pagini). Opera lui Sextil Puşcariu, începută în Bucovina, e diversă, amplă şi profundă, savantul, membru în delegatia României la Liga Națiunilor de la Geneva, în perioada 1922-1925, dominând spiritualitatea românească.

A publicat: „Schițe“ (în revista Vatra, II, 1895), „Die rumänischen Diminutivsufixe“ (Leipzig, 1899), „Lateinisches ti und ki im Rumänischen, Italienischen und Sardischen“ (Leipzig, 1904), „Rapoarte despre cărți prezentate la concurs pentru premii“ (Analele Academiei, Tom XLI, 1920-1921, pag. 121, 165), „Raport asupra dicționariului“

(Analele Academiei, Tom XLI, 1920- 1921, Bucureşti, 1922), „Din perspectiva Dicționarului“ (Tipografia Ardealul, Cluj, 1922), „Literatura Română“ (Biblioteca Semănătorul, Nr. 70, Arad, 1925), „Dicționarul Academiei“ (Editura Cultura Națională, Bucureşti, 1926), „Studii istro-române“, Vol. 2, (Academia Română, Bucureşti, 1926), „Istoria Literaturii Române“ (Editura Krafft şi Droibeff, Sibiu, 1939), „Micul atlas lingvistic român“ (Muzeul limbii române), „Îndreptar şi vocabular ortografic“ (în colabprare cu Naum A. Teodor, Editura Cartea Românească, Bucureşti), „Istoria literaturii române“ (epoca veche, Sibiu, 1930), „Limba română“, Vol. I (Bucureşti, 1940, Vol II urmând să apară postum, în 1950), „Dicționarul Academiei“, Tomul I (Bucureşti, 1913, 1934, 1937, 1940, 1948, 1949, până la cuvântul „lojniță“) etc.

Reprezentant al României la Institutul Internațional de Cooperație Intelectuală de pe lângă Societatea Națiunilor (1922), membru în Comitetul Internațional de Lingvistică, începând cu anul 1936, dar şi membru al Senatului Legionar, Sextil Puşcariu a scăpat de umilire, de închisori politice şi de batjocura unora precum Ovidiu Crohmălniceanu şi Al. Rosetti (cel care a ordonat arderea manuscrisului „Doinei“ lui Eminescu, în 1949), murind, după un şir de anchete preliminare, în ziua de 5 mai 1948, la Bran. A fost înmormântat, în 7 mai 1848, la Braşov.

Vasile Bogrea (1881-1926)

Prieten statornic al lui Leca Morariu şi al revistelor bucovinene „Făt-Frumos“, „Junimea literară“ şi „Codrii Cosminului“, filolog, lingvist şi, indirect, istoric, membru corespondent al Academiei Române, din 1920, şi mare precursor român al integralismului, Vasile Bogrea este urmaşul unor vlahi balcanici, stabiliți în ținutul Herței. Harnic până la a fi aspru şi chiar nedrept cu sine, Vasile Bogrea, încă de foarte tânăr, „acumulase atâta ştiință, încât era singurul dintre învățați care, în cursul cercetărilor sale, nu simțea nici o greutate ca să treacă din domeniul lui de bază, care era studiul limbilor clasice, la ştiințele înrudite, Istoria şi Filologia“, fiind respectat, de pildă, de istoricul Gheorghe I. Brătianu ca un Maestru, pentru că, în fond, „în amvonul cuvântului devenise un ti-

tan“ (Leca Morariu), „o stea strălucitoare pe cerul luminos al științei românești“ (Th. Capidan).

Scurta lui viață, jertfă pe altarele universitare ale Clujului (municipiu care îi cinstește numele atribuindu-l unei străzi și unei aule universitare“, s-a încheiat în ziua de 8 septembrie 1926, contemporanii plângând „incomensurabila pierdere a științei, la moartea unui învățat a cărui pereche o căutăm nu în marginea strâmtului spațiu românesc, ci-n toată întinderea bietei pojghițe pământești“ (Junimea literară, XV, 1926, Nr. 9-10).

Dar, dincolo de studiile filologice, lingvistice și istorice care i-au asigurat nemurirea, Vasile Bogrea a fost și un poet de excepție, care s-a manifestat ca atare în Bucovina, scriind (ce-i drept, mult prea rar) o poezie modernă, valoroasă, care-l vestea, parcă, pe Lucian Blaga, dar și epigrame sclipitoare, dar, din păcate, și acestea puține la număr.

„Mors

Motto: „Quam totus homuncio nil est“
(**Petroniu**)

E-atâta jale și revoltă
Supt vasta veșniciei boltă,
De crezi că cerul se despică
De câte ori vreo furnică
Umană, ostenită, pică.

Dar cerul, vai!, nu se despică;
Și-n timp ce-o plâng și-o sărută,
De parcă toți s-ar sinucide,
Doar undeva, în țărâna mută
Se cas-o gură și se-nchide.

Și totu-i gata, Furnicarul
Își inspectează, grav, hambarul.

(Neamul românesc literar, I, 1925-1926, Nr. 13).

Epigrame

Transcendentalism literar

În Lună, ‘n Sirius, în alte
Planete vă citesc, extatici,
Nu proşti ca noi, ci minți înalte
De... Sirieni şi de... lunatici.

Unui cititor

E totdeauna primul care
Citeşte cartea, când apare.
Dar – spirit retrograd, de turmă –
O înțelege cel din urmă.

Unui nuvelist

Ca să nu moară de ridicol,
Eroul tău s-a sinucis.
Expus aceluiaşi pericol,
Tu eşti cu mult mai indecis!

Pe un volum de „Opere complete“

Avea dreptate Pumnul, bietul,
Cu regulile învechite:
„Complete“ le-a numit poetul,
Dar noi le socotim... cumplite!“

(Făt-Frumos, 1926).

„Cine-i autor român bucovinean?”

Întrebarea a pus-o George Tofan, într-o recenzie publicată în 1903, nemulțumit fiind de „repertoriul“ cu „Autori Români Bucovineni“ alcătuit de Leonida Bodnărescu. Şi tot George Tofan a încercat şi un răspuns, care, indirect, legitimează un dogmatism agresiv şi nescriitoricesc în trudnica poveste a scrisului bucovinean. „Cine-i autor român bucovinean?, cădea, atunci, retorismul lui George Tofan, pregătind avalanşe retorice. Orişicine care-i născut în Bucovina, primească-şi el educația şi cultura oriunde? Dacă da, aceasta se cheamă a ne împodobi cu pene străine (aluzie la fabula lui Silvestru Morariu – n.r.). Înțeleg să reclamăm pe Dr. George Popovici, pe Dr. Onciul pentru repertoriul bucovinean, dat fiind că ei s-au născut, au crescut şi au studiat în Bucovina, au arătat puterea talentului lor cât încă erau în Bucovina, dar a pune în repertoriu pe Paicu, Burla, oameni care au primit impulsiunea de a scrie şi şi-au format talentul în „Junimea“ din Iaşi, aceasta este mai greu. Mă unesc însă cu autorul (Leonida Bodnărescu – n.r.) că toți cei născuți în Bucovina să fie autori români bucovineni, numai spre a stabili o graniță“ (Autori Români Bucovineni, de Leonidas Bodnărescul, o recenzie de George Tofan, Desteptarea, nr. 42/1903, pg. 2).

O astfel de abordare a bucovinismului, bazată doar pe materialul seminal, şi nu pe adresabilitate, pe memorie, pe reprezentare şi pe contribuție la cristalizarea unei spiritualități româneşti în Bucovina îl exclude din istoria scrisului bucovinean şi pe Aron Pumnul, care nu se născuse în Bucovina, dar şi pe Em. Grigorovița, care nu s-a format şi afirmat în Bucovina, ci, dezgustat de găşcărismul elitist bucovinean care i-ar fi sufocat cariera, se va stabili în Regat. O astfel de abordare adânceşte un gol între „cuvântul, icoană a sufletului“ din perioada recuperării identității naționale şi „Chipuri şi graiuri în Bucovina“, răzuindu-l din sufletul unei epoci şi pe profesorul Paul Paicu, cel care, împreună cu

Aron Pumnul, Alecu Hurmuzachi, I.G. Sbiera, Vasile Dimitroviță etc., punea temeliile unei însemnate publicații bucovinene („Foaea Societății"), contribuia la conştientizarea limbii române literare şi la concretizarea programului literar, de sorginte italiană, sugerat de Alecu Hurmuzachi. Iar lista excluşilor ar putea continua, până la desăvârşirea golului, care n-ar putea fi umplut şi nivelat decât cu înalte fețe universitare şi religioase, care au publicat pagini perene, care nu depăşesc nivelul didacticist, dar turnate în tiparele riguroase ale limbii germane, cu speranța escaladării pigmeice a piramidei sociale austro-bucovinene. De pildă, pe Dr. Ioan cavaler de Volcinschi, care a publicat „Ueder zwei Falle..." etc., lucrare voluminoasă, de aproape... 3 pagini, dar şi „Moşitul, manual pentru moaşe", Cernăuți, 1883; pe Ilie Cărăuş, profesor rădăuțean care a publicat în programa liceului doar „Die Entwicklungsgeschichte..." etc.; pe Constantin Procopovici, profesor la gimnaziul din Suceava, care a tipărit „Mineralogia ilustrată" a lui Alois Pokorny. Sau puzderia de compilații pe teme religioase, care pot sau nu face parte dintr-o istorie a literaturii religioase. Desigur că autori religioşi precum Constantin Popovici, Calistrat Coca, Mihai Bendevschi, Simeon Cobilanschi, Vasile Calancea, Orest Popescul, Ştefan Saghin, Alexiu Comoroşan, Teodor Tarnavschi etc. îşi au locul într-o istorie a literaturii religioase, dar o astfel de literatură este una elitistă, cu o adresabilitate limitată şi care nu contribuie, într-o epocă a individualizării spirituale, la fundamentarea acestei individualizări.

Şi mai exisă o categorie de „autori români bucovineni", care sunt autori bucovineni, dar nu şi autori români, exemplul cel mai convingător fiind reprezentat de Daniel Werenka, grafiat în scrierile româneşti cu caracter istorico-literar „Daniil Verenca", deşi autorul nu a folosit niciodată o astfel de semnătură.

Daniel Werenka corespunde criteriilor stabilite de George Tofan. S-a născut la Roşa, lângă Cernăuți, în 2 august 1847, şi a fost profesor la Şcoala reală greco-ortodoxă din Cernăuți. Opera lui, scrisă şi publicată în limba germană, remarcabilă – de altfel, constituie, adesea, un izvor istoric pentru cercetătorii istoriei Bucovinei (de pildă, „Topographie der Bukowina", Czernowitz, 1895). Numai că opera aceasta, care aminteşte mai curând de eforturile lui Wickenhauser, înseamnă literatură istorică

germană despre Bucovina, ba chiar şi literatură prozo-poetică, dar tot germană, precum în această tulburătoare descriere a Sucevei, pe care o datorăm lui Wickenhauser:

„Urmează-mi, iubitule cetitorule, urmează-mi în noaptea luminată cu stele! Vezi! colo, pe malul Sucevii, jeleşte o regină părăsită. Strălucirea purpurei ei a pălit, cununa de aur de pe fruntea ei zace la picioare. În tăcere şi supunere îşi jeleşte zilele tinereții, plânge timpurile când regii îi făceau curte! Aşa e Suceava. Câți prinți străini n-au tăbărât în jurul ei, câți n-au umblat să-i câştige inima! Cât sânge a înroşit zidurile ei pentru a o păstra sau câştiga! Şi ce s-a ales din turnurile acestea, pe care au fâlfâit steaguri atât de deosebite?“.

A existat în cultura germană un interes, ba chiar şi o anume simpatie pentru spiritualitatea românească, semn că, aşa cum consemna Simion Florea Marian, în 1894, „străinii se-nteresează pe-o mie de ori mai mult de istoria patriei noastre, pe când noi stăm cu mâinile în şolduri. Wickenhauser a scris istoria mănăstirilor, alții, altele, iară ai noştri nu fac nemică“ (Revista Bucovinei, nr. 4/1942, pg. 368).

Eusebiu Popovici schițase chiar şi o „hartă“ a interesului față de spiritualitatea românească, un interes care, desigur, ne obligă la memorie:

„Marele Diez, întemeietorul filologiei romane moderne, a fost cel dintâi dintre învățații străini care, pe temeiul cercetărilor sale ligvistice, a stabilit raportul firesc al limbii române față de celelalte graiuri romanice, asigurându-i între acestea un loc de frunte („Grammatik der romanischen Sprahen“, Bonn, 1836-1843, ed. I). Principiile statornicite de Diez pentru studiul comparativ al limbilor romanice au rămas nestrămutate; ele formează punctul de plecare pentru cercetările filologice ulterioare.

Limba română începe, de aici înainte, a fi studiată cu îngrijire şi de învățații străini, între care amintim, ca pe cei mai remarcabili, pe Miklosich, Musafia şi Schuchardt, ale căror cercetări asupra graiului românesc au influențat atât de rodnic dezvoltarea şi cultivarea filologiei române şi între români. La această pleiadă se alătură, în timpul mai nou,

cu deplină vrednicie, Weigand şi Gartner.

Theodor Gartner („Darstellung der Rumanischen Sprache“, Halle a.d.S., 1904), distins între filologii moderni ca cel mai bun cunoscător al graiului raeto-roman (nume colectiv pentru dialectele romane vorbite în Friaul, o parte din Tirol şi Graubunden), ne este nouă, Bucovinenilor, bine cunoscut din timpul când a ocupat catedra pentru limbile romanice la Universitatea din Cernăuți (1885-1901). Aici a deprins Gartner perfect limba română şi a studiat cu îngrijire diferitele idiomuri ale graiului român bucovinean. Rezultatele acestor cercetări sunt cuprinse în publicația „Funf romanische Mundarten der Bukowina“ (în „Grobers Zeitschrift fur romanische Philologie“, 1905), care sunt idiomuri vorbite în Căbeşti, Câmpulung, Rus-Plavalari, Horodnic şi Şcheia.

Gartner documentează cu un dar rar de observare a proprietăților lingvistice şi cu o dexteritate neîntrecută în distingerea minuțioasă a celor mai fine nuanțe în articularea sunetelor“ (Eusebiu Popovici, Junimea literară, nr. 6/1905, pg. 95).

În această galerie, din care nu pot fi excluşi nici frații Grimm, poate fi încadrat şi Daniel Werenka, pot fi încadrați toți scriitorii români de limbă germană din Bucovina, dar nu şi marele germanist Em. Grigorovitza, chiar dacă şi-a căutat exilul în alt spațiu românesc, chiar dacă a fost un admirator sincer (dovadă de bun cunoscător) al spiritualității germane.

Cât despre Vasile Burlă, care, după „grila“ lui George Tofan, n-ar mai fi autor bucovinean, pentru că s-ar fi realizat la Iaşi, pe el îl putem revendica pe drept pentru spiritualitatea românilor din Bucovina.

Vasile M. Burlă (1836-1905)

Vasile Burlă, personaj discret al junismului bucovinean şi vienez, aflat mereu prin preajma lui Eminescu, dar la respectuoasă distanță, sau prin orchestrele camerale ale lui Ciprian Porumbescu, n-a prea fost scriitor, decât în măsura în care există şi un gen didactic al literaturii, aşa cum stabilea, prin „Lepturariu”, Aron Pumnul.

Vasile Burlă, pe care mulți scriitori bucovineni l-au menționat sau chiar „rememorat“, a făcut parte din peisagistica boemo-idilică a Bucovinei, din Bucovina aceea frumoasă, entuziastă şi entuziasmantă, care studia la Cernăuți şi la Viena, pe burse ale Fondului Religionar, burse împărăteşti, impuse din voință împărătească, din nevoia emancipării unei provincii prin propriile ei resurse.

„Vasile Burlă s-a născut cam pe la anul 1836, în comuna Opaiț din districtul Storojinețului, în Bucovina.

Părintele său, Mihai Burlă, era primul fruntaş din comuna amintită. Aceasta se putea observa din modul cum îl îngrijea pe tânărul Vasile cu cele necesare în decursul studiilor sale liceale la Liceul din Cernăuți. Când intrai eu în prima clasă de la liceul acesta, Vasile Burlă se afla, deja, în clasa a treia, şi anume în anul 1854/5. După absolvirea clasei a treia, părăsi el cursul public şi studiă, mai departe, ca privatist (particular).

Vasile Burlă era de spirit ager, scrutător, iar în critică se servea, adesea, de sarcasm. La anul 1860, făcurăm cunoştință mai de aproape, fiindcă ambii ne înscrisesem la neuitatul nostru profesor Arune Pumnul.

Pe lângă studii liceale, se ocupa amicul meu, încă de pe atunci, cu studii privitoare la limba română, deşi în măsură încă elementară. Aşa aflai, odată, la el pe masă, un caiet în care erau înşirate provincialisme din Bucovina şi Transilvania...

Ca elevi, din clasa a şaptea ne amestecarăm în politică şi ne merse rău, căci, luând parte la cele dintâi alegeri dietale, furăm arestați, eu în Suceava, iar Burlă în Cernăuți. Amestecul lui Burlă la alegerile dietale nu avu pentru el nici o urmare dăunătoare, deoarece era privatist; eu, însă, ca elev public avui de suferit.

Clasa a opta liceală nu o frecventai în Cernăuți, ci în Transilvania, anume în Blaj. Burlă nu rămase în Cernăuți, ci plecă la Ungaria şi se stabili în Beiuş. După ce trecurăm bacalaureatul la institutele amintite, ne înscriserăm la facultatea de teologie gr.or. în Cernăuți. Anul prim al acestei facultăți îl absolvirăm cu succes favorabil şi încă câte trei luni din anul al doilea.

Prin Noemvre 1864, devenirăm bursieri ai Fondului religionar gr.or. mai mulți tineri români din Bucovina, şi anume: Vasile Bumbac,

Vasile Burlă, Ştefan Dracinschi, Mihai Ieremievici (Berariu), spre a urma studiile la Facultatea filosofică din Viena. Scopul ajutoarelor acestora era să ne calificăm ca profesori pentru Liceul gr.or. din Suceava, care se deschisese, cu primele două clase, în anul 1860.

Unii bursieri din soiul acesta şi pentru acelaşi scop plecară, deja, cu câțiva ani mai înainte de noi la Viena, aşa, de exemplu, Ieronim Muntean, Dimitrie Isopescu, Nosievici, care serviră ca profesori la liceul din Suceava; alți bursieri veniră la Viena după noi, şi anume: Samuil Isopescul, L. Nastasi, C. Grigorovici, G. Nimigean şi alții, unii pentru liceul din Suceava, alții pentru Şcoala reală gr.or. din Cernăuți. Unii dintre aceştia mai trăiesc, alții repausară. Între aceştia din urmă sunt: Dionisie Voronca, George Nimigean, Ştefan Ştefureac, Nosievici, Nicolae Coca.

Vasile Burlă cercetă colegiile de la Facultatea filosofică din Viena prin decurs de 2 ani. În timpul acesta, ascultă el, în afară de limbile clasice, latina şi elina, prelegerile profesorului Musafia, şi anume din gramatica comparativă a limbilor romanice. Prelegerile lui Musafia le cercetau toți auzitorii români de la Facultatea filosofică (de litere). Pe lângă studiile acestea, se ocupă Burlă îndeosebi cu limba sanscrită.

Ci referințele climatice ale capitalei, Viena, nu erau favorabile pentru constituția fizică a lui Burlă şi, din cauza aceasta, părăsi el, după doi ani, Viena, strămutându-se la Graz.

După câțiva ani, petrecuți la Universitatea din Iaşi, plecă Burlă la Iaşi, unde se denumi profesor de limba elină la liceul nou şi ca atare funcționă, până nu demult, când deveni pensionar...

Productele literare ale profesorului Burlă, pe câte ştiu eu, sunt: o gramatică greacă, în care tratează, cu deosebire, partea etimologică a limbii eline; studii sintactice din limba latină; în fine, un studiu privitor la trecutul Românilor, explicând cuvintele „med“ şi „mei“, din care documentează că, pe timpul domniei Hunilor, locuitorii Daciei erau Români. Poate va fi având şi alte scriei“ (Vasile Bumbac, Junimea literară, nr. 3/1905, pp. 33-35).

Dionisie Olinescu (1852-1924)

Dionisie Olinescu s-a născut la Adâncata (Hliboca), în 8 aprilie 1852. A studiat dreptul la Cernăuţi, Viena şi Innsbruk. În 1893, după cincisprezece ani de carieră funcţionărească la Cernăuţi, Olinescu a emigrat în Regatul României, unde a fost ba profesor de germană la Vaslui, Focşani şi Slatina, ba funcţionar pe la biroul statistic din Bucureşti, ba avocat în baroul avocaţilor din Slatina.

Pasionat de arheologie (în 1886, înfiinţase, la Cernăuţi, o societate arheologică) şi, implicit, de istorie, Dionisie Olinescu a fost un colaborator statornic al gazetelor bucovinene, şi din ipostaza de prieten al lui Iancu Nistor. Conform bibliografiilor, Olinescu ar fi publicat doar broşurile: „Tezaurul de la Pietroasa“ (Gherla, 1884), „Acţiunea pauliană în dreptul roman şi român“ (Iaşi, 1899), „Mormântul lui Ştefan cel Mare“ (Slatina, 1899), precum şi studiile care au apărut prin „Junimea literară“, „Biserica din Rădăuţi, din Bucovina“ (1906) sau „Rămăşiţe traco-dacice“ (1908).

Em. Grigorovitza (1857-1915)

Ciudată şi nedreaptă este, adesea, soarta omului şi, mai ales, a acestui „spion german“, care a trebuit să se sinucidă, în 6 decembrie 1915, Em. Grigorovitza.

S-a născut, la Rădăuţi, în 15 februarie 1857, din rădăcini horodnicene, primind numele de botez Emanuil. Era fiul învăţătorului Vasile Zub, care, din motive rămase necunoscute şi care nici nu prea contează, şi-a schimbat numele din Zub în Grigorovici. A urmat studii universitare la Cernăuţi, unde l-a cunoscut pe Ciprian Porumbescu, iar în 1879, când deja stăpâneşte şapte limbi (germană, ucraineană, polonă, rusă, cehă, franceză şi engleză), pleacă într-o lungă călătorie, prin Transilvania, spre Italia, la întoarcere stabilindu-se în

Regatul României, unde va şi primi cetăţenia de român, dar abia în 1893. S-a stabilit la Iaşi, după o scurtă perioadă păşcăneană, ca angajat al companiei polone care construise şi administra calea ferată Iaşi-Burdujeni, companie care patrona şi şcoala profesională din Paşcani.

La Iaşi, Grigorovitza l-a cunoscut pe Eminescu, cu care n-a putut lega o prietenie durabilă, datorită firilor deosebite, dar din opera căruia va traduce în limba germană, şi îşi continuă studiile universitare, munca şi studiul însemnând două dintre reperele importante ale vieţii sale.

„Ambiţios, Grigorovitza nu se mulţumeşte numai cu elogioasele certificate de absolvire a cursurilor universităţilor din Cernăuţi şi din Iaşi, şi-şi susţine, la Berna, în Elveţia, examenul de bacalaureat clasic, pe care-l absolvă la 30 iulie 1891... Universităţilor din Cernăuţi, Iaşi, Berna şi Bucureşti, Grigorovitza ţine să le-o adauge şi pe cea din Berlin. Obţinând funcţia de interpret la legaţia română, frecventează, aici, pe cheltuială proprie, în perioada aprilie 1898 – martie 1901, timp de şase semestre, mai ales cursurile de filologie germană veche şi modernă... Erich Schmidt va fi acela care îl va sprijini şi în pregătirea tezei de doctorat (al doilea doctorat), pe care-l va susţine la 20 martie 1901, „având treniul academic“, cu lucrarea „Die Quellen von Cl. Brentanos „Grundung der Stadt Prag“. Este primul român care obţine titlul de doctor în filologie germană“ (Dumitru Teodorescu, Em. Grigorovitza / Viaţa. Opera, Hyperion-Chişinău, 1995, pp. 20-22).

Aflat la Berlin, Grigorovitza, „compatriotul nostru atât de rodnic pe terenul ştiinţific-literar“, a publicat, pe lângă „o serie de scrieri germaniste“, şi un prim volum „de traduceri germane metrice din poeziile poetului român Mihai Eminescu“, acele „admirabile traduceri din Eminescu“ fiind „scoase (şi) în a doua ediţie la Berlin“, peste un deceniu, când, în paralel, „dl Grigorovitza ne aduce şi o serie de publicaţiuni noi şi interesante, în special prin faptul că se ocupă de o ramură necultivată încă aci, în ţară (în Regatul României – n.r.), şi anume de filologia germană“.

Activitatea publicistică, literară şi ştiinţifică susţinută de Grigorovitza în Germania l-a obligat pe L. Bachelin, bibliotecarul regal al României, să susţină, în „L‘Independence romaine“ şi în „Noua Revistă Română“, că „n-a fost nicidecum zadarnică stăruinţa cu care persista

statul român şi Augustul ei Suveran de a trimite tineri talentaţi în străinătate pentru a se perfecţiona în diferite ramuri de ştiinţă şi artă, căci iată-ne înzestraţi azi cu specialişti de toate ramurile învăţământului superior, încât încetul ne putem încerca prin zborul propriu a produce ceea ce eram deprinşi a lua, până ieri, alaltăieri, de la străini. În această categorie de rezultate îmbucurătoare trebuie să socotim şi aceste scrieri recente ale dlui Grigorovitza. Şi dânsul s-a exilat, timp de mai mulţi ani, în străinătate, pentru a se perfecţiona în studiul limbilor germanice, mergând – ce-i drept, fără bursă, ci mai mult pe cheltuiala sa proprie – la Berlin, unde a obţinut, precum se ştie, ca prim Român, titlul de doctor în filologia germanică".

În Bucovina, recenzia lui L. Bachelin, bibliotecarul regal de la Bucureşti, a fost publicată în prima pagină a gazetei pentru popor „Deşteptarea", nr. 2 şi 3 din 6/19, respectiv 10/23 ianuarie 1902, cu justificată mândrie, aşa cum vor fi întâmpinate în Bucovina şi celelalte împliniri literare ale uriaşului cărturar cu rădăcini bucovinene. În fond, el n-a lipsit niciodată din Bucovina, prozele lui, adevărate icoane ale sufletului bucovinean, plecând din spaţiul publicistic bucovinean şi reîntorcându-se, mereu şi mereu, acasă. Aşa se întâmplă, de pildă, în 1905, când, la Bucureşti, Grigorovitza retrăieşte Bucovina cu o neasemuită bucurie, cărţile lui fiind revendicate de spiritualitatea românească din Bucovina cu mândria că „sora mai mică" (Bucovina) se dovedeşte a fi, pe tărâmul literar, pe potriva „surorii mai mari" (România). În fond, Em. Grigorovitza, ca şi Dimitrie Onciul, ca şi George Popovici-Robeanu, ca şi Mihai Teliman, ca şi Simion Florea Marian, elibera intelectualitatea bucovineană de un nedrept complex de inferioritate, triumful lui devenind unul obştesc:

„Em. Grigorovitza: „Chipuri şi graiuri din Bucovina", Minerva, Bucureşti, 1905, Pag. 247. Prin sârguinţă şi muncă, confratele nostru, domnul Em. Grigorovitza, a devenit un literat apreciat. Ca colaborator la mai multe foi literare şi ştiinţifice, domnul Grigorovitza a publicat articole de valoare netăgăduită. Foiletoanele sale din „Epoca" autorul le-a adunat, înainte de zece ani, într-un volum, intitulat „Chipuri şi graiuri din Bucovina". Ediţa a doua a acestui volum a apărut, de curând, la

„Minerva“. Ea se deosebeşte de cea primă prin nimeritele ei ilustraţii, datorite penelului domnului Nicolae Bran. După cât ştim, acesta e primul volum de novele cu ilustraţii din literatura românească. Precum arată titlul, subiectul celor douăsprezece novele e luat din Bucovina, patria autorului. De aceea, ele merită deplina noastră atenţie. Cele mai multe novele tratează întâmplări petrecute în realitate, la care autorul singur era martor ocular. El ne poartă prin întreaga Bucovina.. Din Horodnic şi împrejurime ajungem la Storojineţ, locul său natal, făcându-ne cunoscute unele tipuri foarte interesante, precum e „Împăratul de la Igeşti“, despre care cei bătrâni ne istorisesc atâtea lucruri hazlii. Necazul ţăranilor de pe vremea aceea ni-l ilustrează, foarte nimerit, în „Lelea Cătăneasa“. În „Povestea unui târg moldovenesc“, domnul Grigorovitza ne descrie oraşul Storojineţ, pe la 1860, cu îmbulzeala străinilor acolo şi cu năpustirea lăcustelor, ce aduseseră atâta pagubă muncitorimii. În termeni foarte elogioşi, aminteşte el despre distinsa familie Flondor. Chipurile sunt foarte bine prinse, au caracter local, cu nuanţe fine şi foarte bine precizate. Stilul e mânuit de autor cu siguranţă şi măiestrie, curgând limpede şi completând, prin provincialismele sale, tabloul. Scurt, în nuvelele acestea pulsează o viaţă vie din Bucovina“ (I. Arburescu, Junimea literară, nr. 4/ 1905, pg. 52).

„Em. Grigorovitza: „De la hotare“, istorii moldoveneşti, Librăria Naţională, Bucureşti, 1905, Pag. 204. Cu şase novele luate, încă în mare parte, din Bucovina completează domnul Grigorovitza colecţia de mai sus. În prima nuvelă, „Oirah Gutman“, autorul cearcă să ne facă cunoscute datinele şi obiceiurile ovreieşti, inducând o mulţime de termeni evreieşti, care ne par foarte de prisos. Urzeala novelei e, însă, cât se poate de interesantă, dându-ne un tablou viu despre luptele din şanţurile Plevnei. În „Sâmpetru la Cernăuţ“, ne desfăşoară domnul Grigorovitza un tablou foarte viu despre viaţa agitată, cu ocazia celui mai mare iarmaroc din Bucovina. Cea mai reuşită schiţă e, fără îndoială, „Povestea unei icoane“, în care a manifestat autorul vigoarea sa de povestitor bun.

Ne uzăm de această ocazie de a face o observare, nu la adresa autorului, ci în general. Deja faptul că din puţinii bărbaţi de valoare de care dispunem unii trec la fraţii din regat e dăunăcios şi dureros pentru

noi, o mână de oameni. Dară aceasta am suporta-o. Mâhnire adâncă ne cuprinde, însă, văzând că unii, eu nu zic toţi, uită de confraţii lor din Bucovina cu desăvârşire, şi nici nu află de bine să trimită cel puţin câte un exemplar din publicările lor la institutele culturale româneşti din ţară, precum sunt diferitele societăţi, biblioteci etc. Astfel că tineretul nostru, doritor de lectură peste măsură, nici după nume nu-i cunoaşte. Ne apelăm, deci, dară, cu căldură către toţi autorii bucovineni din regat ca să deie cărturarilor noştri ocazia să-i cunoască măcar din scrieri, dacă n-au fericirea a-i vedea în persoană în mijlocul lor" (I. Arburescu, Junimea literară, nr. 4/1905, pg. 63).

„Em. Grigorovitza a scris foarte mult. Are în limba română şi germană scrieri filologice, didactice şi traduceri, mai ales din Eminescu în limba germană, dicţionare germane şi ruseşti, critici literare, foiletoane, un dicţionar geografic al Bucovinei... Seria scrierilor literare începe cu „Chipuri şi graiuri din Bucovina"... Urmează apoi: „De la hotare, istorii moldoveneşti" (1905), „Poveşti răzleţe" (1907), „Cum a fost odată" (1911) şi „Amintiri şi schiţe" (1912)... Grigorovitza ştie să fascineze prin limba sa literară, împodobită cu fraze hazlii, înzestrată cu cuvinte evocative, mişunătoare de vorbe cu tâlc, avută în proverbe la locul lor, o limbă expresivă şi armonioasă în gradul suprem... Limba sa, care curge fără popas, într-un stil vioi, tocmai prin aceste provincialisme poporale va contribui cu un material bogat şi necesar la înavuţirea dicţionarului ei... E. Grigorovitza s-a încercat şi în romane, ba chiar şi în romane istorice. Astfel a scris „Schitul Cerebucului, povestire din trecutul Moldovii" (1908), romanele istorice „Piatra muierii" (1909) şi „Negru Vodă" (1909)" (Loghin, Istoria, pp. 262-267).

Grigorovitza este trăitorul unei lumi, o lume vag legendară, vag idilică, pe care încă o mai conturează umbrele albăstrii ale anotimpurilor bucovinene. O lume care începe în locul „cel mai liniştit pe lume", care poate fi şi „curtea bisericei din Horodnicul de Sus", şi pajiştile „ce se desprind din brădişul Horodnicului de Sus", şi „hudiţa de sus a satului", şi „târguleţul Storojineţului", şi „o pustie întreagă de pământuri seci şi sterpe" dintre satele răzleţe ale Bucovinei, o lume care are de împlinit

ceva măreț, care are de atins un anume adevăr, o anume dreptate. Măreția, adevărul şi dreptatea omului care „nesocotea durerea altora“, deci măreția, adevărul şi dreptatea celorlalți. O lume parcă trezită dintr-o seculară hibernare într-o primăvară limpede şi strălucitoare, dar care orbeşte şi obligă la şovăiri. O lume care nu se conştientizează în întregul ei, ci în particularitățile, în însingurările care o compun. O lume în care este „omul cucerit de gândul morții, când vede că nu-i mai rămâne nici o nădejde“, dar şi atunci „începe să se aştepte la minuni, măcar că singur n-a crezut nicicând întrînsele“. O lume pe care Grigorovitza o mărturiseşte, retrăind-o, pentru că veşnic a purtat-o cu sine cel care avea să ajungă un cărturar de valoare europeană, filologul Em. Grigorovitza. Dacă nu l-ar fi strâns pe dinăuntru lumea aceea ciudată, pitorească şi aproape legendară prin naturalețea existenței ei, ştiutorul de lumi, de civilizații n-ar fi apucat niciodată pana povestitorului.

Constantin Loghin l-a desemnat drept „un cronicar duios al Bucovinei“, Dumitru Teodorescu, cel mai recent biograf al său, îl consideră drept cel mai bun prozator bucovinean „de până la marea Unire“, care „a făcut țării cunoscute sufletul şi gândul bucovineanului“, iar cele două repere critice înglobează, de fapt îi consacră lui Grigorovitza vocația de mărturisitor, vocația însemnând, în cazul acestul personaj exemplar al culturii române, consecința unei iubiri profunde, trăitoare, pe care nici măcar dimensiunea ancestrală a dorului nu o poate cuprinde.

A sfârşit, „lovit de bănuiala că ar fi spion german“ (Teodorescu, op.cit., pg. 28), în 6 decembrie 1915, „când vede că nu-i mai rămâne nici o nădejde“, aidoma unui personaj al său „cucerit de gândul morții“, şi a decis să încheie socotelile cu viața.

Prin schițele şi povestirile sale, Em. Grigorovitza reprezintă, alături de Mihai Teliman, de Ion Grămadă şi de Liviu Marian, proza românească din Bucovina care, vorba lui Nicolae Iorga, poate face cinste oricărei literaturi europene. Pentru noi, cei de acasă, înseamnă mult mai mult, înseamnă şi fereastra deschisă spre vremea moşilor şi strămoşilor, în Bucovina de altădată:

„Omul pățit

Mult s-a mai judecat badea Nichifor de la Falcău pe la căncelariile împărăteşti pentru bucățica de poiană şi pădure ce o avea colo, pe muntele Staro-Obcinei, dar tot degeaba. Pesemne aşa era scris la pravila stăpânirei, ca bietul țăran să nu poată fi megieş cu moşiile mănăstirilor, pe când oamenii împărăției nemțeşti erau puşi să păzească moştenirea rămasă de la vechii domni ai Moldovei. Îl năcăjeau ba cu hotarul, ba cu dijma, ba cu birul nou, până ce a simțit săracul om unde era pricina şi că umblau să-i ia totul.

Şi bătea badea Nichifor, de vreo cincisprezece ani încoace, drumul de la Falcău la târgul Rădăuțului, încât nu era scriitoraş pe acolo care să nu-i fi făcut câte o jalbă. Şi de aşa multe hârtii date pe la căncelarii, şi de atâtea soroace ce avuse, i se subțiase punga şi i se înnegrise degetul de crucile cu cerneală mai rău ca la pisarul din sat. Iar bietul creştin nu dovedea cu judecata şi cu plata stărilor, cu care ar fi putut să lipească cărare cât era drumul de lung de la Falcău şi până în Staro-Obcina. Până ce, într-o zi, s-a îndurat unul din domnii de la târg şi i-a spus că zădarnică îi este toată strădania şi judecata, şi doar o jalbă la prea milostivul împărat îl poate mântui de strâmbătate.

Şi, cum s-a întâmplat, tocmai atuncea apucase să umble vestea printre oameni că are să vie împăratul în țară şi că cine are câte o durere şi nedreptate să meargă până la oraşul Cernăuți, că mila împărătească e mare şi împacă pe toți, numai să poți străbate la dânsa.

Ce-a făcut omul nostru?... A pus desagii pe iapa sa bătrână şi, cu jalba în sân, a plecat la drum. După o cale obositoare, de două zile, iacă-l la malul Prutului, sub zidul Cernăuțiului. Oraşul însă gemea de cătănie, încât abia a aflat casa diaconului Tarase, de loc din Falcău, unde a şi tras în gazdă.

Şi l-a povățuit părintele Tarase să vie a doua zi, de cu noapte, la litie, la biserica cea mare, că are să-i găsească un locuşor, unde să poată sta ascuns până hăt, încolo, când va înconjura oştirea biserica şi va sosi, în urmă, şi împăratul, cum era, adică, hotărât de înainte ca să fie în ziua aceea.

A sărutat badea Nichifor părintelui mâna şi, a doua zi, după ce

s-a rugat şi închinat pe la icoane, l-a băgat diaconul sub podețul de scânduri, ce-l ridicaseră meşterii, decuseară încă, chiar la intrarea bisericii. Acest podeț îl îmbrăcaseră acum cu covoare şi scoarțe scumpe, ca să poată sta deasupra cântăreții şi clericii bisericii, şi nimeni nu era harnic să-l vadă sau să-l aibă în presupus pe Nichifor, cum şedea ghemuit, dedesubt, şi aştepta sosirea împăratului cu bătaia straşnică a inimii.

Şi iată că a pornit a împuşca din hărmăți şi a suna din trâmbiți, şi alaiul împărătesc, cu cei mai aleşi din norod, a intrat încet, în sobor. Pe omul nostru îl treceau sudorile de frică, dar sta molcom, căci îi dăduse diaconul grijă ca să nu se urnească până nu s-a mişca covorul din fața lui.

A trecut, apoi, mai ca un ceas şi numai ce aude din nou mişcare, paşi, glasuri şi, când încep a cânta clericii deasupra capului său, iată că se bate şi marginea scoarței de dinaintea lui. Şi îşi face ispititul Nichifor repede cruce şi năvăleşte din întunericul ascunsului la lumina zilei şi, amețit de strălucirea fețelor din împrejurul său, neştiind care o fi împăratul, cade în genunchi, fără putere şi cu ochii orbiți. Şi iată că un om în straie ofițereşti, cu pene verzi pe coif şi plin de stele şi cruci pe la piept, se pleacă către el şi-l întreabă:

- Ce ai?

Badea Nichifor îşi vine în fire şi, băgând mâna în sân, scoate cisla sa de dăjdii, legată într-o năframă, şi, începând a desface nodurile cu degetele, isbucneşte în lacrimi şi în plâns amar. Şi a pierit zâmbetul de pe buzele tuturor, câți priveau la desnădăjduitul țăran, cum ducea acum năframa la gură ca să desfacă cu dinții un afurisit de nod, ce mai rămăsese. Împăratul, însă, a stat cu răbdare, până a scos omul cisla din năframă şi jalba dintrînsa. Şi, luând hârtia din mâna lui badea Nichifor, i-a făcut dreptate după mila sa împărătească. Căci milă cum i se făcuse împăratului de badea Nichifor, când l-a văzut udând cu lacrimi jalba din năframa sa încioturată, nu i-a fost, poate, de când stăpânea el țara noastră.

Oamenii, însă, care erau de pază pe lângă împăratul şi sfetnicii săi, când s-a întâmplat această ciudățenie, l-au apucat pe omul nostru cam din scurt, că de ce n-avea jalba în mână, scoasă gata, de a făcut pe Luminăția Sa să zăbobească atât amar de vreme cu pacostea cea de năframă! Şi badea Nichifor, cum era el, acum, cu cuşma pe ureche şi

neîngrădit la gură, le-a răspuns:

- He, he, las' că doar vă ştiu eu cine sunteţi! De ţineam eu beleaua cea de jalbă aşa, plăcintă sub nasul vostru, atâta rău cât se mai întâlnea ea cu mâna împăratului! Da-s om păţit şi mai bine mi-a prins, parcă, prostia mea, decât mintea dumneavoastră." (Chipuri şi graiuri din Bucovina, Bucureşti, 1905, pp. 219-227).

Epoca „Junimii literare”

Revista „Junimea literară“, născută, în 5 septembrie 1904, „din entusiasmul nostru juvenil... care nu cunoştea piedici, nici greutăţi, pentru care nu exista problemă pe care n‘ar ataca-o cu siguranţa izbânzii“ (George Tofan, J.L., nr. 1-3/1914, pg. 3) şi-a propus să profesionalizeze scrisul bucovinean, vindecându-l de „obişnuinţa literară a trecutului“ (Traian Cantemir), de influenţa „glasului de trubadur al vechii generaţii“ (Constantin Loghin) şi, „biruind hibrida limbă a şcolirii sale“ (Leca Morariu), să favorizeze „revărsări de suflet“ (Ionel Negură), prin care să se afirme „aristocraţii simţirii“ (E.Ar. Zaharia), fiecare autor fiind, în fond, un „vagabond la poarta oraşului de hârtie“ (George Todoran), care-şi caută identitatea în „Bucovina eroică şi mucenică“ (Constantin Loghin).

„Junimea literară”, avându-l ca „editor şi redactor responsabil” pe Iancu I. Nistor, a apărut, între anii 1904-1907, la Suceava, cu o primă redacţie la Tipografia „Şcoala Română“, apoi pe Strada Sturza nr. 655 şi, în fine, pe Strada Sf. Nicolae nr. 852, până în septembrie 1907. Din octombrie 1907, gazeta apare la Cernăuţi, redacţia aflându-se pe Strada Emiliei nr. 10, apoi pe Strada Reşedinţei nr. 2. După Unire, redacţia şi administraţia „Junimii literare“ s-au aflat pe Str. Arhm. Eusebie Popovici nr. 4 şi, respectiv, str. Sextil Puşcariu nr. 9 (profesorul trăia la Cluj, când o stradă cernăuţeană primise numele său), iar în cele din urmă pe Strada I. Flondor nr. 16.

„Junimea literară“ n-a avut, practic, un program literar, deşi s-a proclamat o încolonare în semănătorism. „Dorinţa noastră cea mai vie, de care suntem animaţi în editarea acestei reviste, este ca să deşteptăm în publicul român gustul pentru lucrările literare româneşti de valoare şi ca să facem ca ideile întrupate în ele să pătrundă în toate păturile sociale româneşti. Căci numai astfel ne vom emancipa de înrâuririle străine,

cari pot înăduşi orice desvoltare liberă a particularităţilor noastre naţionale" (George Tofan, J.L. nr. 1-3/1914, pg. 5).

În ciuda bunelor intenţii programatice, revista lui Iancu Nistor şi a lui George Tofan evoluează, vreme de aproape două decenii, cam la întâmplare, iar uneori şi sub încăpăţânarea afişat-naţionalistă a lui George Tofan, încăpăţânare care-l ţine departe de „Junimea literară" pe un alt încăpăţânat de geniu, Leca Morariu. În general, „Junimea literară" e o revistă frumoasă, în care, număr de număr, se publică măcar un studiu istoric, măcar o proză originală, câteva grupaje de poezii, câteva traduceri, recenzii şi prezentări de evenimente. În zece ani, după cum mărturiseşte acelaşi George Tofan, „revista noastră a căutat să grupeze în jurul programului ei (naţional şi naţionalist – n.r.) pe toţi cei ce poartă condeiul în Bucovina, scriitori mai bătrâni şi mai tineri, bărbaţi încercaţi şi tineri începători. Şi cine va frunzări colecţia revistei va întâlni, alături de bătrânii noştri ca: S.Fl. Marian, Vasile Bumbac, T.V. Stefanelli, Constantin Morariu, Dimitrie Dan, Elena Voronca, Em. Grigorovitza, alături de autorităţi formate, ca Sextil Puşcariu, pe începătorii Gavril Rotică, Vasile Huţan, Nicu Dracinschi, Ion Grămadă, Liviu Marian, Moldovanu, Doboş, Cocârlă şi mulţi alţii, din care unii au ajuns să însemne ceva în mişcarea literară românească, alţii au părăsit încercările lor juvenile pentru alte ocupaţii. Din cei mai în vârstă decât noi, cari s-au ataşat revistei, amintim aici pe autorul escelentelor traduceri din limba germană, Iorgu G. Toma, pe Stănică Berariu şi pe Taniu... Am îngrijit şi de trecutul nostru literar bucovinean prin cercetări asupra epocei trecute şi prin publicarea unor scrieri ale dispăruţilor de samă ca Petrino, George Popovici, Mihai Teliman" (ibidem, pp. 6, 7).

„Junimea literară" rămâne, totuşi, sub privegherea lui George Tofan, mult prea rigidă, mult prea încleştată în tradiţionalism şi într-un naţionalism de suprafaţă, altul decât cel invocat de Dimitrie Onciul, naţionalismul adevărului, patriotismul adevărului. După moartea lui George Tofan, revista se eliberează şi vibrează amplu, conturând mişcări literare şi afirmând remarcabile generaţii scriitoriceşti, care vor sublima şi începuturile stângace ale revistei lor prin etajări de metaforice, dar şi drepte justificări:

„Literatura Bucovinei, pentru a fi înțeleasă şi apreciată la justa ei valoare, în timp şi spațiu, trebuie privită de pe anume poziții. Literatura Bucovinei e ca şi muntele cel mai de seamă, Rarăul, care, contemplat de la distanță pricinuieşte o impresie aşa şi aşa; abia după ce i-ai cunoscut văgăunile şi i-ai gustat vântul crestelor, îți dai seama de măsura cu care trebuie să-l prețuieşti.

Aici, nobilul meşteşug al scrisului, departe de a fi, pur şi simplu, o necesitate estetică, a devenit de două ori nobil, pentru că, pe calea aleasă a esteticului s-a străduit să împlinească imperativele vitale ale etnicului. Să reținem că cei ce practicau acest dualism erau loviți implicit de două deficiențe: aceea a subordonării necesare a scrisului artistic idealurilor politice, şi alta, mai gravă, aceea a unei culturi superioare de limbă străină. Iată motivele pentru care scriitori ca Iraclie Porumbescu şi Mihai Teliman, în opera cărora constatăm azi comori ce ne par „trouvaille“-uri, nu au putut să se realizeze pe măsura talentului lor, egal, cel puțin, cu talentul altor scriitori români ai epocii, de circulație curentă în istoria literaturii româneşti.

Dar, în acelaşi timp, literatura Bucovinei nu pătimeşte nici un moment de boala înstrăinării, care, dincolo de cordun, naşte, la un moment dat, reacția semănătoristă.

T. Robeanu, Mihai Teliman, Em. Grigorovitza, Vasile Bumbac şi toți ceilalți scriitori ai Bucovinei de la sfârşitul veacului trecut sunt profund iridenți şi sălbatec de Români în tot scrisul lor.

De aceea, apariția „Semănătorului“ a fost pentru Bucovina nu o trezire la un scris mai românesc, ci o verificare a pozițiilor susținute până atunci şi a prilejuit un chiot de bucurie că aceste poziții coincid, în sfârşit, cu cele ale scrisului românesc de pretutindeni.

Acest chiot de bucurie a fost „Junimea literară“.

Plămădită în generozitatea tinerească a „Societății academice Junimea“, din inițiativa unui grup, pe care istoria literară viitoare şi amintirile contemporanilor au datoria să-l identifice, „Junimea literară“ şi-a scos primul număr acum patruzeci de ani, în Ianuarie 1904, sub conducerea academicianului de mai târziu, Iancu Nistor, secondat de George Tofan. De atunci şi toată vremea cât a apărut, „Junimea literară“ a fost monitorul literar românesc al Bucovinei.

În jurul ei s-au adunat, de la început, S. Fl. Marian, T.V. Stefanelli şi ceilalţi, iar apariţia ei coincide cu afirmarea în tagma scrisului a lui Gavril Rotică, Constantin Berariu, Ion Grămadă, Traian Brăileanu, Liviu Marian, Victor Morariu, Iorgu Toma, Taniu şi Nicu Dracinschi şi a unui buchet întreg de poeţi şi prozatori.

Legătura cu scriitori de dincolo se întăreşte prin colaborările unor Şt.O. Iosif, Ion Minulescu, Cincinat Pavelescu, Aron Cotruş, Ion Dragoslav, Constantin Moldovanu etc.

Urmează, apoi, bucovinenii mai tineri, Leca Morariu, George Voevidca, Vasile Gherasim, N. Tcaciuc-Albu şi, în sfârşit, acum aproape două decenii, o nouă primăvară a „Junimii literare", când ne întâlneam, în paginile ei şi în cenaclurile literare din casa directorului ei, cu Traian Chelariu, Atanasie Mitric, Traian Cantemir, Iulian Vesper, Mircea Streinul, Neculai Roşca, Barbu Sluşanschi, Ion Roşca, Vasile Posteucă, George Antonescu, Teodor Plop (poet basarabean – n.r.), George Drumur şi, apoi, cu alţii mai tineri decât noi.

Fireşte că cele câteva nume de mai sus, din diferite generaţii, nu alcătuiesc decât o parte a colaboratorilor „Junimii literare" şi nu există semnătură în lumea literelor bucovinene care să nu fi fost înregistrată între scoarţele ei" (Dragoş Vitencu, Revista Bucovinei, nr. 1/1944, pp. 17-18).

„Junimea literară", revista unei provincii româneşti înstrăinată, în care se trăia „din istorie şi pentru istorie" (George Drumur), a fost, în primul rând, „un simbol de unire, sub steagul cultural, a tuturor talentelor literare din Bucovina, când această unire nu era posibilă sub steagul politic" (Loghin, Istoria, pg. 287), un „Să pătimim pentru Bucovina!", repetabil din generaţie în generaţie, chiar dacă personalităţile puternice au avut mereu de câştigat în primăverile de după iernile pătimirii noastre.

Ion I. Nistor (1876-1962)

Iancu Nistor s-a născut la Vicovu de Sus, în 16 august 1876. A urmat gimnaziul la Rădăuţi, studiile universitare la Cernăuţi, ulterior

audiind cursurile universităților din Munchen, Berlin, Viena (unde şi-a luat doctoratul, în 1909) şi Bucureşti. În 1904, când a scos „Junimea literară“, la Suceava, Iancu Nistor era profesor la gimnaziul greco-ortodox din străvechea cetate a Moldovei. În 1911, era conferențiar pentru istoria Eusopei sud-estice la Universitatea din Viena, militând, cu sprijinul Societății „România Jună“, pentru înființarea unei catedre similare la Cernăuți. „Despre tertipurile întrebuințate de guvernul austriac şi de senatul universitar din Cernăuți ca să zădărnicească înființarea acestei catedre nu vom vorbi. Nu vom aminti nici de demonstrațiile studenților români prin fața Universității din Cernăuți, în urma cărora s-au sistat şi cursurile de la acea universitate, căci aceste momente nu intră în domeniul monografiei de față. Meritul „României June“ este că a dat impulsul pentru activarea acestei catedre şi, de aceea, dacă în ziua de 30 Iunie 1911 (zi în care Iancu Nistor şi-a ținut lecția de probă la Universitatea din Viena) societatea noastră l-a sărbătorit, la Viena, pe domnul Nistor, bărbatul care va ocupa, la Cernăuți, catedra pentru Istoria Românilor, n-a fãcut-o atât pentru persoana domniei sale, ci în interesul ideii pentru care se străduiseră înaintaşii noştri ca, la urmă, să culeagă urmaşii roadele ostenelilor depuse de antecesori“ (Ion Grămadă, Cartea sângelui, pg. 289).

Iancu Nistor (aşa îşi semna materialele publicistice până a deveni membru al Academiei Române), Iancu Nistor, deci, a fost liderul absolut, personajul providențial de care Bucovina, aflată în pragul înstrăinării, avea atâta nevoie. A izbucnit în istoriografie cu „Rutenisarea Bucovinei“, lucrare-pamflet, publicată la Bucureşti, în 1905, sub pseudonim („De un Bucovinean“), deşi, în îndelungata sa carieră ştiințifică nu a rămas domeniu istoric neaprofundat şi față de care să nu se fi exprimat competent, cu autoritatea sporită pe care o legitimează formația sa intelectuală de talie europeană. În general, noi îl ştim drept autor al „Istoriei Bucovinei“, operă publicată postum, dar temelie a tuturor compilațiilor ulterioare; îl mai ştim, desigur, şi drept fundator şi director al revistelor

„Junimea literară“ şi „Codrul Cosminului“. Publicistica, inclusiv cea literară, însemna pentru Iancu Nistor satisfacerea nevoii ca „întreg poporul“ lui „şcolar“ să-i fie „într-o zi“, cum ar fi zis Joszef Attila, în redescoperirea şi asumarea unei identităţi. Opera lui, din păcate majoritar risipită prin paginile publicaţiilor vechi, cuprinde şi istoria românilor din graniţele îndeobşte recunoscute, dar şi pe cea a românilor balcanici, moravi sau poloni, Nistor stăruind, adesea, asupra detaliilor, cu documente procurate din alte culturi, cu care românismul s-a interferat de-a lungul mileniilor. Opera lui, ca şi cea a lui I.G. Sbiera, dar cu o rigoare ştiinţifică sporită, şi doar arareori deviată dibaci spre interpretări de un naţionalism exagerat, abordează toate aspectele vieţii românilor (istoric, religios, cultural, ocupaţional etc.), fiind recunoscută şi preţuită în epocă, dar şi într-o posteritate mai curând citantă, decât recuperatoare. A publicat, printre altele, „Românii transnistrieni“ (1925), „Problema ucraineană în lumina istoriei“ (1934), „Migraţiunea românească în Polonia, în sec. XV şi XVI“, „Istoria fondului bisericesc din Bucovina“ (1921), „Un capitol din viaţa culturală a Românilor din Bucovina“ (1916), „Cehoslovacii şi Românii“ (Codrul Cosminului, 1929-1930) etc. „Cel mai de seamă istoric“ al Bucovinei, în opinia lui Nicolae Iorga, Ion I. Nistor, a fost un „medievalist cu o foarte bogată activitate, concretizată în numeroase monografii, studii şi articole. A îmbrăţişat o gamă variată de probleme de istorie medie şi modernă a României, începând cu primele decenii ale secolului nostru. Preocupările sale s-au îndreptat îndeosebi spre istoria Moldovei şi a relaţiilor ei politice şi comerciale cu vecinii“ (Nicolae Stoicescu apud Mircea Grigoroviţă, Universitatea din Cernăuţi, pg. 133).

Iancu Nistor a predat istoria la Universitatea din Cernăuţi, Bucureşti şi Iaşi (al cărei rector a fost în perioada 1933-1940). În vremea Marelui Război pentru Reîntregirea Neamului a făcut parte, alături de George Tofan, din serviciul de propagandă al Armatei Române, serviciu care le-a forţat mâna („Citiţi voi sau citesc eu Proclamaţia?“, a avertizat interogativ George Tofan) şovăielnicilor lideri ai Consiliului Naţional pentru proclamarea Unirii. Peste vreun an, în 15 septembrie 1919, Nistor îşi adună colaboratorii în Partidul Democrat al Unirii, care, după ce va determina Parlamentul României Mari să ratifice Proclamaţia Unirii din

28 Noiembrie 1918, va fuziona cu Partidul Naţional Liberal, care partid va avea în Bucovina şi un organ de presă, „Glasul Bucovinei“.

Guvernator al Bucovinei, ministru în mai multe guverne, ba chiar ministru al culturii şi cultelor, în 1940, Ion I. Nistor (cum va semna în epoca României Mari) va fi prezent mereu şi în viaţa de fiecare zi a Bucovinei, ba împroprietărind ţăranii, începând cu cei din cătunul natal, Bivolărie, ba sfinţind „izvorul făcător de minuni din Suceava“, ba încurajând şi sprijinind dezvoltarea cooperativelor meşteşugăreşti. Din 1937, Nistor, care era şi membru titular al Academiei Române din 1915, a fost ales senator pe viaţă. O viaţă care nu va mai fi cum a fost, pentru că, în 28 mai 1947, Ion I. Nistor a fost demis din funcţia de director al Bibliotecii Academiei (funcţie pe care o ocupa din 11 mai 1945), pe motiv că „încalcă legea de aplicare a Armistiţiului, deoarece a ordonat păstrarea pe mai departe a publicaţiilor retrase din circulaţie“ (colecţiile revistelor, ziarelor şi broşurilor vechi, pe care a refuzat să le ardă). Peste numai un an, în 9 iunie 1948, i se retrage şi titlul de academician, odată cu „decapitarea Academiei“, din rândurile căreia au fost expulzaţi peste o sută de academicieni, ca urmare a unei hotărâri, semnată de C.I. Parhon, de Avram Bunaciu şi de Marin Florea Ionescu (fie-le numele în veci blestemat!).

Ion I. Nistor, suflet al românismului în Bucovina, ba chiar suflet şi minte, a fost arestat, în 5 mai 1950, şi dus direct la închisoarea din Sighetul Marmaţiei. După cinci ani de suferinţă (când a intrat în închisoare avea, deja, 74 de ani), „a fost adus la Malmaison şi anchetat pentru activitatea sa politică şi publicistică“, susţinută doar „în slujba Bucovinei, în slujba Neamului Românesc“, cum ar fi zis regretatul Ioan Cocuz.

Eliberat în 1955, Ion I. Nistor a mai trăit şi şapte ani de calvar civic într-o mansardă, murind în Bucureşti, departe şi îndepărtat de Bucovina, în 11 noiembrie 1962.

Asta ne este istoria. De fapt, ăştia suntem.

George Tofan (1880-1920)

George Tofan n-a mai trăit calvarul lui Ion Nistor. El a murit, fericit că şi prin jertfa sa se împlinise Idealul Naţional, în 15 iulie 1920, pe când era secretar al instrucţiunii publice în Bucovina revenită la patria mamă. S-a născut la Bilca, în 5 noiembrie 1880, a învăţat carte cu „învăţătorul-apostol" Gheorghe Brăileanu, apoi a urmat cursurile gimaziului din Suceava, cu sprijinul material al Societăţii „Şcoala Română". În 1900, după terminarea liceului, s-a înscris la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi, în vremea studenţiei colaborând intens la gazeta „Deşteptarea" a lui Constantin Morariu. După terminarea facultăţii, la începutul anului 1904, se întoarce la Suceava, ca profesor suplinitor la gimnaziul greco-ortodox, şi, împreună cu Iancu Nistor, sub zodia căruia intră definitiv, întemeiază „Junimea literară", pe care o va şi conduce din calitatea de redactor responsabil.

Un portret sugestiv al acestui tribun român din Bucovina, dar care n-a trăit, precum mentorul său, Iancu Nistor, şi tragedia victimizării de către propriul său neam, ne-a lăsat Constantin Loghin, în vremea în care Loghin trudea cu disperare întru a se rosti până la capăt, pentru că, foarte curând după aceea, aveau să urmeze umilinţa, martiriul şi moartea:

„George Tofan a fost tipul profesorului bucovinean de atunci şi de totdeauna, care s-a dedicat cu pasiune carierei pe care şi-a ales-o şi s-a dăruit cu abnegaţie neamului pe care l-a slujit cu fanatism până la moarte.

Ca profesor, George Tofan, după un scurt popas la liceul din Suceava, a ocupat catedra de limba română de la Şcoala Normală sau Pedagogiul (cum i se spunea pe atunci) din Cernăuţi. Ca orice profesor român sub stăpânire străină, George Tofan a trebuit să lupte cu mari greutăţi: cu programa analitică, care neglija limba română, cu atmosfera cosmopolită, care voia să facă din orice elev un perfect cetăţean austriac, fără nici o conştiinţă naţională, cu lipsa de manuale româneşti etc. Cu

entuziasmul şi curajul ce l-au caracterizat toată viața, George Tofan a ştiut să învingă toate aceste greutăți, voind parcă să demonstreze, încă o dată, vechiul dicton că omul sfințeşte locul...

A mai fost ceea ce se numeşte astăzi, cu un termen general, publicist, adică ziarist, critic literar, cronicar cultural etc.

Ca ziarist, a colaborat la ziare bucovinene şi la ziare şi reviste din Ardeal şi România. A scris la ziarele locale „Patria“ (1910) şi „Foaia poporului“ nu pentru a face o anume politică – deşi făcea o politică militantă – ci pentru a transmite cititorilor din cunoştințele sale vaste şi din plinul sufletului său.

Ca critic literar, George Tofan a scris diferite recenzii, de multe ori adevărate studii despre cărțile citite, nu numai pentru a-şi exprima părerile...

Ca cronicar literar, George Tofan a scris, la „Junimea literară“, la „Şcoala“, la „Viața românească“ din Iaşi şi la alte reviste din Ardeal şi Regat. În aceste reviste, George Tofan a urmărit un plan bine stabilit: în revistele din Bucovina înregistra evenimentele petrecute în celelalte provincii româneşti, iar în cele din afara Bucovinei trata problemele bucovinene...

Ca istoric literar, George Tofan a scris o serie de studii despre trecutul Bucovinei, despre relațiile Bucovinei cu celelalte provincii româneşti...

Când s-a dezlănțuit războiul mondial, George Tofan, urmând instinctul, a trecut, în fruntea unui grup de intelectuali bucovineni, în Regat şi s-a pus în slujba idealului național...

Când, în 1917, Basarabia începea să se apropie de România, George Tofan a fost trimis, cu un întreg grup de bucovineni, pentru a desfăşura acolo propagandă românească... El a fost numit profesor la Şcoala eparhială de fete din Chişinău şi revizor al acestui județ.

Când Bucovina a revenit la România, prin votul Constituantei de la 27 Octombrie 1918, George Tofan, împreună cu întregul grup de refugiați bucovineni, s-a grăbit să se întoarcă în draga lui provincie. El a fost pus în cel mai potrivit post ce i se cuvenea: la conducerea învățământului. În Mai 1919, George Tofan a fost numit secretar-şef al Instrucțiunii publice din Bucovina...

George Tofan n-a fost un visător, ci un luptător şi soarta luptătorului este de a dispare odată cu ultimul răsuflet. N-a fost poet, ci erou, şi destinul eroului este de a fi icoană care să strălucească peste veacuri şi candelă care să lumineze pe căile întortochiate ale întunericului“ (Constantin Loghin, Revista Bucovinei, nr.1/1944, pp. 1-8).

„Junimea literară“ din prima decadă, 1904-1914, consacră o scriitură bucovineană în tranziţie de la scriitura de generaţie, la cea de autor. Între istorici, alături de Dimitrie Dan, Dimitrie Onciul şi Iancu Nistor, se individualizează şi mărturisitori discreţi, precum Dionisie Olinescu, în vreme ce prozatorilor Ion Grămadă şi Liviu Marian li se alătură, harnic, erudit, dar cam superficial, Traian Brăileanu.

„Junimea literară“ din prima decadă e cuminte şi tradiţionalistă, urmând să explodeze abia după Unire, odată cu ivirea „aristocraţilor simţirii“ rădăuţene.

Liviu Marian (1883-1942)

Fiul lui Simion Florea Marian, Liviu, s-a născut la Siret, în 6 iunie 1883. Doctor în litere al Universităţii din Cernăuţi (al cărei student, la litere şi filosofie, fusese între anii 1901-1905), cu lucrarea „Contribuţiuni la istoria literaturii române din veacul al XIX-lea” (1927), Liviu Marian rămâne un pe nedrept uitat poet, prozator, istoric literar şi traducător, care, de-a lungul anilor, a înviorat paginile literare ale publicaţiilor literare bucovinene cu proze tulburătoare şi de un modernism desăvârşit, cu poeme sigure şi cu studii literare oneste. A fost profesor gimnazial la Suceava şi la Chişinău, la Suceava manifestându-se şi ca un animator cultural plin de energie. În vremea studenţiei cernăuţene, a înfiinţat şi condus, din postura de întâiul ei preşedinte, Societatea studenţească „Dacia”, cea care, pentru a sprijini consolidarea însoţirilor rurale de economie şi credit în sistem Raiffeisen, a organizat

primul curs seral de contabilitate. Dar viața sa de fiu al unui cărturar ca Simion Florea Marian şi de rătăcitor pe cărările mereu însângerate ale unei jumătăți de secol violent nu prea contează, cum nu contează nici măcar sfârşitul de refugiat bucovinean, care „pune capul pentru odihnă" departe de Bucovina, la Craiova, în 25 noiembrie 1942. Contează doar opera sa sau măcar ar trebui să conteze, dacă am fi un neam dotat şi cu memorie.

Liviu Marian a fost, în primul rând, prozator, format la concursurile organizate de „Junimea literară", revistă suceveană, mai întâi, apoi cernăuțeană, care publica, vreme de un an, prozele înscrise în concurs, câştigătorul fiind desemnat, la sfârşitul anului, de cititorii revistei. A pierdut, atunci, în 1905, în favoarea lui Ion Grămadă, dar a pierdut doar în oglinda clipei şi poate că şi în cea a ierarhizărilor viitoare, ierarhizările ignoranței, în care „cel mai mare" devenea doar cel vag cunoscut de plutonierii culturniciilor cu rădăcini veşnice doar în prezentul perpetuu.

Constantin Loghin îl judecă, prin prisma unui singur volum de „schițe şi nuvele originale", „Suflete stinghere" (Minerva, 1910), din care „se degajează tristețea şi duioşia, încadrate într-un stil sobru şi firesc, într-o frază echilibrată, într-o limbă ordonată", autorul fiind „impresionat de rostul lumii... cu zbuciumări zădarnice, cu iluzii spulberate, cu doruri neîmplinite" (Loghin, Istoria, pp. 326-327).

Grigore C. Bostan observă că „personajele lui L. Marian vin din lumea oamenilor timizi şi umili" şi că „ele nu se simt comod în anturajul social plin de convenționalisme, de aceea „se închid în sine", explorându-şi sufletul înstrăinat şi stingherit de mişcările zgomotoase ale timpului" (Grigore C. Bostan, Lora Bostan, Pagini de literatură română / Bucovina, regiunea Cernăuți / 1775-2000, Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2000, pg. 197). Cărturarul cernăuțean îl descrie, de fapt, pe Liviu Marian, care-şi alege identități diverse pentru a-şi trăi, prin intermediul lor, propriile drame existențiale. E un fel de translatare a înălțării salcâmului desfrunzit „spre ceruri ca un Crist" dintr-un sistem de referință în altul, e o regăsire a neîmpăcării cu soarta în medii diferite, în vremuri diferite, pentru că, în fond, într-o aceeaşi clipă există simultan contemporaneități diferite. Liviu Marian nu cunoaşte „oameni simpli", ci doar oameni tragici. Simplitatea contemplă, simplitatea e asemeni religiilor păgâne

în care divinitatea se asumă prin contemplare. Simplitatea este, deci, o stare de fericire, o comuniune cu natura, pe care Liviu Marian, regăsind-o în pictura lui Epaminonda Bucevschi, o redimensionează în patru „Tablouri flamande“, care înfățișează anotimpurile existenței umane:

„Primăvara

Bunicul stă-n cerdac, cu capu-n soare
Şi nepoțelu-n brațe şi priveşte
Livada ce-n lumină străluceşte
De sub ninsoarea grea de dalbă floare.

Pe-ncetul inima-i întinereşte,
Iar gândul înapoi în timp îl duce,
Când, băețaş, sta fluturii s-apuce
Şi-albinele din zbor, şi trist zâmbeşte

Micuțului ce brațu-n van desface
Să prindă gâzele ce-n preajmă-i zboară.
Un cuc să cânte-ncepe şi-apoi tace;

S-aude zvonul roții de la moară,
Pe care barza cuibu-şi drege-n pace...
Glas de tălăngi văzduhul înfioară.

Vară

În jețu-i moale, larg, bătrâna împleteşte;
Jos, la picioarele-i stă cuminte Azorică,
Iar Suru, cocoțat pe umăr de-a lui frică,
Îşi toarce caierul şi liniştea sporeşte.

Furtună aprigă deodată se stârneşte:
Se-nchid cu zgomot mare uşi, fereşti trântite;
Cățelu-a tresărit cu-urechile ciulite,
Privind prin geamul spart cum colbul năvăleşte.

Dar pân-ce bătrânica să-l închidă prinde
A fulgerat cumplit şi-un trăsnet bubuieşte.
Degrabă candela de sub icoană-aprinde;

Şi-n vreme ce în ropot ploaia năpădeşte,
Iar zarea bici de fulger şerpuit cuprinde,
Bătrâna-n umbră rugăciunea îşi şopteşte.

Toamnă

Pe-ntinderea pustie doar un salcâm stingher,
Ce-n vânt se zbate-ntruna sub spălăcitul cer
Cu crengile lui sure, schiloade, despuiate...
Din zbor, înfrigurate,
Cu aripi ostenite,
Spre el s-abate fulger un stol cernit de vrăbii.
O clipă înfrunzite
Stau crengile cu stolul de multe zburătoare,
Un țipăt de erete!
Ca glonțul, spăriete,
Întregul stol de vrăbii în vânt se risipeşte
Şi piere-n largul zării...

Tăcerea parcă creşte.
E clipa înserării.
Pe câmpu-ntins şi trist
Salcâmul îşi înalță spre ceruri ca un Crist
Făptura lui schiloadă, de moarte-ncremenită

... În zarea mohorâtă,
Ce-o-nghite-ncet amurgul,
Se stinge tot mai jalnic
Un țipăt de erete!

Iarna

Cu ochii cât cuprinzi în fir de-argint țesută,
Şi-a-ntins zăpada pânza-i albă, sclipitoare.
Pe-un vârf înalt de plop, ciorchin de neagră floare,
Îşi plânge-un stol de corbi tristețea mută.

Cu sănii cete de copii lărmuitoare
Din vârf de deal săgeată valea-nvinețită.
Pe câmp din ochi îți piere-o sanie-nghițită
De-albeața cea nemărginită, orbitoare.

Fuior de leneş fum dintr-un hogeag se-ntinde
Și-un câine tremurând cu jind la el priveşte.
Un glas sfios de clopot să răsune prinde.

Dar geru-amurgului curând îl năbuşeşte.
Pe rând cătunul somnoroşii ochi şi-aprinde
Privind luceafărul ce viu pe cer luceşte.

(„Tablouri flamande”, dedicate „Umbrei lui Epaminonda Bucevschi”, Revista Bucovinei, nr. 3/1943, pp. 111-113)

Poemele, tributare semănătorismului, care „făcuse epocă” în Bucovina, contrazic ipoteza „omului simplu“, tot aşa cum copistul Ghiță Gheorghiu, din schița „Răzbunarea“, personaj amplu schițat doar din câteva linii, înviorează cu propria sa dramă atmosfera colbuită şi plictisitoare a unui oraş provincial în care nu se întâmplă niciodată nimic. Copistul îndrăzneşte, o foarte singură dată, să se smulgă de sub şenilele timpului, care macină o aparență de existență comunitară, dar nu cade în eroism nici măcar ca într-o gură de canal uitată neacoperită, cum ar fi spus Faulkner:

„Răzbunarea

Pentru paşnicii locuitori din tăcuta ulicioară a Salcâmilor, copistul Ghiță Gheorghiu ține locul orologiului de pe turnul primăriei, pe care nu-l poate vedea şi nici auzi cineva de pe aici, din fundul mahalalei. Când se iveşte, dimineața, în capătul uliței, poți jura, fără teamă de păcat, că e şapte şi jumătate. Mamele-gospodine de la cele câteva căsuțe de funcționari, trezite de cu dimineață, cum îl zăreac pe „nenea Ghiță“ trecând gânditor în veşnic domolu-i mers, îşi trimit copiii la şcoală şi trezesc definitiv pe bărbații lor din somn.

Şi copistul Ghiță Gheorghiu nici nu-şi dă seama de marea binefacere ce-o aduce locuitorilor tăcutei ulicioare cu punctualitatea cu care îşi urmează, zilnic, drumul la cancelarie şi îndărăt. Nu-i, deci, lucru de mirare dacă, în unele case, nu se simte deloc lipsa orologiului sau că cel stricat, din casele altora, este veşnic îndreptat după ivirea copistului. Şi, totuşi, puțini îşi dau seama de binefacerea aceasta mare, ce le vine degeaba de un când lung de vreme!

Lucru curios, însă, că nimeni nu şi-a pus întrebarea, pe cât de naturală, pe atât de ciudată, de ce trece copistul tocmai prin ulița Salcâmilor, când drumul drept la tribunal duce prin altă stradă, că face un mare înconjur. Iar cel ce-ar reuşi să pătrundă această taină ar vedea că binefacerea ce-o primeşte o uliță întreagă nu vine aşa, din senin şi cu voia lui, ci este de mulțumit unei suferinți tainice a bietului copist.

Ca să ajungă de-a dreptul la tribunal, copistul ar trebui să treacă pe strada în care locuieşte preşedintele tribunalului, om fără suflet, care nu o dată l-a făcut să simtă atotputernicia sa. Ştie el prea bine – îi spuseră şi nevasta, şi copiii, din chiar ziua în care luase preşedintele acea locuință – că deja la şapte, dimineața, stă cu jurnalul la geam şi urmăreşte cu privirile-i de Cerber pe toți trecătorii, în special pe copiştii tribunalului. Şi, de-atunci, nu s-a mai văzut chipul blajin al domnului Gheorghiu trecând spre tribunal prin frumoasa Cale a Libertății, ci ocolind prin ulița tăcută şi prozaică a Salcâmilor, lungind calea cu un întreg sfert de ceas!

Ochii! Ochii aceia mici şi răi, ce te țintuiesc în loc şi-ți amuțesc pe buze toate cuvintele de desluşire şi dezvinovățire, care să te poată

scoate din încurcătura în care te aduce, oricând, temutul om al legii, ochii aceia nu i-ar putea privi din stradă fără să încremenească în loc, neputând să-şi scoată pălăria de pe capul albit! Şi, de aceea, ocoleşte calea dreaptă, pavată şi curată, preferând a înghiţi, pe uliţele îndosite, praful verii, a-şi mânji şi uda ghetele în glodul toamnei şi în zăpada înaltă a iernii, în care lasă, totdeauna, primele urme.

*

- Mamă, mamă! Uite, nenea Ghiţă! Oare de ce se întoarce, astăzi, aşa de curând?

Într-adevăr, era abia ora cinci şi copistul se înapoia, deja, acasă. Din mersul grăbit, din privirea ridicată din pământ, puteai înţelege că s-a întâmplat ceva.

Şi-a fost destul să-l vadă, din întâmplare, o femeie pentru ca uliţa întreagă să vorbească, în acea seară, numai de el şi de întâmplarea neînţeleasă. Numai Antonescu, copist şi el la tribunal, zâmbi şiret la toate întrebările zadarnice ale soţiei sale şi ale vorbăreţei cumetre Casandra, de peste drum, de-a afla ce se întâmplase cu „nenea Ghiţă“ în acea zi.

Ce se întâmplase?...

Un tânăr copist aflase, nu se ştie cum, de ocolul puţin curajos al colegului său Gheorghiu şi de cauza lui şi hotărî să-i joace o festă. Puse la cale pe toţi funcţionarii departamentului în care lucra Gheorghiu să-l facă pe acesta a crede că preşedintele tribunalului a fost trecut la pensie. Totul fusese pregătit aşa de bine, rolurile fură jucate aşa de natural, încât bietul Gheorghiu, cuprins, întâi, de mirare şi îndoială, crezu, mai pe urmă, totul şi, răsuflând uşurat, parcă i s-ar fi luat un bolovan de pe inimă, se grăbi să ducă această veste îmbucurătoare chiar proaspătă nevestei sale. Din cauza aceasta porni din cancelarie – lucru nemaipomenit până în acea zi – cu o oră întreagă mai devreme ca deobicei.

Se-nţelege că cea dintâi hotărâre a sufletului său oropsit, după trecerea clipelor de bucurie, nu putea fi decât răzbunarea contra tiranului de preşedinte. Şi cum putea, oare, să se răzbune mai demn, decât mergând, chiar a doua zi, dimineaţă, pe Calea Libertăţii, pe dinaintea fereştii atotputernicului de ieri?

- O să-l privesc numai o dată, cu dispreţ, în faţă şi-o să trec uite-

aşa, fără nici o frică, înainte, cu țigarea în dinți, ca pe lângă oricare om de rând, fără să-mi scot pălăria!

*

E şapte jumătate... opt fără un sfert... ora opt! Şi copiii din ulița Salcâmilor stau nerăbdători pe la geamuri, aşteptând zadarnic trecerea lui „nenea Ghiță. Unii mai neastâmpărați nu mai pot aştepta: țipă şi voiesc să plece cu orice preț la şcoală, dar mamele îi întorc de urechi de la uşă, pe motivul vajnic că „încă n-a trecut nenea Ghiță". În alte case, cu orologiu, mamele îşi trimit copii la şcoală, chibzuind că „nenea Ghiță o fi întârziat azi sau e bolnav săracul". Dar copiii îndărătnici nu se lasă înduplecați şi duşi de la geam, unde aşteaptă zadarnic ivirea chipului blajin al copistului.

*

E trecut de ora opt. Copistul Gheorghiu păşeşte agale, cu capul ridicat şi cu țigarea în dinți, pe Calea Libertății. Cine l-a cunoscut numai cu o zi mai înainte trebuie să se mire de schimbarea ce-a urmat în toată firea lui. Câteva arătări somnoroase, dindărătul geamurilor, îşi freacă ochii şi nu pot crede că trecătorul țanțoş să fie chiar copistul Gheorghiu. Nu se pot dumiri ce afaceri îl silesc să treacă, în sfârşit, pe strada lor. Iar el? Nepăsător şi fericit, îşi cată de drum, ferm hotărât să îndeplinească fapta cea mare, care să-l răzbune şi să-l despăgubească pentru toate suferințele şi umilințele îndurate pe nedrept atât amar de vreme.

Cu ce voluptate de nedescris îşi zugăveşte, în toate amănuntele, turbarea neputincioasă a preşedintelui, pe care îl va privi „fix" în ochi, fără să-l salute!...

Un pas, încă unul... şi, înaintea copistului hotărât şi inimos, răsare geamul cu chipul sever şi liniştit al preşedintelui. Încă un pas, doi... ajunge în dreptul lui, îi întâlneşte privirile de stăpân aspru şi nemilos. A fost o clipă numai. Săgețile lor îi pătrund adânc în inimă, simte cum i se moaie picioarele de la încheieturi, în vreme ce bătăile inimii îl îneacă, privirile i se împăienjenesc... Şi-n vâjâitul urechilor uită de toată hotărârea. Preşedintele, în puterea obişnuirii cu el, rămâne tot stăpânul temut... îşi scoate, umilit, cu-un gest ridicol, pălăria... țigarea îi alunecă din gură, iar preşedintele, pătruns, se vede, de toată păcătoşenia lui, îi răspunde, zâmbindu-i pentru întâia oară.

Nu-şi dă seama dacă a mai trecut, înainte, şi când. E deja pe treptele tribunalului şi nu cutează să-şi întoarcă capul, iar în spate simte parcă şi acum văpaia privirilor preşedintelui.

Uluit, cu privirile rătăcite, pune mecanic mâna pe clanță, fără a bate discret la uşa cancelariei, ca-n alte dăți, cu toate că ştie bine că nimeni nu poate să fi sosit înaintea lui.

Un hohot puternic, ieşit din piepturile colegilor săi, îl trezeşte din toropeală ca un duş puternic şi neaşteptat de apă rece.

Şi-n vreme ce aceştia îi explică, în râsete fără sfârşit, păcăleala, un gând neaşteptat, chinuitor îi fulgeră creierul, lăsându-l pradă unei frici de nedescris:

- Ce va zice preşedintele de îndrăzneala mea?

Dar nici nu are timp să-şi dea un răspuns lămurit la întrebarea aceasta mare, pusă de conştiința sa înfricată, când o altă întrebare, mai mare, mai straşnică, îi răsună ca un trăsnet năprasnic din gura unui coleg răutăcios, care, se vede, nu era mulțumit numai cu păcăleala:

- Dar dacă nu-l salutai, nene?...” (Junimea literară, nr. 3/1907, pp. 69-70).

Ion Grămadă
(1886-1917)

Fiul lui Costan al lui Nicuță Grămadă s-a născut la Zahareşti, în 22 decembrie 1885/ 3 ianuarie 1886. A fost gimnazist la Suceava, până în 1906, student la Cernăuți şi Viena, unde, în 16 iulie 1913, şi-a luat doctoratul în litere şi filosofie (istorie).

În 1904, a debutat în literatură, publicând în „Junimea literară“, în cadrul concursului literar organizat de gazeta lui Iancu Nistor, povestirile „De Înviere“ (nr. 4) şi „Mihalache Trăsnea“ (nr. 7 şi 8), „Mihalache Trăsnea“ apărând şi în „Convorbiri literare“ (nr.5/1904, pp. 161-164), dar cu titlul „Reîntoarcerea“ (ca şi în revista Liceului Național din Iaşi, „Spre lumină“,

care publică povestirea în 1906). În acelaşi an 1904, în 15 octombrie, i se publică în „Luceafărul“ din Budapesta povestirea „În ajunul despărţirii“, cu care participase la concursul din vară al revistei.

Până în 1914, când îşi va asuma destinul neamului, Ion Grămadă va arde intens în publicistică („Junimea literară“, „Apărarea naţională“, „Deşteptarea“, „Tribuna“, „Românul“, „Viaţa românească“, gazeta vieneză „Deutsches Volksblatt“), conturând, între timp, o operă literară şi una ştiinţifică, deşi, în domeniul istoriei, prefera „răspândirea conştiinţei istorice în cercuri cât mai largi“, după modelul lui Gustav Freytag şi ale sale „Bilder aus der deutschen Vergangenheit“ (Ion Andrieşescu, Însemnări şi amintiri, pg. 65).

Povestirile lui Ion Grămadă, „Din război“ (1905), „In Abbiategrasso“ (1905), „De ajun“ (1906), „Grota din Adelsberg“ (1909), „Studenţii“ (1909), „Hagigadar“ sau „O noapte de groază“ (1911), anunţau un prozator de mare forţă, dar care n-a mai răzbit, pentru că a ales să moară pentru neam şi ţară, convins fiind, ca şi Alecu Hurmuzachi, odinioară, că „atât rămâne după fiecare pe lumea asta: binele ce l-ai făcut altora. Încolo, totul e praf şi cenuşă şi le spulberă vântul“.

Ion Grămadă ar fi putut fi, ar fi putut însemna mult pentru literatura română, iar proba geniului său literar trebuie căutată şi în fragmentele târzii, precum cel publicat de „Junimea literară“ nr. 1-3/1923, sub titlul „Vremuri de bejenie (1914)“. Textul acesta, temelie a unei plănuite „cărţi a sângelui“ depăşeşte prin măiestrie aproape tot ce s-a scris până atunci în literatura română; nu cred să existe o metaforă a destinului amar al neamului nostru mai sugestivă decât scena intrării bieţilor ţărani în Catedrala din Cernăuţi pentru a se închina, înainte de a pleca la oaste, sfântului rămas disponibil, deci unor rămăşiţe de dumnezeire, unor cioburi de sacru aidoma ruinelor de pe câmpurile de bătaie:

„Vremuri de bejenie

Cele dintâi ciocniri între Muscali şi Austrieci se dădură la hotarul de miază-noapte al Bucovinei, cam pe la Noua-Suliţă şi pe la Gogolina. Erau mici hărţuieli între patrulele de graniţă, în jurul unui dâmb, numit

„Movilele“, dar pentru Cernăuțeni, care zi de zi aşteptau cu înfrigurare năvala Muscalilor, ele erau adevărate lupte, pe care le comentau cu aprindere pe străzi, prin cafenele, prin redacțiile ziarelor.

Din pricina fricii ce-i stăpânea pe toți, cea mai mică întâmplare lua proporții uriaşe în mintea bieților orăşeni, care se agitau ca biciuiți de furtună. La hotare nu era deloc oaste, doar câțiva glotaşi de prin satele de la marginea țării, încolo nimic; la Muscali, asemenea.

În sfârşit, se dăduse poruncă unor companii din Regimentul 22 de „Landwehr“ să treacă granița în Basarabia şi să scotocească ținuturile din județul Hotinului. Erau toți Români cătanele trimise. În Basarabia, trecură printre lanuri de secară şi de grâu, tot prin sate moldoveneşti părăsite şi pustii.

Numai câinii rămăseseră să urle a jale şi a pustiu pe cele prispe părăsite.

Locuitorii fugiseră care-încotro.

Au trecut şi dincolo de satele Mămăliga şi Larga. Într-un sat, casele erau părăsite, pustii. Uşile închise şi, la fiecare casă, câte o sapă sau câte o mătură răzimată de uşă, semn că stăpânul nu-i acasă.

Străbătură satul Mămăliga şi, la marginea lui, într-o râpă, ce să le vadă ochii: bărbați şi femei, tineri şi bătrâni, claie peste grămadă. Se ascunseseră de groaza războiului.

- Da‘ voi ce faceți pe aici?

- Ce să facem? Ia te miri ce şi mai nimic! Am fugit, dă! Să nu ne omorâți! Că ne-au spus că voi prădați şi omorâți...

- Îrrra! Hai înapoi, bre, că doar noi nu ne batem decât cu ostaşii! Nu vă fie frică!...

- Da, dacă ziceți Dumneavoastră... noi ce ştim!?...

Şi, încetişor, la început mai cu neîncredere, se întoarseră în sat cu copii, cu muieri şi cu ce bruma putuseră lua în grabă.

În Larga, acelaşi lucru: nici un suflet de om nu rămăsese în sat. Fugiseră toți, numai la o casă, o bătrână, neputând fugi, se aşezase pe prispă, afară şi torcea, aşteptându-şi resemnată soarta.

- Bună ziua, mătuşă!, zise ofițerul, de fel profesor român din Rădăuți.

- Mulțămesc, Domnitale, dragul mătuşii!

- Ceva Muscali sunt pe aici?

- Nu, încă n-au dat prin satul nostru.

- Dar norodul unde-i?

- S-a tot dus, ca să n-aibă sminteală...

Şi bătrâna rămase foarte mirată de „Nemții" care vorbeau moldoveneşte şi se purtau cu atâta omenie. Şi, cum feciorii noştri erau foarte fripți de sete, căci era o zi caldă de August, scoaseră apă din fântână cu ciutura, băură cu poftă şi-şi răcoriră fețele arse de soare şi pline de praf. Apoi, aşezară puştile în piramidă şi se lăsaseră pe marginea şanțului. Ofițerul zări, în grădinița bătrânei, nişte straturi cu o minune de busuioc şi măghiran verde, mare şi cu crengile stufoase.

- Mătuşă, ne dai voie să luăm câte o crenguță de măghiran şi busuioc?

- Cum să nu! Poftim, poftim, luați cât vă trebuie, că, slavă Domnului, este el destul magheran!...

Şi feciorii îşi împodobiră chipiile cu verdeață, mulțumiră bătrânii pentru apa rece şi pentru florile de pe strat, şi o porniră la drum.

Spre seară, intrară în Cernăuți, negri de praf, dar veseli şi cu măghiran de Basarabia la chipie...

Nopțile, însă, patrulele de Cazaci, pe cai iuți ca vântul, străbăteau, de-a lungul, țarinile Basarabiei şi se furişau în Bucovina, unde omorau patrulele nemțeşti, dădeau foc la conacurile boiereşti, băgând groaza în locuitori. În fiecare noapte, cerul se roşea de vâlvoarea focului ca de nişte uriaşe torțe ce te umpleau de fiori.

Erau semnele războiului.

*

Oastea de la Cernăuți însă nu se mişca. Trenurile soseau zilnic, cu țărani de-ai noştri trişti, amărâți şi întunecați la față. Unii rămâneau la Cernăuți, alții erau trimişi în Galiția.

Dar, într-o zi de lucru, li se dădu ordin la vreo două companii din Regimentul 41 ca să meargă la biserică, la Catedrală, să se roage şi să-şi grijească de suflet.

În altar, preotul se pregătea să-şi ia odăjdiile. În strană, doi-trei cântăreți, încolo – doar câteva băbuțe, care se închinau cu adâncă smerenie.

Deodată, biserica prinse a răsuna de tropot de cizme şi cătanele începură a roi în cuprinsul lăcaşului de închinare. Erau foarte gravi, foarte tăcuți, pătrunşi de sfințenia locului şi a clipei ce-i aştepta: aveau să se cuminece cu Sfânta Euharistie, pregătindu-şi sufletele pentru moarte!

Ofițerii le dădură, îndată, toată libertatea, să facă ce vor vrea.

Preotul slujea în altar, în strane murmurau cântăreții.

La început, soldații îşi făcură, cu multă smerenie, cruce, închinându-se şi sărutând crucea şi icoana de pe tetrapod, apoi, încet, îşi scoase fiecare, de sub bluza cenuşie, câte o lumânare de ceară albă.

Tăceau, buzele le țineau strânse, cu câte o brazdă adâncă şi întunecată printre sprâncene. Rând pe rând, aprinseră lumânările, luând foc de la cele din sfeşnice, apoi, călcând pe vârful picioarelor, cu mare băgare de seamă, se îndreptă fiecare, cu lumânarea în mână, spre câte o icoană ca să se roage.

Fiecare îşi alesese câte o icoană, câte un sfânt căruia să-şi destăinuiască sufletul. Îngenunchiați şi cu lumânările de ceară albă în stânga, începură să se roage încet, pe şoptite numai.

Prin biserică, rugăciunile lor trecuseră ca un zvon de ape îndepărtate. Preotul îşi scoborî şi el glasul, cântăreții din strană asemenea, ca să nu-i tulbure pe cei ce-şi pregăteau sufletele pentru eterna cale fără de întoarcere...

Stăteam cu sufletul rănit şi cu ochii scăldați în lacrimi, privind cu nespusă durere la aceste tinere vlăstare ce mergeau să moară în țări străine, fără să ştie pentru ce, apărând pajurile împăratului...

Ei, însă, nu priveau la noi. Erau aşa de cufundați în simplele lor rugăciuni de țărani nevinovați ca nişte miei duşi la junghiere, se simțeau aşa de aproape de Dumnezeu, cu care stăteau de vorbă în clipele acelea sfinte, încât altă lume nu mai ființa pentru ei.

Toți erau îngenunchiați, băteau mătănii, lipindu-şi frunțile de lespedea rece, şi plângeau amar, cu şiroaie de lacrimi pe obraji. Printre rugăciunile lor abia şoptite, se ridicau suspine grele şi izbucniră hohote de plâns înăbuşit. Unii nu ştiau decât „Tatăl nostru“ şi „Crezul“, pe care mereu le repetau, iarăşi şi iarăşi, de la început. Îl rugau pe Dumnezeu, îi rugau şi pe sfinții dinaintea cărora îngenunchiaseră ca să-i apere.

De pe lespezile de piatră, pe care le sărutau cu frenezie, de sub icoanele şi crucile afumate, se ridica spre bolta bisericii, împreună cu fumul lumânărilor de ceară, un sfâşietor murmur de suspine, de rugăciuni şoptite cu buzele tremurânde, de oftări îndurerate, de plânsete înăbuşite.

Şi de nicăieri nu venea nici o uşurare, nici un pic de mângâiere.

La urmă, primiră sfintele taine cu sufletul plin de atâta resemnare, dar cu ochii strălucitori încă de durerea ce-şi înfipse ghiarele în sărmanele lor inimi de ţărani neştiutori; îşi mai făcură vreo câteva cruci, luară iarăşi icoanele pe rând, bătând mătănii înaintea fiecăreia, îşi ascunseră, din nou şi cu frică parcă, lumânările de ceară în bluzele lor cenuşii, şi ieşiră afară.

Erau parcă mai împăcaţi, mai uşuraţi la suflet; se împreunaseră cu Dumnezeu, Ziditorul lumii, Cel în veci A-tot-bun!...

*

Peste câteva zile, trebuiră să plece!

La hotare se arătaseră numeroase trupe ruseşti.

Din cer cădea o bură subţire, încât abia îi mai puteai distinge în lumina becurilor electrice. Erau împodobiţi cu garoafe roşii şi cu verdeaţă la chipiuri.

Lumea de pe trotuare le făcea ovaţii...

Iar neştiutorii de ei cântau la comandă:

- Hai cu Domnul sfântul,
Haidem peste Prut,
Să luăm pământul
Care l-am avut!...“ (Junimea literară, nr. 1-3/1923).

În timpul scurtei sale vieţi, Ion Grămadă a publicat doar o broşură cu povestiri istorice, „Din Bucovina de altădată“ (Biblioteca „Steaua“, Bucureşti, 1911), şi monografia „România Jună din Viena / 1871-1911“ (Arad, 1912), celelalte lucrări rămânând risipite prin presa vremii sau pierzându-se pentru totdeauna.

A căzut la Cireşoaia, în 27 August 1917. Fugise din Bucovina, în 1914, militase pentru intrarea României în război şi, pentru că a avut convingerea împlinirii idealului naţional, a ales să sfinţească şi cu sângele lui Întregirea Neamului.

I s-ar fi cuvenit gloria Eroului, a Eroului care a ales să moară, a Eroului care, odată cu viaţa, şi-a sacrificat şi opera literară, cărţile lui veşnic nescrise, precum acea istorie a literaturii bucovinene, la care lucra de prin anul 1909, sau „Cartea sângelui“, primul său roman, din care ne-a rămas doar fragmentul pe care l-am reprodus.

Când s-au împlinit 85 de ani de uitare, am adunat, sub titlul „Cartea sângelui“, toate textele literare ale lui Ion Grămadă şi mai tot ce s-a scris despre el, pentru a încredinţa memoria scriitorului-erou trăitorilor din cinci mii de gospodării bucovinene. Din păcate, nici noi nu suntem generaţia care să-l merităm, generaţia care să împlinească datoria obştească prelungită în timp de Dimitrie Marmeliuc: „Un monument lui Ion Grămadă pe pământul Bucovinei – iată care este datoria noastră, a tuturora“.

Traian Brăileanu
(1882-1947)

Martir al Neamului Românesc din Bucovina, ca şi Iancu Nistor, Traian Brăileanu s-a născut, la Bilca, în 14 septembrie 1882. Licenţiat al Facultăţii de Filosofie din Cernăuţi, profesor la Liceul „Aron Pumnul“, doctor al Universităţii din Cernăuţi (1909), apoi decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie din cadrul aceleiaşi universităţi, membru al Academiei de Ştiinţe Politice de pe lângă Columbia University din New York, Traian Brăileanu şi-a început cariera literară la „Junimea literară“, alături de Ion Grămadă şi de Liviu Marian. Povestirile lui, tot atâtea duioase rememorări ale satului românesc, sunt scrise parcă în grabă şi cumva „epidermic“, vestindu-l parcă pe sociologul şi filosoful (primul traducător al operei lui Kant în limba română), care priveşte oarecum înstrăinat înspre lumea reală.

Personalitatea ştiinţifică a lui Traian Brăileanu, sigura care, de fapt, contează, este conturată de studiile sale sociologice şi filosofice.

Teoretician al naționalității în sociologie, Brăileanu a publicat „Introducere în Sociologie“ (Cernăuți, 1923), „Sociologie generală“ (Cernăuți, 1926), „Politica“ (Cernăuți, 1928), „Istoria teoriilor sociologice“ (Cernăuți, 1927), „Statul şi comunitatea morală“ (Cernăuți, 1937), „Teoria comunității omeneşti“ (Bucureşti, 1941). Ca filosof, a publicat, pe lângă traducerile din Kant, „Despre condițiunile conştiinței şi cunoştinței“ (Cernăuți, 1912), „O carte nouă despre Schopenhauer“ (Cernăuți, 1939), un studiu monografic „Vasile Gherasim“ (Codrul Cosminului, 1933-1934), precum şi numeroase alte studii. Lucrările sale ştiințifice fac parte dintr-un patrimoniu cultural european încă viu, fiind ignorate doar în România.

Ca prozator (experiență încercată doar în tinerețe), Brăileanu a izbutit câteva schițe şi nuvele remarcabile, precum „Irina“, „Moartea iepii“, Grindica“, „Dihania“, „Nunta lui Chirilă“ etc.

Brăileanu a scris pentru „Junimea literară“ până în 1908, când, contaminat de naționalismul agresiv al lui Iorga, optează definitiv pentru „Voința poporului“.

După Unire, s-a remarcat şi ca publicist de dreapta, discipol al Mareşalului Averescu şi al lui Nicolae Iorga, apoi, după 1930, a optat pentru mişcarea legionară, fascinat fiind de bucovineanul Corneliu Zelea Codreanu. În 15 septembrie 1940, a fost numit ministru al Educației, Artelor şi Cultelor, în guvernul legionar. După înfrângerea rebeliunii legionare, Traian Brăileanu a fost arestat, dar achitat, după doar câteva luni de detenție. În 1943, a fost, totuşi, internat în lagărul de la Târgu Jiu, din care a fost eliberat în august 1944, odată cu amnistia politică.

În 1946, Traian Brăileanu a fost arestat din nou şi întemnițat la Jilava, de data asta de către securitatea sovieto-română, care l-a învinuit de „dezastrul țării“, condamnându-l la muncă silnică pe viață.

În anul următor, Traian Brăileanu a făcut parte din „Uniunea Scriitorilor de la Aiud“, cum numise Petre Pandrea penitenciarul în care Brăileanu va fi „asasinat cu bestialitate“, în 3 octombrie 1947 (10 iulie 1947, conform altor surse).

Ca o curiozitate, din „Uniunea Scriitorilor de la Aiud“ au făcut parte, alături de Traian Brăileanu şi Petre Pandrea, printre alții, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloaie, Petre Țutea,

Valeriu Anania, Ion Caraion şi etnograful Ernest Bernea.

Aidoma tuturor cărturarilor bucovineni, care puneau preț egal pe emaniciparea spirituală, dar şi pe cea materială a satului românesc, şi Traian Brăileanu, cronicar duios al acelui sat, şi-a datorat rătăcirile ideologice dragostei de neam şi nevoii de a schimba ceva în plan social.

Fericit a fost Ion Grămadă, care a murit pentru Neam şi Țară la Cireşoaia, fiind, apoi, abandonat în uitare. Măcar el nu a avut de trăit şi incredibilele umilințe, precum Iancu Nistor, Traian Brăileanu şi toți ceilalți „aristocrați ai simțirii“ româneşti în Bucovina, pe care-i vom descoperi, împreună, prin opere şi prin martiriu.

Din opera lui Traian Brăileanu, membru al „Uniunii Scriitorilor de la Aiud“, am ales ca „probă“ povestirea „Un flăcău tomnatic“, deşi Constantin Loghin opina că „cea mai reuşită schiță a sa din orice punct de vedere este „Dihania“ (O întâmplare)“ (Istoria, pg. 325); înclin să cred că „Un flăcău tomnatic“ e o povestire, şi nu o schiță, în care mitul androginului află o rezolvare absolut surprinzătoare. Şi mai există în această povestire un personaj-simbol, calul. Calul-destin, calul-timp, calul-izbăvire, calul năzdrăvan Argimpassa, al „trecerii zăpezii în ierburi“, calul lui Marte, cel deja utitat dincolo de tulburea găselniță a cailor lui Sântoader, îndătinată de creştinism.

Tânărul prozator Traian Brăileanu urma să fie un filosof, iar sugestiile din prozele sale, care l-au şi obligat la vagi consecințe „epidermice“ ale schițării, sunt mult mai adânci decât se arată ochiului şi minții însetate doar de epic:

„Un flăcău tomnatic

O căsuță joasă, unsă cu humă. Dinaintea casei, o grădină neîngrijită, în dreapta, şura cu grajdul, care dă spre gardul ogrăzii vecinului, iar dinapoia casei se întinde țarina mărginită, în depărtare, de dunga albastră a pădurii săteşti.

Aici locuia Ilie, holtei aproape de patruzeci de primăveri. Să-l lăsăm să răspundă el însuşi la întrebarea ce i-o puneau sufletele bune, care vroiau să-l însoare:

- Ba nu, aiasta n-o fac. Câți s-au însurat, toți își bat femeia și trăiesc numai în harță și nevoi. Am șese frați însurați și trăiesc rău cu nevestele; tătuca a umblat rău cu însurătoarea, iar Gavril nu era să-și taie femeia? Nu mă-nsor și pace!...

Contra acestor argumente e greu de luptat; cu timpul, s-au învățat oamenii, când era vorba de Ilie, să dea numai din cap cu un zâmbet compătimitor. Puteai înțelege că-l țineau de pierdut.

Iar Ilie își făcea treburile sale; mai lucra, mai pornea prin sat și era totdeauna vesel și cu voie bună. Nu te atinge de sexul frumos, își stabilise el o normă, care, deși nu consonează cu morala obișnuită, totuși îl scăpase de pericolul cărui sunt expuși, de regulă, holteii, adică de a pierde banii și sănătatea în crâșmă.

- De am bani, zicea el, mai ajut cu ei vreo vădană săracă sau vreo nevastă cu bărbat nepăsător.

Și sărac nu era Ilie. Avea cinci fălci, ceea ce explică interesul mamelor cu fete de măritat pentru soarta lui. Cu puțină trudă, își câștiga toate cele trebuincioase, iar din prisos, cum am văzut, aveau folos și alții.

Cu vremea, însă, slăbise dărnicia lui Ilie. Era, acum, om așezat. Iar ca să aibă ce face cu fânul și ovăsul de pe pământul său, își cumpără un mânz și, băgându-l în grajd, închise ușa cu cheia.

De aici înainte, Ilie se suia regulat, în fiecare zi, în podul grajdului și-i da mânzului trifoi și ovăs pe oblon, iar apă îi turna, pe lătoc, în troacă. Zile întregi sta omul nostru în podul grajdului și se uita la zburdălniciile mânzului, zădărându-l cu o vargă și vorbind cu el ca să-i mai treacă de urât.

*

Trecură trei ani.

Din mânz se făcuse un armăsar voinic și, într-o zi, se gândi Ilie că ar fi bine să-l deprindă la călărit. Își cumpără, deci, frâu cu zăbală turcească, cum o numea el, și, într-o după-amiază, luând cheia, se duse, cu frâul pe umăr, la grajd.

Când deschise ușa, roibul, care până acuma văzuse lumina numai printr-o ferestuică mică și prin crăpăturile pereților, orbit de valul de lumină începu a sforăi și a se ridica în două picioare.

De teamă să nu-l scape afară, Ilie trânti uşa în cleampă, tocmai în momentul când calul, iritat prin noutatea lucrului şi prin neobişnuita apropiere de om, năzui, într-o săritură, să capete libertatea. O izbitură surdă, un geamăt scurt, apoi se auzi numai sforăitul şi frământarea armăsarului.

La fereastra grajdului se ivi un cap de femeie. Ochii ei mari, negri căutau să străbată întunericul dinăuntru.

Roibul se frământa în loc în fundul grajdului. Nările sângerate îi vibrau în răsuflarea puternică, iar coada lungă până-n pământ îi biciuia şoldurile, care tremurau nervos. În întuneric, ochii sălbateci scânteiau şi păreau că ard. Grumazul gros era încordat într-o parte şi se părea că animalul ar fi vrut să fugă de obiectul groazei sale, însă, oprit de stavila pusă prin părete, se uita țintă la el – lângă uşă, zăcea Ilie, fără mişcare.

O clipă stătu femeia ca împietrită în fața tabloului. Înțelegea că trebuie ajutor şi că ea singură trebuia să-l scape; căci bărbatul ei şi toți megieşii erau în câmp, la lucru.

Intră, mai întâi, în şură şi se sui în podul grajdului, de unde aruncă, în ieslea calului, trifoi; aşteptă până ce acesta se mai molcomi şi se apropie de mâncare. Apoi, se scoborî femeia şi, ieşind din şură, se apropie de uşa grajdului.

Un moment ezită, parcă-ar fi vrut să-şi culeagă puterile. Apoi, într-o încordare grozavă, stăpânindu-şi frica, deschise uşa şi, apucând trupul lui Ilie, îl trase afară, închizând repede uşa. Inima i se zbătea până-n grumaz şi ea trebui să se sprijine de părete, să nu cadă jos. Înăuntru se auzea frământarea armăsarului, din nou înspăimântat.

După ce femeia îşi mai veni în fire, alergă acasă şi se-ntoarse cu o cofă de apă şi un ştergar. Îl găsi pe Ilie cu ochii deschişi, opintindu-se să se ridice.

- M-a amețit haramul!, zise el, vroind să glumească. Şi mi se pare că mi-a sclintit o mână. Da' cum vii tu, aici, Marie?

- Cum vin?, răspunse aceasta, cu fața strălucitoare de bucurie că-l vede viu. Eram în ogradă şi am auzit ce s-a întâmplat. Da' Dumneata ai nevoie să te bagi la moarte? Hai, bea o gură de apă şi lasă să-ți cat mâna!...

Mâna era smintită din umăr, şi pe față avea Ilie vreo câteva

zgârâieturi. Dar nu era nimic periculos. Mai rău îi era la inimă, când privea cu ochii săi albaştri, zâmbind ca un copil pe sub musteața neagră, stufoasă, în ochii nevestei, care se roşea ca un bujor.

- De te uiți mult aşa la mine, te las, bădiță!...

*

Ilie se făcu sănătos la trup, însă sufletul îi era posomorât şi veselia de odinioară dispăruse cu totul. Nu stătea mult acasă, iar când venea, tresărea la orice zgomot ce venea din ograda megieşului.

Toader o luase pe Maria ca văduvoi. Silită de părinții ei sărmani, fata trebui să se supună, măcar că Toader era cunoscut ca om hărțăgos şi fără inimă.

Ilie cercă să se apropie de Maria, pentru care simțea, din ziua întâmplării povestite, o dragoste înflăcărată. Însă nevasta i-a spus:

- Bădiță, nu-mi face zile mai amare de cum sunt! Căci, de m-ar vide bărbatul că îmblu cu Dumneata, am sfârşit-o...

Ilie respectă dorința ei. Dar grea îi era inima şi acum înțelegea că viața de holtei e viață fără rost şi căpătâi.

Pentru avere, îşi găsise cumpărător, iar el era decis să plece din sat.

Pe unde o fi, numai departe de ea.

*

Într-o Duminecă, după amiazăzi, Ilie sta în grădină, lungit pe iarbă, la umbră. Soarele era de-o prăjină peste orizont şi strălucea ca-n zi de sărbătoare. Dinspre țarină se auzeau strigătele băieților care păşteau vitele, iar în grajd strănuta roibul, care rodea la iesle. Era o zi de acele în care îți vine a cânta de jale sau a chiui aşa, din senin, fără să ştii de ce.

Din ograda vecină se auzi vocea lui Toader. Se cunoştea că băuse, căci era răguşit şi striga în gura mare.

Ilie sări în sus şi se apropie de gardul ogrăzii.

- Iată-l, îl vezi?, strigă Toader, arătând spre el. De ce nu mergi să-i ajuți să treacă gardul?.

Şi el ridică mâna asupra nevestei, care sta tăcută înaintea lui. Numai două boabe de lacrimi îi curgeau, în jos, pe obrazul palid ca ceara.

Ilie sări gardul şi se repezi între ei:

- Să nu dai că te omor!

- Mă omori tu...

Şi o înjurătură groaznică urmă. O scrâşnitură de dinți, o opinteală şi Toader se tăvăli în sânge, horcăind, apoi linişte.

- L-ai omorât!, zise femeia cu vocea stinsă.

- L-am omorât şi s-au sfârşit toate, răspunse Ilie, uitându-se în fața Mariei, parcă-ar fi vrut să-şi însemne pentru vecie trăsăturile feței ei, apoi se întoarse încet şi trecu gardul, fără să privească înapoi.

Un moment stătu, se desluşi un geamăt, rămase o inimă sfâşiată şi zdrobită de soartă.

În ochii lui Ilie scăpără flacăra nebuniei, pieptul îi umbla greu şi des. Porni cu pas îndesat. Pe față îi sta scris: „Trebuie să împlinesc!“.

Uşa grajdului scârțâi în țâțâni şi Ilie se înțepeni cu mâinile în uşori:

- Acuma vină, roibule!

Armăsarul, speriat, necheză scurt, viforos, apoi, dând raită prin grajd şi învârtindu-se pe picioarele de dinapoi, se opri față-n față cu stăpânul său. Un om slab între el şi orizontul nemărginit, care ardea în focul apusului de soare.

Cu ochii aprinşi de mânie şi respirând aerul libertății, flutură din coamă, apoi, repezindu-se spre stăpânul său, îl izbi cu copitele de dinainte în piept şi, trecând peste el, azvârli, o dată, cu picioarele de dinapoi ca şi cum ar fi vrut să se apere de duşmanul rămas îndărăt şi-l lovi pe Ilie în cap.

A împlinit.

Iar roibul se roti, o dată, măsurând în aprigă privire orizontul, apoi dispăru ca o săgeată spre asfințitul înflăcărat” (Junimea literară, nr. 1/1905, pp. 9-11).

Ion Buhă

Despre Ion Buhă nu ştiu nimic. I-am întâlnit câteva proze prin vechile reviste bucovinene, apoi scriitorul a dispărut fără urmă. Am sperat că am de a face cu un pseudonim, dar prozele lui Ion Buhă nu se potrivesc stilistic cu cele ale unor autori bucovineni cunoscuți. Am sperat, apoi,

să-i aflu numele printre profesorii sau preoții de țară (din zona Ilişeştilor), dar nici prin şemantismele (evidențele) comunelor n-am dat de el. O fi vorba despre un personaj care, conform afirmației lui George Tofan, a renunțat la scris pentru a se dedica unei cariere serioase. Iar scrisul, în vremea aceea, avea să se dovedească a fi o ocupație cumplit de periculoasă, mult prea mulți scriitori bucovineni sfârşind, după 1945, în temnițele comuniste.

Dar nici în listele deținuților politici nu l-am aflat pe Ion Buhă (ceea ce sugerează că s-a lăsat de scris la vreme).

Povestirile lui, însă, pot fi tezaurizate în literatura de generație, din moment ce zugrăvesc, atât de insolit şi de duios (până la lacrimă şi revoltă), destinul omenesc:

„Bătrânii

Parcă-i văd. Bătrâni zgribuliți, cu sumanul pe umeri, de era iarnă sau vară, erau nedespărțiți. La târg mergeau amândoi şi amândoi se întorceau.

Întreg satul ştia când venea Iordache cu baba lui din târg. Erau în stare să trezească un târg, nu un sătişor cum e Ilişeştii. Căci moşneagul era poznaş, îşi lua o trişcă cu el şi, când amorțea din cântare, se punea pe fluierat şi-i zicea de clocotea satul de doinele lui. Şi le potrivea bine, că şi baba, la o urmă, se înduioşa şi-l însoțea din gură, cu vocea ei răguşită şi tremurătoare.

Câteodată, veneau mână în mână şi hodorogeau cât era drumul de lung. Îți era mai mare dragul să-i vezi pe moşnegi cum se giugiuleau şi se sărutau, parcă erau luați numai de trei zile.

Mai totdeauna erau ciocniți. De se întâmpla s-o supere cu ceva, n-avea zile bune în casă. Căci baba era rea de mânie, era în stare să bocească trei zile, fără s-o poată molcomi cineva. Nu că era cea sfadă la mijloc, ia, aşa, o vorbă nechibzuită a moşneagului îi învenina sufletul. De aceea, moşneagul tot cu binişorul o lua şi din „băbuca mea“ n-o slăbea. Baba, slabă, se întâmpla de se-mpiedica şi cădea, şi-i venea greu să se scoale, iar Iordache o vorbă necugetată nu-i zicea, ci:

- Da‘ scoală, babă hăi, cu Dumnezeu şi cu Maica Domnului, şi hai acasă, că ni-i flămândă gloata!

Da‘ de unde gloată! Noi, cei tineri, aşa i-am apucat: nici o codiță de suflet pe lângă casă. Cei bătrâni povesteau să fi fost avuți, odată, dar scârba să-i fi adus în aşa hal. Şi mama ne spunea:

- După ce li-o murit băetul, li-o plesnit bătrânilor o doagă...

Aşa era baba Anița, când se întărta: se suia pe cuptor, îşi punea o cărămidă caldă la şele şi gemea de-l scotea pe moşneag din sărite. Moşneagul, învățat tot cu buna, îi făcea mâncărică călduță, numai de pus înainte. Dar baba, şireată, nu se da jos, până ce moşneagul n-aducea o litră de rachiu şi-i zicea:

- Da‘ dă-te jos, babă, că ți-am adus un lecuşor de frunte!

Ş-apoi să fi văzut cum începea, din nou, dragostea!

*

Eram cu casa alături. Stam mai mult la ei, decât acasă. Pentru mine era cea mai mare fericire să stau pe genunchii lelei Anița şi să fiu desmierdat de acei moşnegi stingheri, care trăiau numai din trecutul lor. Şi cine ştie ce greu trecut le umbrea inima, căci, de câte ori mă desmierda lelea mai cu foc, moşneagul, cu ochii muiați în lacrimi, îi da către babă:

- Ce zici, băbucă, păcat că nu-i al nostru, hî?

Şi baba mă giugiulea ca pe feciorul ei. Dar era şi măiastră, că cunoştea îndată cum nu-mi era bine. Atunci, grija babei nu era proastă, îmi stângea cărbuni şi mă descânta de deochi.

Când erau la târg, eu nu-mi aflam locul. Perindam, de sute de ori, grădina desgrădită a moşnegilor. Şi niciodată nu veneau cu mâna goală. Ş-apoi lelea îmi povestea ce-a văzut prin târg şi moşneagul punea de mămăligă.

*

Eram dus, de mult, la şcoală, în târg. De moşnegi nu mai auzeam nimic.

De multe ori, mă întorceam cu gândul în acea căşcioară goală şi senină a unchiaşilor şi mă visam pe genunchii lelei Anița. Îi vedeam cum mă vor întâmpina, cu lacrimi în ochi, şi baba, mai curioasă ca oricând, îmi va zice:

- Cum ți-o mers, puiul mătuşei, tare ai mai slăbit printre străini...

Iar moşneagul, cu vorba lui cumpătată, îi va răspunde:

- Aşa-i cine vrea s-ajungă domn, babo!...

*

Vacanţele erau pe pragul şcolii şi tata venise după mine. Pe drum, am început a-l descoase despre trebuinţele de-acasă. Tata îmi povestea că mama a copt plăcinte şi de-abia mă aşteaptă, că fraţii mi-s sănătoşi. Şi-mi începuse a îndruga tata câte şi mai multe: că avem alt hargat şi că-i pare rău după Gavril, care s-a dus la cătane. Nici nu ştie cum va ieşi mama la capăt cu ăsta nou, până ce se va întoarce el, că ar tot şedea şi mânca numai degeaba.

Pe moşnegi parcă i-a fost uitat. Într-un târziu, după ce s-a hrănit tata de vorbit, l-am întrebat:

- Da' cum îi merge, tătucă, moşului Iordache şi lelei Aniţa?

- Ei, să fii tu sănătos, măi Ţică, ei s-o petrecut, mai întâi Iordache, ş-apoi s-a dus şi baba pe urma lui...

Şi tata îmi povestea cu haz cum îl bocea baba pe moşneag, de râdea şi preotul: „Bobocul, trandafirul meu, mândria bătrâneţelor mele, ce-am să mă fac eu fără tine?".

El credea că-mi face vreo bucurie şi râdea cu gust, pe când gândurile mele se îndreptau spre leagănul dulce al copilăriei" (Junimea literară, nr. 2/1905, pp. 21-22).

„Încercări juvenile sau chiar copilăroase“

După fulgerul de lumină care s-a numit, în poezia bucovineană, T. Robeanu n-a mai urmat nimic, vreme de vreo trei decenii, în ciuda faptului că publicațiile literare care apar şi rezistă în Bucovina sunt din ce în ce mai multe. Iar unele dintre ele, precum „Deşteptarea“, anulează hotarele impuse de frații Ioniță şi Vasile Bumbac, publicând, pe spații largi, poeme de George Coşbuc, Şt.O Iosif etc., ba chiar şi o mulțime de poeme inedite ale lui Mihai Eminescu. Bucovina are stihuitorii săi, pe care-i recunoaşte şi cinsteşte ca atare, deşi fiecare tânăr poet se cam teme de „riscul de a fi clasat între simboliştii lui Dracinschi“ (Grămadă, pg. 32). Bucovina nu are, în epoca austriacă, o literatură poetică măcar vag conturată, în ciuda contactului cu marea literatură germană, din care stihuitorii bucovineni au tradus cu hărnicie.

„Dacă trecem peste unele încercări juvenile sau chiar copilăroase, atunci constatăm că, la noi, în Bucovina, n-a mai apărut un volum de poezii, în înțelesul cel mai restrâns al cuvântului, de la Dimitrie Petrino („Flori de mormânt“, 1867, şi „Lumine şi umbre“, 1870), Samson Bodnărescu (1884) şi de la traducerile părintelui Constantin Morariu („Poesii germane“, 1890). Aceasta nu înseamnă că n-am avut talente; căci ştie fiecare Bucovinean cine e pe terenul poeziei veteranul V. Bumbac, de la care, însă, tot aşteptăm să-şi adune într-un mănunchi munca risipită prin reviste. Apoi, în urma celor bătrâni, au venit, sub influența măieştrilor lor din regat şi din Ardeal, două generații de talente poetice: de pe la 1890, încep a scrie un T. Robeanu, Constantin Berariu, Constantin Verdi (Isopescu-Grecul), Temistocle Bocancea, Ştefan Bodnarescu, Nicu Dracinschi, Sever Beuca-Costineanu, Dimitrie Popescu şi Adrian Forgaci, iar acum s-a ivit, tot ca un răsunet al „primăverii literare“ de la frații mai mari, o altă grupă: sunt cunoscuții colaboratori ai revistei noastre“ (Victor Morariu, Junimea literară, nr. 12/1906, pg. 209).

Şi Victor Morariu, ca şi alţi „recenzenţi“ bucovineni, se străduie să umple un gol, deşi, într-o corespondenţă cu prietenul său, Ion Grămadă, amândoi recunoşteau că poetului bucovinean îi lipseşte „ceva ca să fie mai mult decât mediocru: originalitate? fantezie mai aprinsă? studii? călătorii? citire? Nu pricep. Însă ceva este într'însul şi acel ceva vom căuta să-l dezvoltăm noi, prietenii lui“ (Ion Grămadă, Cartea sângelui, pg. 70).

Într-adevăr, dacă vrei să cauţi „acel ceva“, care să dea aparentă consistenţă poemelor, îl poţi afla.

Samson Bodnărescu (1840-1902)

Născut la Voitinel, şcolit la Vicovu de Jos, la Rădăuţi şi la Cernăuţi (unde ia bacalaureatul, în 1865), apoi urmând şi studii universitare la Iaşi (1866-1867) şi Viena (1868-1870), Samson Bodnărescu, doctor în filosofie al Universităţii din Giessen din 1870 (cf. „Enciclopedia Bucovinei“, de Emil Satco), a dus o viaţă cenuşie, dar liniştită (bibliotecar, director de şcoală şi profesor de pedagogie la Iaşi, apoi, din 1879 şi până la sfârşitul vieţii, director al Liceului „A. Başotă“ din Pomârla).

Ca scriitor, deşi a trudit cu hărnicie, versificând tenace, scriind povestiri şi piese de teatru lungi şi plicticoase, Samson Bodnărescu are nevoie de multă îngăduitoare duioşie pentru a fi privit ca „poet bucovinean format la „Convorbiri literare“ din Iaşi“, pentru că bietul de el „durerii mângâiere / nicăire“ n-a prea găsit prin rostuirea cuvintelor, după exemplul tracului Pean, cel care, după cum mărturiseşte Orfeu, a fost primul care vindeca în templele lui Apollo, rostind versuri.

În 1884, harnicul autor a tipărit, în editură proprie, la Cernăuţi, o parte „Din scrierile lui Samson Bodnărescu”, cartea bucurându-se de succes în Bucovina (în fond, era prima, iar acest merit nu poate fi contestat vreodată), iar această largă răspândire a contribuit şi la păstrarea ei, câteva

exemplare putând fi aflate în mai toate bibliotecile provinciei. Dar, ca şi tracul Pean, Samson Bodnărescu rămâne doar cu meritul de a fi fost primul în eroicul demers de a dărui Bucovinei o carte cu versificări.

„Nicăire mângâiere

Am dorit să ştiu ce-i viața
Şi-a ei carte am deschis,
Şi-am cetit din scoarță-n scoarță
Cât într'însa este scris.

Toate câte le pățeşte
Omu-n lume le-am cetit,
Iar durerii mângâiere
Nicăire n-am găsit.

Steaua mea

Am văzut, alaltăieri,
Strălucind o stea pe cer
Şi-am gândit că-i steaua mea,
Şi-am iubit-o pe-acea stea.

Am văzut o stea şi ieri;
Nu lucea ea sus, pe ceri,
Pe pământ ea, jos, lucea
Şi am zis că-i steaua mea.

Ea nu-i, noaptea, între stele,
Căci e ochiul mândrei mele;
Dar, la raza-i lucitoare,
Se ascunde-al zilei soare.

Pierderea

Pe a lor față
Sloiuri de gheață
Râuri duceau;
Priveam la ele.
Zilele mele
Asemeni fugeau.

Râul, viața-mi de patimi plină,
Sloiuri de gheață, inima mea;
Ah, primăvara mândră, senină,
S-au dus cu dânsa toate cu ea!”

(„Din scrierile lui Samson Bodnărescu”,
Cernăuți, Editura autorului, 1884).

Sever Beuca-Costineanu (1872-1922)

Sever Beuca-Costineanu s-a născut la Vicovu de Jos, în 5 mai 1872. Provine dintr-un neam de luminători ai satelor, preoți şi învățători, întemeietori de cabinete de lectură şi de însoțiri rurale de economie şi credit în sistem Raiffeisen. A murit la Câmpulung Moldovenesc, unde era învățător, în 14 martie 1922.

Primele versificări ale lui Sever Beuca-Costineanu datează din 1901, când debutează în gazetele „Deşteptarea“ şi „Patria“. Constantin Loghin descoperă în textele sale o „poezie tristă, duioasă“, „câteodată, cu imagini frumoase din natură“, dar „totdeauna străbătută de fiorii calzi ai dragostei de neam şi țară“. Ceea ce poate fi suficient, dar nu-i şi poezie, din moment ce şi Loghin exclamă: „E regretabil că numai puține poezii s-ar putea alege de bune din numeroasele câte a scris S. Beuca-Costineanu“ (Istoria, pp. 310, 311):

„Nina

Briza şuieră pustie
Prin fereştile cu grate,
Iară zarea cenuşie
Licărind abia străbate
În strâmtoarea de chilie.

În ungher, frumoasa Nină
Stă de numără mătane:
Nici un zgomot nu înclină
Fruntea tinerei orfane
Preacuratei când se-nchină.

Şi-a-ngropat nădejdea-n nouri
Şi credința-n feciorie,
Dragostea în vaste doruri
Ce nici visul nu le ştie
Când se-nalță-n a lor zboruri.

Briza şuieră pustie;
Peste valurile late
Trec cu luna argintie
Doruri multe ne-mpăcate.
Traiul de călugărie.

(Junimea literară, nr. 1/1905, pg. 6)

Hristos a înviat!

Tu, ce pe cimitirul altarelor păgâne
Stindardul biruinței, murind, l-ai împlântat,
Din noaptea necredinței, prea îndurat stăpâne,
Tu spiritele sclave prin cruce le-ai salvat
Şi, azi, în sânul nostru
Hristoase-ai înviat!

În inimi ferecate de patimă şi ură,
Tu, soare al iubirii, blândeţe-ai semănat
Şi rău şi bun pătruns-ai cu raza-Ţi de căldură,
Şi chip de om luat-ai, şi moarte-ai îndurat,
Dar, azi, în sânul nostru
Hristoase-ai înviat!

Celor făr' de nădejde, dezmoşteniţi de soarte,
Imperiul luminii Tu le-ai răscumpărat,
Tu ai învins păcatul şi-al morţii bold prin moarte
Şi visul nemuririi în noi l-ai întrupat,
Şi, azi, în sânul nostru
Hristoase-ai înviat!".

(Junimea literară, nr. 5/1905, pg. 66)

Ion Cocîrlă-Leandru (1882-1912)

Ion Cocîrlă, poetul născut, în 21 martie 1882, la Costâna fraţilor Bumbac, îşi semna împerecherile de rime cu pseudonimul „Leandru", un pseudonim în vogă vreme de vreun deceniu, mereu prezent în prima pagină a gazetelor bucovinene. Ion Cocîrlă a fost învăţător (absolvent al gimnaziului din Suceava), iar înainte de a emigra în America, unde a şi murit (deşi s-ar părea că a murit pe drum), şi-a adunat stihurile între coperţile unei cărţi, pe care, sub impresia poeziei lui Octavian Goga, a intitulat-o „Jalea satelor" (Suceava, 1911). Constantin Loghin, subliniind merite reale ale stihuirilor lui Cocîrlă, opina că „poate fi considerat şi el printre poeţii caracteristici ai Bucovinei" (Istoria, pg. 305), sintagma aceasta fiind mai mult decât nefericită, pentru că avea să devină pecetea minimalizării spiritualităţii bucovinene în contextul literaturii naţionale. Pentru că Leandru, precum în şedinţa literară a „Junimii", din 16 decembrie 1906, descrisă de Ion Grămadă şi Victor Morariu, n-a izbutit „să fie mai mult decât mediocru" în zecile şi zecile de texte, destinate „Junimii literare" şi „Deşteptării". Imaginaţie s-ar părea că a avut, din moment ce, după ce invocă străbunii, precum în „Doina" lui Eminescu,

le cere să nu-şi mai părăsească mormintele şi să ne regăsească înstrăinaţi: „Ori, nu! Dormiţi, că, de-aţi veni, / Voi, umbre mari, divine, / Ne-aţi nimici, ţinându-ne / Pe noi de lifţi străine”. Numai că săgeţile acestea, îndreptate înspre dezrădăcinaţii vremii, vin după scâncete betege, turnate într-un adevărat calapod liric, inflexibil, monoton şi lipsit de strălucire:

„Ni-s tot mai sterpe văile

De când străinii ne cuprind
Drăguţa noastră ţară,
Ni-s tot mai sterpe văile
De flori, din vară-n vară.

Căci soarele tot mai aprins
Pe văi îşi paşte jarul
Şi ca o pulbere pe noi
Se scutură amarul...

Şi codrii-s tot din ce mai rari
Şi doine mai puţine,
Şi mai nimic nu ne-a rămas
Din datine bătrâne.

Sculaţi, străbuni, căci graiul chiar
Din gură ni se pierde,
Sculaţi, că noi ne-am veştejit,
Doar inima ni-i verde.

Ori, nu! Dormiţi, că, de-aţi veni,
Voi, umbre mari, divine,
Ne-aţi nimici, ţinându-ne
Pe noi de lifţi străine.

Dormiţi! Căci mai adie-un vânt
Călduţ de primăvară,

Şi-aşa de veşteji cum suntem
Visăm la floare iară.
(Junimea literară, nr. 8/1905, pg. 118)

Primăveri

Venit-ai iarăşi primăvară
Din lumea-ți binecuvântată
Aşa de gingaşă, senină
Cum nu ştiu de-ai venit vreodată.
De dragul tău a-nfrunzit codrul
Mai mândru astăzi nu ştiu cum
Şi nu-i o floare-n tot cuprinsul
Să nu se-aştearnă ție-n drum.

Nu-i cântăreț, la noi, prin crânguri
Nici nu-i zefir în larga fire
Ce n-ar şopti în lume vorba
Despre-aşteptata ta sosire,
Căci tu, cu darurile tale,
Astâmperi dorul orişicui,
Cu mâna ta dumnezeiască
Hotare pui urâtului.

De mic mă povățuia buna
Să-mi cat în tine mângâiere
Căci dai sărmanilor nădejde
Şi celor slabi le dai putere,
O ştii cu câtă-nsuflețire
Te-am aşteptat de-atâtea ori
Şi n-ai venit nicicând, slăvito,
Să nu mă-mbeți cu-ai tăi fiori.

În nopțile-ți cu lună plină,
Când doarme scocul de la moară,

Când singură privighetoarea
Cu glasu-i liniştea-nfioară,
De-atâtea ori pe-o Cosânzeană
Pe brațul meu ca căpătâi
Lăsatu-o-ai s-adoarmă-n luncă
În spasmul visului dintâi.

Ne-a despărțit urâtul iernii,
S-a dus în lume guraliva,
Zicându-mi să nu-i plâng în urmă,
Că plânsul meu zadarnic fi-va.
Cu dânsa mi s-a dus din suflet
Ce-aveam mai sfânt, ce-aveam mai bun
Şi-n locul golului de-atuncea
Nimic n-am mai putut s-adun.

Cu-atâta dor te aşteptasem
Să vii în ăst an, primăvară,
S-aprinzi în sufletul meu veşted
Nădejdile-mi de-odinioară,
Iar tu, tu treci pe lângă mine
Atâta de nepăsătoare
Că nu mă-mbii să-mi pun la pieptu-mi
Din sânul tău măcar o floare...”.

(Junimea literară, nr. 6/1908, pg. 103)

Vasile Huțan (1880-1972)

Născut la Costîna, ca şi Ion Cocîrlă-Leandru, dar în 14 noiembrie 1880, longevivul învățător şi director de şcoală (la Costîna şi la Vatra Dornei) Vasile Huțan a fost un poet baladist, „de inspirație gogistă“, în opinia lui Eugen Lovinescu, care „cântă pe acelaşi țăran flămând de dreptate“ (Loghin, Istoria, pg. 306). Semănătorist, în măsura în care, ca şi „moşnegii (care) țin minte cuvântul” pe care „astăzi îl ştie tot cerul”,

caută, tot pe cer, „semnul (voievodal) prin care să-nvingem”, prin care să ne regăsim ca popor, Vasile Huțan, „Aşa, pe la soare apune, / Mai chiuie vreo Corăbească / Rămasă din vremuri mai bune, / Şi-atunci tineretul de astăzi, / Bătrân fără timp, fără vrere, / În suflet şi-aprinde fiorul / Ca-n noaptea de Sfânta-nviere”.

Poet al aleanurilor şi al inspirației de moment, Vasile Huțan a fost unul dintre acei „atâția osândiți ai soartei“, „orfan de dreptul legii“ strămoşeşti, care a tânguit într-o Bucovina aproape înstrăinată de dorul „vremilor legendare“. A lăsat după sine un volumaş de tânguiri şi epigrame, „Din țara fagilor“ (Bucureşti, 1915), după Unire dispărând din peisagistica literară bucovineană, deşi a trăit până prin 1972, ultimii ani de viață petrecându-i la Bucureşti.

„Răzeşii

În voi Voievozii sădiră nădejdea
De bine a neamului nostru;
Urmaşi ai vitejilor, marilor vornici,
Se stinge azi sufletul vostru.
Străini ați rămas pe al nostru ogor,
Pribegi pe moşia străbună;
Ai voştri strămoşi pârcălabi, iară voi
Un codru trăsnit de furtună.

Uitate pe după o veche icoană,
Dorm slovele de la-mpăratul,
Mărirea părinților pecetluită
Ce azi îşi îngroapă văleatul
Căci beznă de moarte în sufletul vostru
Cernutu-v-au vremile grele
Şi-n bezna potopului fără de urmă
Vă stingeți voi, dragelor stele.

Arcaşii lui Ştefan, viteji fără seamăn,
Pe roibi înspumați, făr-căpestre,

Zdobit-au potopul barbarelor valuri
O țară lăsându-vă zestre,
Iar voi ați rămas fără brazdă de plug,
Străini pe străbunele plaiuri,
Copiii vă blastămă astăzi pe drum
În neînțelesele graiuri.

Moşnegii cu pletele de Voievozi
De scârbă-o să moară, de scârbă,
Căci graiul nepoții de mult l-au uitat
Şi n-au ei nici horă, nici sârbă,
Şi doina-ați pierdut-o şi-acum n-are cine
Durerile să vi le plângă,
Din negură giulgiul de moarte coboară
Asupra-vă soarta nătângă.

Siretul apa-şi adună-ntr-un arc
Şi unda-şi repede săgeată...
Slăvit fie-ți gândul, bătrâne arcaş
Al vremilor de altădată,
Iar Prutul, moşneagul, doineşte de jale
Nepoților rămaşi de zbucium
Cum cântă ciobanul, când pică troianul,
Mioarelor sale din bucium.

Din toată mărirea trecutului nostru,
Rămasu-ne-au martore sfinte
Războinice arme ce azi ne-nfioară
Şi-atât, Voievoade părinte,
Dar când va fi vremea şi clipa-a sosi
Oțelele-n mâini să le strângem,
Pe ceruri arată, sus, neamului tău
Tu semnul prin care să-nvingem!

(Junimea literară, nr. 2/1907, pg. 35)

Sătenii

Moşnegii țin minte cuvântul
Şi astăzi îl ştie tot cerul,
Căci rugă făcut-au sătenii
Din vorba ce-a spus-o boierul
Când lor, tuturora, la curte
Pământuri le-a dat moştenire
Şi-n stânga bisericii noastre
Lăsat-a mormânt pomenire.

Şi scris-a cu slovă bătrână
Urmaşii lui toți să-nțeleagă,
Din ochi picurat-a pe slovă
Pecete o lacrimă dragă.
Şi-n piatră săpată-amintirea
Mormântului, nouă spre veste,
Dar celor de-acum li se pare
Trecutul o veche poveste

Căci brazdă de muşchi şi uitare
Acoperă, astăzi, mormântul,
Ruină e curtea din vremuri
Şi noi am uitat toți cuvântul
Şi-ale noastre moşii moştenite
Sunt astăzi sub grea chezăşie,
Străini-s stăpâni pe pământuri,
Poimâine ce-a fi – cin' mai ştie?

A noastră nădejde, flăcăii
O vatră n-au unde să-şi facă,
Ei îmblă pribegi pe departe
Şi sabia doarme în teacă,
Iar fetele nemăritate
Îşi plâng tot amarul, tot dorul,

Că zestrea e dusă pe biruri
Şi la datorii stă ogorul.

Frumosului joc de la ratoş
Şi lui i-a venit, azi, sorocul
Să-şi piardă şi frate, şi soră
Ce-şi plâng la mormânt nenorocul,
Căci astăzi, din tot tineretul,
Pe Brâu să-l mai joace nu-i cine,
Se duce şi Moldoveneasca,
Rămânem cu jocuri străine.

Şi doar câte-odată-nsuraţii
Aşa, pe la soare apune,
Mai chiuie vreo Corăbească
Rămasă din vremuri mai bune,
Şi-atunci tineretul de astăzi,
Bătrân fără timp, fără vrere,
În suflet şi-aprinde fiorul
Ca-n noaptea de Sfânta-nviere".

(Junimea literară, nr. 5/1907, pg. 95).

Nicu Dracinschi (1879-1923)

Nicolae Dracinschi sau Dracea este unul dintre puţinii scriitori bucovineni născuţi la Suceava (în 16 noiembrie 1879). Poet al „zbuciumărilor în van", recunoscut, în epocă, drept semănătorist, deşi el îşi dorea să fie simbolist („Ceasornicul cu glas domol / Tot cadenţează un cuvânt / Şi-acel cuvânt e un simbol / Al rânduielii pe pământ"), Nicu Dracinschi a scris poeme lungi despre „viaţa noastră chinuită" şi despre „fericirea-abia încolţită", cu care a umplut coloanele „Deşteptării" şi ale „Junimii literare". A fost medic (la Cîmpulung, Iacobeni, Vatra Dornei, Rădăuţi), cu studii universitare la Viena, ba chiar şi inspector general sanitar la Cernăuţi, dar adora „resemnarea" poeticească, prin care să-şi

rãscumpere „numai o razã de luminã“, necesarã pentru a „reclãdi lãcaşul sfânt“ al unei anume identitãţi spirituale. Artificios în „trãirile sale“, care contrasteazã cu statutul sãu social, Nicu Dracinschi cultivã „nota tristã şi dureroasã cu frãmântãri fãrã rost, cu dragoste nesincerã, cu dor de singurãtate şi numai când şi când cu câte-o clipã luminoasã“ (Loghin, Istoria, pg. 309). A lãsat dupã sine şi o cãrţulie, „Poezii“ (Cîmpulung, 1912), cu rime „închise-n ziduri cenuşii“, sperând zadarnic cã, „de-a fãcut tic-tac, tic-tac / Un veac în capãt, zi de zi, / Doar voi putea şi eu s-o fac / Vreo câţiva ani, ce-oi mai trãi”. A murit la Rãdãuţi, în 22 decembrie 1923 şi a fost înhumat în cimitirul oraşului sãu natal, la Suceava.

Despre stihuirile lui Nicu Dracinschi a încercat sã scrie elogios „un cunoscut vechi“, Sextil Puşcariu, supãrat pe „recensia unui critic tânãr“, publicatã „într-o revistã din Regat“, critic „care clasa pe poetul bucovinean între scriitorii cu volum, dar fãrã musteţi, şi-i fãcea o pãrinteascã mustrare pentru graba de a scoate acestã colecţie de poezii şi pentru nerãbdarea de a-şi vedea numele tipãrit pe învãlitoarea unei cãrţi“. Nici prin gând nu-i trecea criticului din Regat cã imperfecţiunile lirice nu se datorau tinereţii, ci diletantismului, aşa cã Sextil Puşcariu, chiar dacã încearcã, în mod justificativ, unele apropieri de Alecsandri sau de Şt.O. Iosif, se vede obligat sã concluzioneze... anticipativ: „E adevãrat cã volumul acesta de poezii nu se impune prin calitãţi strãlucitoare. Nici o rimã neobişnuitã, nici o imagine neaşteptatã prin noutatea sau bizareria ei nu rãsare din versurile sale, cari nici mãcar curgãtoare nu sunt totdeauna. Ideile ce se exprimã în ele de asemenea nu au farmecul noutãţii sau al unei originalitãţi marcante; nu-mi aduc aminte ca, cetind volumul, sã fi fost oprit pe loc, o singurã datã, de vreuna din acele strãfulgerãri prinse într-un vers norocos ce salveazã, uneori, poezia. Aveam chiar impresia cã în faţa noastrã e un scriitor rãmas în urmã, care nu e în curent cu progresele mari formale pe care le-a fãcut poezia românã în timpurile mai noi. Azi, când fiecare stihuitor toarnã versuri impecabile şi ne surprinde prin artificii care sunt în gustul publicului, Dracinschi, ca şi când un Anghel nici n-ar exista, îşi clãdeşte strofa în felul lui Alecsandri“ (Junimea literarã, nr. 6/1913, pp. 87-89).

„În felul lui Alecsandri“, dar fãrã sclipirea şi prospeţimea din acele vremi ale începuturilor literare româneşti.

„O, soartă

O, soartă, nu fi oarbă, vezi lacrimile mele;
Atâtea zile negre şi nopţi cu visuri rele.
Şi daruri ne-mplinite, şi lupte făr' izbândă,
Şi-a resemnării triste atât de grea osândă!
Şi crezi că toate-acestea sunt plată prea puțină
Ca să-mi răscumpăr numai o rază de lumină?
Ca să-mi trimiți odată o noapte fermecată,
Un vis de fericire în viață-mi să s-abată?
(Junimea literară, nr. 4/1906, pg. 74)

Rugă

Păşesc prin curte şi grădină
Pe straturi florile-mi răsar,
De muguri florile s-anină
Păingăni leagă par de par.

La soare-n cârduri se răsfață
Albinele, ieşind din stup,
Adie-n crengi o nouă viață,
Un sânge nou îmi curge-n trup.

Putere ce-nviaşi natura,
Trimiseşi raza ta din cer,
O, nu strica semănătura
Cu crivăț aspru şi cu ger,

Şi lasă-mi toată înflorirea
Ce-o simt în sufletu-mi acum!
Şi lasă-mi toată fericirea
Ce-am întâlnit-o azi în drum!
(Deşteptarea, Supl.lit., nr. 30/1902, pg. 1)

Ceasornicul

Mă duc, rămâi cu bine dar,
Tu, odăiță ce-ai văzut
Cu câte doruri, cât amar
Eu tinerețe-am petrecut.

Adio, cenuşii păreți,
Şi tu, ceasornic năzdrăvan,
Tovarăşul acelei vieți
Şi-al zbuciumărilor în van.

Pe gânduri dus privesc în zări.
Bătaia limbii de oțel
Mi-alină toate, frământări,
Porniri din sufletu-mi rebel.

Ceasornicul cu glas domol
Tot cadențează un cuvânt
Şi-acel cuvânt e un simbol
Al rânduielii pe pământ:

Tic-tac mereu, tic-tac mereu,
Şi azi, şi mâine ca şi ieri,
Aceeaşi muncă tot din greu,
Aceleaşi doruri şi dureri!

Şi de-a făcut tic-tac, tic-tac
Un veac în capăt, zi de zi,
Doar voi putea şi eu s-o fac
Vreo câțiva ani, ce-oi mai trăi.

(Deşteptarea, nr. 82/1903, pg. 1).

Aducere aminte

Am dat de nişte-ngălbenite file
ce le-am tot scris cu anii înainte
şi, cum citesc, cu brațele tiptile
tu mă cuprinzi, aducere aminte.

Şi mă revăd în vârsta înfloririi
cum mă simțeam ca pe-un întins de mare,
străine țări se desluşeau privirii,
minuni de țărmuri străluceau în zare.

Şi-am ridicat vintrele pe catarguri
şi, chicotind, când vântul mi le-ntinse,
pornii la drum. Privirea mea în larguri
nemărginirea vesel o cuprinse.

Dar în curând furtuni deslănțuite
abisuri negre înainte-mi sapă
şi-n jurul meu privirile-ngrozite
zăresc învălmăşag de cer şi apă.

Şi cârma vrând-nevrând spre port se-ndreaptă.
Iar dac-acum un țărm străin mă cheamă,
pornesc cu îngrijire înțeleaptă
şi-mi dau de vânt şi-mi dau de toate seamă.

O, unde eşti, curaj al tinereții,
tu, suflet ce tindeai tot înainte
şi pentru idealurile vieții
vărsai c-un zâmbet sângele fierbinte!

Citesc acele-ngălbenite file,
în depărtări mi-s gândurile duse;
şi mă cuprinzi cu brațele tiptile
tu, sfânt regret al vremilor apuse".

(Junimea literară, nr. 9/1912, pg. 155).

Radu Sbiera (1876-1946)

Fiul lui I.G. Sbiera, Radu, s-a născut la Cernăuți, în 1876. A început să publice stihuiri, povestiri, rememorări şi articole politice încă din anul 1896, în „Patria“, „Deşteptarea“, „Gazeta Bucovinei“, „Junimea literară“ etc., în paralel desfăşurând şi o impresionantă carieră didactică, inclusiv ca profesor universitar la Cernăuți (titularul Catedrei de Limba şi literatura latină, suplinind şi Catedra de Filologie indo-europeană). Autor al unor importante studii filologice, Radu Sbiera a scris şi cea mai bună „Gramatică a limbii latine“, ulterior tradusă în germană, franceză şi spaniolă, deci „încorporată“ într-un demers ştiințific european. A murit, în 6 aprilie 1946, la Caracal.

Radu Sbiera a publicat un singur volum de versuri, „Poezii“ (Iaşi, 1906), primit cu răceală sau chiar cu ostilitate de recenzenții literari ai vremii, care-l considerau pe autor epigon eminescian. Doar Victor Morariu, conştient de „golul liric“ al istoriei culturale a Bucovinei, s-a străduit, în acelaşi an, 1906, să justifice traseul nelegitim al cărturarului Radu Sbiera pe teritoriul liric cu găselnița „specificului bucovinean“. Dar, ca şi în cazurile precedente şi, mai ales, în cel al lui Nicu Dracinschi, Radu Sbiera nu s-a mulțumit cu incontestabila sa statură intelectuală, lăsându-se ademenit de diletantismul artistic, deci de moda amatorismului elitist (un român din clasele de sus trebuia să poată cânta la pian, să versifice ocazional şi să se manifeste gomos măcar în cadrul unei societăți culturale). În textele sale, doldora de imagini, doar cuvântul nu respiră firesc, fiind copleşit de detaliile unei picturi imaginare, adesea impresionantă. Asta vede şi Victor Morariu, că, de pildă, în „Gorunul lui Horia“, cu care începe volumul de nepoetice „Poezii“, „se spunea frumoasa idee că acel gorun îşi aşteaptă ceasul deslegării... Găsim adică un suflet îndrăgostit de farmecele firii, dar rar când de dragul lor înseşi, ci mai mult fiindu-i icoane, simboluri“ (Junimea literară, nr. 12/1906, pg. 200).

Dezamăgirea produsă în epocă de cartea lui Radu Sbiera se datorează şi eşecului în a se contura „o invidualitate literară“, care să aducă în lirica bucovineană „o notă nouă“. Aşteptată ca o „sărbătoare a sufletului“, cartea aceea, citită „cu luare aminte de mai multe ori“, nu a

permis elogiile „la cât ne-am fost pregătit“, dar cu ea se încheie o epocă a diletantismului aristocratic.

„Gorunul lui Horia

Uitat de vremi, bătrân moşneag, un patriarh între copaci,
Îşi suie creştetul în cer şi, greu de griji şi greu de craci,
De sus adună, an de an, adună-n vechea sa privire
Un cimitir, ales mormânt, biserică şi-un turn subțire.

Şi stă bătrânul, veac de veac, din locul său nu se mai duce,
Dar gândul şi-l preumblă-ncet, din veac în veac, în semn de cruce
Şi, peste-ntinderea de vremi făcându-şi drum, s-opreşte-agale
Şi din trecutul de-amintiri desface el poveşti de jale:

Departe vine, de la munți, plecând de-acasă, din Albac,
Toiagu-n mâini, căciula-n cap, şi-n bătrânețe de copac
O inimă de frate bun, credință tare şi-adăpost
El aflǎ pentru gândul său ce vrea să schimbe-al vieții rost.

Şi-n recea linişte şezând, în țesături de umbră deasă,
Cu coate-nfipte în genunchi, el, în tăcerea ne-nțeleasă,
Îşi face-acoperiş de mâini pe ochi, pe tâmple şi pe frunte,
Statuie gânditoare-adânc, ce stă chiar soarta să o-nfrunte.

El, fără carte, om iobag, dar inima în piept – de rege
Ce vremea s-o oprească-n loc şi-a-i fi stăpân el înțelege,
El face şi desface-un fir, cu el viața să şi-o ție
Şi lui, şi-n jur, la frații toți, ce gem sub jug, legați de glie.

El pleacă... Colo-n deal s-aprinde foc de grea solie
Ce-n culmi de munți iar face foc, focuri focuri noi învie,
Şi dintr-o clipă-n sus şi-n jos văpaia-n jur îşi face roată:
Ca arme, sape şi măciuci şi cu topoare-i țara toată;

Şi taie-n viaţă de Maghiar, şi taie-adânc în rea trufie,
Şi-o clipă de răscoală grea răsbună veacuri de robie...
Dar lanţuri grele-n sunet surd apasă iarăşi ţara toată
Şi sus, pe Dealul Furcilor, voinicul Horia-i tras pe roată...

Aici s-opreşte-n graiul său bătrânul blând, cu plete lungi
De crengi şi frunze, împletind în sur şi verde mii de dungi;
Şi pe cărarea timpului un veac el trece înainte
Şi ceasurilor din trecut le dă o limbă ce nu minte.

Nu auziţi, colo-n păduri, un glas de arme cum răsună?
Din brad în brad, din văi în văi, din munte-n munte veste bună
El duce-n tropote de cai şi-n mii de chiote ce nu-s
Decât cel glas de vitejii al Iancului ce urcă-n sus.

Şi-n fum de praf şi-n praf de drum, toţi Moţii săi, turbând, ştiu bine
Din mândra oaste de Maghiari să facă pleavă şi ruine,
În fulgere de pală grea şi deal, şi vale-i în lumină
Şi regelui de codri vechi o ţară-ntreagă i se-nchină.

Şi veşti de biruinţă trec din guri în guri, din sate-n sate...
Dar robotă şi geamăt surd o clipă-s numai suspendate,
Şi neguri grele împânzesc, pornind departe, din Apus,
Speranţă, soare, vitejii ce-abia au fost şi iarăşi nu-s.

O umbră rece de ecou coboară-n noaptea de mormânt;
Şi numai brazi, izvoare, stânci şi munţi şoptesc de-un jalnic cânt
De fluier, care împle tot pustiul gol de codru des
De jale că un gând măreţ rămase gând fără de-nţeles.

Şi ca străjer stejarul stă, păzind nădejdi de-un neam întreg
Ce-s îngropate în mormânt, sub umbre dese, se culeg
Poveşti şi scumpe amintiri din depărtări de vremuri sure
Cu visuri ce se deapănă în umbra deasă de pădure.

Şi stă gorunul – mii de ierni prin craci şi crengi s-au strecurat,
Şi mii de veri cu haine moi de verde cald l-au îmbrăcat,
Şi-n coaja lui mii de furtuni au tras prin vremuri brazde multe,
Dar nici de vreme, nici de ierni, nici de furtuni nu vrea s-asculte.

El stă şi-aşteaptă ceasul său, când din trecutul de-amintiri
Va naşte-o inimă de zmeu ce n-o să lase nicăiri
Nici urmă-n țară de străini, dar un popor puternic, mare,
Român – şi-atuncea-i va suna şi ceasul lui de deslegare”.

(Junimea literară, nr. 4/1906, pp. 64-66).

Elvira Lomoş de Reuss (1900-1923)

Fără îndoială că şi stihuitorii din vremea înstrăinării Bucovinei înstrăinate, mai ales atunci când doar frăgezimea vârstei îi ține în vecinătatea poeziei, ba chiar cu un pas timid pe teritoriul liric, îşi au rolul lor, care-i îndreptăţeşte la memorie. Din păcate, epocile conştientizării sunt rare, din ce în ce mai rare şi, aparent, mai inutile.

Despre „o stihuitoare bucovineancă uitată”, dar care a lăsat după sine o carte („Pribegiri prin neştiut“, Bucureşti, 1922), Elvira Lomoş de Reuss, a scris, cu puțin înainte de a i se lua definitiv pana din mână, poetul, prozatorul şi criticicul bucovinean Traian Cantemir, salvând de la uitare un înger de fată care abia deprinsese cadențele marii literaturi române contemporane ei.

„Dacă istoria literaturii bucovinene şi antologiile poeziilor aceloraşi meleaguri n-au amintit, până acum, nimic despre Elvira Lomoş de Reuss, care, din surplusul ei sufletesc, a dăruit provinciei de Nord a țării versuri înmănunchiate într-o broşură („Pribegiri prin neştiut“, 1922), editată de Librăria Pavel Suru din Capitală, e pentru că această fiică a Rădăuților şi-a desfăşurat scurta-i activitate lirică într-un timp când Europa îşi măcina forțele fracțiunilor ei etnice în crâncena încleştare dintre 1914-1918 şi când observatorii literari de până atunci nu rămăseseră la locurile lor, ca să înregistreze fidel orice înmugurire sporadică şi izolată (ci se înrolaseră şi luptau în prima linie, precum

Perpessicius – n.r.).

În plus, Elvira Lomoş de Reuss a publicat prea puţin în ziarele sau revistele din Bucovina ca să fie cunoscută, la vreme, de cercurile literare locale. Unicul cotidian septentrional la care a colaborat şi ea a fost „Dreptatea“ mareşalului Averescu, din Cernăuţi, unde apare o singură dată, cu poezia intitulată „Departe“. Restul îl semnează în ziarele şi periodicele de dincolo de Burdujeni, căci vitregia sorţii o face să cunoască, de timpuriu, pribegia şi necazul...

... străbătând producţia lirică a Elvirei Lomoş de Reuss, nu vei întâlni nicăieri locuri nebuloase, îmbrăcate în figuri de stil cu pretenţii inovatoare, pentru că versificatoarea bucovineană n-a avut vreme să-şi facă ucenicie poetică decât în băncile celor câteva clase de liceu, cu poeziile lui Văcărescu şi Cîrlova pe pupitru. În consecinţă, placheta aduce cu ea, pe lângă contribuţia proprie a autoarei, şi miresmele influenţelor clasicilor autohtoni, dintre care Alexandrescu îşi are o bună parte de contribuţie. Dovadă, tonalitatea minoră a versurilor stihuitoarei, prinsă în acelaş vocabular specific grănicerului de la Focşani:

„Stau astfel învinsă, robită de soartă
Şi fără o rază de vis sau noroc,
Îmi văd năzuinţa zadarnică, moartă,
Şi inima-n valuri de umbre şi foc.
Şi-atunci doar în cântec mi-alin întristarea,
În cântecul ce-l plâng acei ce mi-s dragi,
Şi apele limpezi, şi codrii de fagi
Îl caută şi vântul îi ştie şi zarea“

(„Departe“).

Nota melancolică din strofele citate se accentuează şi mai mult în „Popas trist“, unde ritmul şi lexicul alexandrescean sunt brodate pe motive eminesciene, ca cele din „Melancolie“:

„O noapte de toamnă tristă şi rece,
Un zgomot sinistru-n pădurea de fag
O buhă fricoasă deasupra mai trece

Şi-s singură – numai cu dorul pribeag.
Pe-o scândură neagră, de fulger rănită
Eu stau gânditoare în tristu-mi popas.
Podoaba pădurii e-n jur ruginită –
Doar vântul mai cântă cu ritmicu-i glas".

Factură pregnant eminesciană poartă, în poezia menționată, în special finalul, în care autoarea transcrie versurile măiestrului de predilecție („Şi când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură / Încet repovestită de o străină gură") cu versuri palide, stângace:

„Cu doruri păgâne ascult aiurită
Chiar draga-mi poveste, trecută de mult".

Detaşându-se de ritmul elegiac şi aproape funebru al cântărețului ruinelor Târgoviştei, Elvira Lomoş de Reuss se lasă, de acum, vrăjită numai de sonoritatea poeziilor lui Eminescu, încât versurile ei găsesc sursa de inspirație în cele ale marelui poet, fără prea multă perdea şi fără prea mare strădanie în ceea ce priveşte refacerea. Astfel, „Chemare" se oglindeşte perfect în „Dorința", ambele poezii începând cu acelaşi cuvânt, iar „Vis real" în „Singurătate":

„Vino şi cu raze pline
Fă ca-n tainicele gânduri
Fruntea mea să se-nsenine
Când voi scrie rânduri, rânduri"
(„Chemare").

De o parte originală şi de sine stătătoare în poezia Elvirei Lomoş de Reuss e mai greu de vorbit, căci autoarea n-a avut posibilitatea să se emancipeze de sub tutela înaintaşilor de marcă. Greutățile vieții, cu care a luptat, şi moartea ce-a secerat-o prea timpuriu nu i-au permis să se dedice muzelor cum trebuie şi să-şi găsească făgaşul propriu. Din pricina subliniată, îndeletnicirile lirice au fost pentru ea mai degrabă prilej de refugiu şi de confesiuni intime, decât artă şlefuită de dalta talentului.

Totuşi, calitatea din urmă nu i se poate contesta cu desăvârşire, deşi poeziile ce ne-au rămas nu se pretează la citări integrale. Excepții fac „Cântec de leagăn“, închinat fetiței sale, Getta, şi „Ca o sihastră“, cu îndepărtate acorduri eminesciene:

„Aş vrea să plutesc pe marea albastră
– O singură barcă tovarăşa mea –
Şi mării să-i fiu iubită sihastră
Şi luna visarea-i întreagă să-mi dea...“.

Iată, acum, şi două strofe din „Cântec de leagăn“:

„Dormi în dulce pace,
Scumpule copil...
Şi închide ochii,
Floarea lui April!
Dormi în dulce pace,
Legănată-n vis,
Scump odor al mamei,
Floare de cais!“.

Dacă citările integrale se limitează numai la aceste două lucrări ale Elvirei Lomoş de Reuss, există, în schimb, destule alte strofe care dovedesc că versificatoarea rădăuțeană şi-ar fi cucerit, desigur, un loc în lirica Bucovinei, de-ar fi trecut de pragul celor 23 ani de viață şi-ar fi continuat să-şi maturizeze îmbobocirea. Mărturie stă strofa întâia din „Pastel“, apărut în „Adevărul literar şi artistic“ din 2 Septembrie 1923:

„În murmur de apă tresare izvorul
Pe valea scăldată-n lumină –
O fată de țară suceşte fuiorul
Şi plânge şi cântă şi-şi spune tot dorul,
Iar frunza răchitei suspină...“;

sau începutul din „Când viața nu mai cântă“:

„Copil nebun, ce cauți tu roze
În seara tristă, în noian?
N-auzi cum suflă vântul iernii
Pe foi din veştedu-ți roman?“.

Pe lângă versurile menționate şi cele ce s-ar mai putea menționa, mai pledează pentru reuşita lucrărilor de mai târziu simțul critic cu care a fost înzestrată funcționara bucovineancă de la Ministerul de Externe, căci „Pribegirile prin neştiut“ mărturisesc, prin însuşi titlul lor, recunoaşterea personală a autoarei referitoare la lipsa ei de pregătire tehnică.

... Împlinindu-se, anul acesta (în 1943 – n.r.) două decenii de când peste privirile tulburi de suferință a celei ce-a fost Elvira Lomoş de Reuss s-a lăsat zăbranicul greu al morții, ne facem o pioasă datorie poposind şi pe lespedea strădaniilor ei, ca să-i aprindem candela amintirii“ (Traian Cantemir, Revista Bucovinei, nr. 4/1943, pp. 177-182).